

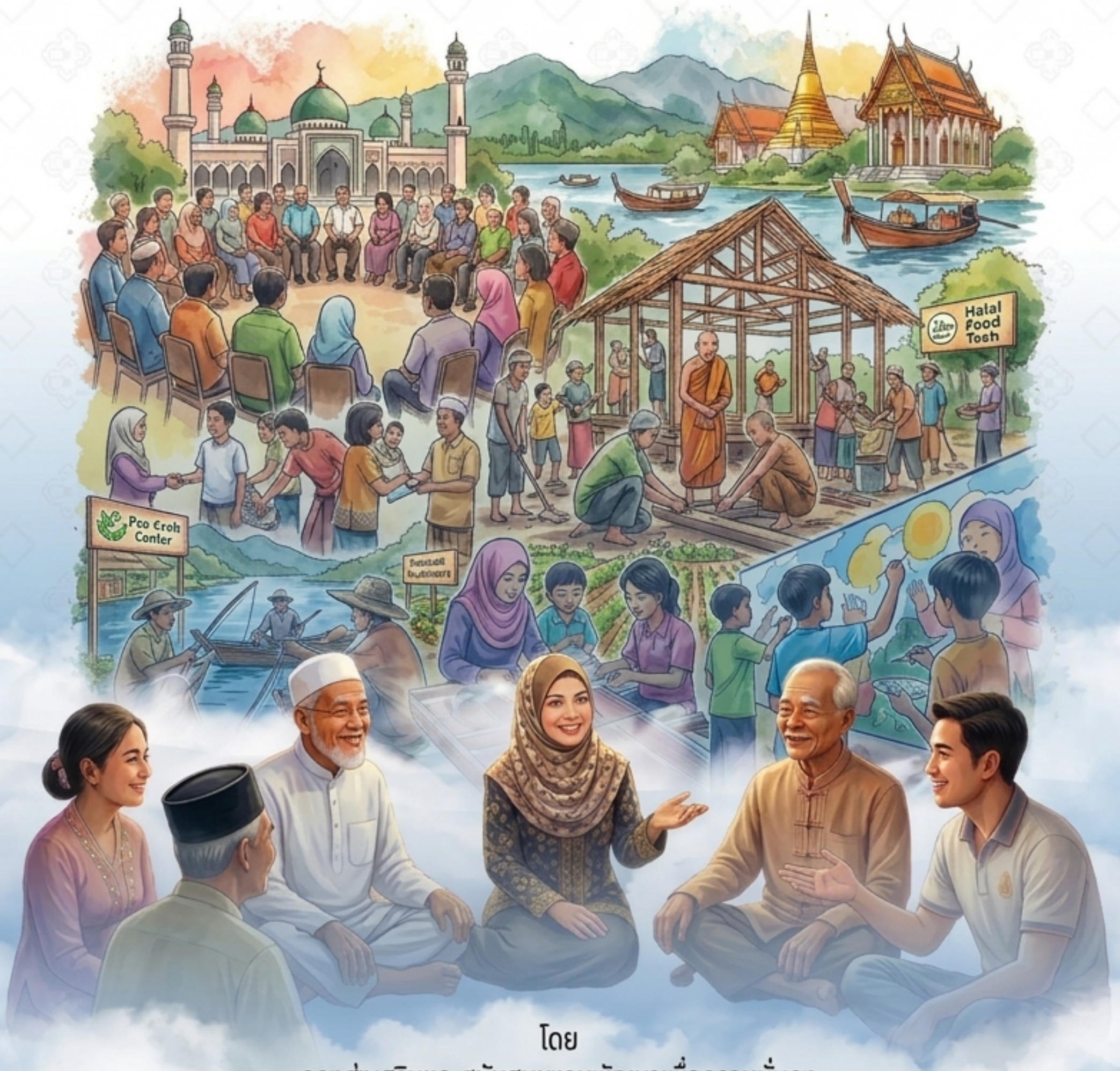

โมเดลความสำเร็จรายตำบล

โครงการขับเคลื่อนกลไกศาสนาดีสู่ตำบล สนับสนุนการพัฒนา

ตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2569

โดย

กองส่งเสริมและสนับสนุนงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง
กลุ่มงานสังคมจิตวิทยาเพื่อความมั่นคง

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

คำนำ

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นเฉพาะตัวในหลายมิติ ทั้งประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ แม้ความแตกต่างนี้ จะเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนา หากแต่ในทางกลับกัน ก็ได้ถูกบิดเบือนและฉวยโอกาส ใช้เป็นเครื่องมือสร้างความแตกแยกและความรุนแรง นำมาซึ่งผลกระทบต่อความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน เศรษฐกิจ สังคม และระดับความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ เพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่ซับซ้อน ดังกล่าว รัฐบาลจึงได้ดำเนิน “โครงการตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ขึ้น โดยอาศัยกลไก สภาสันติสุขตำบล เป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อนโครงการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โครงการนี้ยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2563 ที่เห็นชอบ ให้สภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน ในกระบวนการ ดังกล่าว การคัดเลือก “ตำบลต้นแบบ” ถือเป็นภารกิจเชิงยุทธศาสตร์ที่จำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการสร้าง พื้นที่นาร่องด้านการพัฒนาและสันติสุข โดยต้องอาศัยเกณฑ์การคัดเลือกที่มีความชัดเจน โปร่งใส และเหมาะสมกับ สภาพพื้นที่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งรวมถึงปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล และพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัด สงขลา ได้แก่ เทพา สะบ้าย้อย นาทวี และจะนะ

รายงานฉบับนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประเมินผลโครงการขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล สนับสนุน การพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกสะท้อนความก้าวหน้า ผลสัมฤทธิ์ และ ประสิทธิภาพของการดำเนินงานในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม นอกจากนี้ ด้วยงบประมาณกว่า 281 ล้านบาทที่จัดสรรเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระดับตำบลผ่านกลไก สภาสันติสุขตำบล การประเมินจึงทำหน้าที่ตรวจสอบความคุ้มค่าและความเหมาะสมของการใช้ทรัพยากร พร้อม ทั้งประเมินว่า โครงการสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนได้จริงหรือไม่ โดยเฉพาะในประเด็นสำคัญ เช่น การลดความยากจน การส่งเสริมอาชีพ และการสร้างสันติสุขแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น การประเมินผลในครั้งนี้ ไม่ได้จำกัดเพียงการตรวจสอบผลลัพธ์และกระบวนการเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์” ที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลต้นแบบอย่างเป็นองค์รวม ภายใต้บริบทของพื้นที่ ที่ต้องอาศัยความเข้าใจ ทั้งในมิติด้านความมั่นคง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจควบคู่กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย แห่งความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ การประเมินยังมีเป้าหมายในการสะท้อนสมรรถนะของ กลไกระดับตำบลในการบูรณาการงานด้านความมั่นคงเข้ากับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ตลอดจนการชี้ให้เห็นจุดแข็ง ข้อจำกัด โอกาส และข้อเสนอแนะเชิงระบบที่สามารถนำไปสู่การปรับปรุงแนวทางการดำเนินงานในอนาคต

กองส่งเสริมและสนับสนุนงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง (กสม.)

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.)

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โครงการ “ขับเคลื่อนกลไกสหประชาชาติสู่ตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างกลไกเชิงบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคีเครือข่ายต่างๆ ในการยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้มีความสมดุลทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมุ่งเน้น 4 ประเด็นสำคัญ คือ 1) กำหนดกรอบเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือก “ตำบลต้นแบบ” ที่เหมาะสมกับบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม 2) ใช้กลไกสหประชาชาติเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคีการพัฒนาอื่นๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม 3) ประเมินและพัฒนาศักยภาพของตำบลให้สามารถเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” และ 4) วางระบบติดตามและประเมินผลที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถขยายผลไปยังตำบลอื่นๆ เพื่อสร้างเครือข่ายตำบลต้นแบบในระดับภูมิภาค โดยภาพรวม โครงการนี้มุ่งเสริมพลังให้ตำบลในพื้นที่ชายแดนภาคใต้เป็นศูนย์กลางแห่งความร่วมมือ การเรียนรู้ และการพัฒนาอย่างสันติ เพื่อให้เกิด “ตำบลแห่งความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

1. เกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ มีเป้าหมายเพื่อกำหนด เกณฑ์และกระบวนการคัดเลือก “ตำบลต้นแบบ” ที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ได้แก่ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ซึ่งมีลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่โดดเด่น โดยเฉพาะการที่มีประชากรมุสลิมเป็นส่วนใหญ่ และมีความเชื่อมโยงซับซ้อนระหว่างมิติด้านความมั่นคงและการพัฒนา

การศึกษานี้ใช้กรอบการวิเคราะห์ SWOT (จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค) เป็นเครื่องมือหลักในการประเมินศักยภาพของแต่ละตำบล เพื่อนำไปสู่การกำหนดกลยุทธ์เชิงพัฒนาในรูปแบบ TOWS เพื่อความยั่งยืนโดยการประเมินครอบคลุม 4 มิติหลัก ได้แก่

- 1) มิติทางสังคมและวัฒนธรรม
- 2) มิติทางเศรษฐกิจท้องถิ่น
- 3) มิติด้านการบริหารจัดการ
- 4) มิติด้านบริการสังคม (การศึกษาและสาธารณสุข)

กระบวนการคัดเลือกประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดเกณฑ์เบื้องต้น (อ้างอิง SWOT/TOWS) การคัดกรองเชิงข้อมูล การมีส่วนร่วมของชุมชนผ่านเวทีประชาคมและภาคประชาชน การตรวจสอบภาคสนาม การจัดทำบัญชีรายชื่อ และการประกาศผลพร้อมติดตามประเมินผลต่อเนื่อง โดยตำบลที่ได้รับคะแนนระหว่าง 81-100 คะแนน จะถูกจัดให้เป็น “ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง”

ผลการวิเคราะห์ SWOT พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่มี ความยืดหยุ่นสูง (Resilience) และมีทุนทางสังคม กับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นที่ชัดเจน ซึ่งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ภาคเกษตรกรรม เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าว เป็นต้น ถือเป็นฐานเศรษฐกิจสำคัญของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ยังมี จุดอ่อน ในด้านงบประมาณ ที่จำกัด โครงสร้างพื้นฐานที่ยังไม่เพียงพอ คุณภาพการศึกษาที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยประเทศ และปัญหาความโปร่งใสของ ระบบราชการท้องถิ่นในขณะเดียวกัน โอกาส มาจากนโยบายการกระจายอำนาจของรัฐบาล การสนับสนุนจาก องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมถึงศักยภาพของการค้าชายแดนและ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมที่เติบโตขึ้น ส่วน อุปสรรค ที่ต้องเผชิญ ได้แก่ ความตึงเครียดทางการเมืองและ สังคมที่สืบเนื่องจากประวัติศาสตร์ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และ ศาสนา ที่ทำให้การกำหนดนโยบายมีความซับซ้อน และข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการพื้นฐานของประชาชน

การวิเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาตำบลต้นแบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องเผชิญ กับความท้าทายเชิงโครงสร้างที่ซับซ้อน ความก้าวหน้าที่ยั่งยืนจึงต้องอาศัยการบูรณาการจุดแข็งของชุมชน ระบบการบริหารที่โปร่งใส และการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง เพื่อสร้างสมดุลระหว่าง “ความมั่นคง” และ “การพัฒนา” อย่างยั่งยืน

กรอบกลยุทธ์เชิง TOWS สำหรับการคัดเลือกและพัฒนาตำบลต้นแบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มุ่งเน้นการบูรณาการจุดแข็งของท้องถิ่นเข้ากับโอกาสจากภายนอก พร้อมทั้งแก้ไขจุดอ่อนภายในและลดผลกระทบ จากอุปสรรคเชิงโครงสร้าง แนวทางนี้ตั้งอยู่บนฐานของ ทุนทางสังคม อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และความยืดหยุ่น ของชุมชน (Community Resilience) เพื่อส่งเสริม “สันติภาพและการพัฒนาอย่างยั่งยืน”

กลยุทธ์ SO (Strengths–Opportunities) มุ่งใช้ศักยภาพที่มีอยู่ของชุมชนเพื่อสร้างโอกาสใหม่ ได้แก่ การขยายเครือข่ายทางสังคมให้กลายเป็นศูนย์การเรียนรู้ร่วม การพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงอัตลักษณ์ตำบลจากจุดแข็ง ด้านเกษตรกรรมและวัฒนธรรมมุสลิม และการส่งเสริมการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมของท้องถิ่นให้สอดคล้อง กับนโยบายกระจายอำนาจของรัฐ ส่วนกลยุทธ์ ST (Strengths–Threats) มุ่งใช้จุดแข็งของชุมชนและสถาบัน ในพื้นที่เพื่อลดผลกระทบจากความท้าทายภายนอก อาทิ การสร้างความไว้วางใจผ่านเครือข่ายผู้นำศาสนาและ ภาคประชาชน การเสริมความเข้มแข็งให้กับ สภาสันติสุขตำบลเพื่อเป็นกลไกประสานงานระหว่างรัฐกับประชาชน และการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ในการสร้างสันติภาพและการพูดคุยระหว่างชุมชน

สำหรับกลยุทธ์ WO (Weaknesses–Opportunities) เน้นการเปลี่ยนโอกาสจากภายนอก อาทิ การสนับสนุนงบประมาณจากโครงการกระจายอำนาจ องค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และความร่วมมือจาก ประเทศในอาเซียน มาเป็นเครื่องมือในการแก้ไขจุดอ่อนด้านการศึกษา โครงสร้างพื้นฐาน และการบริหารงาน ท้องถิ่นขณะที่กลยุทธ์ WT (Weaknesses–Threats) มุ่งลดทั้งความเปราะบางและความเสี่ยง ด้วยการปรับปรุง ระบบบริหารให้โปร่งใส พัฒนาศักยภาพเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นด้านการวางแผนและติดตามผลเชิงยุทธศาสตร์ และจัดตั้ง ฐานข้อมูลตำบลแบบบูรณาการ (Subdistrict Data Platform) เพื่อสนับสนุนการบริหารงานบนฐานข้อมูลจริง

โดยสรุป กลยุทธ์เชิง TOWS ชุดนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของ รูปแบบการพัฒนาที่สมดุลและสอดคล้องกับ บริบทพื้นที่ ซึ่งเชื่อมโยงมิติการบริหาร เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างมีส่วนร่วม การสร้างตำบลต้นแบบ ที่เข้มแข็งในจังหวัดชายแดนภาคใต้จึงไม่เพียงขึ้นอยู่กับพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือการปฏิรูประบบราชการ เท่านั้น แต่ยังต้องอาศัย “ความไว้วางใจ การมีส่วนร่วม และความเป็นเจ้าของร่วมกัน” ระหว่างภาครัฐ กับประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง

2. แนวทางการใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคี การพัฒนาอื่น ๆ เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม

การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อน "กลไกสภาสันติสุขตำบล" เพื่อสนับสนุน การพัฒนา "ตำบลต้นแบบ" ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ทั้งทางภูมิศาสตร์ และสังคม-การเมือง เนื่องจากมีความซับซ้อนของพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมสรุปได้ดังนี้

1) **ลักษณะพื้นที่ชายแดน** จังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์โดดเด่น และเป็นศูนย์กลางที่มีชีวิตชีวาสำหรับการปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม (ไทย-มลายู) แม้จะเผชิญกับ ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ความยากจนและการว่างงาน เป็นต้น แต่การค้าข้ามพรมแดนและบทบาท ของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) เป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจท้องถิ่น

2) **ตำบลต้นแบบ** ถูกออกแบบให้เป็น "ห้องทดลองทางสังคม" และเป็น "โครงสร้างเชิงยุทธศาสตร์" ที่บูรณาการการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำ และสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ในพื้นที่ เกณฑ์การคัดเลือกตำบลต้นแบบต้องพิจารณาปัจจัยแบบบูรณาการ หลายมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม โครงสร้างพื้นฐาน และการท่องเที่ยว

3) **สภาสันติสุขตำบล** กลไกนี้ถูกจัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ. การบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 โดยทำหน้าที่เป็น ศูนย์กลางการประสานงาน และกลไกการบริหารราชการระดับตำบล ประกอบด้วย ตัวแทน 5 ภาคส่วน (ส่วนราชการ ผู้ปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และภาคประชาชน) มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการแก้ไข ความขัดแย้งผ่านแนวทางที่ยึดโยงกับท้องถิ่น

4) **แนวคิดเชิงทฤษฎี** การพัฒนาในพื้นที่นี้อาศัยรากฐานจากแนวคิดที่หลากหลาย อาทิ ทฤษฎีการพัฒนา พื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Involvement) ที่เป็นหัวใจของการพัฒนาที่ยั่งยืน ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) ที่เน้นการแก้ไขรากเหง้าปัญหาเชิงโครงสร้าง และ ทฤษฎี Participatory Governance ที่สร้างความชอบธรรมและความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน

5) บทเรียนและผลลัพธ์ กรณีศึกษาต่างประเทศ (เช่น ไอร์แลนด์เหนือ มินดาเนา เป็นต้น) ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นรากฐานของสันติภาพที่ยั่งยืน ผลลัพธ์เบื้องต้นของตำบลต้นแบบในไทยแสดงให้เห็นการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานและรายได้ครัวเรือน รวมถึงความรู้สึกมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น

6) ปัญหา สภาสันติสุขตำบลยังเผชิญอยู่กับข้อจำกัดด้านงบประมาณ พลวัตอำนาจในท้องถิ่น และความไม่ไว้วางใจที่ยังรากลึก จึงต้องมีการบูรณาการสถาบันการเงินที่มั่นคงและเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเพิ่มความโปร่งใสและประสิทธิภาพในระยะยาว

กล่าวโดยสรุปแล้ว สันติสุขที่ยั่งยืนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องอาศัยกลยุทธ์เชิงบูรณาการที่ยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมุ่งเน้นให้ชุมชนเป็นเจ้าของการพัฒนา

3. ประเมินและพัฒนาศักยภาพของตำบลให้สามารถเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน”

การประเมินและพัฒนาศักยภาพของตำบลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (จชต.) เพื่อให้สามารถเป็นแบบอย่างของการพัฒนาที่ยั่งยืนในมิติ “มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” นั้น ดำเนินการโดยใช้ กรอบการวิเคราะห์ SWOT/TOWS เป็นตัวชี้วัดหลัก และพิจารณาใน 4 มิติหลักที่สอดคล้องกับมิติการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยที่มิติการประเมินศักยภาพตำบลต้นแบบใน จชต. ประกอบด้วย

1) มิติทางสังคมและวัฒนธรรม (มิติแห่งความมั่นคงและความยั่งยืน) เน้นการประเมินทุนทางสังคม (Social Capital) ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน ความไว้วางใจ การมีส่วนร่วมของประชาชน (เช่น กลุ่มผู้นำท้องถิ่น สตรี เยาวชน เป็นต้น) และความสามารถในการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อผสานกับการพัฒนาเศรษฐกิจ (เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น)

2) มิติทางเศรษฐกิจ (มิติแห่งความมั่งคั่ง) มุ่งวิเคราะห์ความเข้มแข็งของภาคเกษตรกรรม (เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ข้าว เป็นต้น) วิสาหกิจชุมชน และธุรกิจ SMEs ตลอดจนความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มนวัตกรรม และการเชื่อมโยงกับตลาดชายแดน/ตลาดโลก

3) มิติการบริหารจัดการ (มิติแห่งความมั่นคง) ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพและความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) และการบริหารแบบ มีส่วนร่วม (Collaborative Governance) ระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน

4) มิติบริการสังคม (มิติแห่งความยั่งยืน) ครอบคลุมคุณภาพและความเสมอภาคทางการศึกษาและสาธารณสุข การเข้าถึงบริการพื้นฐาน และการลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้เพื่อสร้างสุขภาวะที่ดี

ผลการประเมินจะถูกจัดลำดับ โดยตำบลที่ได้คะแนนรวมระหว่าง 81-100 คะแนน จะถูกจัดเป็น “ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง” ทั้งนี้การพัฒนาศักยภาพของตำบลให้ยั่งยืนทำได้โดยใช้ กลยุทธ์ TOWS ได้แก่

- **การใช้จุดแข็งเพื่อหาโอกาส (SO Strategy)** ใช้เครือข่ายความร่วมมือท้องถิ่นและภาคประชาสังคมเพื่อเชื่อมต่อกับโครงการพัฒนาของรัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศ และส่งเสริมการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับนโยบายกระจายอำนาจเพื่อเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานราก

- **การลดจุดอ่อนและรับมือกับอุปสรรค (WT Strategy)** ปรับปรุงระบบราชการท้องถิ่นให้มีความโปร่งใสและรับผิดชอบมากขึ้น และลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจโดยการสร้างระบบพัฒนาทักษะอาชีพและการจ้างงานในพื้นที่

การเป็นตำบลต้นแบบที่ยั่งยืนจำเป็นต้องสร้างสมดุลระหว่างแนวทางจากบนลงล่าง (เช่น เขตเศรษฐกิจพิเศษ หรือ ZES เป็นต้น) และจากล่างขึ้นบน (เช่น ขบวนการภาคประชาชน หรือ Grassroots Movements เป็นต้น) เพื่อให้การพัฒนาทั้งทิศทางจากนโยบายและพลังการขับเคลื่อนจากประชาชน

4. ผลการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลให้สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ผลการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลเพื่อยกระดับให้เป็น “ต้นแบบการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” แสดงให้เห็นว่ามีตำบลที่ผ่านการประเมินในพื้นที่ จังหวัดยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสงขลา รวมทั้งสิ้น 282 ตำบล โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลักตามระดับศักยภาพการพัฒนา ดังนี้

กลุ่ม A ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็งสูง (57 ตำบล)

ตำบลในกลุ่มนี้มีความพร้อมทั้งด้านโครงสร้างชุมชน การบริหารจัดการ และทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาให้กับพื้นที่อื่นได้

- **จังหวัดยะลา** จำนวน 16 ตำบล ได้แก่ ยะลา ตาเซะ ท่าสาป เปาะเส้ง ลำใหม่ บ้านนังสาเรง พร่อน ธารโต ตลิ่งชัน เชื่อนบางลาง กายูบอเกาะ บาลอ โกตาบารู บาไร่ยะ ยะหา และห้วยกระทิง

- **จังหวัดปัตตานี** จำนวน 14 ตำบล ได้แก่ ท่าข้าม พ้อมมิ่ง ทำนน้ำ บ้านกลาง ปิตุมุติ เกาะเปาะ ท่ากำชำ ละหาร ตะบึง บางเก่า ตะโละไกรทอง นาเกตุ ม่วงเตี้ย และแป้น

- **จังหวัดนราธิวาส** จำนวน 22 ตำบล ได้แก่ ลำภู บางปอ กะลุวเหนือ โคกเคียน กาเยาะมาตี บาเรใต้ ละหาร จวบ บุกิต บาโงสะโต เฉลิม ไพรวัน บางขุนทอง เรียง รือเสาะออก ศรีบรรพต มาโม่ง สุคีริน ร่มไทร ฆอเลาะ ปะลุรุ และสุไหงปาดี

- **จังหวัดสงขลา** จำนวน 5 ตำบล ได้แก่ คลองเปียะ นาทับ เทพา เกาะสะบ้า และคลองกวาง

กลุ่ม B ตำบลที่มีศักยภาพและควรได้รับการเสริมสร้าง (89 ตำบล)

ตำบลในกลุ่มนี้มีพื้นฐานที่ดีแต่ยังต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติมด้านโครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา และการบริหารจัดการ

• **จังหวัดยะลา** จำนวน 8 ตำบล ได้แก่ หน้าถ้ำ ลิตล บุดี บาเจาะ ตาเนาะปูเต๊ะ อาซ่อง ตะโละหลอ และละแอ

• **จังหวัดปัตตานี** จำนวน 49 ตำบล เช่น ต้นหยงลูละ ปุยุด บานา ตะลุโละ บาราเฮาะ คลองมานิง กะมียอ เกาะจัน สาคอบน ปานัน มายอ คอกกระปือ บ้านนอก ดอน น้ำบ่อ ปะนาละ เมาะมาวี เขาตูม กระโด วัด ประจัน สะนอ ระแว้ง ยะรัง ปล่องหอย กะรุปี ตะโละดีอรัมมัน ยาบี่ ดอนรัก ทุ่งคล้า เตระะบอน ปือระ ปะเสยะวอ มะนังดาลำ กะดุนง ไม้แก่น ไทรทอง ดอนทราย ป่าไร่ แม่ลาน ตอหลัง จะรัง ยามู บางปู ราดำปันยัง สาบัน ตาลือฮายร์ ปูลากง และมะนังยง

• **จังหวัดนราธิวาส** จำนวน 16 ตำบล เช่น มะนังตายอ บาเจาะ ลูโละสาวอ ปะลุกาสาเมาะ บาเระเหนือ มะรือโบออก ต้นหยงมัส มะรือโบตก เจ๊ะเท พร่อน ศาลาใหม่ โฆซิด เกียรณ ภูเขาทอง แว้ง และกายูคละ

• **จังหวัดสงขลา** จำนวน 16 ตำบล เช่น บ้านนา ขุนตืดหวาย คู แคะ จะโหนด ท่าหม่อไทร สะกอม นาทวี คลองทราย นาหมอครี สะบ้าย้อย เขาแดง คูหา บ้านโหนด เปียน และธารคีรี

กลุ่ม C ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติมหรือเร่งรัดการพัฒนา (136 ตำบล)

ตำบลในกลุ่มนี้มีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและการบริหารงาน ต้องได้รับการสนับสนุนเร่งด่วน เพื่อยกระดับศักยภาพสู่ความยั่งยืน

• **จังหวัดยะลา** จำนวน 32 ตำบล เช่น ลำพะยา ยูโป สะเตงนอก กาบัง บาละ คีรีเขต บ้านแหร์ แม่หวาด ยะรม ตาเนาะแมเราะ อัยเยอร์เวง ธารน้ำทิพย์ บ้านนังสตา ถ้ำทะลุ กาลูปัง กอตอดีอริระ เกะรอ จะก๊วะ ท่าธง วังพญา กาลอ บาโงย ปือมั่ง ยะต๊ะ เนินงาม กาทอง บาโงยซิแน ปะแต ตาชี สะอะะ ปูโรง และกรงปินัง

• **จังหวัดปัตตานี** จำนวน 48 ตำบล เช่น บาราโหม ปะกาอะรัง รุสะมิแล กระเสาะ ปะโด ตรัง สะก่า กระหะ ลูโละยิไร รางา สาคอใต้ ถนน ควน ตะโละมะนะนา พิเทน น้ำดำ ปากู คลองใหม่ สะดาวา กอลำ ทรายขาว นาประดู่ โคกโพธิ์ มะกรูด ทุ่งพลา ปากล่อ บางโกระ ควนโนรี ท่าเรือ ช้างให้ตก ป่าบอน ปิยามูมั่ง แหลมโพธิ์ หนองแรต บาโลย ตะโละกาโปร์ ต้นหยงดาลอ ต้นหยงจิงงา ตาแกะ ลิปะสะงิง ตาโต๊ะ บางตาวา คอลาตันหยง ปูโละปูโย ตูยง บางเขา ป่อทอง และตะโละ

• **จังหวัดนราธิวาส** จำนวน 37 ตำบล เช่น กะลุวอ ยี่งอ จอเบาะ ลูโละบายะ ลูโละปือซา ตะปอเยาะ ต้นหยงลิโม บองอ กาลิซา เกาะสะท้อน นานาค รือเสาะ สาวอ สามัคคี บาตง ลาโละ โคกสะตอ สุวาริ ซากอ ตะมะยุง ศรีสาคร เชิงคีรี กาหลง จะแนะ ดុងญูอ ผดุงมาตร ช้างเผือก โละจูด แม่ดง เอราวัน ปาเสมัส มูโนะ ปูโยะ โต๊ะเต็ง สากอ ริโก๊ะ และกาเวะ

• **จังหวัดสงขลา** จำนวน 19 ตำบล เช่น นาหว้า น้ำขาว ป่าชิง สะพานไม้แก่น ตลิ่งชัน ท่าม่วง ปากบาง ลำไพล วังใหญ่ ฉาง ท่าประดู่ ทัพช้าง ประกอบ ปลักหนู สะท้อน จะแหน ทุ่งพอ บาโหย และสะกอม

สรุปภาพรวม

จากผลการประเมิน พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงต้องได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในกลุ่ม C ที่มีจำนวนมากกว่า 40% ของพื้นที่ทั้งหมด ขณะที่ตำบลในกลุ่ม A แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนที่สามารถเป็น “ต้นแบบแห่งการพัฒนาแบบบูรณาการ” ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมและขยายผลไปยังพื้นที่อื่นๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างทั่วถึงและยั่งยืนในทุกจังหวัดของภาคใต้ชายแดน

ตารางสรุปผลการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

กลุ่ม	ความหมายของกลุ่ม	ยะลา	ปัตตานี	นราธิวาส	สงขลา (4 อำเภอ)	รวม (ตำบล)	สัดส่วน (%)
A	ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็งสูง และมีระบบการบริหารจัดการดี มีทุนทางสังคมเข้มแข็ง	16	14	22	5	57	20.2%
B	ตำบลมีศักยภาพและควรได้รับการเสริมสร้างและต้องพัฒนาทักษะและระบบสนับสนุนเพิ่มเติม	8	49	16	16	89	31.6%
C	ตำบลต้องพัฒนาเพิ่มเติม/เร่งรัดพัฒนา เพราะยังมีข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและการบริหาร	32	48	37	19	136	48.2%
รวม		56	111	75	40	282	100%

5. ระบบติดตามและประเมินผลที่มีความโปร่งใส และตรวจสอบได้

สภาสันติสุขตำบลถูกกำหนดให้เป็นกลไกหลักของศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ในการขับเคลื่อน "โครงการตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน" โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการประสานงาน ระหว่างรัฐกับประชาชน และเป็นกลไกการบริหารราชการระดับตำบลที่จัดตั้งโดยนายอำเภอ สภาสันติสุขตำบล ประกอบด้วยตัวแทนจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่ ส่วนราชการ ผู้ปกครองท้องที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และภาคประชาชน

บทบาทหลักของสภาสันติสุขตำบลคือการจัดทำแผนพัฒนาตำบลต้นแบบและการกลั่นกรองปัญหาความต้องการของชุมชน โดยเน้นการยกระดับคุณภาพชีวิตครัวเรือนยากจน และบูรณาการมิติจานด้านความมั่นคงเข้ากับงานด้านการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม ในเชิงยุทธศาสตร์ สภาฯ เป็นสะพานเชื่อมโยงหน่วยงานรัฐกับภาคประชาสังคม และเป็นพื้นที่สร้างสันติสุขผ่านการสานเสวนาและการจัดการความขัดแย้งในสังคมพหุวัฒนธรรม

กลไกดังกล่าว ยึดโยงกับแนวคิดสำคัญหลายประการ ได้แก่ ธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) การสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) และ การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) ซึ่งมุ่งจัดการกับรากเหง้าของปัญหาเชิงโครงสร้าง อาทิ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและการกีดกันทางการเมือง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและสันติภาพที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป การใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานจะต้องอาศัยแนวทางที่บูรณาการหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครอง โดยเน้น การมีส่วนร่วมของชุมชน การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการสร้างกลไกที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อบริบทเฉพาะ เพื่อนำไปสู่สันติสุขและความมั่นคงที่ยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น แนวทางการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติและการติดตามประเมินผลอย่างยั่งยืนของสภาสันติสุขตำบลจึงต้องมุ่งเน้นให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการจัดตั้ง “ศูนย์ข้อมูลตำบล (Tambon Data Hub)” เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการตัดสินใจเชิงนโยบายและการวางแผนพัฒนาในระดับตำบล ศูนย์ข้อมูลนี้ ควรเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลระดับอำเภอและจังหวัด โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบ GIS และ Dashboard แบบเรียลไทม์ เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและทันสมัยอยู่เสมอ ในด้านการติดตามและประเมินผล ควรพัฒนาระบบ “การติดตาม-ประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory MEL-P)” เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะผู้นำศาสนา เยาวชน และสตรี ได้เข้ามามีบทบาทในการประเมินผลการดำเนินงานของสภาฯ อย่างต่อเนื่อง การใช้กรอบ CIPP และ SWOT-TOWS จะช่วยสะท้อนให้เห็นทั้งบริบทปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่แท้จริงของแต่ละโครงการ รวมถึงสามารถจัดทำ “รายงานผลประชาชน” หรือ Community Scorecard เพื่อให้ชุมชนร่วมกันตรวจสอบและเรียนรู้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ การดำเนินงานของสภาฯ ควรถูกบูรณาการให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนพัฒนาเขตพิเศษจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้ทิศทางการพัฒนาในระดับตำบลสอดคล้องกับเป้าหมายระดับประเทศและลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินงานในหน่วยงานต่าง ๆ อีกทั้งควรจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในระดับตำบล-อำเภอ-จังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แนวทางปฏิบัติที่ดี (Good Practices) และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีสัมมนาและการศึกษาดูงานแบบกลุ่ม (Cluster Model) เพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อน

ในมิติของการเรียนรู้ต่อเนื่อง สภาฯ ควรกำหนดกลไก “การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Learning Loop)” โดยจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมภาคปฏิบัติ คู่มือการบริหารงานของสภาสันติสุขตำบล และพัฒนาแพลตฟอร์มฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อเป็นแหล่งองค์ความรู้ถาวรสำหรับเจ้าหน้าที่และประชาชนในพื้นที่

ขณะเดียวกัน ควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อสันติ (Peace Communication) ผ่านการพัฒนาแผนสื่อสารสองภาษา (ไทย-มลายู) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชน เผยแพร่ข้อมูลเชิงบวก และใช้สื่อชุมชนหรือเครือข่ายเยาวชนเป็นกลไกหลักในการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ กล่าวโดยสรุป แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้สภาพสันติสุขตำบลพัฒนาไปสู่การเป็น “ระบบบริหารจัดการเชิงหลักฐาน” ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของตำบลในระยะยาว และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์ “สันติสุขบนฐานพหุวัฒนธรรม” อย่างแท้จริง

คำนำ

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

บทที่ 1

บทนำ

1.1 หลักการและเหตุผล	1-1
1.2 วัตถุประสงค์	1-2
1.3 ระเบียบวิธีการประเมินผล	1-2
1.4 ตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินผล	1-3
1.5 ขอบเขตของการดำเนินงาน	1-4
1.6 ระยะเวลาการดำเนินงาน	1-5
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	1-6
1.8 คณะผู้ดำเนินการประเมินผล	1-6

บทที่ 2

แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	2-1
2.2 กลไกสหสัมพันธ์สุขภาพ	2-25
2.3 สรุป	2-30

บทที่ 3

แนวคิดการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลต้นแบบ

3.1 กรอบแนวคิดการประเมินความคุ้มค่าการปฏิบัติการกิจของภาครัฐตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)	3-1
3.2 การประเมินผลการดำเนินงานในรูปแบบ CIPP	3-2
3.3 กรอบแนวคิดในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาลุ่มน้ำ (SWOT Analysis)	3-4
3.4 กรอบแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF)	3-6
3.5 การออกแบบวิธีการสุ่มตัวอย่างและการวิเคราะห์ข้อมูล	3-11
3.6 แนวคิดการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลต้นแบบเพื่อคัดเลือกเป็นต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้	3-12

บทที่ 4

เกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.1 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในระดับตำบลของจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-1
---	-----

	หน้า
4.2 การกำหนดกรอบเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมกับ บริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-33
4.3 การสังเคราะห์การประเมินสำหรับการคัดเลือกตำบลต้นแบบ โดยใช้กรอบ SWOT-TOWS และมิติที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-36
4.4 สรุป	4-39
บทที่ 5	
ผลการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลให้สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาที่ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน	
5.1 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการประเมินตำบลต้นแบบ	5-1
5.2 เกณฑ์และประเด็นคำถามสำหรับการประเมินตำบลต้นแบบ	5-2
5.3 ผลการประเมินตำบลจังหวัดยะลา	5-4
5.4 ผลการประเมินตำบลจังหวัดปัตตานี	5-6
5.5 ผลการประเมินตำบลจังหวัดนราธิวาส	5-9
5.6 ผลการประเมินตำบลจังหวัดสงขลา	5-12
5.7 สรุปเชิงนโยบาย (Policy Implication)	5-13
5.8 การเปรียบเทียบการพัฒนาตำบล	5-15
5.9 สรุป	5-16
บทที่ 6	
แนวทางการใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานของรัฐ และ ภาคประชาชน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่	
6.1 บทบาทและหน้าที่ของสภาสันติสุขตำบลในฐานะศูนย์กลางประสานงาน	6-1
6.2 การเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีสำคัญ	6-3
6.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการใช้สภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลาง	6-4
6.4 ข้อเสนอแนะเพื่อสร้างเสริมประสิทธิภาพของสภาสันติสุขตำบล	6-5
6.5 สรุป	6-6
บรรณานุกรม	

	สารบัญตาราง	หน้า
	ตารางที่ 1.1 ระยะเวลาและแผนการดำเนินงาน	1-5
	ตารางที่ 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชน ความยั่งยืน ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และการเติบโตทางเศรษฐกิจ	2-10
	ตารางที่ 2.2 แสดงความเชื่อมโยงตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้	2-11
	ตารางที่ 2.3 แสดงการวิเคราะห์กรณีศึกษาต่างประเทศ	2-16
	ตารางที่ 2.4 แสดงการการวิเคราะห์เชิงแผนที่ (Mapping Analysis) เปรียบเทียบจุดแข็ง-ข้อจำกัด-ข้อเสนอแนะ ของตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเมื่อเทียบกับกรณีศึกษาของประเทศโคลอมเบีย, ไอร์แลนด์เหนือ, บอสเนีย, และปาเลสไตน์	2-19
	ตารางที่ 3.1 สรุป CIPP Model	3-3
	ตารางที่ 3.2 แสดงการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)	3-5
	ตารางที่ 3.3 แสดงการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้	3-16
	ตารางที่ 4.1 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) การพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-3
	ตารางที่ 4.2 แสดงการกำหนดยุทธศาสตร์ TOWS การพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-4
	ตารางที่ 4.3 แสดงการวิเคราะห์ “จุดแข็งและจุดอ่อน” ของการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-7
	ตารางที่ 4.4 แสดงการวิเคราะห์ “โอกาส – อุปสรรค” ของการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-9
	ตารางที่ 4.5 รายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในด้านการศึกษาและสาธารณสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-13
	ตารางที่ 4.6 แสดงการกำหนดยุทธศาสตร์ TOWS ด้านการศึกษาและสาธารณสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-14
	ตารางที่ 4.7 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES) vs การเคลื่อนไหวของชุมชน	4-17
	ตารางที่ 4.8 แสดงกลยุทธ์เปรียบเทียบ ZES และ Grassroots	4-18
	ตารางที่ 4.9 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในด้านการบริหารและการเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-22
	ตารางที่ 4.10 แสดงกลยุทธ์หรือ TOWS ด้านการบริหารและการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้	4-23
	ตารางที่ 4.11 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในด้านการศึกษา-สังคม-เศรษฐกิจ จังหวัดชายแดนภาคใต้	4-27
	ตารางที่ 4.12 แสดงกลยุทธ์หรือ TOWS ในด้านการศึกษา-สังคม-เศรษฐกิจ จังหวัดชายแดนภาคใต้	4-28

	สารบัญตาราง	หน้า
	ตารางที่ 4.13 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) และกลยุทธ์ (TOWS)	4-32
	ตารางที่ 4.14 แสดงขั้นตอนการคัดเลือกตำบลต้นแบบ	4-35
	ตารางที่ 4.15 แสดงขั้นตอนการคัดเลือกตำบลต้นแบบ	4-37
	ตารางที่ 5.1 แสดงประเด็นข้อคำถาม สำหรับการประเมินตำบลต้นแบบ	5-2
	ตารางที่ 5.2 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดยะลา	5-4
	ตารางที่ 5.3 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดปัตตานี	5-6
	ตารางที่ 5.4 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดนราธิวาส	5-10
	ตารางที่ 5.5 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดสงขลา	5-12
	ตารางที่ 5.6 แสดงสรุปเชิงนโยบาย (Policy Implication) สำหรับทั้ง 3 กลุ่มตำบล	5-14
	ตารางที่ 5.7 แสดงตารางเปรียบเทียบการพัฒนาตำบลแต่ละประเภท	5-15
	ตารางที่ 6.1 สรุปบทบาทและหน้าที่ของสภาสันติสุขตำบล	6-3

1.1 หลักการและเหตุผล

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยถือเป็นพื้นที่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ ทั้งในมิติประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ ศาสนา ภาษา และวิถีชีวิตทางวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างจากภูมิภาคอื่นของประเทศ ความแตกต่างดังกล่าว แม้จะเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการพัฒนา หากแต่ในอีกด้านหนึ่งก็กลับถูกบิดเบือนและฉวยโอกาสใช้เป็นเครื่องมือสร้างความแตกแยกและความรุนแรง นำมาซึ่งผลกระทบต่อความมั่นคง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ตลอดจนเศรษฐกิจ สังคม และระดับความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ

เพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่ซับซ้อนดังกล่าว รัฐบาลได้ดำเนิน “โครงการตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยอาศัยกลไกสภาสันติสุขตำบล เป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ทั้งนี้ โครงการดังกล่าวยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี และมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2563 ที่เห็นชอบให้สภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน

ในกระบวนการนี้ การคัดเลือก “ตำบลต้นแบบ” ถือเป็นภารกิจเชิงยุทธศาสตร์ที่มีความจำเป็น เนื่องจากเป็นการสร้างพื้นที่นำร่องด้านการพัฒนาและสันติสุข โดยอาศัยเกณฑ์การคัดเลือกที่มีความชัดเจน โปร่งใส และเหมาะสมกับสภาพพื้นที่ใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ สตูล และในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเทพา สะบ้าย้อย นาทวี และจะนะ นอกจากนี้ การประเมินผลโครงการขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ยังมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกสะท้อนความก้าวหน้า ผลสัมฤทธิ์ และประสิทธิภาพของการดำเนินงานในพื้นที่ที่มีลักษณะเฉพาะ ทั้งทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ชาติพันธุ์ และวัฒนธรรม ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อสถานะแวดล้อมทางสังคมและความมั่นคงในระดับชุมชนโดยตรง

อีกทั้ง ด้วยงบประมาณกว่า 281 ล้านบาทที่จัดสรรเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนระดับตำบลผ่านกลไกสภาสันติสุขตำบล การประเมินผลจึงทำหน้าที่ตรวจสอบความคุ้มค่าและความเหมาะสมของการใช้ทรัพยากร พร้อมทั้งประเมินว่าสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนได้จริงหรือไม่ โดยเฉพาะในประเด็นสำคัญ เช่น การลดความยากจน การส่งเสริมอาชีพ และการสร้างสันติสุขแบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในชุมชน เป็นต้น

การประเมินดังกล่าวยังมีเป้าหมายในการสะท้อนสมรรถนะของกลไกระดับตำบลในการบูรณาการงานด้านความมั่นคงเข้ากับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ตลอดจนการชี้ให้เห็นจุดแข็ง ข้อจำกัด โอกาส และข้อเสนอแนะเชิงระบบที่สามารถนำไปสู่การปรับปรุงและพัฒนาแนวทางการดำเนินงานในอนาคต เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่มีความยั่งยืนอย่างแท้จริง อีกทั้งยังสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาพื้นที่ และความต้องการของประชาชนในพื้นที่อย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป การประเมินผลในครั้งนี้ไม่ได้จำกัดเพียงการตรวจสอบผลลัพธ์และกระบวนการเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์” ที่จะช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลต้นแบบอย่างเป็นองค์รวม ภายใต้บริบทของพื้นที่ที่ต้องอาศัยความเข้าใจทั้งในมิติด้านความมั่นคง สังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจควบคู่กัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมายแห่งความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนอย่างแท้จริง

1.2 วัตถุประสงค์

- 1) เพื่อกำหนดกรอบเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้
- 2) เพื่อใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานของรัฐ ภาคประชาชน และภาคีอื่นๆ ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่
- 3) เพื่อประเมินและพัฒนาศักยภาพของตำบลให้สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน
- 4) เพื่อวางระบบติดตามและประเมินผลที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และสามารถขยายผลสู่ตำบลอื่นๆ

1.3 ระเบียบวิธีการประเมินผล (Methodology)

การประเมินผลการคัดเลือกตำบลต้นแบบจะใช้กรอบ CIPP Model (Context, Input, Process, Product) โดยเชื่อมโยงกับเสาหลักการคัดเลือกทั้ง 6 มิติที่กำหนดไว้ ได้แก่ ความมั่นคงและความเสี่ยง, การมีส่วนร่วมและความไว้วางใจ, ศักยภาพเศรษฐกิจ-สังคม, โครงสร้างและแรงหนุนเชิงสถาบัน, ความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม-การเมือง และความยั่งยืน-การติดตามประเมินผล

- **บริบท (Context)** ประเมินความเหมาะสมของตำบลในด้านความมั่นคง สังคมพหุวัฒนธรรม และความพร้อมในการเป็นพื้นที่นำร่อง
- **การนำเข้า (Input)** ตรวจสอบทรัพยากร งบประมาณ บุคลากร และแรงหนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานรัฐ และภาคประชาสังคม
- **กระบวนการ (Process)** ประเมินการดำเนินงานของสภาสันติสุขตำบล กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ความโปร่งใส และการสื่อสารสองภาษา
- **ผลผลิต (Product)** เป็นการวัดผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น รายได้ครัวเรือนที่เพิ่มขึ้น การลดความยากจน คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และแนวโน้มความยั่งยืนของโครงการ เป็นต้น

เครื่องมือประเมิน:

- แบบสอบถาม CIPP (ข้อ 1-16) ใช้สอบถามกับประชาชนและผู้นำชุมชน
- ข้อมูลเชิงสถิติจาก TPMAP, รายงานความมั่นคง, และเอกสารราชการ
- การตรวจสอบภาคสนาม (Field Verification) โดยคณะกรรมการอำเภอ-จังหวัด

เกณฑ์ตัดสิน:

- คะแนนรวม ≥ 75 = ตำบลต้นแบบ
- 60-74 = ตำบลที่มีศักยภาพ (ต้องพัฒนาเพิ่มเติม)
- < 60 = ตำบลที่ต้องเสริมความพร้อม

1.4 ตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินผล (Key Evaluation Indicators)

การประเมินผลโครงการ “ขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” จำเป็นต้องกำหนด ตัวชี้วัดสำคัญ (Key Evaluation Indicators) ที่สะท้อนถึงผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินงาน ทั้งในระดับบริบท ทรัพยากร กระบวนการ และผลลัพธ์ โดยมีรายละเอียดเชิงหลักการ ดังนี้

1.4.1 มิติความมั่นคงและความเสี่ยง (Security & Conflict)

ตัวชี้วัดด้านความมั่นคงถือเป็น ตัวกำหนดเงื่อนไขเบื้องต้น ของการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจาก หากปราศจากความปลอดภัย การดำเนินโครงการจะไม่สามารถบรรลุผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ตัวชี้วัดที่ใช้จึงครอบคลุมถึง

- แนวโน้มการเกิดเหตุความรุนแรงในพื้นที่ (เพิ่มขึ้น/ลดลง)
- ระดับความปลอดภัยที่ชุมชนรับรู้ (Perceived Safety)
- ความพร้อมของกลไกท้องถิ่นในการจัดการความเสี่ยง

1.4.2 มิติการมีส่วนร่วมและความไว้วางใจ (Participation & Trust)

การพัฒนาที่แท้จริงต้องตั้งอยู่บนความไว้วางใจและการมีส่วนร่วมของประชาชน หากชุมชนไม่รู้สึกเป็นเจ้าของ โครงการก็จะไม่เกิดความยั่งยืน ตัวชี้วัดที่สำคัญ ได้แก่

- จำนวนและคุณภาพของเวทีการมีส่วนร่วม เช่น การประชุมสภาสันติสุขตำบล เป็นต้น
- การเข้าถึงของกลุ่มเปราะบาง เช่น สตรี เยาวชน และผู้นำศาสนา เป็นต้น
- ความโปร่งใสและการตรวจสอบได้ของกระบวนการ

1.4.3 มิติศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคม (Socio-Economic Potential)

เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์ของโครงการมุ่งไปที่การยกระดับคุณภาพชีวิตและลดความเหลื่อมล้ำ ตัวชี้วัดด้านนี้จึงวัดผลโดยตรงจากชีวิตประชาชน ได้แก่

- รายได้ครัวเรือนและการจ้างงานที่เพิ่มขึ้น
- การเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐาน เป็นต้น
- ความสามารถของชุมชนในการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (SMEs วิชากิจชุมชน เกษตรแปรรูป)

1.4.4 มิติแรงหนุนเชิงสถาบันและการกำกับดูแล (Institutional Support & Governance)

ความยั่งยืนของโครงการขึ้นอยู่กับ การบูรณาการหน่วยงานและสถาบันท้องถิ่น ดังนั้น ตัวชี้วัดจึงรวมถึง

- ความเข้มแข็งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อบต./เทศบาล)
- การสนับสนุนและบูรณาการภารกิจจาก ศอ.บต., กอ.รมน., และหน่วยงานภาคี
- การใช้จ่ายงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพและตรวจสอบได้

1.4.5 มิตินโยบายทางวัฒนธรรมและการเมือง (Cultural & Political Sensitivity)

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความละเอียดอ่อนด้านศาสนา ภาษา และอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ดังนั้น การพัฒนาใดๆ หากละเลยความอ่อนไหวเหล่านี้อาจนำไปสู่ความไม่ไว้วางใจ ตัวชี้วัดในมิตินี้ เช่น

- การเคารพอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน
- การสื่อสารอย่างไวต่อวัฒนธรรม เช่น การใช้สองภาษา ไทย-มลายู เป็นต้น
- ระดับความไว้วางใจระหว่างรัฐกับชุมชน

1.4.6 มิตินโยบาย การติดตามประเมิน และการขยายผล

ความสำเร็จของโครงการมีได้อยู่ที่ผลลัพธ์ระยะสั้น หากแต่อยู่ที่ความสามารถในการต่อยอดและดำรงอยู่ได้ด้วยตนเอง ตัวชี้วัดจึงครอบคลุมถึง

- การมีระบบติดตามและประเมินผลอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การใช้ระบบ GIS หรือ Mobile App เป็นต้น
- การมีแผนปฏิบัติการต่อเนื่องหลังสิ้นสุดโครงการ
- ความเป็นไปได้ในการถอดบทเรียนและขยายผลไปสู่ตำบลอื่น ๆ

กล่าวโดยสรุป ตัวชี้วัดสำคัญในการประเมินผลไม่เพียงแต่ทำหน้าที่ตรวจสอบความคุ้มค่าและผลสัมฤทธิ์ของโครงการเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่จะสะท้อนจุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสในการพัฒนาตำบลต้นแบบต่อไป ทั้งนี้ การกำหนดตัวชี้วัดที่ครอบคลุมทั้งมิติความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง และความยั่งยืน จะทำให้การประเมินมีความรอบด้านและสอดคล้องกับบริบทที่ซับซ้อนของจังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างแท้จริง

1.5 ขอบเขตของการดำเนินงาน

โครงการ “ขับเคลื่อนกลไกสหประชาชาติสู่ตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” เป็นโครงการที่ดำเนินการภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีขอบเขตการดำเนินงาน ดังนี้

1) พื้นที่ดำเนินการ

ครอบคลุมพื้นที่เป้าหมายทั้งหมด 282 ตำบล ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่

- จังหวัดปัตตานี จำนวน 111 ตำบล
- จังหวัดยะลา จำนวน 56 ตำบล
- จังหวัดนราธิวาส จำนวน 75 ตำบล
- จังหวัดสงขลา (เฉพาะ 4 อำเภอ ได้แก่ จะนะ เทพา นาทวี และสะบ้าย้อย) รวม 40 ตำบล

2) ระยะเวลาดำเนินโครงการ

ดำเนินการในปีงบประมาณ พ.ศ. 2568 และเป็นโครงการต่อเนื่องจากปีงบประมาณก่อนหน้า โดยมีเป้าหมายในการสร้างความเข้มแข็งเชิงโครงสร้างให้กับตำบลในระยะยาว

3) หน่วยงานรับผิดชอบหลัก

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานกลางในการกำกับติดตาม ประเมินผล และสนับสนุนการดำเนินงาน

4) กลไกระดับพื้นที่

การดำเนินโครงการในแต่ละตำบลใช้ “สภาสันติสุขตำบล” เป็นกลไกหลักในการบริหารจัดการ โดยประกอบด้วยตัวแทนจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐการ ผู้ปกครองท้องที่ อบต. ผู้นำศาสนา และภาคประชาชน

5) กลุ่มเป้าหมายหลัก

ครัวเรือนยากจน (ตามข้อมูล TPMAF และ จปฐ.) จำนวนไม่น้อยกว่า 10,000 ครัวเรือน รวมถึงกลุ่มเปราะบาง เช่น เยาวชน สตรี กลุ่มอาชีพ กลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากสถานการณ์ความไม่สงบ และผู้ผ่านการบำบัดยาเสพติด เป็นต้น

6) ประเภทกิจกรรมภายใต้โครงการ

- การสนับสนุนการจัดทำโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตระดับตำบล
- การบูรณาการเพื่อจัดความยากจนแบบชี้เป้า
- การจัดประชุมกลไกสภาสันติสุขตำบล
- การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่องในทุกระดับ

1.6 ระยะเวลาการดำเนินงาน (Duration of Implementation)

การติดตามและประเมินผลโครงการ “ขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบล มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” กำหนดระยะเวลาการดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 19 พฤษภาคม 2568 ถึง 30 กันยายน 2568 รวมระยะเวลาทั้งสิ้นประมาณ 4 เดือนครึ่ง โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 4 ระยะหลัก ดังนี้

ตารางที่ 1.1 ระยะเวลาและแผนการดำเนินงาน

กิจกรรม	ระยะเวลา (เดือน)					
	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
1. การเตรียมการและวางแผน (1 พฤษภาคม – 31 พฤษภาคม 2568)						
1.1 แต่งตั้งคณะทำงานในทุกระดับ						
1.2 ประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินโครงการแก่หน่วยงานในพื้นที่						
1.3 จัดทำแผนปฏิบัติงานและเอกสารประกอบการติดตามผล						
1.4 จัดทำกรอบแนวคิดการนำเสนอแนวทาง รูปแบบ วิธีการ/ขั้นตอนแผนการดำเนินงานทั้งหมด						
1.5 จัดทำรูปแบบการจัดทำรายงาน พร้อมร่างสารบัญ (Tentative Outline) โดยละเอียด						
1.6 กำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การประเมินผลตามตัวชี้วัดที่เหมาะสมของที่ปรึกษา						

กิจกรรม	ระยะเวลา (เดือน)					
	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.
2. การดำเนินกิจกรรมในพื้นที่ (1 มิถุนายน – 31 กรกฎาคม 2568)						
2.1 จัดประชุมสภาสันติสุขตำบลเพื่อพิจารณาและเสนอแผนงาน						
2.2 ดำเนินโครงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในระดับตำบลตามแผนที่ได้รับการอนุมัติ						
2.3 ติดตามความก้าวหน้าของโครงการโดยหน่วยงานระดับอำเภอและจังหวัด						
3. การติดตามและประเมินผลเบื้องต้น (1 สิงหาคม – 15 กันยายน 2568)						
3.1 เก็บรวบรวมข้อมูลผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมในแต่ละตำบล						
3.2 วิเคราะห์ผลการดำเนินงานเบื้องต้น เปรียบเทียบกับเป้าหมายและตัวชี้วัด						
3.3 จัดประชุมกลุ่มย่อยหรือเวทีสะท้อนผลในระดับพื้นที่						
4. การสรุปผลและจัดทำรายงาน (16 – 30 กันยายน 2568)						
4.1 สังเคราะห์ผลการดำเนินงานและบทเรียนที่ได้รับ						
4.2 จัดทำรายงานผลการประเมินและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย						
4.3 เสนอต่อผู้บริหารระดับสูง และเผยแพร่ผลต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง						

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การดำเนินการติดตามประเมินผลโครงการ “ขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” และการคัดเลือก “ตำบลต้นแบบ” คาดว่าจะนำมาซึ่งประโยชน์ทั้งในเชิงยุทธศาสตร์และเชิงปฏิบัติ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับดังกล่าว จึงมีไม่เพียงการวัดผลเชิงปริมาณ เช่น จำนวนตำบลที่ได้รับการคัดเลือกหรือครัวเรือนที่พ้นจากความยากจน เป็นต้น แต่ยังสะท้อนถึง **การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้** ทั้งในด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และการสร้างสันติสุขที่ยั่งยืน ซึ่งถือเป็นผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติและความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในพื้นที่

1.8 คณะผู้ดำเนินการประเมินผล

1.8.1 นายธีรวิทย์ เทียรฆโรจน์ ผู้อำนวยการกองส่งเสริมและสนับสนุนงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) หัวหน้าโครงการ รับผิดชอบงานทั้งปวงของโครงการ ประกอบด้วย งานการวางแผน บริหารจัดการ ตลอดจนงานอำนวยการโครงการ งานเก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจข้อมูล การวิเคราะห์ผลการสำรวจและการประเมินผลรวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ

1.8.2 นายจะเด็จ สุคติ นักจัดการงานทั่วไปชำนาญการพิเศษ รองหัวหน้าโครงการ รับผิดชอบงานทั้งปวงของโครงการ ประกอบด้วยงานอำนวยการโครงการ งานเก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจข้อมูล การวิเคราะห์ผลการสำรวจและการประเมินผล รวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะและเชิงนโยบาย และเป็นผู้ช่วยหัวหน้าโครงการ

1.8.3 นายภวัต จารุเดชาศรี ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ รับผิดชอบงานของโครงการ ประกอบด้วย การสำรวจและการประเมินผลรวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ

1.8.4 นางสาวสุภาพร กาญจนวงศ์ ตำแหน่ง นักวิชาการคอมพิวเตอร์ชำนาญการพิเศษ รับผิดชอบงานของโครงการ ประกอบด้วย การสำรวจและการประเมินผลรวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ

1.8.5 นายเจษฎาพร ภูพันธ์ตระกูล ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ รับผิดชอบงานของโครงการ ประกอบด้วย การสำรวจและการประเมินผลรวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ

1.8.6 นายภูหามะรีต หวัน สอและ ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ รับผิดชอบงานของโครงการ ประกอบด้วย การสำรวจและการประเมินผลรวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ

1.8.7 นายอภิรัตน์ วัฒนาพุทธารกร ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการพิเศษ รับผิดชอบงานทั้งปวงของโครงการ ประกอบด้วย งานอำนวยการโครงการ งานเก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจข้อมูล การวิเคราะห์ผลการสำรวจและการประเมินผล รวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ และเงินนโยบาย และเป็นฝ่ายเลขานุการของโครงการ

1.8.8 นางสาวตรีทิพย์นิภา ทองกระมล ตำแหน่ง นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ รับผิดชอบงานทั้งปวงของโครงการ ประกอบด้วย งานอำนวยการโครงการ งานเก็บรวบรวมข้อมูล การสำรวจข้อมูล การวิเคราะห์ผลการสำรวจและการประเมินผล รวมทั้งการจัดทำรายงาน และข้อเสนอแนะ และเงินนโยบาย และเป็นผู้ช่วยฝ่ายเลขานุการของโครงการ

การทบทวนแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กลไกสภาพสันติสุขตำบล

การศึกษาโครงการขับเคลื่อนกลไกสภาพสันติสุขตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน จำเป็นต้องมีรากฐานเชิงทฤษฎีและแนวคิดที่ชัดเจนของกลไกสภาพสันติสุขตำบล เพื่อทำหน้าที่เป็นกรอบอ้างอิงในการอธิบายและตีความข้อมูลอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและการประเมินตำบลในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่ซับซ้อน การทำความเข้าใจแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจึงถือเป็นหัวใจสำคัญที่จะช่วยให้สามารถวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ ได้อย่างครอบคลุมและลึกซึ้ง หัวข้อนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่หลากหลาย ทั้งในมิติการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนแนวคิดตำบลต้นแบบและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นฐานทางวิชาการในการอธิบายและเชื่อมโยงกับผลการศึกษาในบทต่อไป

2.1 แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาหรือการวิจัยเชิงวิชาการจำเป็นต้องมีรากฐานที่มั่นคงจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากแนวคิดและทฤษฎีทำหน้าที่เป็นกรอบอ้างอิง (theoretical framework) ในการอธิบายปรากฏการณ์ ตลอดจนช่วยกำหนดทิศทางการวิเคราะห์และตีความข้อมูลอย่างมีเหตุผลและเป็นระบบ สำหรับกรณีการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำความเข้าใจแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องถือเป็นสิ่งสำคัญ เพราะพื้นที่ดังกล่าวมีความซับซ้อนทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การบูรณาการกรอบแนวคิดที่หลากหลายจึงช่วยให้สามารถมองเห็นพลวัตของพื้นที่ได้อย่างครอบคลุม

ในส่วนนี้ คณะผู้ศึกษาได้นำเสนอแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาและการประเมินตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยครอบคลุมทั้งมิติการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนแนวคิดตำบลต้นแบบและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นฐานทางวิชาการในการวิเคราะห์ ตีความ และเชื่อมโยงกับผลการศึกษาที่จะกล่าวถึงในบทถัดไป

2.1.1 แนวคิดการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้

1) ความหมายและลักษณะของพื้นที่ชายแดน

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อภูมิศาสตร์และภูมิทัศน์ทางสังคม-การเมืองของประเทศ พื้นที่ดังกล่าวซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับมาเลเซีย มีเอกลักษณ์เฉพาะทั้งจากทำเลที่ตั้งและบริบททางประวัติศาสตร์ การผสมผสานของวัฒนธรรม ภาษา และประเพณีในพื้นที่ดังกล่าว ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ในพื้นที่ที่หลากหลายและซับซ้อน โดยตามที่ Krainara (2016) อธิบายไว้ว่า จังหวัดชายแดนภาคใต้มีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประเทศ พรมแดนไม่ได้เป็นเพียงเส้นแบ่งระหว่างรัฐเท่านั้น หากแต่ยังเป็นพื้นที่ที่ชุมชนต่าง ๆ เข้ามาปฏิสัมพันธ์อย่างมีพลวัตอีกด้วย

ภูมิรัฐศาสตร์ของภาคใต้ที่มีความใกล้ชิดกับพรมแดนระหว่างประเทศทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการค้าและการพาณิชย์ จังหวัดชายแดนใต้ได้รับการกำหนดให้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยประกอบด้วยเขตเศรษฐกิจชายแดนที่จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการลงทุนและการค้าระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เขตเศรษฐกิจดังกล่าวทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางด้านโลจิสติกส์ สร้างโอกาสให้ผู้ประกอบการขยายกิจการ และประชาชนในพื้นที่มีงานทำ การก่อตั้งเขตเศรษฐกิจดังกล่าวยังมีศักยภาพที่จะบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนในพื้นที่ชายแดน เช่น ความยากจนและการเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัด เป็นต้น

ทั้งนี้บริบททางสังคม-การเมืองของจังหวัดชายแดนใต้ยังเป็นอีกปัจจัยที่กำหนดความหมายของพื้นที่ชายแดน ในอดีตพื้นที่นี้ได้รับอิทธิพลจากขบวนการทางการเมืองและความขัดแย้งต่างๆ โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และชาติพันธุ์ การอาศัยอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ รวมทั้งชาวมลายู ทำให้พลวัตทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น สถานการณ์พหุวัฒนธรรมดังกล่าวสร้างทั้งโอกาสและปัญหา โดยเฉพาะในมิติการปกครองและความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน งานวิจัยยืนยันว่าการยอมรับและให้เกียรติอัตลักษณ์ในพื้นที่สามารถทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Krainara, 2016)

การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม (The Cultural Interaction) ในพื้นที่ชายแดนมีความหลากหลายและเข้มข้น พื้นที่นี้เผชิญการผสมผสานทางวัฒนธรรมไทยและมลายูในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่อาหาร ภาษา ไปจนถึงพิธีกรรมทางศาสนา การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเช่นนี้ก่อให้เกิดอัตลักษณ์ร่วมระหว่างผู้อยู่อาศัยและสร้างบรรยากาศท้องถิ่น ที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศไทย การปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมยังช่วยกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยดึงดูดการท่องเที่ยวและส่งเสริมอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของพื้นที่ชายแดนสะท้อนให้เห็นจากบทบาทในการเป็นสะพานเชื่อมระหว่างวัฒนธรรมเข้ากับเศรษฐกิจ การไหลเวียนของสินค้า บริการ และความคิดข้ามพรมแดน ช่วยสร้างบรรยากาศที่เอื้อต่อการเติบโต โดย Krainara (2016) เน้นว่าความสำเร็จของเขตเศรษฐกิจชายแดนขึ้นอยู่กับความร่วมมือในระดับท้องถิ่นระหว่างภาคธุรกิจ รัฐบาล และชุมชน เมื่อใช้ประโยชน์จากข้อได้เปรียบด้านภูมิศาสตร์ พื้นที่ชายแดนใต้ของประเทศไทยสามารถเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับการพัฒนาในท้องถิ่นและสร้างความมั่งคั่งระดับชาติ

กล่าวโดยสรุป พื้นที่ชายแดนในภาคใต้ของประเทศไทยมีลักษณะเฉพาะจากทำเลทางภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ความซับซ้อนเชิงสังคม-การเมือง และการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เข้มข้น ความหมายของพื้นที่ดังกล่าวจึงมิใช่เพียงเส้นแบ่งรัฐ หากแต่ยังเป็นตัวกำหนดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสร้างอัตลักษณ์ระดับพื้นที่ การทำความเข้าใจลักษณะดังกล่าวจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการแก้ปัญหาการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ และต่อการใช้ศักยภาพที่มีอยู่เพื่อสนับสนุนการเติบโตโดยรวมของประเทศไทย

(1) ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม และบทบาทของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs)

การทำงานร่วมกันภายในชุมชนของประชาชนในพื้นที่ยังถูกชี้ให้เห็นว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ผู้ประกอบการมักร่วมมือกันเพื่อแบ่งปันทรัพยากร ความคิด และช่องทางการเข้าถึงตลาด จิตวิญญาณแห่งความร่วมมือนี้ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมทางการค้าที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ข้อมูลหมุนเวียนได้อย่างเสรี ซึ่งจะเอื้อต่อความเจริญเติบโตของธุรกิจขนาดเล็ก แม้จะเผชิญกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมก็ตาม

กล่าวโดยสรุป ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยต้องเผชิญ อาทิ ความยากจน การว่างงาน และการเข้าถึงการศึกษาและบริการสุขภาพที่จำกัด ล้วนส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ศักยภาพด้านนวัตกรรมของ SMEs มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจท้องถิ่นและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชนความสามารถของ SMEs ในการปรับตัวและเชื่อมโยงกับทั้งตลาดท้องถิ่นและตลาดที่กว้างขึ้นถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อการกระตุ้นการเติบโตและการแก้ไขปัญหาสังคม-เศรษฐกิจของพื้นที่

(2) ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและการค้าชายแดน

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเติบโตของพื้นที่ ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมักเกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนและการค้าข้ามพรมแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น มาเลเซีย เป็นต้น การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ดังกล่าวได้สร้างโครงสร้างทางสังคมที่มีเอกลักษณ์ ซึ่งมีอิทธิพลต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่ตามที่ Krainara และ Routray (2015) ชี้ให้เห็นว่า ความหมายของการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมมิได้จำกัดอยู่เพียงการแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างความเชื่อมโยงทางสังคมที่เป็นรากฐานต่อการพัฒนาชุมชนและความมั่นคงของพื้นที่ด้วย

การค้าข้ามพรมแดนถือเป็นองค์ประกอบสำคัญของเศรษฐกิจในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลาดชายแดนมักคึกคักไปด้วยผู้คนจากทั้งสองฝั่งพรมแดนที่มาซื้อขายสินค้าจากประเทศไทย อาทิ ยางพารา และอาหารแปรรูป ผสมผสานกับสินค้าจากมาเลเซียอย่างลงตัว แสดงถึงการแลกเปลี่ยนที่รุ่งเรืองซึ่งเป็นประโยชน์ต่อทั้งสองเศรษฐกิจ การค้าลักษณะนี้มิได้เกี่ยวข้องกับกำไรทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นวิถีที่ผู้คนได้ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนวัฒนธรรม อาหาร และภาษา

การเชื่อมโยงกันของธุรกิจไทยและมาเลเซียในพื้นที่ชายแดนสามารถนำไปสู่ความเข้าใจและความร่วมมือที่ดีขึ้นระหว่างชุมชน เมื่อผู้ประกอบการและพ่อค้าจากทั้งสองประเทศมีปฏิสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่อง จะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่นำไปสู่ความไว้วางใจและความร่วมมือ การบูรณาการทางสังคมเช่นนี้ช่วยบรรเทาความตึงเครียดที่บางครั้งเกิดขึ้นในพื้นที่ชายแดน Krainara และ Routray (2015) เน้นว่าการส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวมีความสำคัญต่อการสร้างสภาพแวดล้อมที่กลมเกลียว ซึ่งกล่าวโดยสรุปจะสนับสนุนการริเริ่มด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม ปัญหายังคงอยู่ในเรื่องของการทำให้ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวถูกบูรณาการเข้าไปในนโยบายการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ผู้กำหนดนโยบายจำเป็นต้องพิจารณาวิธีที่ใช้ประโยชน์จากความเชื่อมโยงดังกล่าวเพื่อส่งเสริมการเติบโตในเขตเศรษฐกิจชายแดน พร้อมทั้งรับประกันว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นจะถูกแบ่งปันอย่างเท่าเทียม ตัวอย่างเช่น นโยบายปกป้องทางการค้าอาจเป็นอุปสรรคต่อผลลัพธ์เชิงบวก ของการค้าข้ามพรมแดนและการผสมผสานทางวัฒนธรรม ในทางกลับกัน นโยบายที่ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเชิงพาณิชย์และวัฒนธรรมที่เปิดกว้างอาจนำไปสู่พื้นที่เศรษฐกิจที่มีพลวัตยิ่งขึ้น

(3) บริบททางเศรษฐกิจ-สังคมและปัญหา

ปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมไม่อาจมองข้ามได้ในพื้นที่ชายแดน ประเด็นต่างๆ เช่น ความยากจน ตลาดแรงงานนอกระบบ และการเข้าถึงการศึกษาที่จำกัด เป็นต้น มักเป็นอุปสรรคต่อศักยภาพของการค้าข้ามพรมแดนและปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น ผู้ค้ารายย่อยจำนวนมาก ดำเนินการในลักษณะนอกระบบ ซึ่งทำให้เสี่ยงต่อการถูกเอาเปรียบและจำกัดความสามารถในการขยายกิจการผู้กำหนดนโยบายจึงต้องพัฒนาระบบสนับสนุนที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งแก่ผู้ค้าดังกล่าว โดยเปิดช่องทางการค้าทางกฎหมายที่เอื้อต่อการเติบโต

การเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนสามารถนำไปสู่การสร้างเศรษฐกิจพื้นที่ที่แข็งแกร่งขึ้นได้ หากคนในพื้นที่ได้รับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง การมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นและองค์กรต่างๆ ในการหารือเรื่องการค้าข้ามพรมแดนสามารถทำให้มั่นใจได้ว่า นโยบายจะสอดคล้องกับความเป็นจริงทางวัฒนธรรมของวิถีชีวิตประชาชนในพื้นที่ การตระหนักถึงความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ-สังคมจะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถสร้างกรอบการพัฒนาที่ไม่เพียงปรับปรุงการค้า แต่ยังส่งเสริมความรู้สึกของชุมชนและอัตลักษณ์ร่วมอีกด้วย (Suwan-Quariya, 2020)

ดังนั้น การปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นตามแนวพรมแดนในจังหวัดภาคใต้ของประเทศไทยจึงมิได้เป็นเพียงธุรกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนถึงสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและพลวัตทางสังคมที่เอื้อต่อการเติบโตระดับพื้นที่ การทำความเข้าใจและบูรณาการชั้นเชิงที่ซับซ้อน ดังกล่าวเข้าสู่กรอบนโยบายเศรษฐกิจจะเป็นสิ่งจำเป็นในการใช้ศักยภาพที่แท้จริงของพื้นที่ชายแดนดังกล่าว

(4) โอกาสและปัญหาด้านการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะพื้นที่ที่ติดกับมาเลเซีย มีการผสมผสานที่เป็นเอกลักษณ์ระหว่างโอกาสและปัญหาด้านการพัฒนา จังหวัดดังกล่าวทำหน้าที่เป็นจุดเชื่อมปฏิสัมพันธ์ที่สำคัญ ไม่เพียงภายในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังรวมถึงประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้กลายเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญในภูมิรัฐศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ งานวิจัยหลายชิ้นได้ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนมักมีลักษณะเด่นด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม ปัญหาเศรษฐกิจ และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่กำหนดทิศทางการพัฒนา (Statham และคณะ, 2020)

กลยุทธ์การพัฒนาในพื้นที่ดังกล่าวจำเป็นต้องคำนึงถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมที่เฉพาะเจาะจง ตัวอย่างเช่น ปัญหาด้านเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ความยากจน การเข้าถึงการศึกษาและโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ ถือเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเติบโต ประชาชนจำนวนมากยังคงพึ่งพาการค้าชายแดนและการเกษตร แต่บ่อยครั้งขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นและระดับชาติเพื่อพัฒนากิจกรรมดังกล่าว งานของ Suwan-Chariya (2020) ชี้ให้เห็นว่าการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษาสามารถช่วยบูรณาการจังหวัดดังกล่าวเข้าสู่เศรษฐกิจระดับชาติและระดับโลกได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งอาจลดเซย์ปัญหาทางเศรษฐกิจ-สังคมบางประการได้ อย่างไรก็ตาม การใช้แนวทางแบบเดียวกันกับทุกพื้นที่อาจไม่เพียงพอเนื่องจากบริบทท้องถิ่นมีความแตกต่างกันอย่างมาก

นอกจากนี้ ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังมีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดศักยภาพในการพัฒนา โดยกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายแดนได้ร่วมกันถักทอ “ผืนผ้าวัฒนธรรม” ที่มีความหลากหลาย ซึ่งไม่เพียงช่วยส่งเสริมและหล่อหลอมอัตลักษณ์ระดับพื้นที่ หากแต่ในบางครั้งยังอาจเป็นสาเหตุของความตึงเครียดทางสังคมและวัฒนธรรมได้เช่นกัน ตามที่ Statham และคณะ (2020) ชี้ให้เห็นว่า การสื่อสารและความเข้าใจที่มีประสิทธิภาพระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ เป็นสิ่งจำเป็นต่อการสร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม พลวัตทางวัฒนธรรมนี้ยังส่งผลต่อการทำงานของตลาดท้องถิ่น และสามารถนำไปสู่แนวทางนวัตกรรมที่อาศัยองค์ความรู้และปฏิบัติการท้องถิ่น ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่เพียงเสริมสร้างความมั่งคั่งทางสังคมแต่ยังเปิดโอกาสสู่การพัฒนาเศรษฐกิจด้วย

นอกจากนี้ พลวัตของการเปลี่ยนแปลงยังเพิ่มสำคัญของพื้นที่ชายแดนมากขึ้น การเปิดเสรีพรมแดนเอื้อให้เกิดการเคลื่อนย้ายของผู้คนและสินค้าอย่างเสรี ส่งผลต่อการขยายตัวของเศรษฐกิจชายแดน แต่อีกด้านหนึ่ง การอพยพที่เพิ่มขึ้นก่อให้เกิดปัญหาด้านการบูรณาการทางวัฒนธรรมและการจัดบริการสาธารณะ การรับมือกับปัญหาเหล่านี้จำเป็นต้องดำเนินการภายใต้แนวทางแบบองค์รวม โดยมีกลยุทธ์การพัฒนาที่บูรณาการและสอดคล้องกับทั้งบริบทท้องถิ่นและแรงกดดันจากภายนอก เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว

โดยสรุป บทบาทที่เชื่อมโยงกันของกลยุทธ์การพัฒนา ปัญหาทางเศรษฐกิจ-สังคม และพลวัตทางวัฒนธรรม ได้สร้างทั้งโอกาสและอุปสรรคในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ตามที่ Statham และคณะ (2020) และ Suwan-Chariya (2020) ชี้ให้เห็นว่า มีความจำเป็นเร่งด่วนในการวางแผนเชิงบูรณาการที่ไม่เพียงมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังให้ความสำคัญต่อความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรม แนวทางบูรณาการเช่นนี้จะสิ่งจำเป็นต่อการจัดการกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงและการอพยพ ขณะเดียวกันยังส่งเสริมการเติบโตอย่างยั่งยืนในพื้นที่ที่มีความสำคัญยิ่งดังกล่าว

สรุป พื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ทั้งทางภูมิศาสตร์และสังคม-การเมือง เนื่องจากตั้งอยู่ติดกับประเทศมาเลเซียและมีภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ที่ซับซ้อน ความผสมผสานของภาษา ศาสนา และวัฒนธรรมทำให้พื้นที่นี้มีอัตลักษณ์ในพื้นที่ที่โดดเด่นและแตกต่างไปจากพื้นที่อื่น โดย Krainara (2016) ชี้ให้เห็นว่าจังหวัดชายแดนภาคใต้มีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประเทศ ไม่ใช่เพียงเส้นแบ่งดินแดน แต่ยังเป็นพื้นที่ที่เกิดการปฏิสัมพันธ์ของผู้คนอย่างมีพลวัต ลักษณะภูมิรัฐศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับพรมแดนระหว่างประเทศทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็น

ศูนย์กลางการค้าและการลงทุน เขตเศรษฐกิจชายแดนถูกกำหนดขึ้นเพื่อเป็นจุดยุทธศาสตร์ด้านโลจิสติกส์และการพัฒนา โดยมีเป้าหมายในการส่งเสริมการค้าการลงทุนระหว่างประเทศ รวมถึงการสร้างงานและลดความเหลื่อมล้ำในคนในพื้นที่ เขตเศรษฐกิจดังกล่าวยังมีศักยภาพในการบรรเทาปัญหาสังคม-เศรษฐกิจ เช่น ความยากจนและการเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัด เป็นต้น

นอกเหนือจากมิติทางเศรษฐกิจแล้ว มิติทางสังคม-การเมืองก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชายแดนภาคใต้ถูกกำหนดด้วยความขัดแย้งและการเคลื่อนไหวทางการเมือง โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ รวมถึงชาวมลายู สร้างพลวัตทางสังคมที่ซับซ้อนและเป็นทั้งโอกาสและปัญหา งานวิจัยยืนยันว่าการยอมรับและให้ความสำคัญกับอัตลักษณ์ในพื้นที่จะช่วยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Krainer, 2016)

สุดท้าย ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-มลายูถือเป็นหัวใจสำคัญของพื้นที่ชายแดน ไม่ว่าจะเป็นผ่านอาหาร ภาษา หรือประเพณีทางศาสนา การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมดังกล่าวสร้างอัตลักษณ์ร่วมของผู้คนและยังเป็นแรงผลักดันสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม เป็นต้น ดังนั้น พื้นที่ชายแดนจึงไม่เพียงแต่เป็น “เส้นแบ่งเขตแดน” หากแต่เป็นกลไกเชิงยุทธศาสตร์ที่สะท้อนถึงศักยภาพด้านเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการเข้าใจอย่างรอบด้านเพื่อนำไปสู่ การพัฒนาที่ยั่งยืนและการสร้างความมั่งคั่งระดับชาติ

พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เนื่องจากตั้งอยู่ติดกับประเทศมาเลเซียและเป็นศูนย์กลางของการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย แม้พื้นที่นี้จะเผชิญกับปัญหาด้านความยากจน การว่างงาน และการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำกัด แต่การค้าข้ามพรมแดนและการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมได้ช่วยสร้างอัตลักษณ์เฉพาะและเปิดโอกาสสู่การพัฒนาในมิติใหม่ (Krainer, 2016; Krainer และ Routray, 2015)

วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ถูกมองว่าเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญของเศรษฐกิจท้องถิ่น เนื่องจากสามารถสร้างงาน เพิ่มรายได้ และเสริมสร้างความยืดหยุ่นให้กับชุมชน ความร่วมมือระหว่างผู้ประกอบการและการแบ่งปันทรัพยากรยังช่วยลดข้อจำกัดจากปัญหาทางเศรษฐกิจ-สังคม ทำให้ธุรกิจท้องถิ่นมีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้นในสภาพแวดล้อมที่เปราะบาง ทั้งนี้ ศักยภาพด้านนวัตกรรม ของ SMEs เช่น การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมพื้นถิ่นในการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ถือเป็นตัวอย่างของการเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับอัตลักษณ์ในพื้นที่ที่มีคุณค่า (Phuangrod, Lerkiatbundit และ Aujiraponpan, 2017)

ในอีกมิติหนึ่ง ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-มาเลเซียมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความไว้วางใจ เชื่อใจ และความเข้าใจ และความร่วมมือระหว่างชุมชน ซึ่งสามารถช่วยลดความตึงเครียดในพื้นที่ชายแดน และยังเป็นปัจจัยหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมเชิงวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม การบูรณาการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวเข้าสู่กรอบนโยบายสาธารณะยังเป็นปัญหาเนื่องจากหากใช้นโยบายที่กีดกันทางการค้า อาจขัดขวางการสร้างความสำเร็จทางเศรษฐกิจและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ ขณะที่นโยบายที่เปิดกว้างและเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนจะช่วยให้เกิดพื้นที่เศรษฐกิจที่มีพลวัต (Krainer และ Routray, 2015)

สุดท้าย งานวิจัยร่วมสมัยได้ชี้ให้เห็นว่าถึงความจำเป็นในการใช้กลยุทธ์การพัฒนาเชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ชายแดน ไม่ว่าจะเป็นการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐาน การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ หรือการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน โดย Statham และคณะ (2020) และ Suwan-Quariya (2020) ระบุว่าพัฒนาอย่างยั่งยืนไม่ควรมุ่งเฉพาะการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ต้องให้ความสำคัญกับความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและความเข้าใจข้ามวัฒนธรรมด้วย เพื่อให้จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดและใช้ประโยชน์จากศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่

2) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory)

แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดนได้ทวีความสำคัญมากขึ้นในการทำความเข้าใจพลวัตทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ข้ามพรมแดน ทฤษฎีนี้เสนอว่า พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่เฉพาะที่เกิดการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันได้รับอิทธิพลจากความใกล้ชิดกับเขตแดน ความพลวัตของการปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวก่อให้เกิดภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ-สังคมที่แตกต่างไปจากค่าเฉลี่ยระดับชาติ ในการวิเคราะห์ผลกระทบของทฤษฎีนี้ จำเป็นต้องพิจารณาว่าการบูรณาการทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนช่วยส่งเสริมการพัฒนาระดับพื้นที่และเอื้อต่อความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้านได้อย่างไร

Medeiros (2021) ชี้ให้เห็นว่า เมืองชายแดนซึ่งมีลักษณะเชิงภูมิรัฐศาสตร์ที่โดดเด่น อาจกลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญ โดยแรงขับเคลื่อนหลัก คือ การค้าข้ามพรมแดนและการลงทุนที่กระตุ้นให้ธุรกิจท้องถิ่นและข้ามชาติสร้างเครือข่ายที่แข็งแกร่งซึ่งขยายเกินขอบเขตของรัฐบาล ความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจที่สังเกตได้ในพื้นที่ชายแดนมักเกิดจากกิจกรรมบูรณาการดังกล่าว โดยผู้มีส่วนร่วมได้รับประโยชน์จากต้นทุนการขนส่งที่ลดลง การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และตลาดที่หลากหลาย นอกจากนี้ การปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวยังมีบทบาทสำคัญในการบรรเทาความเหลื่อมล้ำระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ถูกกลืนทางเศรษฐกิจเมื่อเทียบกับเมืองใหญ่

ผลกระทบของทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดนยังขยายไปไกลกว่ามิติทางเศรษฐกิจ โดยยังมีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมในบริบทข้ามพรมแดน งานของ Stoffelen และ Vannest (2017) แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวในฐานะปัจจัยหนึ่งของการพัฒนาพื้นที่ชายแดน ช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ และในขณะเดียวกันก็ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างประเทศ การเดินทางท่องเที่ยว หรือการทำธุรกิจข้ามพรมแดนทำให้แนวปฏิบัติทางวัฒนธรรมเข้าสัมผัสโดยตรงกับประเพณีท้องถิ่น ก่อให้เกิดพื้นที่แห่งการเรียนรู้ร่วมและการมีส่วนร่วมทางสังคม สิ่งนี้ไม่เพียงช่วยสร้างอัตลักษณ์ร่วมระหว่างชุมชนชายแดน แต่ยังท้าทายแนวคิดดั้งเดิมของอัตลักษณ์ระดับชาติ และก่อให้เกิดสังคมที่ผสมผสานความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในด้านนโยบาย ผลลัพธ์ของพลวัตดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าถึงความจำเป็นในการออกแบบนโยบายที่สามารถจัดการกับความซับซ้อนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดน ตัวอย่างที่ชัดเจน คือ สหภาพยุโรป (EU) ที่จัดตั้งโครงการ Interreg เพื่ออำนวยความสะดวกความร่วมมือระหว่างประเทศสมาชิก โดยมองว่าพื้นที่ชายแดนเป็น “พื้นที่เฉพาะ” ที่ต้องการกลยุทธ์การปกครองเฉพาะตัวเพื่อยกระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

กรณีชายแดนสหรัฐอเมริกา-เม็กซิโกเป็นอีกตัวอย่างหนึ่ง โดยมีการจัดทำข้อตกลงการค้าเสรีอเมริกาเหนือ (NAFTA) และภายหลัง คือ USMCA ซึ่งไม่เพียงสนับสนุนการค้า แต่ยังส่งเสริมความร่วมมือทางวัฒนธรรมผ่านการท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนทางการศึกษา ภูมิทัศน์เศรษฐกิจ-สังคมที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงการผสมผสานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นได้จากบริบทชายแดน

โดยสรุป ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดนได้มอบความเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งกระบวนการกำหนดนโยบายในพื้นที่ข้ามพรมแดน งานวิจัยภาคสนามและกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องทำให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนมิใช่เพียงเส้นแบ่งรัฐ แต่คือหน่วยทางเศรษฐกิจ-สังคมที่มีพลวัต ซึ่งการทำความเข้าใจและใช้ประโยชน์จากศักยภาพดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการออกแบบกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืนและการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ (Medeiros, 2021; Stoffelen และ Vannest, 2017)

สรุป ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Border Development Theory) ชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนมิได้เป็นเพียง “เส้นแบ่ง” ระหว่างรัฐ แต่เป็นพื้นที่ที่มีพลวัตทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเฉพาะ เนื่องจากการใกล้ชิดกับพรมแดนก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ภูมิทัศน์เศรษฐกิจ-สังคมของพื้นที่ชายแดนแตกต่างจากส่วนอื่นของประเทศ (Medeiros, 2021) โดยเฉพาะในด้านการค้าข้ามพรมแดนที่สามารถสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและช่วยลดความเหลื่อมล้ำระดับพื้นที่ได้

บทบาทของเมืองและชุมชนชายแดนมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนา เนื่องจากสามารถกลายเป็นศูนย์กลางกิจกรรมทางเศรษฐกิจผ่านเครือข่ายการค้าและการลงทุนที่เชื่อมโยงทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศ การลดต้นทุนการขนส่ง การใช้ทรัพยากรร่วมกัน และการเข้าถึงตลาดที่หลากหลายถือเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่งคั่งในพื้นที่ (Medeiros, 2021) ขณะเดียวกัน ปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวยังมีผลต่อการสร้างเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมของประชาชนในพื้นที่

มิติทางวัฒนธรรมก็มีความสำคัญไม่น้อย งานของ Stoffelen และ Vannest (2017) แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมในพื้นที่ชายแดนช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและสร้างอัตลักษณ์ร่วมของชุมชนข้ามพรมแดน ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวท้าทายแนวคิดดั้งเดิมเรื่องอัตลักษณ์ของชาติ และสร้างสังคมที่หลอมรวมความหลากหลายให้เป็นพลังบวกต่อการพัฒนา

ในด้านนโยบาย ตัวอย่างจากสหภาพยุโรปและเขตชายแดนสหรัฐ-เม็กซิโกชี้ให้เห็นว่าการจัดทำนโยบายที่ตอบสนองต่อพลวัตชายแดนอย่างเฉพาะเจาะจงสามารถสร้างความก้าวหน้าทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม การออกแบบโครงการความร่วมมือ เช่น Interreg ในยุโรป หรือข้อตกลงการค้าเสรี NAFTA/USMCA ในอเมริกาเหนือ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าการอบรวมความร่วมมือข้ามพรมแดนสามารถส่งเสริมทั้งการบูรณาการทางเศรษฐกิจและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมไปพร้อมกันได้ ดังนั้น ทฤษฎีนี้จึงสะท้อนถึงความจำเป็นของกลยุทธ์การพัฒนาที่บูรณาการหลายมิติ ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครอง เพื่อใช้ศักยภาพของพื้นที่ชายแดนอย่างเต็มที่ (Stoffelen และ Vannest, 2017)

3) แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาท้องถิ่น

การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น เพราะทำหน้าที่เป็นตัวเร่ง (catalyst) ให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นกลไกหลักที่เชื่อมโยงสู่ความยั่งยืนในระยะยาว แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชนครอบคลุมตั้งแต่ระดับการรับรู้ข้อมูลพื้นฐาน ไปจนถึงการมีส่วนร่วมเชิงลึกในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งสมาชิกในชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทโดยตรง ในการกำหนดทิศทางและรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ของตนเอง (Dempsey และคณะ, 2011) ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมจึงมิใช่เพียงเครื่องมือทางการพัฒนา แต่คือโครงสร้างที่สะท้อนการยอมรับมุมมองที่หลากหลาย และการเปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาเป็นเจ้าของร่วมในกระบวนการพัฒนา

ข้อโต้แย้งที่สำคัญคือ การพัฒนาเชิงพื้นที่ (place-based development) ไม่อาจเกิดผลสัมฤทธิ์ หากขาดการมีส่วนร่วมอย่างจริงจังของชุมชน เนื่องจากแต่ละท้องถิ่นมีบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน Rodríguez-Pose และ Wilkie (2017) ชี้ให้เห็นว่ากลยุทธ์การพัฒนาเชิงพื้นที่จำเป็นต้องยึดโยงกับทุนทางสังคมและทรัพยากรเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีบทบาททั้งในด้านการวางแผนและการดำเนินการ จะทำให้การพัฒนาเกิดผลที่เหมาะสมกับบริบททางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างแท้จริง อีกทั้งยังช่วยลดความเสี่ยงของนโยบายที่อาจไม่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

นอกจากนี้ มิติของความยั่งยืนเป็นอีกองค์ประกอบที่ไม่อาจละเลยได้ การบูรณาการแนวทางการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น การพัฒนาพลังงานหมุนเวียน การส่งเสริมเกษตรกรรมท้องถิ่น และการลดขยะ เป็นต้น ย่อมสร้างความยืดหยุ่นและเพิ่มศักยภาพในการปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของโลก เช่น ภาวะโลกร้อนหรือความเร่งรัดของกระบวนการเมือง (urbanization) เป็นต้น การส่งเสริมแนวทางดังกล่าวมิใช่เพียงสร้างคุณค่าเชิงสิ่งแวดล้อม แต่ยังนำไปสู่การสร้างรายได้ การจ้างงาน และการเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ (McCann และ Soete, 2020; Broadhurst, 2018)

ที่สำคัญ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังเชื่อมโยงโดยตรงกับมิติของ “ทุนทางสังคม” และ “ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม” (social cohesion) ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาที่มั่นคง งานวิจัยของ Putnam (2000) และ Woolcock (2001) แสดงให้เห็นว่าชุมชนที่มีความร่วมมือและความไว้วางใจสูง สามารถระดมทรัพยากรร่วมกันได้ดีกว่า อีกทั้งยังมีศักยภาพในการรับมือกับวิกฤตทางเศรษฐกิจและสังคมได้มีประสิทธิภาพมากกว่า เมื่อการมีส่วนร่วมถูกออกแบบให้โปร่งใสและครอบคลุม ทุกภาคส่วนในชุมชนย่อมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมและมีแรงจูงใจที่จะผลักดันการพัฒนาไปในทิศทางที่สอดคล้องกับคุณค่าและอัตลักษณ์ในพื้นที่

กล่าวโดยสรุป ความสัมพันธ์เชิงบูรณาการระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความยั่งยืน และการเติบโตทางเศรษฐกิจ ได้ยืนยันถึงความจำเป็นที่ผู้กำหนดนโยบายต้องให้ความสำคัญกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่” อย่างรอบด้าน การมีส่วนร่วมไม่เพียงแต่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ หากยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม และกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ยั่งยืน ดังนั้น การวางแผนพัฒนาที่แท้จริง จำเป็นต้องกำหนดบทบาทของชุมชนให้เป็น “เจ้าของการพัฒนา” ไม่ใช่เพียง “ผู้รับผล” เพื่อให้การพัฒนาเกิดผลลัพธ์ที่มั่นคงและปรับตัวได้ต่อปัญหาในอนาคต (Bentley และ Pugalis, 2014; Bennett และคณะ, 2018)

ตาราง 2.1 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมของชุมชน ความยั่งยืน ความเป็นปึกแผ่นทางสังคม และการเติบโตทางเศรษฐกิจ

องค์ประกอบ	บทบาท/ความสัมพันธ์	ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น	แหล่งอ้างอิง
การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Involvement)	เปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามา มีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ พัฒนาความรู้สึกรับเป็นเจ้าของ และยอมรับมุมมองที่หลากหลาย	ชุมชนมีพลังในการกำหนดทิศทางการพัฒนา เกิดความรับผิดชอบร่วมกัน	Dempsey และคณะ (2011); Rodríguez-Pose และ Wilkie (2017)
ความยั่งยืน (Sustainability)	ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นและแนวทางการพัฒนาที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น พลังงานหมุนเวียน เกษตรท้องถิ่น การลดขยะ เป็นต้น	เพิ่มความยืดหยุ่นต่อการเปลี่ยนแปลงโลก สร้างสมดุลเศรษฐกิจ-สิ่งแวดล้อม	McCann และ Soete (2020); Broadhurst (2018)
ความเป็นปึกแผ่นในสังคม (Social Cohesion)	การมีส่วนร่วมช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจ ความร่วมมือ และเครือข่ายสังคม	ชุมชนเข้มแข็ง สามารถระดมทรัพยากรและแก้ไขปัญหาาร่วมกันได้	Putnam (2000); Woolcock (2001)

2.1.2 แนวคิดตำบลต้นแบบ (Prototype Sub-district)

1) ความหมายและหลักการของตำบลต้นแบบ

“ตำบลต้นแบบ” ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นพื้นที่พิเศษที่ถูกออกแบบขึ้นเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและแก้ปัญหาสังคม-เศรษฐกิจ เช่น ความยากจน การว่างงาน และความเหลื่อมล้ำ เป็นต้น โดยทำหน้าที่เป็น “ห้องทดลองทางสังคม” ที่แนวคิดใหม่สามารถถูกทดสอบก่อนขยายผล (Krainara, 2016) พื้นที่ดังกล่าวจึงเป็นกลไกสำคัญในการสร้างทั้งโอกาสทางเศรษฐกิจและความเป็นเอกภาพของสังคมในบริบทที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรม

ในมิติ วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ชุมชน ตำบลต้นแบบช่วยปลูกฝังความภาคภูมิใจและสร้างความสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมผ่านเทศกาล งานหัตถกรรม และตลาดชุมชน ตัวอย่างเช่น โครงการในอำเภอเบตง สุไหงโก-ลก และตำบลตันหยงมัส อำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาสที่เปิดพื้นที่ให้ทั้งชาวมุสลิมและพุทธมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม (Louhansang และ Noobanjong, 2021) การเสริมบทบาทของผู้นำท้องถิ่นที่เน้นความครอบคลุมจึงเป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของการอยู่ร่วมกัน

ในด้าน **สังคมและการลดความยากจน** ต่ำบลดต้นแบบถูกออกแบบให้เป็น “กรอบปฏิบัติการทางสังคม” เพื่อแก้ปัญหาความยากจนเชิงมิติ ทั้งรายได้ การศึกษา สุขภาพ และการมีส่วนร่วม (Wiraphanphong, 2020) ผ่านโครงการปรับปรุงการศึกษา การเข้าถึงบริการสุขภาพ การรวมกลุ่มสหกรณ์ และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งไม่เพียงช่วยสร้างรายได้ แต่ยังเสริมทุนทางสังคมและความเข้มแข็งทางการเงินของประชาชน

ในมิติ **เศรษฐกิจและการพัฒนาอย่างยั่งยืน** ต่ำบลดต้นแบบนำแนวคิด “เศรษฐกิจพอเพียง” มาประยุกต์ใช้ เช่น โครงการโฮมสเตย์ที่สร้างรายได้ เสริมทักษะ และก่อให้เกิดผลคูณทางเศรษฐกิจในชุมชน เป็นต้น (Pitagtum และคณะ, 2022) นอกจากนี้ ยังเชื่อมโยงกับนโยบาย “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ” (SEZs) ซึ่งเป็นเครื่องมือดึงดูดการลงทุนและการจ้างงาน แต่ต้องปรับให้เหมาะกับอัตลักษณ์ในพื้นที่และวัฒนธรรมเพื่อสร้างการพัฒนาอย่างแท้จริง (Budiman และคณะ, 2020)

โดยสรุป “ต่ำบลดต้นแบบ” จึงเป็นพื้นที่ที่บูรณาการกันระหว่างการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ-สังคม และวัฒนธรรม เพื่อสร้างทั้งความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ ความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน และความมั่นคงระยะยาวในจังหวัดชายแดนภาคใต้ (Krainera, 2016; Louhansang และ Noobanjong, 2021; Wiraphanphong, 2020; Pitagtum และคณะ, 2022; Budiman และคณะ, 2020) ดังนั้นต่ำบลดต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย จึงไม่ใช่เพียงหน่วยการปกครอง แต่เป็น **“โครงสร้างเชิงยุทธศาสตร์”** ที่รวมบทบาทด้านวัฒนธรรม สังคม และเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน ดังนั้น การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องข้างต้นจึงต่างยืนยันว่า ต่ำบลดต้นแบบเป็นพื้นที่ที่ทำให้เกิดการพัฒนาศักยภาพกับอัตลักษณ์และความต้องการของประชาชน เสริมสร้างทุนทางสังคม และเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจระดับพื้นที่และชาติ

ด้วยเหตุนี้ ต่ำบลดต้นแบบจึงถือเป็น กลไกสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาเชิงบูรณาการ ที่ไม่เพียงตอบสนองต่อปัญหาในปัจจุบัน แต่ยังเป็นรากฐานของสันติสุข ความมั่นคง และความยั่งยืนในระยะยาว

ตาราง 2.2 แสดงความเชื่อมโยงต่ำบลดต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ (Dimension)	บทบาท/สาระสำคัญ (Key Roles)	ผลที่เกิดขึ้น (Outcomes)	เอกสารอ้างอิง (Citation)
วัฒนธรรม	- ต่ำบลดต้นแบบเป็นศูนย์กลางการอนุรักษ์และสืบสานอัตลักษณ์ในพื้นที่ (เช่น เทศกาล ศิลปะ อาหาร ดนตรี) - สนับสนุนการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม (cross-cultural exchange) ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ - ตลาดชุมชนเป็นพื้นที่พบปะและสร้างอัตลักษณ์ร่วม	- เกิดความภาคภูมิใจและการยอมรับในความหลากหลาย - ลดอคติทางวัฒนธรรม - เสริมสร้างความปรองดอง	Louhansang และ Noobanjong (2021)

มิติ (Dimension)	บทบาท/สาระสำคัญ (Key Roles)	ผลที่เกิดขึ้น (Outcomes)	เอกสารอ้างอิง (Citation)
สังคม	- ใช้ตำบลต้นแบบเป็นกลไกแก้ปัญหาความยากจนเชิงมิติ (การศึกษา สุขภาพ การมีส่วนร่วม) - ส่งเสริมกลุ่มออมทรัพย์ สหกรณ์ และตลาดชุมชน - จัดกิจกรรมชุมชน เช่น เทศกาล กีฬา และสัมนา เพื่อสร้างทุนทางสังคม	- คุณภาพชีวิตดีขึ้น - ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ - ความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและทุนทางสังคมเข้มแข็ง	Wiraphanphong (2020)
เศรษฐกิจ	- บูรณาการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนา (เช่น โฮมสเตย์ ท่องเที่ยวโดยชุมชน) - ส่งเสริมธุรกิจท้องถิ่น งานหัตถกรรม และสินค้าเกษตร - เชื่อมโยงกับเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZs) เพื่อดึงการลงทุน	- เกิดรายได้ที่ยั่งยืนและกระจายตัวสู่ท้องถิ่น - สร้างงานและลดการพึ่งพาการลงทุนจากภายนอก - เกิดการพัฒนาเชิงบูรณาการ	Pitagtum และคณะ (2022); Budiman และคณะ (2020); Krainara (2016)

ตารางข้างบนนี้ชี้ให้เห็นว่า “ตำบลต้นแบบ” ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่การปกครอง แต่เป็น **กลไกพหุมิติ (multi-dimensional mechanism)** ที่บูรณาการ **วัฒนธรรม-สังคม-เศรษฐกิจ** เข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความมั่นคงทางสังคม ความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว

2) กรอบการกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก

โครงสร้างของเกณฑ์การคัดเลือก “ตำบลต้นแบบ” ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกออกแบบให้ตอบสนองต่อมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐานที่ซับซ้อนจากปัจจัยทางประวัติศาสตร์ เชื้อชาติ และการเมืองสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม อาทิ ความยากจน และการว่างงานสูง กำหนดประสิทธิภาพของยุทธศาสตร์การพัฒนา โดยมีศักยภาพด้านเกษตรกรรมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานสำคัญ (Phonghanyudh, 2024)

ในมิติ **วัฒนธรรม** การพัฒนาจำเป็นต้องคำนึงถึงทุนทางสังคมและความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความร่วมมือและความยั่งยืน ขณะที่ในด้าน **โครงสร้างพื้นฐาน** การขาดแคลนระบบคมนาคม น้ำสะอาด และบริการสาธารณสุขเป็นอุปสรรคต่อคุณภาพชีวิต จึงต้องมีการยกระดับและประสานความร่วมมือระหว่างรัฐ เอกชน และท้องถิ่น (Phonghanyudh, 2024)

เครือข่ายการสื่อสาร ก็มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงกิจกรรมเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีคุณภาพสามารถเสริมพลังเศรษฐกิจใหม่ เช่น การท่องเที่ยวและพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ และช่วยสร้างชุมชนที่เข้มแข็ง เป็นต้น (Bamrungkul และ Tanaka, 2023) ในทำนองเดียวกัน **บริการสาธารณะ** เช่น การศึกษาและสาธารณสุขเป็นตัวชี้วัดมาตรฐานการครองชีพ และยังเป็นปัจจัยดึงดูดนักลงทุน เป็นต้น (Gozzoli และคณะ, 2022) การประยุกต์ใช้แนวคิด *design thinking* ช่วยปรับบริการให้เหมาะสมกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และบริบทท้องถิ่น

บทบาทของ **เยาวชนและการศึกษา** มีความสำคัญต่อการเสริมสร้างนวัตกรรมและความร่วมมือในชุมชนการมีส่วนร่วมของเยาวชน อาทิ ผ่านวิทยุชุมชน สามารถกระตุ้นความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Somlok, 2018) และสถาบันการศึกษายังทำหน้าที่เกินกว่าด้านวิชาการ โดยเป็นผู้ขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและสังคมผ่านหลักสูตรที่บูรณาการวัฒนธรรมและเศรษฐกิจจริง (Jattamart และคณะ, 2023)

ในด้าน **การท่องเที่ยว** แม้ที่ผ่านมาโควิด-19 จะส่งผลกระทบรุนแรง แต่ช่วงฟื้นฟูมองว่าเป็นโอกาสในการสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิต การท่องเที่ยวที่ผสมผสานเข้ากับชุมชนช่วยทั้งกระจายความเสี่ยงจากการพึ่งพาเกษตรกรรม (Buchanan, 2021) และเสริมสร้างความสมานฉันท์ทางสังคม การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวแบบบูรณาการจึงเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาในระยะยาว (Jattamart และคณะ, 2023) **โดยสรุป** เกณฑ์การคัดเลือกตำบลต้นแบบต้องบูรณาการปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา เยาวชน และการท่องเที่ยว เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่เท่าเทียม ยั่งยืน และตอบสนองความต้องการของชุมชน (Phonghanyudh, 2024; Gozzoli และคณะ, 2022; Somlok, 2018; Jattamart และคณะ, 2023; Buchanan, 2021)

สรุป โครงสร้างของเกณฑ์การคัดเลือกตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่าง **ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐาน** ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนา การพิจารณาปัจจัยดังกล่าวอย่างบูรณาการไม่เพียงแต่ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจ แต่ยังช่วยรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความสมดุลทางสังคมในพื้นที่ (Kaewtapee และคณะ, 2021; Panga และคณะ, 2024)

3) กรณีศึกษาต่างประเทศ

โครงการตำบลต้นแบบ (Prototype Sub-district) ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยถือเป็นความพยายามสำคัญในการรับมือกับปัญหาด้านการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งที่ซับซ้อน โดยริเริ่มขึ้นในฐานะส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาระดับชาติ ซึ่งไม่เพียงมุ่งปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจ และสังคม แต่ยังพยายามลดทอนความตึงเครียดที่สั่งสมมาเป็นเวลานานจากความแตกต่างด้านอัตลักษณ์และปัญหาการปกครอง พื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส มีภูมิทัศน์ทางการเมืองและสังคมที่ซับซ้อน มีทั้งประวัติศาสตร์ความไม่พอใจ ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และการก่อความไม่สงบที่ยืดเยื้อ ซึ่งล้วนเชื่อมโยงกับปัญหาการปกครองท้องถิ่นและการบูรณาการเข้ากับชาติจึงจำเป็นต้องมีแนวทางการพัฒนาที่สร้างสรรค์และคำนึงถึงบริบททางวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ (Silp-audom, 2019)

วัตถุประสงค์ของโครงการตำบลต้นแบบมีหลายมิติ ประการแรก คือ การเสริมสร้างศักยภาพ การปกครองท้องถิ่นผ่านการมีส่วนร่วมและการเสริมพลังของชุมชน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งในพื้นที่ที่ประชาชน เคยถูกกันออกจากกระบวนการตัดสินใจมาอย่างยาวนาน นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสทางเศรษฐกิจด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการสร้างงาน เพื่อแก้ปัญหาการว่างงานของเยาวชนซึ่งเป็นปัจจัยกระตุ้น ความไม่สงบ (Pitagtum และคณะ, 2022) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวปฏิบัติสากลที่ชี้ว่าการพัฒนา ที่ยั่งยืนสามารถลดเงื่อนไขของความขัดแย้งได้

การทำความเข้าใจความหมายของโครงการตำบลต้นแบบในบริบทการพัฒนาพื้นที่ จำเป็นต้อง พิจารณาบทเรียนจากต่างประเทศ เช่น **ไอร์แลนด์เหนือและวันดา** ที่ใช้แนวทางฟื้นฟูเศรษฐกิจร่วมกับการ ปกครองแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และเสริมสร้างความสมานฉันท์ทางสังคม เป็นต้น ซึ่งเป็นสัญญาณว่าโมเดลตำบลต้นแบบของประเทศไทย หากสามารถประยุกต์กลยุทธ์ดังกล่าวได้ อาจสร้างกรอบการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตาม ปัญหา คือ พลวัตของการปกครองท้องถิ่นและ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ได้รับอิทธิพลจากประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเฉพาะพื้นที่ (Silp-audom, 2019)

นอกจากนี้ ความจำเป็นในการเร่งรัดการพัฒนาในพื้นที่สะท้อนผ่านตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ และสังคม ทั้งอัตราความยากจนสูง การเข้าถึงบริการสุขภาพที่จำกัด และโอกาสทางการศึกษาที่ไม่เพียงพอ ทำให้ต้องมีแผนพัฒนาที่ครอบคลุม โครงการตำบลต้นแบบจึงไม่เพียงเป็นแนวทางยกระดับคุณภาพชีวิต แต่ยังเป็นจุดบรรจบของการพัฒนาและการสร้างสันติสุข ด้วยเป้าหมายเพื่อประสานอัตลักษณ์และเรื่องเล่า ที่แตกต่างกันในพื้นที่ (Pitagtum และคณะ, 2022)

ความสำคัญของโครงการตำบลต้นแบบในฐานะกรณีศึกษาเพื่อพัฒนาระหว่างประเทศและการ แก้ไขความขัดแย้ง ไม่อาจประเมินต่ำไปได้ เพราะสามารถให้บทเรียนเชิงประจักษ์เกี่ยวกับโครงสร้าง กระบวนการ และผลลัพธ์ ที่สะท้อนความมีประสิทธิภาพของโมเดลการปกครองท้องถิ่นในการส่งเสริม สันติสุขและการพัฒนาในสังคมพหุวัฒนธรรม นอกจากนี้ ยังตอกย้ำถึงความสำคัญของการผนวกองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับโครงการพัฒนา ซึ่งเป็นหลักการที่ได้รับการยอมรับมากขึ้นในเวทีการพัฒนาสากล

โครงการตำบลต้นแบบยังดำเนินกลยุทธ์แบบบูรณาการที่สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม Khumphiranont (2019) ระบุว่าโครงสร้างต้นแบบตำบลเป็นโมเดล การพัฒนาแบบองค์รวม ที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกระดับเพื่อสร้างความเป็นเจ้าของและ ความรับผิดชอบร่วมกัน

กลยุทธ์สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างเครือข่ายอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อเปิดพื้นที่สนทนาและความร่วมมือของภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำธุรกิจ องค์กรไม่แสวงหากำไร และชุมชน ซึ่งสะท้อนแนวทางการปกครองแบบมีส่วนร่วมที่ใช้ในพื้นที่หลังความขัดแย้ง เช่น โคลอมเบียและ โมซัมบิกที่พิสูจน์แล้วว่า การเจรจาแบบครอบคลุมช่วยสร้างความไว้วางใจ ความรับผิดชอบ และการพัฒนาร่วมกัน เป็นต้น (Jiansuwannapas และ Suebvises, 2023)

โครงการตำบลต้นแบบยังให้ความสำคัญกับการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของคนในพื้นที่ เพื่อสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองและลดปัจจัยก่อความขัดแย้ง (Khumphiranont, 2019) รวมทั้งใช้การตัดสินใจเชิงข้อมูล โดยอ้างอิงข้อมูลเศรษฐกิจ สังคม และความคิดเห็นของชุมชน เพื่อให้การดำเนินงานตอบสนองต่อสถานการณ์จริงได้ทันที่ แนวทางนี้สะท้อนโมเดลที่ประสบความสำเร็จ เช่น รวันดา ที่ใช้นโยบายเชิงข้อมูลในการฟื้นฟูประเทศหลังเหตุฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ โครงการยังส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก เช่น การเกษตรยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และผู้ประกอบการท้องถิ่น ซึ่งคล้ายกับการพัฒนาที่นำโดยชุมชนในมินดาเนาของฟิลิปปินส์ เป็นต้น (Jiansuwannapas และ Suebvises, 2023) การเชื่อมโยงเศรษฐกิจกับความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมทำให้อาสาความสำเร็จระยะยาวสูงขึ้น และสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของของชุมชน

กรณีศึกษาเปรียบเทียบระหว่างประเทศ อาทิ อาจะห์ในอินโดนีเซียที่ฟื้นฟูจากภัยสึนามิและความขัดแย้งด้วยการเปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟู (Krainara, 2016) หรือกรณีไอร์แลนด์เหนือ ที่ใช้การเจรจาและการพัฒนาสังคมเศรษฐกิจคู่กัน (Phonghanyudh, 2024) ชี้ให้เห็นว่าสำหรับโครงการตำบลต้นแบบของประเทศไทยสามารถนำมาเป็นต้นแบบในการเรียนรู้และประยุกต์ใช้ตามแนวทางสากลดังกล่าวได้

สรุปได้ว่า โครงการตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้สะท้อนแนวทางการพัฒนาและการสร้างสันติสุขแบบบูรณาการ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสริมสร้างขีดความสามารถ และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันยังเป็นกรณีศึกษาที่มีคุณค่าสำหรับการออกแบบนโยบายในพื้นที่ที่เผชิญปัญหาด้านความขัดแย้งและการพัฒนาในบริบทสากล

นอกจากนี้ การพิจารณาความพยายามในการสร้างสันติสุขของฟิลิปปินส์ในมินดาเนา พบว่ามีกลยุทธ์ที่สอดคล้องกันซึ่งมีรากฐานมาจากการพัฒนาเชิงมีส่วนร่วม ข้อตกลงบังคสาโมโร (Comprehensive Agreement on the Bangsamoro: CAB) ได้ชี้ให้เห็นว่าอีกครั้งถึงความสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจในฐานะรากฐานของสันติสุข โดยการมอบอำนาจการปกครองท้องถิ่น สิทธิประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โครงการมินดาเนาจึงสะท้อนถึงความสอดคล้องกับแนวคิดระดับโลกของ “ตำบลต้นแบบ” (prototype subdistrict) การบูรณาการระหว่างการพัฒนาและการแก้ไขความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในมินดาเนา เป็นเครื่องย้ำเตือนถึงความจำเป็นในการมีแนวทางระยะยาวที่แก้ไข “รากเหง้า” ของความขัดแย้ง ไม่ใช่เพียงอาการภายนอก บทเรียนจากมินดาเนายังชี้ให้เห็นว่าความจำเป็นที่ผู้กำหนดนโยบายไทยควรพัฒนานโยบายที่ครอบคลุม โดยบูรณาการโอกาสทางเศรษฐกิจเข้ากับการสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างเสถียรภาพอย่างยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้

โดยสรุป การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบจากกรณีศึกษาต่างประเทศดังกล่าวได้ชี้ให้เห็นว่าถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน การเสวนาแบบครอบคลุม และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนในพื้นที่ความขัดแย้ง ประสิทธิภาพของโครงการ “ตำบลต้นแบบ” สามารถเพิ่มขึ้นได้จากการเรียนรู้จากบริบทที่หลากหลายแต่มีความเกี่ยวข้องกัน กลยุทธ์ที่ใช้ในที่อื่นๆ โดยเฉพาะในอาจะห์และมินดาเนา ตอกย้ำถึงความจำเป็นของแนวทางแบบบูรณาการหลายมิติ ซึ่งผสมผสานพลวัตท้องถิ่นและความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมเข้ากับบริบทการพัฒนาพื้นที่และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมของประเทศไทย การแสวงหาคำตอบทางเศรษฐกิจและสังคมควบคู่กับความมุ่งมั่นต่อการมีส่วนร่วมจึงเป็นบทเรียนหลักที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของโครงการตำบลต้นแบบในประเทศไทย (Phonghanyudh, 2024)

สำหรับต่อไปนี้จะเป็นการวิเคราะห์กรณีศึกษาในแต่ละประเทศตามที่กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ ไอร์แลนด์เหนือ, รวันดา, โคลอมเบีย, โมซัมบิก, มินดาเนา (ฟิลิปปินส์), และอาजेห์ (อินโดนีเซีย) ซึ่งได้ถูกยกมาเป็นบทเรียนเปรียบเทียบกับโครงการตำบลต้นแบบของประเทศไทย ซึ่งจากตารางข้างล่างนี้ทำให้เห็นว่า ทุกกรณีต่างเน้น “การมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจ” ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสันติสุขที่ยั่งยืนซึ่งสนับสนุนกับแนวทางโครงการต้นแบบตำบลของประเทศไทยที่คณะผู้ศึกษาได้ทำการทบทวนมา

ตารางที่ 2.3 แสดงการวิเคราะห์กรณีศึกษาต่างประเทศ

ประเทศ/พื้นที่	บริบท/ปัญหา	กลยุทธ์ที่ใช้	ผลลัพธ์/บทเรียนสำคัญ	ความเชื่อมโยงกับโครงการต้นแบบตำบลไทย
ไอร์แลนด์เหนือ	ความขัดแย้งทางศาสนาและชาติพันธุ์ยาวนาน	เจรจาทางการเมืองคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม	ลดความตึงเครียด สร้างความสมานฉันท์	ไทยสามารถนำโมเดล “การเจรจาควบคู่พัฒนา” มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างสันติภาพยั่งยืน
รวันดา	หลังเหตุฆ่าล้างเผ่าพันธุ์	ใช้ฐานข้อมูล (evidence-based policy) ขับเคลื่อนฟื้นฟูและเสริมทักษะประชาชน	ฟื้นฟูประเทศได้เร็ว ลดปัจจัยก่อความขัดแย้ง	ไทยควรใช้ การตัดสินใจเชิงข้อมูล และพัฒนาทักษะอาชีพเพื่อลดช่องว่างสังคม
โคลอมเบียและโมซัมบิก	ความขัดแย้งติดอาวุธยาวนาน	เจรจาแบบครอบคลุม (inclusive dialogue) และสร้างเครือข่ายทุกภาคส่วน	เพิ่มความไว้วางใจ ความรับผิดชอบร่วมกัน	ไทยควรสร้าง พื้นที่สนทนาที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ทั้งรัฐ เอกชน และชุมชน
มินดาเนา (ฟิลิปปินส์)	ความขัดแย้งบังคับชาโมโร	ข้อตกลง CAB และพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและให้อำนาจปกครองท้องถิ่น	สันติภาพมีเสถียรภาพมากขึ้น	ไทยเรียนรู้ได้ว่า เศรษฐกิจคือรากฐานของสันติภาพ และการกระจายอำนาจช่วยสร้างความยั่งยืน
อาजेห์ (อินโดนีเซีย)	ฟื้นฟูหลังสึนามิและความขัดแย้ง	เปิดพื้นที่ให้ชุมชนมีบทบาทหลักในการฟื้นฟู	ชุมชนเข้มแข็ง เกิดการฟื้นฟูแบบยั่งยืน	ไทยควรเปิดโอกาสให้ชุมชนเป็นเจ้าของการพัฒนา อย่างแท้จริง

การประเมินผลลัพธ์จากการดำเนินงานโครงการตำบลต้นแบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เผยให้เห็นการเชื่อมโยงที่ซับซ้อนระหว่างการเติบโตทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมของชุมชน และเสถียรภาพ การประเมินอย่างรอบด้านจำเป็นต้องมีมาตรการที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพของกลยุทธ์ที่ดำเนินการโดย Wirapphananong (2020) ระบุว่า โมเดลต้นแบบตำบลถูกออกแบบมาเพื่อรับมือกับปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมเชิงโครงสร้างที่ฝังรากในพื้นที่ ทั้งจากความขัดแย้งยืดเยื้อและการพัฒนาที่ล่าช้า โดยเน้นการปกครองแบบมีส่วนร่วมเป็นกลยุทธ์หลัก เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของในท้องถิ่นและความยั่งยืน

หนึ่งในมาตรการสำคัญด้านการเติบโตทางเศรษฐกิจหลังการดำเนินการ คือ การเพิ่มขึ้นของการจ้างงานและระดับรายได้ Wirapaphong (2020) นำเสนอข้อมูลว่า ระหว่างปี 2018–2020 โอกาสการจ้างงานในพื้นที่ต้นแบบเพิ่มขึ้นร้อยละ 15 และรายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนว่าการจัดทำโครงการฝึกอบรมอาชีพที่สอดคล้องกับอุตสาหกรรมท้องถิ่น สามารถตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจเฉพาะพื้นที่ได้สำเร็จ และช่วยลดอัตราความยากจนลงได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาระหว่างประเทศ อาทิ โครงการพัฒนาชนบทแบบมีส่วนร่วมในโคลอมเบีย ซึ่งใช้กลยุทธ์คล้ายกัน ก็พบว่า การใช้ยุทธศาสตร์ท้องถิ่นสามารถสร้างผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจที่วัดผลได้ในบริบทที่มีความขัดแย้ง (Sumthokula และคณะ, 2020)

การมีส่วนร่วมของชุมชนยังเป็นมาตรการประเมินสำคัญเช่นกัน โดยมีข้อมูลจากแบบสำรวจระบุว่าร้อยละ 67 ของประชาชนรู้สึกว่ามีอำนาจมากขึ้นในการสะท้อนข้อกังวลและเข้ามามีส่วนร่วมกับการปกครองท้องถิ่น นับตั้งแต่โครงการตำบลต้นแบบเริ่มดำเนินการ (Wiraphanphong, 2020) การเพิ่มขึ้นของการมีส่วนร่วมนี้ไม่เพียงเสริมสร้างกรอบประชาธิปไตย แต่ยังเพิ่มความเชื่อมั่นระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของเสถียรภาพระยะยาว แนวโน้มนี้สอดคล้องกับประสบการณ์การฟื้นฟูหลังความขัดแย้งในโคโซโว ที่แสดงให้เห็นว่าการเสริมสร้างพลังให้ชุมชนสามารถเพิ่มความสมานฉันท์และลดเงื่อนไขความไม่พอใจซึ่งมักก่อให้เกิดความรุนแรง

ในด้านเสถียรภาพ มีข้อมูลระบุว่า เหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่ต้นแบบลดลงร้อยละ 30 ระหว่างปี 2018–2021 (Sumthokula และคณะ, 2020) แม้ว่าการลดลงนี้จะไม่สามารถสรุปความสัมพันธ์เชิงเหตุผลได้โดยตรง แต่ช่วงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกับการลงทุนในกลยุทธ์ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและกลไกการรวมกลุ่มของชุมชน แนวโน้มนี้ยังสอดคล้องกับบทเรียนจากมินดาเนาของฟิลิปปินส์ ที่ยืนยันว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการสร้างสันติสุขและการพัฒนาสามารถสร้างบรรยากาศที่มั่นคงมากขึ้นได้

แนวทางเชิงพื้นที่ (localized approach) ที่ให้ความสำคัญกับการเป็น “ตำบลต้นแบบ” (Prototype Subdistrict) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการมีกลยุทธ์ที่ปรับให้เหมาะสมกับพื้นที่ที่มีแนวโน้มเกิดความขัดแย้งโดยอ้างอิงจากการศึกษาของ Phonghanyudh (2024) ได้เสนอว่า แนวทางแบบ “ขนาดเดียวใช้ได้กับทุกกรณี” (one-size-fits-all) มักล้มเหลวในการจัดการกับความซับซ้อนของความขัดแย้งเฉพาะพื้นที่ ตรงกันข้าม การบูรณาการการมีส่วนร่วมของชุมชนเข้าไปในกลยุทธ์การดำเนินงานของตำบลต้นแบบแสดงให้เห็นว่าการแทรกแซงที่ปรับตามบริบทสามารถตอบสนองต่อความต้องการและความมุ่งหวังของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากกว่า นำไปสู่การเพิ่มความชอบธรรมและความยั่งยืนของความพยายามในการสร้างสันติสุข

นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนยังช่วยเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดชอบ เนื่องจากประชาชนได้เข้ามามีบทบาทเชิงรุกในการปกครอง ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นระหว่างหน่วยงานรัฐและประชาชน ความไว้วางใจเช่นนี้ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้ง เพราะช่วยลดความเคลือบแคลงต่อการดำเนินการของรัฐ และส่งเสริมทัศนคติแบบร่วมมือในโครงการพัฒนาท้องถิ่น ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง “การมีส่วนร่วม” และ “ธรรมาภิบาล” แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงพลวัตที่สำคัญระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งสะท้อนถึงการยอมรับที่เพิ่มขึ้นว่าจำเป็นต้องมีการพัฒนาเชิงพื้นที่และมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุป ตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้แสดงให้เห็นว่า ความพยายามในการสร้างความร่วมมือที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมและการยอมรับความหลากหลายของชุมชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เพียงต่อการแก้ไขความขัดแย้ง แต่ยังรวมถึงการส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืนด้วยการใช้ประโยชน์จากกลยุทธ์เชิงพื้นที่ที่สะท้อนผืนผ้าทางสังคมที่หลากหลายของชุมชน ตำบลต้นแบบ จึงเป็นตัวอย่างของแนวทางสมัยใหม่ในการสร้างสันติสุขและการพัฒนาที่มีนัยสำคัญต่อบริบทที่คล้ายกันในระดับโลก

การวิเคราะห์ประสิทธิผลของโครงการตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย เผยให้เห็นทั้งจุดแข็งและข้อจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับแนวปฏิบัติสากลด้านการพัฒนาและการแก้ไขความขัดแย้ง โครงการนี้ซึ่งมุ่งรับมือกับปัญหาสังคมและการเมืองที่ซับซ้อนในพื้นที่ความขัดแย้ง ได้เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการปกครองเชิงพื้นที่ ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานที่สอดคล้องกับผลการศึกษาระหว่างประเทศ ซึ่งระบุว่าความร่วมมือของประชาชนถือเป็นปัจจัยสำคัญของความสำเร็จในการพัฒนา (Silp-audom, 2019) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการนี้มุ่งเสริมสร้างศักยภาพให้แก่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น โดยมอบทรัพยากรและอำนาจในการตัดสินใจ ซึ่งคล้ายคลึงกับรูปแบบการปกครองแบบมีส่วนร่วมที่พบในประเทศต่างๆ เช่น โคลอมเบียและแอฟริกาใต้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม แม้โมเดลตำบลต้นแบบจะสนับสนุนการมีส่วนร่วม แต่ประสิทธิผลก็ถูกจำกัดโดยขอบเขตที่แคบและงบประมาณที่ไม่เพียงพอ เมื่อเปรียบเทียบกับโครงการในต่างประเทศ ตัวอย่างเช่น Teangscompong (2016) ได้ชี้ให้เห็นว่าถึงข้อจำกัดด้านทรัพยากรที่ขัดขวางการดำเนินงานที่มีประสิทธิผล และเสนอว่าโครงการที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่ต่าง ๆ อาทิ ดินแดนปาเลสไตน์และไอร์แลนด์เหนือ ต่างได้รับประโยชน์จากกลไกการจัดสรรงบประมาณที่ชัดเจนและการสนับสนุนจากนานาชาติ ซึ่งมีส่วนสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการดำเนินงาน ความแตกต่างนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นของกลไกทางการเงินและสถาบันที่มั่นคงเพื่อให้การแก้ไขความขัดแย้งมีความยั่งยืนและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนี้ การประเมินเชิงเปรียบเทียบระดับนานาชาติยังชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่มักขึ้นอยู่กับพิจารณาอย่างละเอียดอ่อนต่อปัจจัยทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ สำหรับกรณีของโครงการสร้างตำบลต้นแบบ แม้ว่าจะมีเจตนาที่ดี แต่ก็อาจยังไม่สามารถอธิบายปัจจัยเฉพาะด้านสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อพื้นที่ชายแดนภาคใต้ได้อย่างเต็มที่ แนวทางสากล เช่น ที่นำมาใช้ในบอสเนียและเฮอร์เซโกวีนา ได้เน้นถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นโดยสนับสนุนยุทธศาสตร์เชิงความร่วมมือที่บูรณาการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น

นอกจากนี้ การบูรณาการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเพื่อเอื้อต่อการสื่อสารและการจัดสรรทรัพยากรได้พิสูจน์แล้วว่ามีความสำคัญในหลายกรณีศึกษาต่างประเทศ โดยช่วยให้กระบวนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งมีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังนั้นโครงการสร้างตำบลต้นแบบของประเทศไทยสามารถปรับปรุงกลยุทธ์ของตนได้ โดยการนำเทคโนโลยีลักษณะนี้มาใช้ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบในกระบวนการปกครองท้องถิ่น ประสพการณ์จากกรณีศึกษาสากลแสดงให้เห็นว่าการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสามารถช่วยสร้างความเชื่อมโยงที่แข็งแกร่งระหว่างชุมชนกับหน่วยงานรัฐท้องถิ่น และส่งเสริมบรรยากาศที่เอื้อต่อสันติสุขและความร่วมมือในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป แม้ว่าโครงการสร้างตำบลต้นแบบจะเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาพื้นที่แบบมีส่วนร่วมและการแก้ไขความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย แต่ประสิทธิภาพของโครงการขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงเชิงระบบในระดับกว้าง การเรียนรู้จากทั้งประสบการณ์ท้องถิ่นและกรณีศึกษาต่างประเทศได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของยุทธศาสตร์ระดับโลกที่รวมถึงการระดมทรัพยากร การบูรณาการเทคโนโลยี และความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงในอนาคตอาจรวมถึงการเสริมสร้างกลไกทางการเงิน การให้ความสำคัญกับโครงการที่ชุมชนเป็นผู้นำ และการสร้างความร่วมมือกับองค์กรระหว่างประเทศเพื่อจำลองแบบจากกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในระดับโลก การใช้แนวทางบูรณาการหลายมิติจะช่วยให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถเพิ่มผลกระทบของโครงการตำบลต้นแบบ ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน และสันติสุขระยะยาวในพื้นที่ต่อไป

ตารางที่ 2.4 แสดงการการวิเคราะห์เชิงแผนที่ (Mapping Analysis) เปรียบเทียบจุดแข็ง-ข้อจำกัด-ข้อเสนอแนะ ของตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเมื่อเทียบกับกรณีศึกษาของประเทศโคลอมเบีย, ไอร์แลนด์เหนือ, บอสเนีย, และปาเลสไตน์

มิติ	Prototype Subdistrict	กรณีศึกษาสากล	ข้อเสนอแนะ
จุดแข็ง	- เน้น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการปกครองเชิงพื้นที่ (Silp-audom, 2019) - สร้าง พหุสันติสุข และเชื่อมโยงระหว่างรัฐ-ชุมชน - ใช้กิจกรรมวัฒนธรรม กีฬา และเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องมือสร้างสังคมพหุวัฒนธรรม	- โคลอมเบีย: การปกครองแบบมีส่วนร่วมหลังความขัดแย้ง - ไอร์แลนด์เหนือ: Good Friday Agreement เน้น inclusive dialogue - บอสเนีย: สร้าง governance frameworks ที่ยอมรับหลายชาติพันธุ์ - ปาเลสไตน์: ได้รับการสนับสนุนจากกลไกการเงินและองค์กรนานาชาติ	- รักษาจุดแข็งการมีส่วนร่วมและพหุวัฒนธรรม แต่ต้องเชื่อมกับ กลไกการเงิน-สถาบัน ที่มั่นคง - เพิ่มการมีส่วนร่วมเชิงลึกของเยาวชนและกลุ่มชายขอบ
ข้อจำกัด	- งบประมาณจำกัด และขาดกลไกการเงินระยะยาว (Teangscompong, 2016) - การทำงานบางส่วนยังเป็นลักษณะ Top-down - ยังไม่สามารถตอบสนองความหลากหลายทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ได้เต็มที่	- ไอร์แลนด์เหนือ: ใช้กลไกสันติสุขระหว่างประเทศช่วยถ่วงดุล - บอสเนีย-ปาเลสไตน์: ได้รับการสนับสนุนโครงสร้างสถาบันจาก UN/EU - โคลอมเบีย: บทเรียนคือหากละเลยกลุ่มชายขอบ อาจเกิดแรงต้านซ้ำ	- พัฒนา สถาบันการเงิน-สังคม เพื่อเสริมความยั่งยืน - บูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และความรู้ชุมชนเข้ากับนโยบาย - ลด “ความไม่ไว้วางใจ” ผ่านการสื่อสารโปร่งใสและข้อมูลเปิด (open data)

มิติ	Prototype Subdistrict	กรณีศึกษาสากล	ข้อเสนอแนะ
ข้อเสนอแนะ	- ใช้ เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อเพิ่มความโปร่งใส - สร้างพันธมิตรกับองค์กร นานาชาติ เพื่อเสริมทุน และความน่าเชื่อถือ - ขยายแนวคิด “Prototype Subdistrict” ไปสู่ เครือข่ายระดับพื้นที่	- Aceh, Indonesia: สร้าง ความชอบธรรมผ่าน local ownership - Mindanao, Philippines: ใช้ เศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐาน เป็นฐานสันติสุข - Kosovo: Civic engagement ช่วยเพิ่มความไว้วางใจ	- จัดตั้ง กลไกติดตาม ผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory M&E) - ลงทุนใน ทุนมนุษย์ เช่น การศึกษาและการฝึกอาชีพ - สร้างพื้นที่กลาง สาธารณะ เพื่อส่งเสริม dialogue ข้ามศาสนา-ชาติพันธุ์

ตารางข้างต้นนี้ชี้ให้เห็นว่า ตำบลต้นแบบ (Prototype Subdistrict) ของประเทศไทยมีฐานที่ดี ด้านการมีส่วนร่วมและพหุวัฒนธรรม แต่ยังต้องการการสนับสนุนสถาบันการเงิน และเทคโนโลยี เพื่อให้ ยั่งยืนและเปรียบได้กับความสำเร็จของกรณีสากล

2.1.3 แนวคิดเกี่ยวกับความสันติสุขและการอยู่ร่วมกัน

1) ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง

รากฐานทางทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (conflict transformation) ถือเป็นสิ่งสำคัญ ในการทำความเข้าใจถึงลักษณะเฉพาะของแนวคิดนี้ในฐานะส่วนหนึ่งของศาสตร์การแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งและสันติศึกษา โดยนักวิชาการผู้บุกเบิกประเด็นนี้คือ ฌอง-ปอล เลเดอร์ช (Jean-Paul Lederach) ซึ่งผลงานของเขาได้วางหลักการสำคัญที่เป็นพื้นฐานของกรอบแนวคิดการแปรเปลี่ยน ความขัดแย้ง โดยในงานตีพิมพ์เมื่อปี 2015 เลเดอร์ชได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นที่จะต้องเปลี่ยนจุดสนใจจาก การแก้ไขข้อพิพาทเพียงอย่างเดียวไปสู่การแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์และระบบสังคมเชิงลึกที่ก่อให้เกิด ความขัดแย้ง เขาได้เสนอแนวคิดเรื่อง “การทำความเข้าใจเชิงสัมพันธ์” (relational understanding) และ “ความสำคัญของบริบท” (the importance of the context) ซึ่งเป็นการตั้งคำถามต่อกระบวนทัศน์ดั้งเดิม ที่มักมองความขัดแย้งเป็นเพียงเหตุการณ์ที่แยกขาดจากกัน มากกว่าการมองว่าเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อน ซึ่งหยั่งรากในโครงสร้างทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

แกนหลักของการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งวางอยู่บนงานของ Lederach ที่เสนอให้ขยับจาก การแก้ไขข้อพิพาทระยะสั้นไปสู่การเปลี่ยน “ความสัมพันธ์-โครงสร้าง-บริบท” ผ่านความเข้าใจเชิงสัมพันธ์ และความไวต่อบริบท (Lederach, 2015) แนวทางนี้ต่างจากกรอบดั้งเดิมที่เน้นข้อตกลง/หยุดยิง โดยชี้ว่า พื้นที่สนทนาต่อเนื่องและการมีส่วนร่วมของชุมชนคือเงื่อนไขของสันติสุขยั่งยืน (Lederach, 2015)

การพัฒนาแนวคิดถูกต่อยอดให้เป็นกรอบปฏิบัติที่เน้นฐานราก—การมีส่วนร่วมหลายฝ่ายและความยืดหยุ่นตามบริบท (Paffenholz, 2014) และการบูรณาการสันติศึกษากับการวิเคราะห์พหุมิติของปัจจัยสังคม—การเมืองเพื่อทำความเข้าใจพลวัตเชิงสัมพันธ์อย่างลึกซึ้ง (Jeong, 2017) มุมมองนี้สอดคล้องกับข้อเสนอให้จัดการ “รากเหง้า” มากกว่าอาการของความรุนแรง (Galtung, 1990) และการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์/สถาบัน (Lederach, 1995; Fisher และคณะ, 2000; Lederach, 2005)

ในเชิงปฏิบัติวิธีการที่ให้ความสำคัญกับ “วงสนทนา-ชุมชนเป็นศูนย์กลาง” มีบทบาทสำคัญในการเสริมพลังให้กับเจ้าของพื้นที่ ลดความเสี่ยงของการปะทุซ้ำของความขัดแย้ง และส่งเสริมวัฒนธรรมสันติ (Princen, 2002) กรณีศึกษาต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงความยืดหยุ่นของกรอบแนวคิดนี้ เช่น กระบวนการปรองดองหลังยุค Apartheid ผ่านคณะกรรมการความจริงและปรองดองแห่งแอฟริกาใต้ (Truth and Reconciliation Commission: TRC) (Tutu, 1999) การปฏิรูปที่ดินและชนบทในโคลอมเบีย (de la Cadena, 2010) ความขัดแย้งด้านการอนุรักษ์สัตว์ป่าที่ได้รับการคลี่คลายผ่าน “การเปลี่ยนแปลงเชิงสัมพันธ์” (relational change) (Madden และ McQuinn, 2014) รวมถึงความตึงเครียดจากการเปลี่ยนผ่านด้านพลังงานที่ลดลงได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมเชิงบริบท (Kühne, 2020) เป็นต้น

ระเบียบวิธีร่วมสมัยยังได้เน้นย้ำเรื่องของ “การสนทนา-ความสัมพันธ์-การมีส่วนร่วม” โดยถือเป็นหัวใจ (Folger, Poole, และ Stutman, 2024) ประสานกับยุทธศาสตร์การจัดการความขัดแย้งเชิงองค์กรเพื่อสร้างวัฒนธรรมร่วมมือในเชิงรุก (Rahim, 2023) ในระดับนโยบาย หลักการแปรเปลี่ยนช่วยขับเคลื่อนโครงการระยะยาวในบริบทหลังความขัดแย้ง โดยวางรากฐานเชิงโครงสร้างและสังคมให้สอดคล้องการปรองดอง (Rachmad, 2022)

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ต้องเผชิญข้อจำกัดเชิงอำนาจ-สถาบันและความแตกต่างบริบท จึงจำเป็นต้องมีการปรับตัวต่อพลวัตความขัดแย้งและการเรียนรู้ต่อเนื่อง (Joerges, 2022) บทสรุปคือการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งทำหน้าที่เป็น “แนวทางการเปลี่ยนแปลง” ที่ผนวกทฤษฎีกับการปฏิบัติเพื่อยุติวงจรความรุนแรงและจินตนาการโครงสร้างสังคมใหม่บนฐานสันติอย่างยั่งยืน (Lederach, 2015; Paffenholz, 2014; Jeong, 2017; Galtung, 1990; Lederach, 1995; Fisher และคณะ, 2000; Lederach, 2005; Princen, 2002; Tutu, 1999; de la Cadena, 2010; Madden และ McQuinn, 2014; Kühne, 2020; Rahim, 2023; Folger และคณะ, 2024; Rachmad, 2022; Joerges, 2022)

กล่าวโดยสรุป การสรุปผลการทบทวนวรรณกรรมนี้ตอกย้ำว่าถึงแม้กรอบการแก้ไขความขัดแย้งแบบดั้งเดิมยังคงมีความสำคัญ แต่ก็จำเป็นต้องพัฒนาให้บูรณาการหลักการของการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง การพัฒนาช่วยส่งเสริมการตระหนักถึงความสำคัญของความยุติธรรมทางสังคม ความเสมอภาค และการมีส่วนร่วมในการบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน งานวิจัยในอนาคตควรให้ความสำคัญกับการสำรวจระเบียบวิธีที่สร้างสรรค์ซึ่งตั้งอยู่บนการสะท้อนความคิดและการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพโดยรวมของการสร้างสันติสุขในบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน ข้อสังเกตของ Joerges (2022) จึงถือเป็นเครื่องย้ำเตือนสำคัญถึงความจำเป็นของแนวทางการปรับตัวเช่นนี้ ในการนำทางความเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องของภูมิทัศน์แห่งความขัดแย้งและสันติสุข

2) ทฤษฎี Participatory Governance

แนวคิดการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (participatory governance) ได้กลายเป็นกรอบแนวคิดที่มีความหวังในการปรับปรุงกระบวนการประชาธิปไตยและขยายความการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจ โดยแกนกลางของกระบวนการที่คือนี้คือแนวคิดที่ว่ากระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพมิใช่เพียงกระบวนการบนลงล่าง (top-down) ที่ขับเคลื่อนโดยเจ้าหน้าที่รัฐเท่านั้น หากแต่จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งและปฏิสัมพันธ์เชิงความร่วมมือระหว่างสถาบันของรัฐและชุมชนที่สถาบันเหล่านั้นให้บริการ (Reed และคณะ, 2018) การเปลี่ยนแปลงทางความคิดนี้ได้ท้าทายโครงสร้างการบริหารจัดการแบบดั้งเดิมพร้อมตั้งคำถามสำคัญว่าแต่ละชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทอย่างแข็งขันต่อการตัดสินใจทางการเมืองที่ส่งผลต่อชีวิตของพวกเขาได้อย่างไร

หัวใจสำคัญของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมตั้งอยู่บน **ความโปร่งใส-การมีส่วนร่วม-ความสามารถในการตอบสนอง** เพื่อเสริมพลังประชาชนและสร้างความไว้วางใจต่อกระบวนการตัดสินใจ (Fung, 2015) ความโปร่งใสและการเข้าถึงข้อมูลเอื้อต่อการมีส่วนร่วมเชิงสาระและผลลัพธ์ที่สอดคล้องกับบริบท (Bai และคณะ, 2020) ขณะที่ **inclusion** มุ่งรื้ออุปสรรคของกลุ่มชายขอบและออกแบบกลไกให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อความเป็นธรรมเชิงนโยบาย (Peters, 2018) ส่วน **response capacity** และวงจรสะท้อนกลับทำให้เสียงชุมชนถูกแปลงเป็นนโยบาย พร้อมยกระดับความรับผิดชอบของรัฐ (Smith และคณะ, 2019)

อย่างไรก็ดี การปฏิบัติเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ความเชื่อราชการและอำนาจที่ยังราก (Hajdu และคณะ, 2017) ตลอดจนความเหลื่อมล้ำด้านทรัพยากร/ทักษะที่บิดเบือนสมดุลของการถกเถียงจึงจำเป็นต้องเสริมสร้างศักยภาพทั้งภาคประชาชนและเจ้าหน้าที่รัฐอย่างต่อเนื่อง (Cornwall และ Coelho, 2007) หากการระดมและการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นจริง นโยบายจะสะท้อนเงื่อนไขพื้นที่มากขึ้น และบ่มเพาะทักษะความเป็นพลเมืองกับพันธะทางการเมืองระยะยาว (Dahlberg, 2018)

Inclusiveness เป็นหัวใจของประชาธิปไตยในเชิงของการมีส่วนร่วม โดยรับรองเสียงที่หลากหลาย โดยเฉพาะในบริบทสังคมหลากหลาย (Talò และคณะ, 2014) แต่ในทางปฏิบัติ กลุ่มชายขอบยังติดอุปสรรคเชิงโลจิสติกส์และขั้นตอนราชการ รวมถึงการรับรู้โอกาสมีส่วนร่วมที่ต่ำ (Nabatchi และ Amsler, 2014) ความแตกต่างด้านทุนทางสังคมและประวัติศาสตร์การถูกกีดกันยังกระทบความไว้วางใจและความตั้งใจเข้าร่วม (Cohen และ Uphoff, 2018) ขณะเดียวกัน หากกระบวนการถูกมองว่า “เชิงพิธีการ” การมีส่วนร่วมจะถดถอย (Rowe และ Freder, 2000)

เทคโนโลยีดิจิทัลเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วมใหม่ เพิ่มการสื่อสารสองทางและความรับผิดชอบของรัฐ (Cogburn และ Espinoza-Vasquez, 2014) แต่ **ช่องว่างทางดิจิทัล** และทักษะที่ไม่เท่าเทียมกันทำให้เสียงบางกลุ่มถูกกั้นออก (Johnson และ Robinson, 2014) จึงต้องออกแบบให้เทคโนโลยีเป็นไปในการเปิดโอกาส ไม่ใช่เป็นการซ้ำเติมความเหลื่อมล้ำ (Blomkamp, 2018) อีกด้านหนึ่ง สื่อสังคมเสี่ยงต่อการมีส่วนร่วมผิวเผิน, การยึดตัวชี้วัดปริมาณ, การบิดเบือนข้อมูล และการแบ่งขั้ว (Akkerman และ Meer, 2016) ซึ่งกระทบคุณภาพการใคร่ครวญเชิงนโยบาย

ความชอบธรรมและความรับผิดชอบเป็นฐานสำคัญของความไว้วางใจ (Amsler, 2016) แต่เกิดแรงตึงระหว่าง “ความรู้ผู้เชี่ยวชาญ” กับ “ข้อมูลจากประชาชน” ที่อาจบั่นทอนอุดมคติประชาธิปไตย (Farazmand, 2023) ความมีส่วนร่วมจะได้ผลเมื่อผู้เข้าร่วมสะท้อนภาพรวมสังคมอย่างแท้จริง (McLavery, 2017) พร้อมถ่วงดุลการพึ่งพาผู้เชี่ยวชาญมากเกินไปซึ่งทำให้ประชาชนรู้สึกถูกกันออก (Farazmand, 2023) หากกระบวนการตรวจสอบย้อนกลับที่เข้มแข็ง ความผิดหวังจะนำไปสู่ **วงจรถอนตัว** ของประชาชน (Amsler, 2016)

โดยสรุป การบริหารแบบมีส่วนร่วมสามารถยกระดับประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพ สร้างความไว้วางใจ ความโปร่งใส และความชอบธรรม (Fung, 2015; Blomkamp, 2018) แต่ยังคงเผชิญกับปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านข้อมูล/ทักษะ (O’Leary, 2014) การต้านทานจากราชการแบบรวมศูนย์และการมีส่วนร่วมเชิงสัญลักษณ์ (Eisenberg, 2014; Smith, 2009) และความหลากหลายบริบทที่ต้องปรับแบบมีส่วนร่วมให้เหมาะสม (Cornwall, 2008) ทิศทางอนาคตควรมุ่ง **co-design**, วงจรสะท้อนกลับต่อเนื่อง, การให้อำนาจท้องถิ่น และการใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างระมัดระวังเพื่อลดช่องว่าง (Blomkamp, 2018; Fung, 2015) เพื่อปลดล็อกศักยภาพเชิงเปลี่ยนแปลงของการมีส่วนร่วมในประชาธิปไตยร่วมสมัย

3) แนวคิดการสร้างสันติสุขในเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding)

การสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (the consolidation of structural peace) เป็นแนวคิดหลายมิติที่ให้ความสำคัญต่อการสร้างและธำรงรักษากรอบสังคมซึ่งนำไปสู่สันติสุขและความยุติธรรมที่ยั่งยืนเกินกว่าการแก้ไขเฉพาะหน้าต่อความขัดแย้งที่ใช้ความรุนแรง แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนความเข้าใจว่า สันติสุขที่ยั่งยืนจำเป็นต้องตรวจสอบปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นรากฐานของความขัดแย้งอย่างลึกซึ้ง ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม การกีดกันทางการเมือง หรือความอยุติธรรมทางวัฒนธรรม หลักการของสันติสุขเชิงโครงสร้างจึงเสนอแนวทางแบบบูรณาการในระยะยาวที่มุ่งแก้ปัญหาที่รากแทนที่จะมุ่งเฉพาะ “อาการ” ของความรุนแรง ด้วยเหตุนี้ ความพยายามสร้างสันติสุขจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับการส่งเสริมความยุติธรรมทางสังคมอย่างแนบแน่น เพื่อให้มั่นใจว่าสมาชิกทุกคนในสังคม โดยเฉพาะกลุ่มชายขอบได้เข้าถึงทรัพยากร อำนาจ และโอกาสอย่างเท่าเทียม Pingoet (2020) เน้นย้ำถึงความสำคัญของการบูรณาการความยุติธรรมทางสังคมเข้ากับกรอบการสร้างสันติสุข โดยชี้ว่า ความยุติธรรมเชิงโครงสร้าง อาทิ ความเหลื่อมล้ำที่สืบเนื่องจากการกดขี่ทางประวัติศาสตร์ ต้องได้รับการแก้ไข หากต้องการบรรลุสันติสุขที่ยั่งยืน มุมมองนี้ตอกย้ำว่าการยุติความรุนแรงโดยไม่จัดการกับความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างในเชิงลึก สุดท้ายอาจนำไปสู่การหวนกลับมาของวงจรความรุนแรง

(1) สาระสำคัญของแนวคิดและระเบียบวิธีหลัก การสร้างสันติสุขที่ยึดรากโครงสร้างสังคมเน้นกระบวนการแบบมีส่วนร่วม การปรองดองที่นำโดยชุมชน และนโยบายครอบคลุม เพื่อให้ประชาชนเป็น “ตัวแทนแห่งการเปลี่ยนแปลง” และเสริมความไว้วางใจทางสังคม (Zaum, 2024) แนวทางเชิงสนทนา-ครอบคลุมมุ่งเปลี่ยนจุดเน้นจาก “ข้อตกลงบนลงล่าง” ไปสู่ฐานรากที่อิงความรู้ท้องถิ่น เพิ่มความชอบธรรมและความยั่งยืนของสันติสุข (Zaum, 2024)

(2) หลักการของการมีส่วนร่วม-ความเสมอภาค-ความยั่งยืน การเปิดพื้นที่ให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย โดยเฉพาะกลุ่มชายขอบ เป็นเงื่อนไขของกระบวนการสันติสุขที่มีคุณภาพและชอบธรรม (Matijević และ Ćorić Erić, 2015) ความเสมอภาคชี้เป้าการแก้รากเหง้าความไม่สมดุลเชิงอำนาจ ควบคู่วิธีวิจัยแบบ PAR และกรอบที่ไวต่อบริบทท้องถิ่น (Paffenholz, 2014) ส่วน “ความยั่งยืน” ต้องอาศัยมุมมองเชิงระบบที่เชื่อมโยงปัจจัยสังคม-เศรษฐกิจ-การเมือง และสถาปนาวงจรสนทนาต่อเนื่องในชุมชน (Paffenholz, 2014)

(3) **บทเรียนกรณีศึกษา** ประสบการณ์หลัง Apartheid ในแอฟริกาใต้และคณะกรรมการสังจจะและการปรองดองของแคนาดา แสดงศักยภาพของการปฏิรูปเชิงสถาบันและการมีส่วนร่วมชุมชนในการเยียวยาความอยุติธรรมทางประวัติศาสตร์ (อ้างตามกรอบอภิปรายในต้นฉบับ) โครงการสันติสุขในเซียร์ราลีโอน (“Gbangba”) และศาลกษัตริย์ในรวันดา ซึ่งผลของการผสานประเพณีกับกระบวนการยุติธรรมสมัยใหม่เพื่อสร้างความเป็นเจ้าของของชุมชน (Matijević และ Ćorić Erić, 2015) การประเมิณในไนจีเรียเน้นกลไกกำกับดูแลแบบครอบคลุมและเครือข่ายความร่วมมือชุมชน เพื่อลดความรุนแรงท่ามกลางความเหลื่อมล้ำเชิงประวัติศาสตร์ (Agada, 2021) การเสริม “ความยืดหยุ่นของชุมชน” ผ่านเวทีสนทนาระหว่างกลุ่มช่วยการฟื้นตัวและการอยู่ร่วมในพื้นที่หลังความขัดแย้ง (Panter-Brick, 2021)

(4) **สันติสุข และความยุติธรรมทางสังคม** การบูรณาการความยุติธรรมทางสังคมเป็นเงื่อนไขของสันติสุขที่ยั่งยืน—ทั้งในมิติทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (Dress และคณะ, 2019) รวมถึงมิติอาณานิคม—ชาติพันธุ์ในเอเชียที่ยังส่งผลต่อความเหลื่อมล้ำและความไม่สงบ (Keethaponcalan, 2019) งานทั้งสองย้ำบทบาท “เสียงท้องถิ่น” ในการจัดการทรัพยากรและการออกแบบสถาบันที่เท่าเทียม (Dress และคณะ, 2019; Keethaponcalan, 2019)

(5) **ทิศทางปฏิบัติ และ วัฒน้องค์ความรู้** ต้องเคลื่อนจากแบบบนลงล่างสู่กระบวนการที่อ่อนไหวต่อวัฒนธรรมและความจริงในพื้นที่ โดยใช้อำนาจตรวจสอบการสนทนา/การปรองดองระดับชุมชนเป็นแกน (Matijević และ Ćorić Erić, 2015; Paffenholz, 2014) อนาคตของสันติสุขเชิงโครงสร้างจำเป็น ต่อการวิจัย-นวัตกรรมระเบียบวิธีที่ปรับรับโลกซับซ้อน (การเปลี่ยนแปลง ความเหลื่อมล้ำ ภูมิอากาศ เทคโนโลยี) และต้องเรียนรู้-ปรับตัวอย่างต่อเนื่อง (Peek, 2016) ดังนั้นกรอบสันติสุขเชิงโครงสร้างที่ยืด “การมีส่วนร่วม-ความเสมอภาค-ความยั่งยืน” และระเบียบวิธีแบบฐานราก ช่วยจัดการรากเหง้าความขัดแย้ง สร้างสถาบัน ที่เป็นธรรม และบ่มเพาะความยืดหยุ่นของชุมชน (Zaum, 2024; Paffenholz, 2014; Matijević และ Ćorić Erić, 2015; Agada, 2021; Panter-Brick, 2021; Dress และคณะ, 2019; Keethaponcalan, 2019; Peek, 2016)

กล่าวโดยสรุป อนาคตของการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้างอยู่ที่ความสามารถในการพัฒนาร่วมกับชุมชนที่ตั้งใจสนับสนุน ผ่านการวิจัยที่ต่อเนื่อง ระเบียบวิธีบูรณาการ และความมุ่งมั่นต่อความยุติธรรมทางสังคม การสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้างจึงมีศักยภาพที่จะเปิดเส้นทางแห่งการเปลี่ยนแปลงสู่สันติสุขที่ยั่งยืน แนวคิดที่ได้จากความก้าวหน้าทางทฤษฎีและการปฏิบัติในปัจจุบันจะมีบทบาทสำคัญในการนำทางความท้าทายในอนาคต เพื่อให้แน่ใจว่าการสร้างสันติสุขจะไม่เพียงจัดการกับความขัดแย้ง แต่ยังส่งเสริมโลกที่ยุติธรรมและเท่าเทียมมากยิ่งขึ้นสำหรับทุกคน

2.2 กลไกสภาสันติสุขตำบล

2.2.1 ความเป็นมาและบทบาทของสภาสันติสุขตำบล

1) บทบัญญัติในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง (พ.ร.บ. การบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553)

จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นพื้นที่ที่มีความแตกต่างทางประวัติศาสตร์ ศาสนา ชาติพันธุ์ และภาษา ความแตกต่างดังกล่าวถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกปั่นแนวคิดแบ่งแยก บิดเบือนประวัติศาสตร์ และสร้างความขัดแย้ง อันนำไปสู่สถานการณ์ความรุนแรงที่ส่งผลกระทบอย่างกว้างขวาง ทั้งด้านความมั่นคง ปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน เศรษฐกิจที่ถูกจำกัดโอกาสในการเติบโต สังคมพหุวัฒนธรรมที่ลดน้อยลง จากความหวาดระแวงระหว่างศาสนา ตลอดจนปัญหาเสียดินที่แพร่ระบาดอย่างรุนแรง โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งเชื่อมโยงกับการสนับสนุนทางการเงินของกลุ่มผู้ก่อเหตุรุนแรง

เพื่อแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 จัดตั้งศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ขึ้นในฐานะหน่วยงานบูรณาการ การพัฒนาและการแก้ไขปัญหา โดยมาตรา 9 (10) กำหนดให้ ศอ.บต. มีอำนาจหน้าที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของประชาชนทุกภาคส่วน ซึ่งถือเป็นหลักการสำคัญที่นำไปสู่การจัดตั้ง “สภาสันติสุขตำบล” ให้เป็นกลไก ขับเคลื่อนงานในระดับฐานราก

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2563 ได้เห็นชอบ “โครงการตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” โดยกำหนดให้สภาสันติสุขตำบลเป็นกลไกการบริหารราชการระดับตำบล จัดตั้งขึ้นโดยนายอำเภอ และ ประกอบด้วย ตัวแทนจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่ ส่วนราชการในพื้นที่ ผู้ปกครองท้องที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนาทุกศาสนา และภาคประชาชนในพื้นที่ ทั้งนี้ สภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นศูนย์กลาง ประสานงานระหว่างภาครัฐ ชุมชน และภาคส่วนอื่นๆ โดยมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ให้แก่หมู่บ้านและตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต

ภารกิจหลักของสภาสันติสุขตำบล ได้แก่ การจัดทำโครงการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการ ของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะครัวเรือนยากจนและโครงการที่เน้นความยั่งยืน การถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่ถูกต้องเพื่อป้องกันการบิดเบือนแนวคิดสุดโต่ง ตลอดจนการทำหน้าที่เป็นกลไกเชื่อมโยงการทำงาน ด้านความมั่นคงเข้ากับการพัฒนาในมิติที่หลากหลายอย่างบูรณาการ

กล่าวโดยสรุป สภาสันติสุขตำบลเป็นกลไกท้องถิ่นที่เกิดจากการใช้กฎหมายและนโยบายรัฐ เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับ ชุมชน เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน และแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างอย่างยั่งยืน อันเป็น “หัวใจของการมีส่วนร่วมในระดับฐานราก” ที่จะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และสันติสุขที่ยั่งยืนในพื้นที่

2) บทบาทของสภาสันติสุขตำบลในการเป็น “ศูนย์กลางการประสานงาน”

บทบาทของสภาสันติสุขตำบลในการเป็น “ศูนย์กลางการประสานงาน” โดยสภาสันติสุขตำบล มีบทบาทสำคัญในการเป็นศูนย์กลางในการประสานงานกับหน่วยงานของรัฐ และภาคส่วนอื่นนอกภาครัฐ เพื่อร่วมสนับสนุนการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ บทบาทนี้เป็นส่วนหนึ่งของ วัตถุประสงค์หลักของโครงการขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล รายละเอียดของบทบาทในการประสานงาน ได้แก่

- เป็นกลไกการบริหารราชการระดับตำบล สภาสันติสุขตำบลได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยนายอำเภอ และทำหน้าที่เป็นกลไกการบริหารราชการในระดับตำบล

- ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ศอ.บต. ให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับตำบลผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน ผ่านกลไกของสภาสันติสุขตำบล ซึ่งสภาสันติสุขตำบลประกอบด้วย ตัวแทนจาก 5 ภาคส่วน ได้แก่ ส่วนราชการที่มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ตำบล, ผู้ปกครองท้องที่, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่, ผู้นำศาสนาทุกศาสนาในพื้นที่, และภาคประชาชนในพื้นที่ การรวมตัวกันของภาคส่วนดังกล่าวทำให้เกิดการประสานงานและบูรณาการการทำงานในระดับตำบล

- กำหนดและกลั่นกรองปัญหาความต้องการ สภาสันติสุขตำบลจัดการประชุมเพื่อกำหนดปัญหาความต้องการของหมู่บ้านและตำบล รวมถึงพิจารณาถ่วงดุลปัญหาของพื้นที่

- จัดทำและเสนอโครงการพัฒนาสภาสันติสุขตำบลพิจารณาปัญหาและความต้องการของประชาชนจากแผนพัฒนาตำบล และจัดทำโครงการ/กิจกรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโครงการ โครงการที่เสนอ จะเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจน และจะต้องไม่ซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น

- ขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการ บทบาทนี้มุ่งเน้นการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานในลักษณะบูรณาการระหว่างมีติดงานด้านความมั่นคงและมีติดงานด้านการพัฒนา เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรมนุษย์

- รองรับการประสานงานและบูรณาการความร่วมมือ สภาสันติสุขตำบลมีความพร้อมในการพัฒนากลไกของตนเองเพื่อรองรับการประสานงานและบูรณาการความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนและท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับครัวเรือน

โดยสรุปแล้ว สภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นจุดรวมในการนำภาครัฐและภาคประชาชนมาร่วมกันระบุปัญหา วางแผน และดำเนินกิจกรรมเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก ศอ.บต. ซึ่งดำเนินงานภายใต้พระราชบัญญัติการบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553

2.2.2 งานวิจัยและกรณีศึกษาเกี่ยวกับสภาสันติสุขตำบล

สภาสันติสุขตำบล (Subdistrict Peace Council) ถือเป็นกลไกสำคัญในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และเสริมสร้างความสามัคคีในชุมชนพื้นที่ชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เผชิญกับความรุนแรงและความขัดแย้งทางการเมือง ชาดิพันธุ์มาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ Chambers และ Waidookiat (2019) ได้อธิบายไว้ว่า การจัดตั้งสภาฯ มีพื้นฐานมาจากความจำเป็นเร่งด่วนในการลดความตึงเครียดในพื้นที่ และสร้างความรู้สึกร่วมกันแน่นแฟ้นในชุมชนที่เผชิญกับการแตกแยกและความไม่สงบ โดยสภาฯ ทำหน้าที่เป็นเวทีระดมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่น ตั้งแต่เจ้าหน้าที่ของรัฐไปจนถึงผู้นำชุมชน เพื่อเปิดพื้นที่สำหรับการสนทนา ความร่วมมือ และความเข้าใจซึ่งกันและกัน

หนึ่งในวัตถุประสงค์หลักของสภาสันติสุขตำบลคือการยกระดับความมั่นคงผ่านกลยุทธ การมีส่วนร่วมเชิงรุก ซึ่งแตกต่างจากรูปแบบการแก้ไขข้อพิพาทแบบดั้งเดิมที่มักพึ่งพากระบวนการยุติธรรม เพียงอย่างเดียว สภาสันติสุขตำบลเน้นการป้องกันปัญหา โดยมุ่งจัดการกับข้อร้องเรียนก่อนที่จะปะทุ เป็นความรุนแรง Chambers และ Waidookiat (2019) ชี้ให้เห็นว่า ผ่านเวทีชุมชนและการปฏิบัติแบบฟื้นฟู สภาสันติสุขตำบลพยายามซ่อมแซมความสัมพันธ์และสร้างความไว้วางใจระหว่างกลุ่มที่แตกต่าง แนวทางนี้ ไม่เพียงจัดการกับความขัดแย้งเฉพาะหน้า แต่ยังวางรากฐานสำหรับการสร้างสันติสุขในระยะยาว ซึ่งมีความจำเป็นต่อพื้นที่ที่เต็มไปด้วยประวัติศาสตร์แห่งความบาดหมางและความไม่ไว้วางใจ

นอกจากนี้ สภาสันติสุขตำบลยังมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นของชุมชน โดยการเปิดพื้นที่ให้กลุ่มชายขอบได้มีเสียงและได้รับการยอมรับ Chambers และ Waidookiat (2019) เห็นว่า ธรรมชาติของการสนทนาแบบครอบคลุมของสภาสันติสุขตำบลมีความสำคัญต่อการยอมรับมุมมอง ที่แตกต่างและสร้างอัตลักษณ์ร่วมในหมู่สมาชิกชุมชน การมีส่วนร่วมดังกล่าวช่วยต่อต้านวาทกรรมที่อาจ ข้ำเติมความแตกแยก และส่งเสริมสภาพแวดล้อมที่ทำให้ประชาชนรู้สึกมีคุณค่าและรวมกันเป้าหมาย แห่งสันติสุข อีกทั้งยังส่งเสริมให้การแก้ไขปัญหาคือความรับผิดชอบร่วมของชุมชนแทนที่จะพึ่งพาเพียงกลไก จากภายนอก

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งของประสิทธิผลของสภาสันติสุขตำบลคือแนวทางแบบท้องถิ่น (localized approach) ต่อการแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้ง โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมโดยตรง ทำให้สามารถ ปรับกิจกรรมให้เข้ากับพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละชุมชนได้ Chambers และ Waidookiat (2019) เน้นว่าการแทรกแซงที่มีความอ่อนไหวต่อบริบทและสะท้อนขนบธรรมเนียมท้องถิ่น มีความสำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเปิดโอกาสให้สภาฯ ใช้เครื่องมือแก้ไขความขัดแย้งที่หลากหลาย ตั้งแต่การเจรจา ไกล่เกลี่ย ไปจนถึงพิธีกรรมชุมชนที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมและเพิ่มโอกาสให้บรรลุผลสำเร็จ

นอกจากนี้ สภาสันติสุขตำบลยังทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างคนในพื้นที่กับการกำหนด นโยบายในระดับชาติ Chambers และ Waidookiat (2019) ชี้ว่าการสื่อสารข้อกังวลและความสำเร็จของ ชุมชนต่อหน่วยงานระดับสูงทำให้เกิดการสนทนาแบบสองทาง ซึ่งช่วยให้การกำหนดนโยบายตอบสนอง ต่อบริบทพื้นที่ได้มากขึ้น ความเชื่อมโยงนี้ไม่เพียงเพิ่มความชอบธรรมของสภาสันติสุขตำบลในสายตาชุมชน แต่ยังทำให้เสียงของกลุ่มชายขอบได้รับการรับฟังในระดับที่กว้างขึ้น ส่งผลให้เกิดแนวทางการสร้างสันติสุข และธรรมาภิบาลที่ครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

จากบทบาทรดังกล่าว สภาสันติสุขตำบลจึงโดดเด่นในฐานะสถาบันหลักในภูมิทัศน์ของการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งและการสร้างเอกภาพในชุมชนชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ผลการศึกษาของ Chambers และ Waidookiat (2019) แสดงให้เห็นว่า ด้วยการส่งเสริมการสนทนา ความครอบคลุม และ กลยุทธที่ยืดหยุ่นกับบริบทท้องถิ่น สภาสันติสุขตำบลมีส่วนสำคัญในการบรรเทาความขัดแย้งและเสริมสร้าง สายสัมพันธ์ของชุมชนในพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความรุนแรงและความแตกแยก ซึ่งผลลัพธ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นถึง ความจำเป็นในการสนับสนุน และขยายรูปแบบสภาสันติสุขตำบล เนื่องจากไม่เพียงสร้างสันติสุขเฉพาะหน้า แต่ยังบ่มเพาะความเข้มแข็งและเสถียรภาพในระยะยาวให้กับชุมชนที่สภาสันติสุขตำบลให้บริการ

ในเชิงทฤษฎี บทบาทของสภาสันติสุขตำบลในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและเสริมสร้างเอกภาพชุมชนสอดคล้องกับกรอบแนวคิดสำคัญหลายประการ Chambers และ Waidookiat (2019) ชี้ว่า “ธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม” (participatory governance) เป็นแบบจำลองสำคัญที่สะท้อนการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งโดยสภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นเสมือน “ไมโครคอสมของบริหารแบบมีส่วนร่วม (Microcosm of Participative Management)” ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ใช่เพียงผู้รับนโยบายจากบนลงล่าง แต่เป็นผู้มีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง อันส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมในชุมชน แนวทางนี้สอดคล้องกับแนวคิด “ทุนทางสังคม” (social capital) ของ Putnam (1993) ที่เน้นเครือข่ายบรรทัดฐาน และความไว้วางใจเป็นปัจจัยสำคัญ ในการเสริมสร้างเอกภาพของสังคม งานของ Chambers และ Waidookiat แสดงให้เห็นว่าสภาสันติสุขตำบลสามารถสร้างความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลายผ่านการประชุมประจำเดือนและเวทีชุมชน ซึ่งช่วยเพิ่มทั้งความไว้วางใจและความร่วมมือ

นอกจากนี้ กรอบแนวคิด “การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง” (conflict transformation) ของ Lederach (1997) ยังสะท้อนอยู่ในบทบาทของสภาสันติสุขตำบลที่มุ่งจัดการกับรากเหง้าของข้อพิพาท เช่น ความขัดแย้งด้านที่ดินหรือการจัดสรรทรัพยากร มากกว่าจะเน้นเพียงการแก้ไขอาการเฉพาะหน้า เป็นต้น ทั้งยังสอดคล้องกับทฤษฎี “การเรียนรู้เชิงปรับตัว” (adaptive learning) ของ Argyris และ Schön (1978) ซึ่งชี้ว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต้องอาศัยการเรียนรู้และการปรับกลยุทธ์จากประสบการณ์จริง งานวิจัยสะท้อนว่า สภาสันติสุขตำบลมีการประเมินและปรับกลยุทธ์อย่างต่อเนื่องตามข้อเสนอแนะของชุมชนและพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้สภาสันติสุขตำบลมีความยืดหยุ่นและได้รับความเชื่อมั่นจากประชาชนมากขึ้น

โดยสรุป กรอบแนวคิดด้านธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม ทุนทางสังคม การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง และการเรียนรู้เชิงปรับตัว ล้วนมาบรรจบกันเพื่ออธิบายบทบาทของสภาสันติสุขตำบลในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและผู้สร้างเอกภาพให้กับชุมชน ผลการศึกษา Chambers และ Waidookiat (2019) ยืนยันประสิทธิภาพของสภาสันติสุขตำบลในการส่งเสริมการสนทนาร่วมมือและความไว้วางใจ ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการสร้างสันติสุขที่ยั่งยืนในระดับตำบล

หนึ่งในกลไกสำคัญที่ถูกเน้นย้ำในงานศึกษา คือ **การให้ความสำคัญของสภาสันติสุขตำบลต่อกลยุทธ์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งแบบมีส่วนร่วม** คณะผู้ดำเนินการประเมินผลได้บันทึกกรณีศึกษาที่สมาชิกชุมชนมีการเข้าร่วมในกระบวนการหารือแบบดั้งเดิม เช่น การชุมนุมชุมชนและเวทีสาธารณะ ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างร่วมกัน ตัวอย่างเช่น Chambers และ Waitookiat (2019) ได้กล่าวถึงการแทรกแซงที่ประสบความสำเร็จในกรณีข้อพิพาทที่ดิน ซึ่งสภาสันติสุขตำบลได้จัดเวทีที่มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายเข้าร่วม การชุมนุมครั้งนี้ไม่เพียงนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เป็นมิตร แต่ยังช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชน แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของสภาสันติสุขตำบลในการเปลี่ยนจุดเสียงของความขัดแย้งให้กลายเป็นโอกาสของการสนทนาและการปรองดอง

อย่างไรก็ตาม Chambers และ Waitookiat (2019) ยังได้ชี้ให้เห็นว่าถึงความท้าทายสำคัญที่สภาสันติสุขตำบลต้องเผชิญในการปฏิบัติงาน อุปสรรคหลักประการหนึ่งคือข้อจำกัดด้านอำนาจและทรัพยากร แม้สภาสันติสุขตำบลจะเป็นองค์กรที่ได้รับความเคารพในชุมชน แต่ขีดความสามารถในการบังคับใช้มติหรือข้อเสนอยังมีจำกัด และมักขึ้นอยู่กับความสมัครใจของคู่กรณีที่จะปฏิบัติตามข้อเสนอแนะ ซึ่งอาจนำไปสู่การขาดความต่อเนื่องในการไกล่เกลี่ย นอกจากนี้ ความไม่ไว้วางใจที่ยังรากลึกจากความคับข้องใจทางประวัติศาสตร์ยังซับซ้อนต่อการดำเนินงานของสภาสันติสุขตำบล เช่น บางสมาชิกชุมชนแสดงความสงสัยในความเป็นกลางของสภาสันติสุขตำบล เนื่องจากความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับพลวัตอำนาจท้องถิ่น ซึ่งบางครั้งบั่นทอนความชอบธรรมของสภาสันติสุขตำบลในฐานะคนกลางที่เป็นกลาง

การบูรณาการแนวคิดของ Jitpiromsri และ Waitoolkiat (2018) ชี้ให้เห็นว่า **ฉากหลังของความรุนแรงในพื้นที่ยิ่งสะท้อนความสำคัญของสภาสันติสุขตำบล** เนื่องจากสภาสันติสุขตำบลมีศักยภาพในการบรรเทาผลกระทบของความตึงเครียดในสังคม งานดังกล่าวระบุว่า ชุมชนที่เผชิญกับความขัดแย้งมักตกอยู่ในสภาวะแตกแยก ส่งผลให้ขาดเอกภาพของสังคม ผลการศึกษายังมีความสำคัญ ในบริบทนี้เพราะแสดงให้เห็นว่า การดำเนินงานของสภาสันติสุขตำบลไม่เพียงจัดการกับความขัดแย้งเฉพาะเรื่อง แต่ยังมีส่วนช่วยเสริมสร้างความยืดหยุ่นในระดับสังคม ตัวอย่างเช่น หลังจากเหตุการณ์รุนแรงครั้งสำคัญ สภาสันติสุขตำบลสามารถระดมสมาชิกและจัดการประชุมเพื่ออำนวยความสะดวกในการพูดคุย นำไปสู่การเยียวยาและการฟื้นฟู “สัญญาประชาคม” ระหว่างประชาชน

อีกหนึ่งประเด็นสำคัญคือ **การเชื่อมโยงระหว่างความพยายามไกล่เกลี่ยของสภาสันติสุขตำบลกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลต่อความขัดแย้ง** Chambers และ Waitoolkiat (2019) พบว่าแรงกดดันจากภายนอก เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและความขัดแย้งทางการเมือง สามารถเพิ่มระดับความตึงเครียดและตั้งคำถามต่อประสิทธิผลของการดำเนินงานของสภาสันติสุขตำบล งานวิจัยจึงเสนอให้ใช้แนวทางบูรณาการโดยสนับสนุนการทำงานของสภาสันติสุขตำบลด้วยการเพิ่มงบประมาณและการพัฒนาศักยภาพ เพื่อให้สามารถจัดการได้ทั้งปัจจัยเฉพาะหน้าและปัจจัยเชิงระบบที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง

กล่าวโดยสรุป หลักฐานจาก Chambers และ Waitoolkiat (2019) ได้สะท้อนถึงบทบาทที่มีความทะเยอทะยานของสภาสันติสุขตำบลในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง และความท้าทายหลายมิติที่ต้องเผชิญในการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน พลวัตของอำนาจ ขอบเขตอำนาจ และบริบททางประวัติศาสตร์สร้างภูมิทัศน์ที่ซับซ้อนต่อการปฏิบัติงานของสภาสันติสุขตำบล และเน้นย้ำถึงความจำเป็นของกลยุทธ์เชิงปรับตัวที่สอดคล้องกับบริบทดังกล่าว การบูรณาการผลการศึกษาของ Jitpiromsri และ Waitoolkiat (2018) ช่วยเสริมความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมที่กำหนดประสิทธิภาพของสภาสันติสุขตำบลในฐานะกลไกสร้างสันติสุข

ในอีกด้านหนึ่ง **ประสิทธิภาพของสภาสันติสุขตำบลในการส่งเสริมการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและเสริมสร้างเอกภาพในชุมชน** มาจากการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นและประชาชนโดยตรง Chambers, Jitpiromsri และ Waitoolkiat (2019) เน้นย้ำว่าผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมระหว่างสภาฯ และชุมชน ทำให้โครงการสร้างสันติสุขมีความเหมาะสมและมีผลกระทบมากขึ้น เนื่องจากผู้นำท้องถิ่นมีอิทธิพลทางสังคมและได้รับความไว้วางใจจากประชาชน จึงสามารถทำหน้าที่เป็นทั้งคนกลางไกล่เกลี่ยความขัดแย้งและผู้สนับสนุนการแก้ไขปัญหาอย่างสันติ การมีส่วนร่วมของพวกเขาไม่เพียงสร้างความชอบธรรมให้กับสภาฯ แต่ยังช่วยปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของในกระบวนการแก้ไขปัญหาของชุมชน

บทบาทและคุณค่าของสภาสันติสุขตำบลสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดตั้งเวทีสนทนาเชิงครอบคลุมในโครงสร้างแบบมีส่วนร่วม เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมระบุปัญหาและความต้องการร่วมกัน เชื่อมโยงความเข้าใจต่อรากเหง้าของความขัดแย้ง และร่วมกันออกแบบกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับบริบท จึงช่วยเสริมสร้างเอกภาพของสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Chambers และ Waitoolkiat, 2019) ขณะเดียวกันสภาสันติสุขตำบลยังสามารถระดมทุนทางสังคมและเสริมพลังให้กับชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมและบทบาทของผู้นำท้องถิ่น ซึ่งทำให้ประชาชนก้าวขึ้นมาเป็น “ตัวแทนการเปลี่ยนแปลง” ที่มีความเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบต่อสันติภาพในพื้นที่ของตนเอง (Chambers และ Waitoolkiat, 2019; Chambers, Jitpiromsri และ Waitoolkiat, 2019)

อย่างไรก็ตามสภาพสันติสุขตำบลต้องเผชิญกับความท้าทายจากสถานการณ์ความไม่สงบที่กระตุ้นให้เกิดความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจ ส่งผลให้การสร้างสะพานเชื่อมระหว่างฝ่ายต่างๆ และการเข้าร่วมเวทีของประชาชนยากขึ้น (Chambers และ Waitoolkiat, 2019) นอกจากนี้ ชุมชนในพื้นที่ขัดแย้งยังมีแนวโน้มแตกแยกมากกว่าที่จะเป็นหนึ่งเดียว จึงต้องการแนวทางที่ยืดหยุ่นและไวต่อบริบท รวมถึงการปรับวิถีใกล้เคียงดั้งเดิมให้สอดคล้องกับความเป็นจริงร่วมสมัย (Chakorn และ Jetsada, 2022; Chambers และ Waitoolkiat, 2019)

เงื่อนไขความสำเร็จของสภาพสันติสุขตำบลอยู่ที่ความไว้วางใจ ความชอบธรรม และการผสมผสานหากชุมชนมองว่าสภาพมีอคติ ความพยายามสร้างสันติสุขย่อมเสี่ยงล้มเหลว ดังนั้น สภาพสันติสุขตำบลจึงจำเป็นต้องรักษาความเป็นกลางและสร้างความชอบธรรมให้ได้อย่างชัดเจน (Chambers และ Waitoolkiat, 2019) อีกทั้งการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและเรื่องเล่าของชุมชนเข้ากับกลไกการไกล่เกลี่ยทางการ ถือเป็นแนวทางที่ช่วยเพิ่มการยอมรับและเพิ่มศักยภาพการดำเนินงานในระยะยาว (Chambers และ Waitoolkiat, 2019)

นอกจากนี้ ประสิทธิภาพของสภาพสันติสุขตำบลยังขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างธรรมาภิบาลท้องถิ่นกับพลวัตอำนาจและความคับข้องใจทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ งานวิจัยในอนาคตจึงควรสำรวจว่าพลวัตอำนาจภายในมีผลต่อการตัดสินใจและการทำงานของสภาพสันติสุขตำบลอย่างไร (Chambers และ Waitoolkiat, 2019) อีกด้านหนึ่งปัจจัยภายนอกอย่างนโยบายระดับชาติและความไม่มั่นคงทางการเมืองก็ส่งผลต่อสภาพสันติสุขตำบลด้วย ทำให้การทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่าง “ชาติ-ท้องถิ่น” เป็นสิ่งจำเป็นต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมและยืดหยุ่น (Chambers และคณะ, 2023)

ข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัยชี้ว่า การสนับสนุนสภาพสันติสุขตำบลไม่ควรจำกัดแค่การจัดสรรทรัพยากรทางการเงิน แต่ต้องรวมถึงการฝึกอบรมและการเสริมสร้างทักษะให้แก่สมาชิกเพื่อยกระดับศักยภาพในการจัดการความขัดแย้งอย่างมืออาชีพ (Chambers และ Waitoolkiat, 2019) นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญกับงานวิจัยเชิงลึกและต่อเนื่องเพื่อทำความเข้าใจปัจจัยหลายชั้นที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของ สภาพสันติสุขตำบลและเพื่อพัฒนากลยุทธ์การปฏิบัติที่เหมาะสมกับชุมชนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน (Chambers และ Waitoolkiat, 2019; Chambers และคณะ, 2023)

2.3 สรุป

กล่าวโดยสรุปสภาพสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นกลไกคนกลางเชิงสถาบันที่ใช้การสื่อสารแบบครอบคลุมและการรักษาความเป็นกลางเพื่อสร้างความไว้วางใจ ระงับข้อพิพาทก่อนบานปลาย และวางรากฐานเพื่อการพัฒนาและเอกภาพระยะยาว แม้ต้องเผชิญความท้าทายจากความไม่สงบและพลวัตอำนาจ แต่ความยืดหยุ่น การผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่น และการหนุนเสริมสมรรถนะอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นกุญแจสำคัญที่ทำให้สภาพสันติสุขตำบลสามารถบรรลุพันธกิจในการเสริมสร้างสันติสุขได้อย่างยั่งยืน กล่าวอีกนัย แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวมีความซับซ้อนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การทำความเข้าใจพลวัตของพื้นที่จึงต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่หลากหลายเพื่อให้การวิเคราะห์มีความครอบคลุม พื้นที่ชายแดนไม่ได้เป็นเพียงเส้นแบ่งรัฐ หากแต่เป็นจุดเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและสังคมที่สะท้อนเอกลักษณ์ท้องถิ่นที่โดดเด่น การค้าข้ามพรมแดนและปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมช่วยสร้างอัตลักษณ์ร่วมและเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนา แม้ว่าพื้นที่จะเผชิญกับปัญหาความยากจน การว่างงาน และการเข้าถึงบริการที่จำกัด แต่บทบาทของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) มีส่วนสำคัญในการสร้างความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ การเสริมสร้าง

ความเข้มแข็งของชุมชน และการเพิ่มโอกาสทางรายได้ให้กับประชาชนในพื้นที่ ขณะเดียวกันทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดนยังเน้นย้ำว่าการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นต่อเนื่องสามารถบรรเทาความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของชุมชนถือเป็นหัวใจของการพัฒนาท้องถิ่นที่แท้จริง เพราะช่วยสร้างทุนทางสังคม ความเป็นเจ้าของ และความยั่งยืนระยะยาว ตำบลต้นแบบ จึงถูกออกแบบขึ้นเพื่อเป็นห้องทดลองทางสังคมที่บูรณาการมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การว่างงาน และความเหลื่อมล้ำ ควบคู่ไปกับการสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ในพื้นที่และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ การคัดเลือกตำบลต้นแบบ ต้องพิจารณาปัจจัยเชิงบูรณาการทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โครงสร้างพื้นฐาน การศึกษา เยาวชน และการท่องเที่ยว เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ที่ตอบสนองต่อบริบทเฉพาะพื้นที่ ขณะเดียวกันบทเรียนจากต่างประเทศ เช่น ไอร์แลนด์เหนือ รวันดา โคลอมเบีย โมซัมบิก มินดาเนา และอาเจะห์ ต่างสะท้อนข้อเท็จจริงร่วมกันว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างสันติภาพยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของโครงการตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลต้นแบบ

3.1 กรอบแนวคิดการประเมินความคุ้มค่าการปฏิบัติภารกิจของภาครัฐตามแนวทางของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.)

การประเมินความคุ้มค่า หมายถึง การประเมินการดำเนินงานภารกิจของภาครัฐเพื่อให้เกิดผลผลิตและผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ที่ได้รับกับทรัพยากรที่ใช้ไป ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นอาจเป็นทั้งผลสำเร็จตามเป้าหมายหรือผลกระทบด้านลบที่ตกแก่ประชาชนและสังคม ซึ่งอาจวัดค่าได้ทั้งในรูปตัวเงินและไม่ใช้ตัวเงิน วัตถุประสงค์หลักของการประเมินความคุ้มค่าคือเพื่อประเมินว่าการปฏิบัติภารกิจของภาครัฐมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนและหน่วยงานของรัฐมากน้อยเพียงใดเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายและผลเสียที่เกิดขึ้น ใช้เป็นข้อมูลสำหรับการทบทวนและจัดลำดับความสำคัญของการดำเนินงาน ตลอดจนใช้ประกอบการพิจารณาขยับเลิการกิจหรือปรับปรุงวิธีดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น อีกทั้งยังใช้เป็นแนวทางในการจัดทำงบประมาณของส่วนราชการในปีต่อไป

เพื่อให้การประเมินความคุ้มค่าเป็นเครื่องมือสนับสนุนการตัดสินใจในการปฏิบัติภารกิจที่ก่อประโยชน์สูงสุดแก่ประชาชน การประเมินจึงมุ่งเน้นไปที่ 3 มิติสำคัญ ได้แก่ **มิติประสิทธิผล มิติประสิทธิภาพ และมิติผลกระทบ** โดยมิติประสิทธิผลเป็นการประเมินการบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด เช่น การบรรลุเป้าหมาย ความพึงพอใจของผู้รับบริการ และคุณภาพของการให้บริการ มิติประสิทธิภาพเป็นการประเมินความเหมาะสมของการใช้ทรัพยากรและกระบวนการทำงาน เพื่อให้ได้ผลผลิตตามวัตถุประสงค์ โดยพิจารณาจากต้นทุนรวมเทียบกับผลผลิต การจัดหาทรัพยากรที่มีมาตรฐาน ค่าใช้จ่ายที่เหมาะสม รวมทั้งการปรับปรุงประสิทธิภาพการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการประหยัดทรัพยากร การใช้เทคโนโลยี และการลดต้นทุนการผลิต

ส่วนมิติผลกระทบ หมายถึง ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นทั้งที่ตั้งใจและไม่ตั้งใจ อาจเกิดขึ้นในระหว่างหรือภายหลังการดำเนินงานภารกิจของรัฐ และอาจกระทบต่อประชาชนโดยตรงหรือทางอ้อม รวมถึงกระทบต่อการพัฒนาในมิติอื่นๆ โดยแบ่งได้เป็นผลกระทบต่อประชาชน เช่น การสร้างงาน รายได้ คุณภาพชีวิต หรือผลเสียอย่างการสูญเสียอาชีพและทรัพย์สิน ผลกระทบต่อสังคม เช่น การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นธรรม ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น มลภาวะ ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศ ผลกระทบต่อเศรษฐกิจ เช่น การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ รายได้ประชาชาติ และการกระจายรายได้ รวมทั้งผลกระทบด้านอื่นๆ เช่น ด้านการเมืองและความมั่นคงของประเทศ

กล่าวโดยสรุป การประเมินความคุ้มค่าการปฏิบัติภารกิจภาครัฐตามกรอบแนวคิดของ สศช. เป็นการพิจารณาผลลัพธ์เชิงประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และผลกระทบ โดยเน้นการสร้างสมดุลระหว่างประโยชน์สูงสุดที่ประชาชนและสังคมได้รับกับทรัพยากรที่ใช้ เพื่อให้การปฏิบัติภารกิจของรัฐก่อให้เกิดความคุ้มค่าและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างแท้จริง

3.2 การประเมินผลการดำเนินงานในรูปแบบ CIPP

การประเมินผลการดำเนินงานในรูปแบบ CIPP ถือเป็นแนวทางที่ได้รับความนิยมในระบบงบประมาณแบบมุ่งเน้นผลงาน เนื่องจากช่วยสนับสนุนการตัดสินใจโดยใช้การวิเคราะห์อย่างครอบคลุมทั้งในด้านบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ทั้งนี้ CIPP Model เป็นหนึ่งในกรอบการประเมินผลที่ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง ถูกพัฒนาโดย Daniel L. Stufflebeam จุดประสงค์หลักของโมเดลนี้คือการให้ข้อมูลที่รอบด้านเพื่อใช้ตัดสินใจปรับปรุงโครงการอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่แค่บอกว่า “โครงการสำเร็จหรือไม่สำเร็จ” เท่านั้น แต่ยังมุ่งเน้นที่ “จะทำให้โครงการดีขึ้นได้อย่างไร” ซึ่งแนวคิดหลัก (Core Concepts) ของ CIPP model มุ่งเน้นการประเมินในมิติที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มจากการประเมิน Context (บริบท) ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการวิเคราะห์ปัญหา ความต้องการ และโอกาส เพื่อกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของพื้นที่ ต่อมาคือ Input (ปัจจัยนำเข้า) ที่เน้นการตรวจสอบทรัพยากร แผนงาน กลยุทธ์ และงบประมาณ ว่ามีความพร้อมและเหมาะสมเพียงพอในการดำเนินงานหรือไม่ จากนั้นเข้าสู่การประเมิน Process (กระบวนการ) ซึ่งทำหน้าที่ติดตามการดำเนินงานจริง เทียบกับสิ่งที่วางแผนไว้ เพื่อค้นหาจุดแข็ง จุดอ่อน ตลอดจนแนวทางในการปรับปรุง และสุดท้ายคือ Product (ผลผลิต/ผลลัพธ์) ที่พิจารณาทั้งผลลัพธ์ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว ว่าโครงการสามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์และความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจริงหรือไม่

ในด้าน หลักการสำคัญ (Principles) โมเดลนี้ยึดแนวทางการประเมินที่ Decision-oriented หรือการมุ่งสนับสนุนข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ โดยผู้บริหารสามารถใช้ผลการประเมินเป็นฐานในการพัฒนาโครงการได้อย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ CIPP model ยังใช้ได้ทั้งเชิง Formative และ Summative กล่าวคือ สามารถประเมินระหว่างการทำงานเพื่อปรับปรุงคุณภาพโครงการได้อย่างต่อเนื่อง และยังสามารถประเมินเมื่อสิ้นสุดโครงการเพื่อสรุปคุณค่าและประสิทธิผลอีกด้วย อีกทั้งยังมีลักษณะ Systematic & Comprehensive ครอบคลุมตั้งแต่ขั้นการวางแผน การจัดหาทรัพยากร การติดตามการดำเนินงาน ไปจนถึงการพิจารณาผลลัพธ์ และท้ายที่สุดเน้นการ Continuous Improvement หรือการเรียนรู้และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อไม่จำกัดการประเมินเพียงการตัดสินใจว่าโครงการสำเร็จหรือล้มเหลว แต่เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกอย่างยั่งยืน

ในเชิง การเชื่อมโยงเชิงปฏิบัติ (Practical Application) การนำ CIPP model ไปใช้กับโครงการพัฒนาชายแดนภาคใต้ถือว่ามีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะสามารถสะท้อนความซับซ้อนของพื้นที่ได้ครบถ้วน เริ่มจากการประเมิน Context เพื่อตรวจสอบว่าโครงการตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนจริงหรือไม่ ต่อด้วยการพิจารณา Input ว่าแผนงาน งบประมาณ และบุคลากรมีความสอดคล้องกับบริบทเฉพาะพื้นที่หรือไม่ จากนั้น Process จะช่วยติดตามว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นไปตามแผน มีอุปสรรคหรือปัญหาอะไรที่ต้องปรับแก้ และสุดท้าย Product จะสะท้อนผลลัพธ์ที่แท้จริงที่เกิดขึ้นต่อชุมชน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต โดยรวมแล้ว CIPP model จึงมีแกนหลักที่สำคัญคือ “การประเมินเพื่อการตัดสินใจและพัฒนา” ซึ่งครอบคลุมการทำงานในทุกช่วง ตั้งแต่ก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินโครงการอย่างรอบด้าน

ตารางที่ 3.1 สรุป CIPP Model

องค์ประกอบ (CIPP)	ความหมาย	จุดประสงค์ในการประเมิน	ประเด็นหลักในการประเมิน
C – Context (บริบท)	การประเมินสภาพแวดล้อม ความต้องการ ปัญหา และโอกาส	เพื่อกำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และทิศทางของโครงการให้ตรงกับความต้องการจริง	- ปัญหาหลักที่ชุมชน/องค์กรกำลังเผชิญคืออะไร? - วัตถุประสงค์ของโครงการสอดคล้องกับความต้องการหรือไม่?
I – Input (ปัจจัยนำเข้า)	การประเมินทรัพยากร กลยุทธ์ วิธีการ และแผนการดำเนินงาน	เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของทรัพยากรและแนวทาง	- มีงบประมาณและบุคลากรเพียงพอหรือไม่? - แผนงานสอดคล้องกับเป้าหมายและบริบทหรือไม่?
P – Process (กระบวนการ)	การประเมินการดำเนินงานจริงตามแผน	เพื่อติดตาม ตรวจสอบ และปรับปรุงระหว่างการทำงาน	- การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนหรือไม่? - มีอุปสรรคหรือปัญหาใดเกิดขึ้น?
P – Product (ผลผลิต/ ผลลัพธ์)	การประเมินผลลัพธ์และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว	เพื่อตรวจสอบคุณภาพความสำเร็จ และคุณค่าของโครงการ	- ผลลัพธ์ตรงตามวัตถุประสงค์หรือไม่? - โครงการสร้างประโยชน์/ผลกระทบเชิงบวกต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือไม่?

กล่าวอีกนัย การประเมินผลตามกรอบ CIPP ซึ่งประกอบด้วย การประเมินบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation: C) เพื่อพิจารณาความจำเป็น หลักการ และความเป็นไปได้ของโครงการ การประเมินปัจจัยนำเข้า (Input Evaluation: I) เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเพียงพอของทรัพยากร การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation: P) เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของวิธีดำเนินงานและหาทางแก้ไขข้อบกพร่อง รวมทั้งการประเมินผลผลิต (Product Evaluation: P) ซึ่งเปรียบเทียบผลที่เกิดขึ้นจริงกับเป้าหมายที่ตั้งไว้ และพิจารณาความพึงพอใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง

ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินมาจากทั้งข้อมูลทุติยภูมิและปฐมภูมิ โดยผ่านการวิเคราะห์เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อชี้ประเด็นสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ผลลัพธ์ของโครงการและปัญหาอุปสรรคที่พบ ผลลัพธ์ของโครงการครอบคลุมผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกิจกรรม ความพึงพอใจที่สะท้อนคุณค่าของโครงการ และผลกระทบที่เกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ไม่ว่าจะคาดการณ์ได้หรือไม่ ขณะที่ปัญหาและอุปสรรค เช่น ความไม่ชัดเจนของวัตถุประสงค์หรือวิธีดำเนินงาน จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงวิธีการและแนวทางเพื่อให้โครงการสามารถบรรลุเป้าหมายได้ตามที่กำหนดไว้

กล่าวโดยสรุป การประเมินผลในรูปแบบ CIPP เป็นการเชื่อมโยงโครงสร้างการเขียนโครงการเชิงตรรกะ (Log Frame) เข้ากับกระบวนการประเมินเชิงระบบที่ครอบคลุมทุกมิติ ตั้งแต่บริบทนำเข้า กระบวนการ ไปจนถึง ผลผลิตและผลลัพธ์ ช่วยให้ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติสามารถตัดสินใจเชิงนโยบายได้อย่างมีเหตุผลและมีข้อมูลเชิงประจักษ์รองรับ

3.3 กรอบแนวคิดในการกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาคอขวด (SWOT Analysis)

แนวคิดที่ปรึกษาได้นำมาใช้ในการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาคอขวดคือแนวคิดการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดทำวิธีการหรือแผนงานอย่างรอบคอบ มีลักษณะเป็นขั้นตอน สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ โดยมุ่งเน้นการเอาชนะหรือหลีกเลี่ยงปัญหาและอุปสรรคต่างๆ เพื่อให้องค์กรสามารถบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ หน่วยงานสามารถใช้การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม (Situation Analysis) หรือการวิเคราะห์ SWOT ซึ่งครอบคลุมทั้งสภาพแวดล้อมภายในที่ประกอบด้วย จุดแข็งและจุดอ่อน และสภาพแวดล้อมภายนอกที่ประกอบด้วยโอกาสและอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การดำงายยุทธศาสตร์หรือแผนปฏิบัติงานที่ตอบสนองต่อปัญหาและสภาพแวดล้อมขององค์กร

ในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน จะพิจารณาปัจจัยที่อยู่ภายในองค์กร ได้แก่ โครงสร้าง วัฒนธรรม และทรัพยากร โครงสร้างสะท้อนให้เห็นการรวมกลุ่มงาน ความสัมพันธ์ด้านอำนาจหน้าที่ การไหลเวียนของงานและการติดต่อสื่อสารภายใน ขณะที่วัฒนธรรมองค์กรหมายถึงความเชื่อ ความคาดหวัง และค่านิยมร่วมกันที่กลายเป็นบรรทัดฐานกำหนดพฤติกรรมของบุคลากรทุกระดับ ส่วนทรัพยากรขององค์กรครอบคลุมบุคลากร เงินทุน วัตถุดิบ เทคโนโลยี และทักษะ โดยการวิเคราะห์นี้มุ่งชี้ให้เห็นจุดแข็งที่เป็นปัจจัยสนับสนุนการดำเนินงานให้มีประสิทธิภาพ และจุดอ่อนที่เป็นข้อจำกัดหรืออุปสรรคต่อความสำเร็จขององค์กร

สำหรับการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอก จะพิจารณาปัจจัยที่อยู่นอกเหนือการควบคุมขององค์กร แบ่งเป็นสภาพแวดล้อมการดำเนินงานและสภาพแวดล้อมทั่วไป โดยสภาพแวดล้อมการดำเนินงานได้แก่ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้รับบริการ รัฐบาล ผู้จำหน่ายวัตถุดิบ ชุมชน คู่แข่งขัน และกลุ่มผลประโยชน์ ในขณะที่สภาพแวดล้อมทั่วไปครอบคลุมปัจจัยเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งแม้ไม่ส่งผลโดยตรงในระยะสั้น แต่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ในระยะยาว การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกชี้ให้เห็นทั้งโอกาส เช่น การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ประชากร ค่านิยม และการแข่งขันระหว่างประเทศที่อาจเปิดโอกาสใหม่ ๆ ในการพัฒนา และอุปสรรคซึ่งเป็นปัจจัยคุกคามการดำเนินงาน เช่น ความผันผวนทางเศรษฐกิจ ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยี และการแข่งขันที่รุนแรงขึ้น

จากการวิเคราะห์ทั้งสภาพแวดล้อมภายในและภายนอก องค์กรสามารถสังเคราะห์เป็นตาราง SWOT เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์หรือกลยุทธ์ที่เหมาะสม สอดคล้องกับปัญหาและบริบทที่เผชิญอยู่ และนำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขอุปสรรคอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

ตารางที่ 3.2 แสดงการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT Analysis)

ปัจจัยภายใน / ภายนอก	เชิงบวก (สนับสนุน)	เชิงลบ (เป็นอุปสรรค)
ปัจจัยภายใน (Internal)	Strengths (จุดแข็ง) - โครงสร้างองค์กรชัดเจน - วัฒนธรรมองค์กรที่มีค่านิยมร่วม - มีทรัพยากรพื้นฐาน เช่น บุคลากร ทุน เทคโนโลยี	Weaknesses (จุดอ่อน) - ข้อจำกัดด้านบุคลากรและทักษะบางด้าน - การสื่อสารภายในอาจล่าช้า - ขาดนวัตกรรมหรือความยืดหยุ่นในบางกระบวนการ
ปัจจัยภายนอก (External)	Opportunities (โอกาส) - การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีที่เอื้อต่อการทำงาน - การสนับสนุนจากรัฐบาลและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย - การเปลี่ยนแปลงของค่านิยม/ทัศนคติสังคมที่เปิดรับแนวคิดใหม่	Threats (อุปสรรค) - สภาพเศรษฐกิจผันผวน - การแข่งขันรุนแรง - ความไม่แน่นอนทางสังคม/การเมือง และข้อจำกัดทางวัฒนธรรม

กลยุทธ์ 4 ช่องข้างบนเป็นเครื่องมือสำคัญในการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ที่เชื่อมโยงจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคเข้าด้วยกัน โดยในมิติของ SO (Strength–Opportunity) เป็นการนำจุดแข็งขององค์กรเพื่อสร้างหรือขยายโอกาส เช่น การใช้โครงสร้างองค์กรที่มั่นคงและวัฒนธรรมร่วมของชุมชนเป็นฐานในการพัฒนานวัตกรรมที่สอดคล้องกับเทคโนโลยีใหม่ๆ รวมถึงการส่งเสริมความร่วมมือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียผ่านความเชื่อมั่นและทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม ขณะที่ ST (Strength–Threat) เน้นการใช้จุดแข็งเพื่อลดผลกระทบจากอุปสรรค เช่น การอาศัยบุคลากรและทรัพยากรที่มีศักยภาพในการจัดทำแผนรับมือกับความผันผวนทางเศรษฐกิจ และการใช้ระบบบริหารจัดการที่มีความชัดเจนเพื่อลดความเสี่ยงจากความไม่แน่นอนทางสังคมและการเมือง

ในอีกด้านหนึ่ง WO (Weakness–Opportunity) มุ่งแก้ไขจุดอ่อนโดยอาศัยโอกาสจากภายนอก เช่น การพัฒนาทักษะของบุคลากรให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีและทัศนคติทางสังคม รวมถึงการสนับสนุนจากรัฐบาลเพื่อยกระดับการสื่อสารภายในองค์กรและการจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น สุดท้าย WT (Weakness–Threat) มุ่งเน้นการลดจุดอ่อนและหลีกเลี่ยงอุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นโดยการลดการพึ่งพากระบวนการที่ขาดความยืดหยุ่นและปรับใช้แนวทางเชิงกลยุทธ์ที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังรวมถึงการวางระบบสำรองทั้งในด้านบุคลากรและงบประมาณ เพื่อป้องกันผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่ไม่สามารถคาดการณ์ได้

กล่าวโดยสรุป กลยุทธ์ 4 ช่องเป็นกรอบที่ช่วยให้องค์กรสามารถเชื่อมโยงปัจจัยภายในและภายนอกอย่างเป็นระบบ ไม่เพียงใช้ประโยชน์จากจุดแข็งและโอกาสที่มีอยู่ แต่ยังช่วยบรรเทาผลกระทบจากอุปสรรค พร้อมทั้งปรับปรุงจุดอ่อน เพื่อสร้างความยั่งยืนและความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว

3.4 กรอบแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF)

กรอบแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน ได้เกิดขึ้นมาในฐานะเครื่องมือเชิงแนวคิดที่น่าเชื่อถือมาก เพื่อตอบสนองต่อความซับซ้อนระหว่างการลดความยากจน และการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดนี้เกิดขึ้นในช่วงกลางทศวรรษ 1990 และได้รับการพัฒนาต่อยอด โดยนักวิชาการและผู้ปฏิบัติงานจำนวนมาก โดยเฉพาะ Scoones (2015) ที่เน้นให้ความสำคัญถึงสำคัญของการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาชนบท SLF ถูกพัฒนาขึ้นเพื่อตอบโต้ข้อจำกัดของแนวทางการพัฒนาแบบดั้งเดิมที่มักมุ่งเน้นการเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว โดยไม่ได้ให้ความสำคัญกับความหลากหลายมิติของความยากจน ดังนั้นกรอบแนวคิดนี้จึงพยายามบูรณาการองค์ประกอบต่างๆ ที่ส่งผลต่อวิถีการดำรงชีวิตของบุคคลและชุมชน เพื่อสร้างความเข้าใจแบบองค์รวมต่อปัญหา และโอกาสที่พวกเขา กำลังเผชิญกันอยู่

SLF กำหนดไว้ว่าวิถีการดำรงชีวิตถูกกำหนดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรม ยุทธศาสตร์ และผลลัพธ์ โดยกิจกรรมเหล่านี้ถูกจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ ทุนธรรมชาติ ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ และทุนการเงิน ซึ่งเป็นทรัพยากรพื้นฐานที่บุคคลและชุมชนพึ่งพาในการดำรงชีวิต ทุนเหล่านี้เป็นรากฐานที่ก่อให้เกิดกลยุทธ์การดำรงชีวิต เช่น การทำการเกษตร การประกอบอาชีพ หรือการค้าขาย ทั้งนี้ กลยุทธ์เหล่านี้ยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยเชิงบริบท อาทิ นโยบายท้องถิ่น เงื่อนไขตลาด และข้อจำกัดด้านสิ่งแวดล้อม ผลสัมฤทธิ์ของกลยุทธ์สามารถประเมินได้จากผลลัพธ์ทั้งในเชิงการบรรเทาความยากจน และความยั่งยืนในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Scoones, 2015)

จุดแข็งของ SLF คือการเน้นให้เห็นถึงความหลากหลายและพลวัตของทุนต่างๆ โดยตระหนักว่าวิถีการดำรงชีวิตมิได้หยุดนิ่ง แต่ถูกกำหนดโดยตัวแปรบริบทเฉพาะ การยอมรับความไม่เป็นเนื้อเดียวกันนี้ทำให้ SLF มีความเหมาะสมต่อการประยุกต์ใช้ในหลากหลายพื้นที่ ตั้งแต่หมู่บ้านชนบทในประเทศกำลังพัฒนาไปจนถึงชุมชนเมืองในประเทศพัฒนาแล้ว นอกจากนี้ SLF ยังตอกให้มีความสำคัญความเข้าใจที่ว่าความยากจนมิใช่เพียงการขาดรายได้ แต่ยังสะท้อนถึงความเปราะบางและการขาดการเข้าถึงทุนในรูปแบบต่างๆ (Carney, 1998) ดังนั้น SLF จึงขับเคลื่อนวาทกรรมการพัฒนาให้กว้างไกลกว่าเดิม โดยมุ่งเน้นการสร้างคุณภาพชีวิตที่ครอบคลุมการมีส่วนร่วมทางสังคม ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และความยืดหยุ่นทางเศรษฐกิจ

ความยืดหยุ่นของกรอบแนวคิดนี้ทำให้สามารถปรับใช้กับบริบทที่แตกต่างกันได้ เช่น งานวิจัยที่เน้นผลผลิตทางการเกษตร ความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และพลวัตทางเพศในการดำรงชีวิตชนบท ความสามารถในการปรับตัวเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า SLF มีศักยภาพที่จะสนับสนุนการกำหนดนโยบายและการออกแบบโครงการพัฒนาที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในพื้นที่มากขึ้น ส่งผลให้มีประสิทธิผลที่สูงกว่า

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า SLF ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่ก็ยังมีข้อวิพากษ์ นักวิชาการบางคนชี้ว่า กรอบดังกล่าวอาจมีลักษณะเชิงพรรณนามากเกินไปและไม่สามารถสะท้อนพลวัตเชิงอำนาจและความไม่เสมอภาคเชิงโครงสร้างที่ทำให้ความยากจนดำรงอยู่ต่อไปได้ อีกทั้งแม้การระบุนทุนและกลยุทธ์จะเป็นประโยชน์ แต่ก็อาจไม่สามารถอธิบายได้ครอบคลุมถึงปัจจัยมหภาคและอุปสรรคเชิงสถาบันที่กำหนดวิถีชีวิต อย่างไรก็ตาม SLF ยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยทำความเข้าใจความซับซ้อนของความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน และยังช่วยส่งเสริมการมองอย่างละเอียดถึงการปฏิสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ที่กำหนดโอกาสและปัญหาของบุคคลและชุมชนในระดับโลก

ในระดับองค์ประกอบ SLF เน้นทุน 5 ประเภทหลัก ได้แก่ ทุนมนุษย์ (Human Capital) ทุนธรรมชาติ (Natural Capital) ทุนการเงิน (Financial Capital) ทุนกายภาพ (Physical Capital) และทุนสังคม (Social Capital) โดยแต่ละทุนมีบทบาทสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตและมีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันเพื่อสร้างความยั่งยืนในระยะยาว ทุนมนุษย์หมายถึง ทักษะ ความรู้ และสุขภาพของบุคคลที่ช่วยให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ Natarajan และคณะ (2022) ให้ความสำคัญว่าทุนมนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญเพราะเชื่อมโยงโดยตรงกับผลิตภาพและศักยภาพของคน การลงทุนในการศึกษาและสุขภาพจึงเป็นหัวใจในการเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวและเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ

ทุนธรรมชาติครอบคลุมทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน น้ำ ป่าไม้ และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท Natarajan และคณะ (2022) ระบุว่า การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนสามารถเพิ่มผลผลิตทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ ขณะที่ทุนการเงินหมายถึง รายได้ เงินออม และการเข้าถึงสินเชื่อ ซึ่งช่วยให้ครัวเรือนลงทุนด้านสุขภาพ การศึกษา และกิจกรรมเศรษฐกิจได้ การปรับปรุงการเข้าถึงบริการทางการเงินและการเงินชุมชนยังมีบทบาทสำคัญต่อการลดความยากจน

ทุนกายภาพ คือ โครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยี เช่น ถนน ระบบขนส่ง ที่อยู่อาศัย เครื่องมือ และเครื่องจักร ซึ่งเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ ขณะที่ทุนสังคมครอบคลุมเครือข่าย ความสัมพันธ์ และสถาบันที่เอื้อต่อความร่วมมือและการดำเนินงานร่วมกัน Natarajan และคณะ (2022) ชี้ว่าทุนสังคมที่เข้มแข็งสามารถเสริมศักยภาพการปรับตัวของชุมชน และสนับสนุนการบริหารจัดการทรัพยากรร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป ประสิทธิภาพของ SLF อยู่อยู่ที่การพิจารณาอย่างสมดุลของทุนทั้ง 5 ด้านเพื่อสร้างการพัฒนาที่ครอบคลุมและยั่งยืน งานวิจัยเชิงประจักษ์ เช่น ของ Liu and Xu (2016) ที่ศึกษาในชนบทของจีนและเนปาล ได้แสดงให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้ SLF ในการทำความเข้าใจยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตที่ซับซ้อนและความเปราะบางเชิงสิ่งแวดล้อมและเศรษฐกิจ ผลลัพธ์ดังกล่าวชี้ว่า การบรรเทาความยากจนอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนระหว่างทุนแต่ละประเภทอย่างรอบด้าน

ในบริบทของเนปาลตอนกลาง Paudel Khatiwada และคณะ (2017) ได้นำกรอบแนวคิดการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF) มาประยุกต์ใช้เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการลดความยากจน งานวิจัยดังกล่าวเน้นให้ความสำคัญถึงบทบาทของการแทรกแซงเชิงบูรณาการที่อยู่บนหลักการของ SLF ซึ่งสามารถตอบสนองทั้งความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคมเร่งด่วน รวมถึงวัตถุประสงค์ด้านความยั่งยืนในระยะยาว โดยนักวิจัยได้ใช้วิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณเพื่อประเมินว่าชุมชนท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากทุนการดำรงชีวิตรูปแบบต่างๆ อย่างไรในการสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อแรงกระแทก ไม่ว่าจะเป็นภัยธรรมชาติ ความผันผวนทางเศรษฐกิจ หรือการถูกกีดกันทางสังคม ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการประยุกต์ใช้ SLF ในพื้นที่ดังกล่าวไม่เพียงช่วยยกระดับรายได้ของครัวเรือน แต่ยังเสริมสร้างความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ในชุมชนและเพิ่มขีดความสามารถในการปรับตัวของสังคมอีกด้วย โดยใช้ SLF เป็นกรอบแนวทาง งานวิจัยได้เปิดเผยเรื่องราวความสำเร็จ หลายกรณี เช่น การสร้างความหลากหลายด้านอาชีพผ่านโครงการฝึกอบรมทักษะ การเข้าถึงไมโครไฟแนนซ์ และการประยุกต์ใช้แนวปฏิบัติทางการเกษตรที่เหมาะสม ซึ่งสะท้อนถึงความยืดหยุ่นและศักยภาพในการปรับตัวของ SLF ให้เข้ากับบริบทท้องถิ่น

ทั้งนี้ งานวิจัยทั้งสองเรื่องยังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของ SLF ในการเอื้อให้เกิดกลไกที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นอย่างเหมาะสม โดยชี้ให้เห็นว่าหลักการทั่วไปของ SLF แม้จะคงเสถียร แต่การปฏิบัติจริงขององค์ประกอบย่อมแตกต่างกันไปตามปัญหาและโอกาสในแต่ละภูมิภาค Liu and Xu (2016) อธิบายว่า SLF ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือวินิจฉัยที่ช่วยให้นักนโยบายเข้าใจปฏิสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างทุนการดำรงชีวิตประเภทต่างๆ ในขณะที่ Paudel Khatiwada และคณะ (2017) ได้แสดงให้เห็นถึงการแทรกแซงเชิงปฏิบัติที่สะท้อนศักยภาพของ SLF ในการลดความยากจนอย่างรอบด้าน

ยิ่งไปกว่านั้น งานวิจัยเหล่านี้ยังมีส่วนเสริมสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ SLF โดยแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการปรับใช้ในบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ผลการศึกษาจากพื้นที่ชนบทของจีนและเนปาลตอนกลางชี้ว่า เมื่อ SLF ถูกนำมาใช้เป็นกลไกการประเมิน จะช่วยให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนยิ่งขึ้นต่อบริบทท้องถิ่น และนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่มีผลลัพธ์ชัดเจนมากขึ้น ข้อค้นพบเชิงประจักษ์เหล่านี้ตอกย้ำถึงความสำคัญถึงความสำคัญของการปรับใช้ SLF ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ซึ่งช่วยสร้างกรอบแนวทางที่เข้มแข็งสำหรับการศึกษาวิจัยในอนาคตที่มุ่งรับมือกับความซับซ้อนของความยากจนและส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนในหลากหลายภูมิภาค

นอกจากนี้ SLF ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ที่สำคัญในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างวิถีการดำรงชีวิต ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม และการลดความยากจน โดยมีแกนกลางอยู่ที่การตระหนักว่าวิถีการดำรงชีวิตมิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับระบบนิเวศ แนวทางหนึ่งที่สะท้อนการเชื่อมโยงนี้คือ **กรอบความสัมพันธ์ระหว่างอาหาร น้ำ และพลังงาน (Water-Energy-Food Nexus)** ซึ่งเน้นถึงความสัมพันธ์เชิงพึ่งพาอาศัยระหว่างทรัพยากรสำคัญเหล่านี้และผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อการดำรงชีวิต (Biggs และคณะ, 2015)

ในบริบทของ SLF กรอบ Nexus ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่ายุทธศาสตร์การดำรงชีวิตต่างๆ สามารถมีอิทธิพลต่อ และถูกอิทธิพลจากทรัพยากรสิ่งแวดล้อมได้อย่างไร ตัวอย่างเช่น แนวปฏิบัติด้านการเกษตรขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำอย่างเพียงพอ ขณะที่ความต้องการพลังงานเพื่อการผลิตก็มักส่งผลต่อการใช้น้ำ ในทางกลับกัน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำอย่างมีประสิทธิภาพสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพด้านพลังงาน และสนับสนุนความมั่นคงทางอาหาร ก่อให้เกิดวัฏจักรเชิงบวกที่ช่วยสร้างความยั่งยืนและความยืดหยุ่นทางสังคม ภาพเชื่อมโยงนี้แสดงให้เห็นว่าการละเลยองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งอาจสร้างผลกระทบเชิงลูกโซ่ที่กระทบต่อทั้งวิถีการดำรงชีวิตและสุขภาพของระบบนิเวศ (Biggs และคณะ, 2015)

ผลการศึกษาโดย Biggs และคณะ (2015) ยังแสดงให้เห็นว่าการบูรณาการกรอบ Nexus เข้ากับ SLF สามารถช่วยสร้างความเข้าใจแบบองค์รวมต่อความสัมพันธ์ระหว่างยุทธศาสตร์การดำรงชีวิตและทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด โดยการตระหนักถึงทั้ง "พลังเสริม" และ "ข้อแลกเปลี่ยน" ที่เกี่ยวข้อง นักนโยบายท้องถิ่นสามารถออกแบบมาตรการแทรกแซงที่ไม่เพียงมุ่งลดความยากจน แต่ยังรักษาความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ตัวอย่างเช่น การพิจารณาแนวคิด Nexus ภายใต้ SLF สามารถส่งเสริมกลยุทธ์ที่เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากร ลดรอยเท้าทางนิเวศ และยังคงรักษาหรือเพิ่มรายได้แก่ประชากรเปราะบาง

นอกจากนี้ กรอบ Nexus ยังเน้นความจำเป็นของแนวทางแบบมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนช่วยให้เกิดความเข้าใจบริบทและการพึ่งพาทรัพยากรที่ซับซ้อน ตลอดจนช่วยระบุปัญหาและแนวปฏิบัติท้องถิ่นที่สามารถเพิ่มความยั่งยืนได้ ซึ่งสอดคล้องกับ SLF ที่เน้นบทบาทของประชาชนในฐานะเจ้าของการเปลี่ยนแปลง

กล่าวโดยสรุป SLF ที่ผสมผสานแนวคิด Nexus ของอาหาร น้ำ และพลังงาน ช่วยให้เกิดมุมมองที่ครอบคลุมมากขึ้นในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์อันซับซ้อนระหว่างทรัพยากร วิธีการดำรงชีวิต และความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อม ซึ่งนักนโยบายสามารถใช้เป็นแนวทางเพื่อกำหนดมาตรการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและเป็นธรรม ทั้งในการลดความยากจนและการส่งเสริมความยั่งยืนในระดับโลก

ในแง่ของผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ Olsson และคณะ (2014) ได้ชี้ให้เห็นว่า **กรอบการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF)** ต้องเผชิญกับข้อจำกัดที่สำคัญ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศเป็นปัญหาที่ซับซ้อนและหลากหลายมิติ ซึ่งส่งผลให้บริบทดั้งเดิมที่เป็นฐานของวิถีการดำรงชีวิตถูกเปลี่ยนแปลงไป แม้ว่า SLF จะมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความยืดหยุ่นด้วยการสร้างความหลากหลายของวิถีการดำรงชีวิตและเพิ่มการเข้าถึงทุน แต่ก็อาจไม่สามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดหาทรัพยากรและบริการระบบนิเวศที่เกิดจากภาวะการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศได้อย่างครบถ้วน (Adger และคณะ, 2003) ผลที่ตามมาคือ กลยุทธ์การปรับตัวที่พัฒนาขึ้นจาก SLF อาจไม่สามารถรับมือกับความเปราะบางเชิงระบบที่ภาวะโลกร้อนทวีความรุนแรงขึ้นได้ทั้งหมด และทำให้ชุมชนที่เปราะบางที่สุดยังคงเผชิญกับความเสี่ยงสูง

ดังนั้น แม้ว่า SLF จะมีศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นกรอบบูรณาการประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม แต่การประยุกต์ใช้มักถูกจำกัดด้วยความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง ความเฉพาะเจาะจงของบริบท การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และปัญหาใหม่ ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ข้อวิพากษ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงและประเมิน SLF อย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงของบริบทโลกที่แตกต่างกัน

กรอบแนวคิด SLF มีบทบาทสำคัญในการวิเคราะห์และส่งเสริมกลยุทธ์ด้านการพัฒนาอย่างยั่งยืนและการลดความยากจน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทและชุมชนชายขอบ อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพของ SLF สามารถยกระดับได้มากขึ้นหากมีการบูรณาการ **วิถีการดำรงชีวิตทางเลือก (alternative livelihoods)** เข้ามาเป็นมุมมองเสริม โดยเฉพาะในบริบทของการอนุรักษ์และการพัฒนา Wright และคณะ (2016) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการวิถีการดำรงชีวิตทางเลือกในกรอบ SLF โดยเน้นว่าการอยู่ร่วมกันของวิถีดั้งเดิมและวิถีใหม่เพื่อความยั่งยืนนั้นควรถูกทำความเข้าใจอย่างสอดคล้องภายในวิธีวิทยาของ SLF

วิถีการดำรงชีวิตทางเลือกหมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่ใช่รูปแบบดั้งเดิมซึ่งชุมชนเลือกใช้เพื่อสร้างความหลากหลายด้านรายได้ และลดการพึ่งพาวิถีที่ไม่ยั่งยืน โดยเฉพาะในบริบทที่ทรัพยากรธรรมชาติกำลังเสื่อมโทรม Wright และคณะ (2016) อธิบายว่า SLF จะได้รับประโยชน์มากขึ้นหากสามารถบูรณาการวิถีการดำรงชีวิตทางเลือกเข้าไป โดยให้ความสำคัญกับความซับซ้อนของบริบทท้องถิ่นและปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่หลากหลายซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกวิถีของประชาชน

การบูรณาการดังกล่าวช่วยสร้างความเข้าใจที่ลุ่มลึกมากขึ้นเกี่ยวกับวิธีที่ชุมชนเผชิญกับแรงกดดันจากการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและแรงกดดันทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น ในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ชุมชนสามารถพัฒนากิจกรรมสร้างรายได้ทางเลือก เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ซึ่งไม่เพียงช่วยลดแรงกดดันต่อทรัพยากร แต่ยังสนับสนุนทั้งเป้าหมายการอนุรักษ์และการลดความยากจน (Wright และคณะ, 2016)

นอกจากนี้ Wright และคณะ (2016) ยังเน้นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการออกแบบและดำเนินวิถีการดำรงชีวิตทางเลือก โดยความร่วมมือระหว่างชุมชนท้องถิ่น รัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิจัย สามารถช่วยเสริมความสามารถในการปรับตัวและความยืดหยุ่นของกลยุทธ์เหล่านี้ในกรอบ SLF การใช้แนวทางแบบมีส่วนร่วมยังทำให้ SLF สะท้อนเสียงและความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้องอย่างแท้จริง เพิ่มโอกาสของการบรรลุผลลัพธ์ที่ยั่งยืน

กล่าวโดยสรุป ผลลัพธ์ของการบูรณาการวิถีการดำรงชีวิตทางเลือกเข้ากับ SLF มีนัยสำคัญทั้งต่อการอนุรักษ์และการพัฒนา การสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ของเส้นทางการดำรงชีวิตทางเลือกและการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน ทำให้ SLF สามารถเป็นกรอบที่ครบถ้วนยิ่งขึ้นในการประเมินและส่งเสริมกลยุทธ์ที่ตอบสนองทั้งการลดความยากจนและการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนในหลายบริบททั่วโลก แนวทางแบบองค์รวมนี้ไม่เพียงเพิ่มประสิทธิภาพของ SLF แต่ยังมีส่วนเสริมสร้างวาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยทำให้วิถีการดำรงชีวิตมีความยืดหยุ่น เป็นธรรม และเกื้อกูลต่อสิ่งแวดล้อม

3.5 การออกแบบวิธีการสุ่มตัวอย่างและการวิเคราะห์ข้อมูล

การออกแบบวิธีการสุ่มตัวอย่างสำหรับการประเมินโครงการ “ขับเคลื่อนกลไกสภาสันติสุขตำบล สนับสนุนการพัฒนาตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน” ได้ถูกกำหนดขึ้นโดยให้ความสำคัญกับพื้นที่เป้าหมาย กลุ่มประชากร และวัตถุประสงค์ของการประเมิน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความเป็นตัวแทนและสะท้อนผลการดำเนินงานอย่างถูกต้องและเที่ยงตรง

3.5.1 กรอบการสุ่ม (Sampling Frame)

พื้นที่ที่ใช้ในการสุ่มครอบคลุม 282 ตำบลนอกเขตเมือง ได้แก่ ปัตตานี 111 ตำบล ยะลา 56 ตำบล นราธิวาส 75 ตำบล และสงขลา 40 ตำบล (ใน 4 อำเภอ) พร้อมทั้งกลุ่มครัวเรือนยากจนที่ได้รับความช่วยเหลือไม่ต่ำกว่า 10,000 ครัวเรือน

3.5.2 ขนาดและวิธีการสุ่ม (Sample Size & Techniques)

1) ระดับตำบล

- เป้าหมาย 282 ตำบล (เพื่อหาตำบลต้นแบบ)
- ใช้ทั้งหมดแบ่งชั้นตามจังหวัดเพื่อความเป็นตัวแทน
- ผลการคำนวณได้ 70 ตำบล (ปัตตานี 111, ยะลา 56, นราธิวาส 75, สงขลา 40) ซึ่งมากกว่าขั้นต่ำเพื่อชดเชยการไม่ตอบแบบสอบถาม

2) ระดับครัวเรือน

- ใช้สูตร Yamane (1967) กับ $N = 10,000$ และ $e = 0.05$ ได้ $n \approx 300$ ตัวอย่าง
- เพื่อครอบคลุมทุกตำบล จึงสุ่ม 1 ครัวเรือนจากแต่ละตำบล รวมทั้งหมด 282 ครัวเรือน
- ใช้วิธี Systematic Random Sampling จากรายชื่อครัวเรือน TMAP

3) ระดับบุคคล/กลุ่ม

- Key Informant Interview (KII): บันทึกอาสาพัฒนามาตุภูมิในพื้นที่ในแต่ละตำบล

3.5.5 สรุปการสุ่มตัวอย่าง

การสุ่มตัวอย่างในการประเมินครั้งนี้เป็นการสุ่มหลายระดับ (multi-stage sampling) ที่ครอบคลุมทั้งระดับตำบล ครัวเรือน บุคคล/กลุ่ม และกิจกรรม โดยเลือกใช้เทคนิคที่เหมาะสม ได้แก่ Systematic Random Sampling ซึ่งช่วยให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนทั้งเชิงปริมาณ (จำนวนตำบลต้นแบบ ครัวเรือนที่ได้รับการพัฒนา) และเชิงคุณภาพ (การมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทผู้นำ และความเข้มแข็งของสภาสันติสุขตำบล) ได้ส่งผลให้การประเมินมีความเที่ยงตรง (Validity) และความน่าเชื่อถือ (Reliability) สูง และจากการนำแบบสอบถามที่ได้ประมวลผล คณะที่ปรึกษา จะทำการวิเคราะห์สถิติพรรณนา (Descriptive statistics) ซึ่งเป็นการรายงานข้อมูลปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ ของผู้ตอบแบบสอบถามแจกแจงข้อมูลค่าที่ได้เป็นร้อยละ (Percentage) โดยข้อคำถามที่เป็นแบบสอบถาม แสดงระดับความคิดเห็นแบบ Likert's scale และจะรายงานข้อมูลเป็นค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

3.6 แนวคิดการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลต้นแบบเพื่อคัดเลือกเป็นต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

3.6.1 การเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัย

การพัฒนาและความมั่นคงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยอย่างหลากหลาย เพื่อทำความเข้าใจบริบท ปัญหา และแนวทางแก้ไข โดยสามารถสรุปการเชื่อมโยงที่สำคัญได้ดังนี้

1) แนวคิดการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ จากเนื้อหาในบทที่ 2 ได้เน้นให้ความสำคัญว่าพื้นที่ชายแดนได้มีความสำคัญเชิงภูมิศาสตร์และสังคม-การเมือง โดยมีลักษณะเฉพาะจากทำเลที่ตั้งติดกับมาเลเซียและบริบททางประวัติศาสตร์ Krainara (2016) อธิบายว่าพื้นที่เหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของประเทศ และเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ด้านเศรษฐกิจที่ประกอบด้วยเขตเศรษฐกิจชายแดนเพื่อส่งเสริมการลงทุน การค้า และการสร้างงาน อย่างไรก็ตาม พื้นที่นี้ยังเผชิญปัญหาเศรษฐกิจสังคม เช่น ความยากจน การว่างงาน และการเข้าถึงทรัพยากรที่จำกัด งานวิจัยยังยืนยันว่าการยอมรับอัตลักษณ์ท้องถิ่นช่วยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory)

- ทฤษฎีนี้เสนอว่าพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่เฉพาะที่มีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมอย่างมีพลวัต Medeiros (2021) ชี้ว่าเมืองชายแดนสามารถเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจผ่านการค้าข้ามพรมแดนและการลงทุน ซึ่งช่วยลดความเหลื่อมล้ำระดับภูมิภาค

- นอกจากมิติเศรษฐกิจแล้ว Stoffelen และ Vannest (2017) ยังได้แสดงให้เห็นอีกว่าการท่องเที่ยวสามารถช่วยเสริมสร้างสายสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

- ในด้านนโยบาย EU มีโครงการ Interreg และกรณีสหรัฐอเมริกา-เม็กซิโกมี NAFTA/USMCA ที่ส่งเสริมความร่วมมือข้ามพรมแดนทั้งทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ซึ่งสะท้อนความจำเป็นของการออกแบบนโยบายเฉพาะสำหรับพื้นที่ชายแดน

3) แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการพัฒนาท้องถิ่น

- การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญที่ขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่นสู่ความยั่งยืน Rodríguez-Pose และ Wilkie (2017) ชี้ว่าการพัฒนาเชิงพื้นที่ต้องยึดโยงกับทุนทางสังคมและทรัพยากรท้องถิ่น

- การมีส่วนร่วมยังช่วยส่งเสริมความยั่งยืนผ่านการใช้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น พลังงานหมุนเวียน และเกษตรกรรมยั่งยืน (McCann & Soete, 2020; Broadhurst, 2018)

- นอกจากนี้ Putnam (2000) และ Woolcock (2001) แสดงให้เห็นว่าชุมชนที่มีความร่วมมือและความไว้วางใจสูงจะระดมทรัพยากรและรับมือวิกฤตได้ดีกว่า ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการให้ชุมชนเป็น "เจ้าของการพัฒนา" (Bentley & Pugalis, 2014; Bennett และคณะ, 2018)

4) แนวคิดตำบลต้นแบบ (Prototype Sub-district)

- ตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกออกแบบมาเพื่อพัฒนาท้องถิ่น แก้ปัญหาสังคม เศรษฐกิจ และเสริมสร้างสายสัมพันธ์ของชุมชน Krainara (2016) เชื่อมโยงแนวคิดนี้กับการกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นผ่านเขตเศรษฐกิจชายแดน

- งานวิจัยของ Louhansang และ Noobanjong (2021) เน้นบทบาทของตำบลต้นแบบในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านเทศกาลและตลาดชุมชน รวมถึงการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมข้ามพรมแดน

- Wiraphanphong (2020) อธิบายว่าตำบลต้นแบบเป็น "กรอบปฏิบัติการทางสังคม" เพื่อแก้ปัญหาความยากจนเชิงมิติ (multidimensional poverty) โดยเน้นการปรับปรุงการศึกษา สุขภาพ และการมีส่วนร่วมทางสังคม

- Pitagtum และคณะ (2022) ระบุว่ามีการบูรณาการแนวคิด "เศรษฐกิจพอเพียง" เข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น โครงการโฮมสเตย์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

- เกณฑ์การคัดเลือกตำบลต้นแบบให้ความสำคัญกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และโครงสร้างพื้นฐาน (Phonghanyudh, 2024) โดยมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษา (Suwan-Chariya, 2020) การมีส่วนร่วมของเยาวชน (Somlok, 2018) และการท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา (Jattamart และคณะ, 2023; Buchanan, 2021)

- กรณีศึกษาต่างประเทศ เช่น ไอร์แลนด์เหนือและรวันดา (Silp-audom, 2019) รวมถึงโคลอมเบียและโมซัมบิก (Jiansuwannapas & Suebvises, 2023) และฟิลิปปินส์ในมินดาเนา (Krainara, 2016; Jiansuwannapas & Suebvises, 2023) ให้บทเรียนเกี่ยวกับการฟื้นฟูเศรษฐกิจควบคู่กับการปกครองแบบมีส่วนร่วมและการแก้ไขความขัดแย้ง

5) ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation Theory)

- Lederach (2015) ผู้บุกเบิกทฤษฎีนี้ เน้นการเปลี่ยนจุดสนใจจากการแก้ไขข้อพิพาทไปสู่การแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์และระบบสังคมเชิงลึก โดยเน้น "ความเข้าใจเชิงสัมพันธ์" และ "ความสำคัญของบริบท"

- Paffenholz (2014) สรุปภาพรวมความพยายามสร้างสันติสุขระดับท้องถิ่นที่ขับเคลื่อนโดยรากหญ้า Jeong (2017) เสนอการบูรณาการสันติศึกษาและทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งเพื่อสร้างกรอบวิเคราะห์ที่แข็งแกร่ง

- งานวิจัยโดย Folger, Poole และ Stutman (2024) เน้นยุทธศาสตร์หลักคือ "การสนทนา" "การสร้างความสัมพันธ์" และ "การมีส่วนร่วม" สำหรับ Rahim (2023) ให้ข้อมูลการส่งเสริมความร่วมมือภายใต้กรอบนี้ในองค์กร

- มีการประยุกต์ใช้ในกรณีศึกษา เช่น กระบวนการปรองดองหลัง Apartheid ในแอฟริกาใต้ (Tutu, 1999; Rachmad, 2022) โครงการปฏิรูปที่ดินในโคลอมเบีย (de la Cadena, 2010) ศาลากาชาคาในรวันดา (Rachmad, 2022) และยังนำไปใช้ในการอนุรักษ์สัตว์ป่า (Madden & McQuinn, 2014) และการเปลี่ยนผ่านพลังงาน (Kühne, 2020)

- Joerges (2022) ให้ความสำคัญถึงความจำเป็นของกลไกการปรับตัว (adaptive frameworks) และความร่วมมือสหวิทยาการ (interdisciplinary collaboration)

6) ทฤษฎี Participatory Governance (การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม)

- กรอบแนวคิดนี้เน้นการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งและปฏิสัมพันธ์เชิงความร่วมมือระหว่างรัฐและชุมชน (Reed และคณะ, 2018) หลักการสำคัญคือ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความสามารถในการตอบสนอง (Fung, 2015)

- Talò และคณะ (2014) เน้นการรวมกลุ่มชายขอบเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ แต่ Nabatchi และ Amsler (2014) ชี้ถึงอุปสรรคเชิงโลจิสติกส์และระบบ และ Johnson และ Robinson (2014) ก็เน้นปัญหา "ช่องว่างดิจิทัล" (digital divide) ที่จำกัดการมีส่วนร่วมของชุมชนด้อยโอกาส

- Amsler (2016) และ Farazmand (2023) อภิปรายปัญหาด้าน ความชอบธรรมและความรับผิดชอบซึ่งเป็นเรื่องสำคัญในการรักษาความสมบูรณ์ของประชาธิปไตย

- งานวิจัยอนาคตควรมุ่งเน้นกลยุทธ์ที่สร้างสรรค์และยืดหยุ่นที่ให้ความสำคัญกับการออกแบบร่วม (co-design) (Blomkamp, 2018) และการใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างรอบคอบ

7) แนวคิดการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding)

- แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับการสร้างกรอบสังคมที่นำไปสู่สันติภาพและความยุติธรรมที่ยั่งยืน โดยแก้ไขปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นรากฐานของความขัดแย้ง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม การกีดกันทางการเมือง (Pingoeot, 2020)

- Zaum (2024) ระบุระเบียบวิธีที่เอื้อต่อการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง เช่น การกำกับดูแลแบบมีส่วนร่วม การปรองดองที่นำโดยชุมชน และการกำหนดนโยบายแบบครอบคลุม

- หลักการสำคัญคือ การมีส่วนร่วม ความเสมอภาค และความยั่งยืน (Matijević & Ćorić Erić, 2015) ซึ่งรวมถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Paffenholz, 2014)

- กรณีศึกษาได้แก่ แอฟริกาใต้และคณะกรรมการการสังจະและการปรองดอง (TRC) การสร้างสันติภาพในไนจีเรีย (Agada, 2021) และแนวคิดความยืดหยุ่น (resilience) ในบริบทด้านมนุษยธรรม (Panter-Brick, 2021)

- Dress และคณะ (2019) ศึกษา การสร้างสันติภาพด้านสิ่งแวดล้อม โดยเน้นความเชื่อมโยงกับความยุติธรรมทางสังคมในประเด็นทรัพยากร Keethaponcalan (2019) วิเคราะห์บริบทเอเชียที่มรดกอาณานิคมก่อให้เกิดความไม่เสมอภาค

- Peek (2016) เน้นความจำเป็นของการวิจัยอย่างต่อเนื่องและระเบียบวิธีที่ปรับตัวได้กับบริบทโลกที่ซับซ้อน

8) กลไกสภาสันติสุขตำบล (Subdistrict Peace Council - SPC)

- สภาสันติสุขตำบลถูกจัดตั้งขึ้นตาม พ.ร.บ. การบริหารราชการจังหวัดชายแดนภาคใต้ พ.ศ. 2553 และมติ ครม. โดยมีหน้าที่เป็น "ศูนย์กลางประสานงาน" ระหว่าง 5 ภาคส่วน (ส่วนราชการ, ผู้ปกครองท้องถิ่น, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ผู้นำศาสนา, ภาคประชาชน) เพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่

- Chambers และ Waidoolkiat (2019) อธิบายว่า SPC เป็นกลไกสำคัญในการลดความตึงเครียด สร้างความมั่นคง ส่งเสริมการสนทนา ความร่วมมือ และความเข้าใจในชุมชน โดยเน้นกลยุทธ์การมีส่วนร่วมเชิงรุกและแนวทางแบบท้องถิ่น

- ในเชิงทฤษฎี SPC สอดคล้องกับ ธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม (participatory governance)ทุนทางสังคม (social capital) การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (conflict transformation) และการเรียนรู้เชิงปรับตัว (adaptive learning)

- อย่างไรก็ตาม SPC ยังเผชิญปัญหาด้านอำนาจ ทรัพยากร และความไม่ไว้วางใจจากความคับข้องใจทางประวัติศาสตร์ (Chambers และ Waitoolkiat, 2019) และการก่อความไม่สงบยังทำให้การทำงานยากขึ้น แต่ผู้นำท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จ

9) กรอบแนวคิดการประเมินและวิเคราะห์โครงการ

- การประเมินความคุ้มค่าตามแนวทาง สศช. มุ่งเน้น 3 มิติ: ประสิทธิภาพ (บรรลุเป้าหมาย, คุณภาพบริการ), ประสิทธิภาพ (การใช้ทรัพยากร, ต้นทุน), และผลกระทบ (ตั้งใจ/ไม่ตั้งใจต่อประชาชน, สังคม, สิ่งแวดล้อม, เศรษฐกิจ, การเมือง, ความมั่นคง)

- การประเมินผลในรูปแบบ CIPP เป็นการประเมินที่สนับสนุนการตัดสินใจโดยใช้ Log Frame ครอบคลุมการประเมินบริบท (Context), ปัจจัยนำเข้า (Input), กระบวนการ (Process), และผลผลิต (Product)

- กรอบแนวคิด SWOT Analysis เป็นเครื่องมือวางแผนเชิงกลยุทธ์ที่วิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค เพื่อกำหนดกลยุทธ์ที่เหมาะสม

- Sustainable Livelihood Framework (SLF) เป็นกรอบแนวคิดเพื่อลดความยากจนและการพัฒนาที่ยั่งยืน (Scoones, 2015) เน้นทุน 5 ประเภท: มนุษย์ ธรรมชาติ การเงิน กายภาพ และสังคม โดยมีงานวิจัยประยุกต์ใช้ในจีนและเนปาล (Liu and Xu, 2016; Paudel Khatiwada และคณะ, 2017) และมีการบูรณาการแนวคิด Water-Energy-Food Nexus (Biggs และคณะ, 2015) และวิถีการดำรงชีวิตทางเลือก (alternative livelihoods) (Wright และคณะ, 2016)

โดยสรุปแล้ว แหล่งข้อมูลได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามอย่างเป็นระบบในการทำความเข้าใจ และจัดการกับปัญหาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผ่านการบูรณาการแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัย จากหลากหลายสาขา ทั้งในมิติการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการสร้างสันติสุข โดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชน การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการสร้างกลไก ที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อบริบทเฉพาะ เพื่อนำไปสู่สันติสุขและความมั่นคงที่ยั่งยืนในระยะยาว

ตารางที่ 3.3 แสดงการเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้

ประเด็น/แนวคิด	สาระสำคัญ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
1. แนวคิดการพัฒนาพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้	พื้นที่ที่มีความสำคัญเชิงภูมิศาสตร์-สังคม-การเมือง เชื่อมโยงเศรษฐกิจ การค้า การสร้างงาน แต่เผชิญปัญหาความยากจน ว่างงาน และการเข้าถึงทรัพยากร การยอมรับอัตลักษณ์ท้องถิ่นช่วยให้ชุมชนร่วมพัฒนาได้	Krainara (2016)
2. ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory)	พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่เฉพาะ เกิดการแลกเปลี่ยนเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เมืองชายแดนเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจผ่านการค้าลดความเหลื่อมล้ำ การท่องเที่ยว เสริมสายสัมพันธ์เศรษฐกิจ-วัฒนธรรม กรณี EU (Interreg) และ US-Mexico (NAFTA/USMCA) ให้ความสำคัญของนโยบายเฉพาะพื้นที่	Medeiros (2021); Stoffelen & Vannest (2017)
3. แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชน	การพัฒนาเชิงพื้นที่ต้องยึดโยงทุนทางสังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ชุมชนที่มีความร่วมมือสูงจะรับมือวิกฤตได้ดีกว่า การมีส่วนร่วมสร้างความยั่งยืน เช่น พลังงานหมุนเวียน เกษตรยั่งยืน และทำให้ชุมชนเป็น “เจ้าของการพัฒนา”	Rodríguez-Pose & Wilkie (2017); McCann & Soete (2020); Broadhurst (2018); Putnam (2000); Woolcock (2001); Bentley & Pugalis (2014); Bennett และคณะ (2018)
4. แนวคิดตำบลต้นแบบ (Prototype Sub-district)	ตำบลต้นแบบพัฒนาท้องถิ่น แก้ปัญหา สังคม-เศรษฐกิจ สร้างอัตลักษณ์และความร่วมมือ เช่น เทศกาล ตลาดชุมชน โครงการโฮมสเตย์ ใช้เศรษฐกิจพอเพียง เกณฑ์	Krainara (2016); Louhansang & Noobanjong (2021);

ประเด็น/แนวคิด	สาระสำคัญ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	พิจารณาครอบคลุมเศรษฐกิจ-สังคม-วัฒนธรรม-โครงสร้างพื้นฐาน กรณีศึกษาต่างประเทศ เช่น ไอร์แลนด์เหนือ รวันดา ฟิลิปปินส์	Wiraphanphong (2020); Pitagtum และคณะ (2022); Phonghanyudh (2024); Suwan-Chariya (2020); Somlok (2018); Jattamart และคณะ (2023); Buchanan (2021); Silp-audom (2019); Jiansuwannapas & Suebvises (2023)
5. ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation Theory)	เปลี่ยนมุมมองจากการแก้อั้วพิพาทไปสู่การแปรเปลี่ยนความสัมพันธ์และโครงสร้างทางสังคม เน้นบทสนทนา การสร้างความสัมพันธ์ และการมีส่วนร่วม ใช้ในกรณีศึกษา เช่น แอฟริกาใต้ โคโลมเบีย รวันดา รวมถึงการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและพลังงาน	Lederach (2015); Paffenholz (2014); Jeong (2017); Folger, Poole & Stutman (2024); Rahim (2023); Tutu (1999); Rachmad (2022); de la Cadena (2010); Madden & McQuinn (2014); Kühne (2020); Joerges (2022)
6. ทฤษฎี Participatory Governance	เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกกลุ่ม รวมถึงการแก้ไขปัญหาช่องว่างดิจิทัล งานวิจัยเสนอการออกแบบร่วมและใช้เครื่องมือดิจิทัลอย่างรอบคอบ	Reed และคณะ (2018); Fung (2015); Talò และคณะ (2014); Nabatchi & Amsler (2014); Johnson & Robinson (2014); Amsler (2016); Farazmand (2023); Blomkamp (2018)

ประเด็น/แนวคิด	สาระสำคัญ	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. แนวคิดการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding)	มุ่งสร้างโครงสร้างทางสังคมที่ยึดถือค่านิยมลดความเหลื่อมล้ำและการกีดกัน ใช้หลักการมีส่วนร่วม เสมอภาค และความยั่งยืน กรณีศึกษา: แอฟริกาใต้ ไนจีเรีย มติสิ่งแวดล้อม และบริบทเอเชีย	Pingoeot (2020); Zaum (2024); Matijević & Ćorić Erić (2015); Paffenholz (2014); Agada (2021); Panter-Brick (2021); Dress และคณะ (2019); Keethaponcalan (2019); Peek (2016)
8. กลไกสหภาพสันติสุขตำบล	เป็นเวทีประสานระหว่าง 5 ภาคส่วนเพื่อลดความตึงเครียดและสร้างความเข้าใจในพื้นที่ชายแดน สอดคล้องกับทฤษฎี participatory governance, social capital, conflict transformation, adaptive learning แต่ยังมีข้อจำกัดเรื่องอำนาจและความไว้วางใจ	Chambers & Waitoolkiat (2019)

3.6.2 กรอบแนวคิดในการวิจัย (Conceptual Framework) เพื่อคัดเลือกตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้

การวิจัยเพื่อแสวงหาตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องพิจารณาจากบริบทเฉพาะของพื้นที่ หลักการพัฒนา ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กลไกขับเคลื่อน และเกณฑ์การประเมินในมิติต่างๆ เพื่อให้สามารถคัดเลือกตำบลที่มีศักยภาพในการแก้ไขปัญหาและสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนได้อย่างรอบด้าน

ในด้านบริบทและแนวคิดพื้นฐาน จังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสำคัญทั้งในเชิงภูมิศาสตร์และสังคมการเมือง เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเชื่อมต่อกับประเทศมาเลเซีย และยังมีบริบททางประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่แตกต่างจากพื้นที่อื่นของประเทศ อย่างไรก็ตาม พื้นที่นี้ยังเผชิญกับปัญหาความยากจน การว่างงาน และข้อจำกัดในการเข้าถึงทรัพยากร จึงจำเป็นต้องอาศัยแนวคิดการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีพลวัตสูง ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมืองชายแดนสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางการค้าการลงทุนและส่งเสริมการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมข้ามพรมแดนได้ นอกจากนี้ การยอมรับอัตลักษณ์ท้องถิ่นยังเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การพัฒนาเกิดขึ้นอย่างมีส่วนร่วมและยั่งยืน

หลักการและทฤษฎีชั้นนำที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาตำบลต้นแบบ ได้แก่ แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เน้นการระดมทรัพยากรในท้องถิ่นและการสร้างความเป็นเจ้าของการพัฒนา ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation Theory) ซึ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์และการสนทนาเพื่อเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งไปสู่ความร่วมมือ ทฤษฎี Participatory Governance ที่มุ่งสร้างธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม โปร่งใส และครอบคลุม รวมถึงแนวคิดการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding) ที่ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและการกีดกันเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความยุติธรรมในระยะยาว

หลักการชั้นนำการพัฒนาตำบล

การมีส่วนร่วมของชุมชน

เน้นการระดมทรัพยากรในท้องถิ่นและการสร้างความเป็นเจ้าของการพัฒนา

การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง

เน้นการสร้างความสัมพันธ์และการสนทนาเพื่อเปลี่ยนผ่านความขัดแย้งไปสู่ความร่วมมือ

ธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม

มุ่งสร้างธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม โปร่งใส และครอบคลุม

การสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง

ให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความเหลื่อมล้ำและการกีดกันเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความยุติธรรมในระยะยาว

องค์ประกอบและเกณฑ์การพิจารณาตำบลต้นแบบควรครอบคลุมทั้งมิติการกระตุ้นเศรษฐกิจ ท้องถิ่น การแก้ปัญหาคความยากจนเชิงมิติ (multidimensional poverty) การสร้างและส่งเสริมอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษา ตลอดจนการส่งเสริมบทบาทเยาวชน โดยการท่องเที่ยวสามารถถูกใช้เป็นยุทธศาสตร์หลักเพื่อเชื่อมโยงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในพื้นที่

กลไกสำคัญในการขับเคลื่อนตำบลต้นแบบคือสภาสันติสุขตำบล (Subdistrict Peace Council: SPC) ซึ่งทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางประสานงานระหว่าง 5 ภาคส่วน ได้แก่ ส่วนราชการ ผู้ปกครองท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และภาคประชาชน กลไกนี้สะท้อนถึงแนวคิดธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม การสร้างทุนทางสังคม การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง และการเรียนรู้เชิงปรับตัว

สำหรับกรอบการประเมินและวิเคราะห์ตำบลต้นแบบ สามารถประยุกต์ใช้เครื่องมือหลากหลาย ได้แก่ การประเมินความคุ้มค่า (Effectiveness, Efficiency, Impact) การประเมินแบบ CIPP (Context, Input, Process, Product) การวิเคราะห์ SWOT เพื่อสร้างกลยุทธ์ที่เหมาะสม และการประยุกต์ใช้กรอบแนวคิด Sustainable Livelihood Framework (SLF) ที่มุ่งเน้นการลดความยากจนและเสริมสร้างความยั่งยืน โดยใช้ทุนทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนธรรมชาติ ทุนการเงิน ทุนกายภาพ และทุนสังคม

โดยสรุป กรอบแนวคิดดังกล่าวช่วยให้การวิจัยสามารถระบุและทำความเข้าใจปัจจัยที่เอื้อต่อการเป็นตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างครอบคลุมและเป็นระบบ ทั้งในเชิงเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความมั่นคง ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและการสร้างสันติสุขอย่างยั่งยืนในพื้นที่

กรอบการประเมินตำบลต้นแบบ

เกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

ในการศึกษาพัฒนาการระดับตำบลของจังหวัดชายแดนภาคใต้ การทำความเข้าใจบริบททางสังคม-เศรษฐกิจและโครงสร้างการบริหารถือเป็นพื้นฐานสำคัญที่กำหนดทิศทางการพัฒนา พื้นที่เหล่านี้มีความโดดเด่นทั้งในด้านวัฒนธรรม ประชากร และเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนถึงความหลากหลายเชิงชาติพันธุ์และศาสนา รวมถึงเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ที่ส่งผลต่อรูปแบบการบริหารและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน การเปลี่ยนแปลงในมิติทางเศรษฐกิจและการเมืองสังคมได้สร้างทั้งโอกาสและข้อจำกัดต่อการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ขณะเดียวกัน การพัฒนาตำบลในพื้นที่ดังกล่าวยังต้องเผชิญกับความท้าทายด้านทรัพยากร งบประมาณ และความสามารถในการบริหารจัดการ

ดังนั้น การใช้กรอบการวิเคราะห์ SWOT (Strengths–Weaknesses–Opportunities–Threats) จึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะช่วยให้สามารถมองเห็นภาพรวมของศักยภาพ ข้อจำกัด ช่องทาง และความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในระดับตำบล การวิเคราะห์ในมิตินี้ไม่เพียงสะท้อนถึงสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ยังเป็นพื้นฐานในการกำหนดยุทธศาสตร์ที่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

4.1 การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในระดับตำบลของจังหวัดชายแดนภาคใต้

จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งประกอบด้วย จังหวัด 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และ สตูล และในพื้นที่ 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอเทพา สะบ้าย้อย นาทวี และจะนะ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่โดดเด่น อันเป็นบริบทเฉพาะสำหรับการพัฒนาตำบลในพื้นที่เหล่านี้ โดยจังหวัดดังกล่าวมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ โดยเฉพาะชาวมุสลิมที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารท้องถิ่นและปฏิสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวจึงถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่เกี่ยวพันทั้งในด้าน **อุปสรรค** และ**โอกาส** ของเส้นทางการพัฒนาพื้นที่นี้

ในช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมา การพัฒนาระดับตำบลได้รับการยอมรับมากขึ้นว่าเป็นกลไกสำคัญต่อการปรับปรุงการบริหารท้องถิ่นและยกระดับความเป็นอยู่ทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชน ตำบลทำหน้าที่เป็นหน่วยบริหารที่สำคัญซึ่งเชื่อมโยงระหว่างนโยบายระดับชาติและความต้องการในระดับพื้นที่ จึงถือเป็นสะพานเชื่อมสำคัญสำหรับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการบริหารโครงการพัฒนา การออกแบบและการดำเนินโครงการพัฒนาในระดับตำบลถูกกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น ระดับความยากจน ระดับการศึกษา และโอกาสการจ้างงาน ตลอดจนโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น เป็นต้น ที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพและความครอบคลุมของการบริหารงาน

ความสำคัญของปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมไม่อาจมองข้ามได้ โดยเฉพาะในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่มีประวัติความล่าช้าทางเศรษฐกิจและความตึงเครียดทางการเมือง สังคม ซึ่งทำให้เกิดวงจรการถูกกีดกันทางโครงสร้าง กิจกรรมทางเศรษฐกิจหลักยังคงพึ่งพาภาคเกษตรกรรมเป็นสำคัญ แต่ภาคส่วนนี้กลับเผชิญข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐาน การสนับสนุนทางเทคนิค และการเข้าถึงตลาดที่จำกัด ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งกรอบเศรษฐกิจของพื้นที่ยังได้รับอิทธิพลจากปัจจัยภายนอก เช่น นโยบายระดับชาติและแนวโน้มเศรษฐกิจโลก เป็นต้น ซึ่งทั้งสามสามารถสร้างโอกาสการเติบโตหรือเพิ่มความเปราะบางได้

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในพื้นที่ยังมีบทบาทชี้ขาดต่อผลลัพธ์การพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โครงสร้างการปกครองท้องถิ่นที่มักประสบปัญหาการขาดทรัพยากรและศักยภาพในการบริหาร ทำให้ยากต่อการรับมือกับอุปสรรคเชิงซับซ้อน การมีส่วนร่วมของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในกระบวนการบริหารแบบมีส่วนร่วมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง แต่บางครั้งกลับถูกมองว่า “ห่างไกล” จากประชาชนอันอาจบั่นทอนความเชื่อมั่นและลดทอนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา

ถึงแม้จะมีอุปสรรคดังกล่าว แต่ก็ยังมีโอกาสมากมายที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ผ่านการบริหารที่มีประสิทธิภาพและยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจและสังคมที่ครอบคลุม การบูรณาการองค์ความรู้ในท้องถิ่นและแนวทางของชุมชนสามารถสร้างเส้นทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ การเสริมสร้างศักยภาพให้โครงสร้างการปกครองท้องถิ่นมุ่งเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของชุมชน

นอกจากนี้ ความร่วมมือระหว่างประเทศและโครงการพัฒนาจากภายนอกถือเป็นปัจจัยสนับสนุนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างมุมมองเชิงยุทธศาสตร์และเพิ่มทรัพยากรใหม่ในการแก้ไขปัญหาที่ยืดเยื้อ การลงทุนในด้านการศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐานมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ และส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตาม ความเหลื่อมล้ำทางพื้นที่ รวมถึงปัจจัยทางการเมืองและสังคมที่ฝังรากลึก ยังคงเป็นข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ต้องได้รับการแก้ไขอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ

กล่าวโดยสรุป การทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นสิ่งสำคัญต่อการวิเคราะห์ **จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT)** ของการพัฒนาระดับตำบล กรอบการวิเคราะห์ SWOT จึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงระบบในการประเมินมิติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารท้องถิ่นและผลลัพธ์การพัฒนา (Krainara, 2016; Narin & Quiambao, 2020)

จุดแข็ง ของการพัฒนาระดับตำบล เช่น ความยืดหยุ่นของชุมชน การมีระบบบริหารท้องถิ่นที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และการใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและความสามัคคีในสังคม

จุดอ่อน ได้แก่ ข้อจำกัดด้านทรัพยากร บุคลากรและงบประมาณ ศักยภาพเชิงสถาบันที่อ่อนแอ และ
 ความสำเร็จประสิทธิภาพทางระบบราชการซึ่งบั่นทอนความเชื่อมั่นของประชาชน

โอกาส มาจากนโยบายการกระจายอำนาจ โครงการพัฒนาพื้นที่ การสนับสนุนจากองค์กรพัฒนา
 เอกชนและความร่วมมือจากนานาชาติ

อุปสรรค ได้แก่ ความตึงเครียดทางการเมืองและสังคม ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ความเหลื่อมล้ำ
 เชิงโครงสร้าง รวมถึงการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำกัด

โดยสรุป กรอบการวิเคราะห์ SWOT สามารถมอบข้อมูลเชิงลึกเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ที่ตอบสนอง
 ต่อความต้องการเฉพาะของชุมชนในพื้นที่ และเสริมสร้างความเข้มแข็งทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ
 และการบริหาร (Krainara, 2016; Narin & Quiambao, 2020)

**ตารางที่ 4.1 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) การพัฒนาระดับตำบล
 ในจังหวัดชายแดนภาคใต้**

มิติ	รายละเอียด
Strengths (จุดแข็ง)	• ความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันของชุมชน (Community Resilience) ที่สามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ-สังคมได้โดยยังคงอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Krainara, 2016) • ระบบบริหารท้องถิ่นเอื้อต่อการมีส่วนร่วม ใช้อำนาจความรู้ในท้องถิ่นและวัฒนธรรมในการบริหารจัดการ • การใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ เช่น เกษตรกรรม วิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดความสามัคคี • เครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจท้องถิ่น และหน่วยงานรัฐ
Weaknesses (จุดอ่อน)	• ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ทั้งบุคลากรและงบประมาณ • ศักยภาพเชิงสถาบันที่อ่อนแอ ทำให้การให้บริการสาธารณะไร้ประสิทธิภาพ • ขาดความโปร่งใสและความรับผิดชอบในบางหน่วยงาน ส่งผลให้ประชาชนไม่เชื่อมั่น • ระบบราชการซับซ้อน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นขาดการฝึกอบรมที่เหมาะสม • การเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรมมีข้อจำกัด
Opportunities (โอกาส)	• นโยบายของรัฐด้านการกระจายอำนาจและการพัฒนาพื้นที่ • การสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และความร่วมมือจากนานาชาติ (Narin & Quiambao, 2020) • ความสนใจของหน่วยงานภายนอกในการลงทุนด้านการศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐาน • ความต้องการของประชาชนในการพัฒนาที่ตอบโจทย์วัฒนธรรมและบริบทท้องถิ่น • แนวโน้มเศรษฐกิจโลกที่เปิดโอกาสด้านการค้า การท่องเที่ยว และการลงทุน
Threats (อุปสรรค)	• ความตึงเครียดทางการเมืองและสังคมที่มีรากเหง้ามาจากประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง • ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาที่อาจทำให้การกำหนดนโยบายซับซ้อน • ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสูง โดยเฉพาะอัตราความยากจนและการว่างงาน

มิติ	รายละเอียด
	• การเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐาน เช่น การศึกษาและสาธารณสุขยังจำกัด • ความเปราะบางจากนโยบายระดับชาติและเศรษฐกิจโลก ซึ่งทั้งอาจสร้างโอกาสหรือเพิ่มความเสี่ยง

ตารางข้างบนนี้ช่วยให้เห็นเกี่ยวกับภาพรวมทั้ง **ข้อได้เปรียบ-ข้อจำกัด-โอกาส-ความเสี่ยง** ของการพัฒนาในระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ชัดเจน

ตารางที่ 4.2 แสดงการกำหนดยุทธศาสตร์ TOWS การพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

กลยุทธ์	แนวทางการดำเนินงาน
SO Strategy (ใช้จุดแข็งเพื่อ แสวงหาโอกาส)	• ใช้เครือข่ายความร่วมมือท้องถิ่นและภาคประชาสังคม เพื่อเชื่อมต่อกับโครงการพัฒนาของรัฐและความร่วมมือระหว่างประเทศ • ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นควบคู่กับนโยบายกระจายอำนาจ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจฐานราก • พัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนและวิสาหกิจชุมชนให้เชื่อมโยงกับตลาดทั้งในและต่างประเทศ
WO Strategy (ลด จุดอ่อนโดยอาศัย โอกาส)	• ใช้โครงการลงทุนด้านการศึกษาและสาธารณสุขจากรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อลดข้อจำกัดด้านบุคลากรและทุนมนุษย์ • นำเทคโนโลยีจากโครงการพัฒนาระดับชาติและความร่วมมือระหว่างประเทศ มาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารท้องถิ่น • สร้างโครงการพัฒนาขีดความสามารถ (Capacity Building) สำหรับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น โดยอาศัยการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยและภาคเอกชน
ST Strategy (ใช้จุดแข็งเพื่อลด ผลกระทบจาก อุปสรรค)	• ใช้ภูมิคุ้มกันของชุมชน (Community Resilience) และอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความสามัคคี ลดความตึงเครียดทางสังคมและชาติพันธุ์ • ใช้เครือข่ายท้องถิ่นในการสร้างพื้นที่สันติภาพและเวทีสาธารณะ เพื่อสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน • พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมในระดับตำบลเพื่อป้องกันการถูกกีดกันทางสังคมและการเมือง
WT Strategy (ลดจุดอ่อนและรับมือ กับอุปสรรค)	• ปรับปรุงระบบราชการท้องถิ่นให้มีความโปร่งใสและรับผิดชอบต่อประชาชนมากขึ้น • เสริมสร้างกลไกการบริหารและระบบตรวจสอบถ่วงดุลในระดับตำบลเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นของประชาชน • ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจโดยการสร้างระบบพัฒนาทักษะอาชีพและการจ้างงานในพื้นที่ • ขยายการเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษาและสาธารณสุข ผ่านความร่วมมือจากทั้งภาครัฐและเอกชน

ตารางข้างบนหรือ TOWS นี้ จะช่วยให้เห็นชัดว่าควร “**ใช้จุดแข็ง-แก้จุดอ่อน-หาโอกาส-เพื่อรับมืออุปสรรค**” อย่างไร เพื่อสร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่สมดุลทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง นอกจากนี้ ยังมีแรงขับเคลื่อนที่สำคัญอีกด้านคือการมีอยู่ของโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น ซึ่งได้ถูกกำหนดผ่านกรอบการบริหารแบบกระจายอำนาจที่เปิดโอกาสให้ผู้นำท้องถิ่นสามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ องค์การบริหารส่วนตำบล (พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537) ถือว่ามีบทบาทชี้ขาดในมิตินี้ เนื่องจากทำหน้าที่เป็นเวทีให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการบริหารจัดการ องค์การเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นกลไกถ่ายทอดนโยบายของรัฐ แต่ยังเป็นสถาบันที่อำนวยความสะดวกให้เกิดแนวทางการวางแผนพัฒนาเชิงมีส่วนร่วม และเมื่อผู้นำท้องถิ่นมีบทบาทในกระบวนการกำหนดนโยบาย ก็ย่อมทำให้โครงการต่างๆ ตอบสนองต่อบริบททางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนตนเองได้อย่างเหมาะสม (Boonnum, 2019)

นอกจากนี้ แบบแผนความร่วมมือเชิงการบริหาร (Collaborative Governance) ที่เกิดขึ้นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังได้กระตุ้นการสร้างความร่วมมือแบบพหุภาคี โดยบูรณาการความเห็นจากประชาชนในชุมชน ภาคธุรกิจท้องถิ่น และองค์กรภาคประชาสังคม แนวทางความร่วมมือนี้ช่วยส่งเสริมความครอบคลุมในการตัดสินใจและเปิดโอกาสให้ใช้ทักษะและทรัพยากรที่หลากหลาย ทำให้การดำเนินโครงการพัฒนามีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังที่ Krainara (2016) เน้นย้ำว่า ความร่วมมือที่ประสบความสำเร็จมักก่อให้เกิดทางออกที่สร้างสรรค์และสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับลำดับความสำคัญและเงื่อนไขของพื้นที่

ในทำนองเดียวกัน เครือข่ายทุนทางสังคม (Social Capital Networks) ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนก็มีบทบาทสำคัญในการเอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ส่วนบุคคลที่เข้มแข็งและความไว้วางใจระหว่างสมาชิกในชุมชนได้เสริมสร้างความร่วมมือ ซึ่งนำไปสู่การริเริ่มด้านผู้ประกอบการและโครงการแก้ไขปัญหาแบบรวมหมู่ งานวิจัยหลายชิ้นบันทึกตัวอย่างโครงการที่บริหารโดยชุมชน ตั้งแต่เกษตรกรรมแบบสหกรณ์ไปจนถึงโครงสร้างตลาดร่วม ซึ่งไม่เพียงแต่กระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น แต่ยังช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนด้วย (Boonnum, 2019)

ขณะเดียวกัน ศักยภาพในการปรับตัว (Adaptive Capacity) ของชุมชนยังได้รับการเสริมสร้างผ่านโครงการฝึกอบรมและการพัฒนาทักษะที่สนับสนุนโดยทั้งภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน โดยมีกมุงเน้นการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ความรู้ทางการเงิน และทักษะที่จำเป็นต่อการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน การลงทุนในทุนมนุษย์ลักษณะนี้ช่วยเสริมสร้างโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการปกครองท้องถิ่นอย่างสร้างสรรค์

กล่าวโดยสรุป จุดแข็งของการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทย ถูกกำหนดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างภูมิคุ้มกันของชุมชนและโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็ง ความสามารถของชุมชนในการใช้ทุนทางสังคม รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และส่งเสริมกลไกการบริหารแบบความร่วมมือ ถือเป็นหมุดหมายสำคัญในการเผชิญกับอุปสรรคทางเศรษฐกิจและสังคม และผลักดันผลลัพธ์การพัฒนาให้ก้าวหน้า

ภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังแสดงให้เห็นจุดแข็งที่สำคัญ โดยเฉพาะในภาคการผลิตทางการเกษตรและธุรกิจขนาดย่อม องค์ประกอบเหล่านี้เป็นแรงหนุนสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจของพื้นที่และสนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถรับมือกับอุปสรรคได้ ลักษณะเกษตรกรรมของจังหวัดเหล่านี้โดดเด่นด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิอากาศที่เอื้ออำนวย ทำให้สามารถเพาะปลูกพืชหลากหลายชนิด โดยเฉพาะยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าว ซึ่งเป็นกิจกรรมหลักที่มีส่วนสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ (Ampha & Wongbumru, 2025)

การปลูกยางพารา ตัวอย่างเช่น ได้กลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญในจังหวัดนราธิวาสและปัตตานี เจือปนทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่เอื้อให้เกิดการผลิตน้ำยางคุณภาพสูง ซึ่งสามารถตอบสนองต่อความต้องการทั้งตลาดในประเทศและต่างประเทศ จุดแข็งนี้ไม่เพียงสร้างรายได้แก่เกษตรกร แต่ยังเพิ่มโอกาสการจ้างงานตลอดห่วงโซ่อุปทานตั้งแต่การเก็บเกี่ยวจนถึงการแปรรูป การเติบโตของสวนยางยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดนวัตกรรมในวิธีการเกษตร โดยมีการนำเทคนิคการเกษตรแบบยั่งยืนมาใช้ ซึ่งสอดคล้องกับความพยายามด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังมีการใช้รูปแบบสหกรณ์ในกลุ่มเกษตรกร ทำให้สามารถต่อรองราคาในตลาดได้ดีขึ้นและเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน

ธุรกิจขนาดย่อมยังเป็นอีกแรงขับเคลื่อนสำคัญในพื้นที่ ครอบคลุมทั้งการค้าปลีก หัตถกรรม และการแปรรูปอาหาร ซึ่งช่วยกระจายความหลากหลายทางเศรษฐกิจและจัดหาสินค้าและบริการที่จำเป็นแก่ชุมชน วัฒนธรรมการเป็นผู้ประกอบการฝังรากลึกในพื้นที่ โดยได้รับอิทธิพลจากประเพณีท้องถิ่นและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-วัฒนธรรม ความโดดเด่นของตลาดท้องถิ่นยังเปิดโอกาสให้หัตถกรรมพื้นเมือง เช่น ผ้าบาติก งานไม้แกะสลัก มีทั้งตลาดภายในและดึงดูดนักท่องเที่ยวระดับพื้นที่และประเทศ การผสมผสานมรดกทางวัฒนธรรมเข้ากับกิจกรรมทางเศรษฐกิจยังช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในชุมชน

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะยังอยู่ในระยะเริ่มต้น แต่ก็มีความก้าวหน้าในการเปลี่ยนแปลงพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ทัศนคติของชนชาติ แหล่งประวัติศาสตร์ และเทศกาลวัฒนธรรมสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ ก่อให้เกิดรายได้เสริมและสร้างงาน โครงการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานการท่องเที่ยว หากดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน ก็จะช่วยเปิดโอกาสให้เกิดผู้ประกอบการท้องถิ่น มากขึ้น โดยเฉพาะการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม จุดแข็งดังกล่าวก็มีข้อจำกัด เช่น ธุรกิจขนาดย่อมมักประสบอุปสรรคด้านการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ช่องทางการตลาดที่จำกัด และความผันผวนของตลาด การสนับสนุนเชิงสถาบันจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อบรรเทาปัญหาเหล่านี้ แต่โครงสร้างการปกครองระดับพื้นที่กลับยังมีข้อจำกัดด้านประสิทธิภาพเชิงระบบราชการ ทำให้การดำเนินโครงการพัฒนาขาดความคล่องตัว

ดังนั้น จุดแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งจากภาคเกษตรกรรมที่มั่นคงและธุรกิจขนาดย่อมที่มีชีวิตชีวา ถือเป็นเส้นทางที่มีศักยภาพต่อการพัฒนา การบูรณาการภาคส่วนเหล่านี้เข้ากับการแทรกแซงเชิงยุทธศาสตร์ด้านการบริหารมีแนวโน้มที่จะเสริมสร้างการเติบโตทางเศรษฐกิจและยกระดับคุณภาพชีวิตโดยรวมของประชาชน แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารจะยังคงเต็มไปด้วยอุปสรรค แต่ก็สร้างกรอบบริบทที่เอื้อต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจเหล่านี้ในการก้าวสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่

ในอีกด้านหนึ่ง จุดอ่อนที่การพัฒนาตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้เผชิญนั้นมีหลายมิติ โดยเฉพาะข้อจำกัดด้านงบประมาณและโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมโดยรวม ตามที่ IemSomboon และ Tangtham (2014) อธิบายว่า ความไม่เพียงพอด้านการเงินยังคงเป็นอุปสรรคสำคัญในการใช้ประโยชน์จากศักยภาพการพัฒนาในพื้นที่

ส่วนใหญ่แล้ว ทรัพยากรทางการเงินที่จัดสรรให้การพัฒนาตำบลไม่เพียงพอที่จะตอบสนองต่อความต้องการเร่งด่วนของชุมชนในพื้นที่ ข้อจำกัดด้านงบประมาณในระดับจังหวัดและระดับชาติจึงบั่นทอนความสามารถขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้ไม่สามารถให้บริการพื้นฐานที่จำเป็น เช่น การศึกษา สาธารณสุข และความปลอดภัยสาธารณะ ซึ่งมีความสำคัญต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ อีกทั้ง ความขาดแคลนด้านงบประมาณยังทำให้ยากต่อการลงทุนในธุรกิจและกิจกรรมใหม่ๆ ส่งผลให้การเติบโตของธุรกิจท้องถิ่นถูกจำกัด และอัตราการว่างงานยังคงสูง

นอกเหนือจากข้อจำกัดด้านการเงินแล้ว การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานยังเป็นจุดอ่อนที่สำคัญ จังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งมีความหลากหลายทางภูมิศาสตร์ยังคงด้อยพัฒนาด้านระบบคมนาคม การสื่อสาร และสาธารณูปโภค ถนนที่อยู่ในสภาพชำรุด การขนส่งสาธารณะที่จำกัด และการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัลที่ไม่ทั่วถึง เป็นอุปสรรคต่อการค้าและการเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ การขาดโครงสร้างพื้นฐานยังทำให้นักลงทุนภายนอกไม่มั่นใจ และเป็นอุปสรรคต่อธุรกิจท้องถิ่นในการขยายตลาด ส่งผลให้ความยากจนและวงจรการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนยังคงดำรงอยู่

อุปสรรคด้านโครงสร้างพื้นฐานนี้มีความรุนแรงยิ่งในพื้นที่ชนบท ซึ่งประชาชนพึ่งพาเกษตรยังชีพ การขาดระบบชลประทานที่เหมาะสมจำกัดผลผลิตทางการเกษตร และการขาดการเข้าถึงโครงสร้างพื้นฐานทางการตลาดยังคงเป็นอุปสรรคต่อเกษตรกรในการนำผลผลิตเข้าสู่ตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ

การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารยังซับซ้อนปัญหาการพัฒนาตำบลมากขึ้น โครงสร้างการปกครองในระดับพื้นที่จำนวนหนึ่งยังไม่มีขีดความสามารถเพียงพอที่จะระดมทรัพยากร เจริญจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เข้มแข็งได้ ปัญหานี้เห็นได้ชัดโดยเฉพาะในพื้นที่ที่การบริหารยังขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใส ส่งผลให้การใช้งบประมาณขาดความเหมาะสมและบั่นทอนความไว้วางใจของประชาชน โครงสร้างการปกครองที่มีอยู่จึงอาจนำไปสู่ความพยายามที่กระจัดกระจาย ไม่ต่อเนื่อง และไร้เอกภาพ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่สอดคล้องและยั่งยืน

ตารางที่ 4.3 แสดงการวิเคราะห์ “จุดแข็งและจุดอ่อน” ของการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ	รายละเอียด
Strengths (จุดแข็ง)	- มีโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นที่ชัดเจน (อบต. ตามพระราชบัญญัติ พ.ศ. 2537) ซึ่งทำหน้าที่เป็นเวทีให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา (Boonnum, 2019) - มีโมเดลการบริหารแบบความร่วมมือ (Collaborative Governance) ที่ส่งเสริมความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งประชาชน ธุรกิจ และภาคประชาสังคม (Krainara, 2016)

มิติ	รายละเอียด
	• มีเครือข่ายทุนทางสังคม (Social Capital) ที่เข้มแข็ง ความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างคนในชุมชนช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม (Boonnum, 2019) • ภาคเกษตรกรรมแข็งแรง โดยเฉพาะยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าว ที่สร้างรายได้หลักและเชื่อมโยงสู่ตลาดโลก (Ampha & Wongbumru, 2025) • การมีธุรกิจขนาดย่อม (SMEs) หลากหลาย เช่น การค้าปลีก หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร ที่ช่วยกระจายเศรษฐกิจและสร้างอัตลักษณ์ชุมชน • การท่องเที่ยวมีศักยภาพสูง ทั้งเชิงนิเวศและวัฒนธรรม สามารถสร้างรายได้เสริมแก่ท้องถิ่น • การสนับสนุนจากโครงการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ ช่วยเสริมศักยภาพบุคคลและผู้นำท้องถิ่น
Weaknesses (จุดอ่อน)	• งบประมาณที่จัดสรรให้การพัฒนาตำบลมีจำกัด ไม่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน (IemSomboon & Tangtham, 2014) • ข้อจำกัดด้านทรัพยากรทางการเงินทำให้ไม่สามารถลงทุนในบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา สาธารณสุข และความปลอดภัยสาธารณะได้เพียงพอ • โครงสร้างพื้นฐานยังไม่พัฒนาเพียงพอ เช่น ถนน ระบบขนส่งสาธารณะ และการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล • การขาดระบบชลประทานและโครงสร้างพื้นฐานด้านการตลาดทำให้ภาคเกษตรกรรมมีผลผลิตต่ำและเข้าถึงตลาดยาก • ธุรกิจขนาดย่อมประสบปัญหาการเข้าถึงสินเชื่อ ช่องทางการตลาดที่จำกัด และความผันผวนของตลาด • ข้อจำกัดด้านการบริหารท้องถิ่น ทั้งในด้านประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความต่อเนื่องของโครงการ • ความพยายามพัฒนาหลายครั้งกระจัดกระจายและขาดเอกภาพ ทำให้โครงการไม่ยั่งยืน

จากตารางที่ 4.3 ข้างบนที่แสดงถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้สะท้อนให้เห็นว่า จุดแข็ง (Strengths) หลัก ได้แก่ การมีโครงสร้างการปกครองท้องถิ่นที่ชัดเจน ตามพระราชบัญญัติ อบต. พ.ศ. 2537 ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา อีกทั้งยังมีรูปแบบการบริหารแบบความร่วมมือ (Collaborative Governance) และเครือข่ายทุนทางสังคม (Social Capital) ที่เข้มแข็ง ซึ่งช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างต่อเนื่อง ภาคเกษตรกรรมที่แข็งแรง โดยเฉพาะยางพารา ปาล์มน้ำมัน และข้าว รวมถึงธุรกิจขนาดย่อมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม-นิเวศ ก็เป็นแรงสนับสนุนสำคัญในการสร้างรายได้และอัตลักษณ์ชุมชน อย่างไรก็ตาม จุดอ่อน (Weaknesses) ที่ปรากฏ เช่น ข้อจำกัดด้านงบประมาณและทรัพยากรทางการเงินที่ไม่เพียงพอ ปัญหาโครงสร้างพื้นฐานและระบบชลประทานที่ยังไม่พัฒนา ตลอดจนข้อจำกัดด้านประสิทธิภาพและความโปร่งใสของระบบราชการ ล้วนส่งผลต่อความต่อเนื่องและความยั่งยืนของโครงการพัฒนา

ตารางที่ 4.4 แสดงการวิเคราะห์ “โอกาส – อุปสรรค” ของการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ	รายละเอียด
Opportunities (โอกาส)	- นโยบายการกระจายอำนาจและการพัฒนาพื้นที่จากรัฐบาล ที่สนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทมากขึ้น - ความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) และภาคประชาสังคม ที่เข้ามาช่วยลดความเหลื่อมล้ำและสร้างโครงการเชิงสร้างสรรค์ (Krainara, 2016) - ความร่วมมือระหว่างประเทศและการลงทุนภายนอก ทั้งด้านการศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐาน - ศักยภาพการพัฒนาภาคเกษตรกรรมสมัยใหม่และการใช้เทคนิคการเกษตรแบบยั่งยืน (Ampha & Wongbumru, 2025) - การขยายตัวของธุรกิจขนาดย่อมและวิสาหกิจชุมชนที่สามารถเชื่อมโยงตลาดภายในและภายนอก - แนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้และเสริมสร้างอัตลักษณ์ท้องถิ่น - โครงการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ เช่น การอบรมทักษะ การเสริมสร้างความรู้ด้านการเงิน และความเป็นผู้นำในชุมชน (Boonnum, 2019)
Threats (อุปสรรค)	- ความตึงเครียดทางการเมืองและสังคมที่มีรากเหง้ามาจากประวัติศาสตร์ ความขัดแย้ง - ความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาที่อาจทำให้การบริหารจัดการเชิงนโยบายซับซ้อนขึ้น - อัตราความยากจนและการว่างงานที่สูง เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน (IemSomboon & Tangtham, 2014) - ข้อจำกัดด้านการเข้าถึงบริการพื้นฐาน เช่น การศึกษา สาธารณสุข และสาธารณูปโภคพื้นฐาน - ความเปราะบางจากการพึ่งพานโยบายระดับชาติและผลกระทบจากเศรษฐกิจโลก ซึ่งอาจสร้างทั้งโอกาสและความเสี่ยง - ปัญหาการขาดโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม การชลประทาน และการเข้าถึงตลาดที่ยังเป็นอุปสรรคสำคัญ - ข้อจำกัดด้านการบริหาร ทั้งความโปร่งใส ความต่อเนื่อง และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน

สำหรับในขณะตารางที่ 4.4 ข้างบนนี้ได้ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ โอกาสและอุปสรรค (Opportunities–Threats) และพบว่า โอกาส (Opportunities) สำคัญ ได้แก่ นโยบายการกระจายอำนาจของรัฐบาล การสนับสนุนจาก NGOs และความร่วมมือระหว่างประเทศ ซึ่งเปิดทางให้เกิดการลงทุนด้านการศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐาน อีกทั้งยังมีศักยภาพด้านเกษตรกรรมสมัยใหม่ ธุรกิจชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ–วัฒนธรรม ที่สามารถเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากได้ ในทางกลับกัน อุปสรรค

(Threats) ที่เด่นชัด คือ ความตึงเครียดทางการเมือง-สังคมที่สืบเนื่องจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ความหลากหลายชาติพันธุ์และศาสนาที่ซับซ้อน อัตราความยากจนและการว่างงานที่สูง รวมถึงข้อจำกัดด้านการเข้าถึงบริการพื้นฐานและโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ยังไม่ทั่วถึง ปัญหาเหล่านี้สะท้อนให้เห็นความเปราะบางของพื้นที่ชายแดนใต้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทั้งกลยุทธ์เชิงโครงสร้างและความร่วมมือพหุภาคีในการรับมืออย่างเป็นระบบ

กล่าวโดยสรุปทั้งตารางที่ 4.3 และ 4.4 ทำให้เราเห็นภาพรวมเชิงลึกของการพัฒนาตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ว่า แม้จะมีศักยภาพจากทุนทางสังคม เกษตรกรรม และความร่วมมือในชุมชน แต่ก็ยังถูกท้าทายด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐาน และบริบททางการเมือง-สังคมที่ซับซ้อน การวิเคราะห์นี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดยุทธศาสตร์พัฒนาในเชิง TOWS เพื่อใช้จุดแข็งหาโอกาส ลดจุดอ่อน และรับมือกับอุปสรรคได้อย่างเหมาะสม

นอกจากนี้ สภาพแวดล้อมทางการเมืองและสังคมที่ซับซ้อนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังสามารถซ้ำเติมจุดอ่อนที่มีอยู่ ความตึงเครียดที่เกิดจากความหลากหลายทางชาติพันธุ์และศาสนาอาจนำไปสู่ความแตกแยกในเจตจำนงทางการเมือง ส่งผลให้บางพื้นที่ถูกละเลยในการจัดสรรทรัพยากร ในขณะที่บางพื้นที่ได้รับความสำคัญมากกว่า ความเหลื่อมล้ำเช่นนี้เป็นอุปสรรคต่อการจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และอาจก่อให้เกิดวงจรความรู้สึกล้มเหลวไม่เป็นธรรมต่อกระบวนการบริหารงาน

โดยสรุป การขาดแคลนงบประมาณควบคู่กับโครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ ได้สร้างความเปราะบางอย่างมากต่อโครงสร้างการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จุดอ่อนเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขด้วยแนวทางที่ครอบคลุม ทั้งการจัดสรรทรัพยากรทางการเงิน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานควบคู่กับยุทธศาสตร์ด้านการบริหารในภาพรวมที่มุ่งส่งเสริมภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการเติบโตอย่างครอบคลุมของพื้นที่

การวิเคราะห์ประเด็นทางสังคม โดยเฉพาะด้านการศึกษาและสุขภาพ สะท้อนให้เห็นถึงอุปสรรคสำคัญที่ขัดขวางการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับสูงทำให้ความพยายามพัฒนาระดับตำบลถูกบั่นทอน และก่อให้เกิดวงจรความยากจนและความไม่เท่าเทียมที่ดำรงอยู่ต่อเนื่อง

ด้านการศึกษา ซึ่งถือเป็นปัจจัยชี้ขาดในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มีความเหลื่อมล้ำอย่างชัดเจนในพื้นที่เหล่านี้ โดย Methawikul และคณะ (2024) รายงานว่า ระดับการศึกษาของประชากรในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในตำบลชนบทที่เผชิญปัญหามากที่สุด ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ การขาดแคลนครูผู้สอนที่มีคุณภาพ และการขาดทรัพยากรการศึกษา อีกทั้งอุปสรรคทางวัฒนธรรมและภาษา โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีชุมชนชาวมลายูมุสลิม ทำให้หลักสูตรการเรียนการสอนไม่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดการถูกทอดทิ้งและอัตราการออกกลางคันที่สูงขึ้น นอกจากนี้ การขาดแคลนหลักสูตรอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพยิ่งซ้ำเติมช่องว่างด้านทักษะ ทำให้โอกาสในการจ้างงานของเยาวชนถูกจำกัด และการเติบโตทางเศรษฐกิจถูกชะงักงัน

ด้านสุขภาพ ความเหลื่อมล้ำยิ่งทำให้ปัญหาการศึกษารุนแรงขึ้น กลายเป็นภาระคู่ที่บ้านทอน การพัฒนาของพื้นที่ การเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพยังคงเป็นปัญหาเรื้อรัง มีทั้งการขาดแคลนสถานพยาบาลและบุคลากรทางการแพทย์ โดยเฉพาะในพื้นที่ตำบลท่าไร่ไกล Methawikul และคณะ (2024) ระบุว่า จังหวัดชายแดนภาคใต้มีอัตราการเกิดโรคที่สามารถป้องกันได้ รวมทั้งอัตราการเสียชีวิตของมารดาและเด็กสูงกว่าพื้นที่อื่นของประเทศ ระบบสุขภาพที่กระจุกกระจายและการกำหนดนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการท้องถิ่น ทำให้บริการทางการแพทย์ไม่เพียงพอ อีกทั้งอุปสรรคทางการเงินยังจำกัดการเข้าถึงบริการสุขภาพของประชาชน โดยเฉพาะในกลุ่มชายขอบ สถานการณ์นี้ก่อให้เกิดวงจรปัญหาสุขภาพที่ส่งผลเสียต่อการเรียนรู้ ผลผลิตภาพแรงงาน และยิ่งเพิ่มความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม

ในอีกมิติหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงของการบริหารในจังหวัดเหล่านี้ยังมีผลอย่างมากต่อประสิทธิภาพของโครงการพัฒนาที่มุ่งแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและสุขภาพ โดยทั่วไปแล้วการปกครองท้องถิ่นขาดเอกภาพและการบูรณาการในการกำหนดและดำเนินนโยบาย องค์การปกครองส่วนตำบลมักประสบกับข้อจำกัดด้านงบประมาณ ความไร้ประสิทธิภาพเชิงระบบราชการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ไม่เพียงพอ ทำให้ยากที่จะตอบสนองต่ออุปสรรคเฉพาะของพื้นที่ ส่งผลให้นโยบายที่พัฒนาขึ้นหลายครั้งไม่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของประชาชน

การเชื่อมโยงระหว่างความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและสุขภาพแสดงให้เห็นถึงอุปสรรคทางเศรษฐกิจและสังคมที่ลึกซึ้ง ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อความก้าวหน้าของการพัฒนาระดับตำบล และยังซับซ้อนมากขึ้นเมื่อรวมเข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารที่มีอิทธิพลต่อการจัดลำดับความสำคัญของทรัพยากร การเข้าถึงการศึกษาและสาธารณสุขที่ไม่เท่าเทียมกันไม่เพียงแต่จำกัดโอกาสของบุคคล แต่ยังขัดขวางการก้าวหน้าของสังคมโดยรวม การทำความเข้าใจปัญหาสังคมที่เชื่อมโยงกันเหล่านี้จึงเป็นสิ่งสำคัญต่อการกำหนดมาตรการแทรกแซงที่มีประสิทธิภาพเพื่อต่อยอดการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยุทธศาสตร์ที่เข้มแข็งยิ่งขึ้นควรคำนึงถึงความซับซ้อนของการบริหารท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และการลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษาและสุขภาพเพื่อบรรเทาผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดำรงอยู่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ยังมีศักยภาพสำคัญต่อการพัฒนาตำบลจากท่าเลทางภูมิศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ศักยภาพนี้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ผ่านการลงทุนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อยกระดับการท่องเที่ยวและการค้า ส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่

การท่องเที่ยว ถือเป็นโอกาสสำคัญ เนื่องจากภูมิประเทศที่งดงาม สถานที่ประวัติศาสตร์ และความหลากหลายทางวัฒนธรรม พื้นที่ดังกล่าวยังคงรักษาขนบธรรมเนียมและประเพณีอิสลามที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ดึงดูดทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างประเทศ สถานที่สำคัญ เช่น มัสยิดกรือเซะในจังหวัดปัตตานี รวมถึงเทศกาลท้องถิ่นหลากหลาย สามารถใช้เป็นจุดขายเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวได้ Sujaritchai & Artnarong (2016) ชี้ให้เห็นว่ากลยุทธ์การตลาดเชิงเป้าหมายที่เน้นจุดแข็งเหล่านี้สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นและสร้างงานในด้านการโรงแรม งานหัตถกรรม และการแสดงทางวัฒนธรรม

ด้านการค้า ท่าเลที่ตั้งใกล้ประเทศมาเลเซียถือเป็นโอกาสสำคัญสำหรับการพัฒนาเขตการค้าชายแดน โดยตำบลสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่เชิงพาณิชย์สำคัญที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการค้า เช่น ถนน ด้านศุลกากร และระบบโลจิสติกส์ ไม่เพียงเพิ่มศักยภาพเชิงเศรษฐกิจของพื้นที่ แต่ยังส่งเสริมการบูรณาการระดับพื้นที่ ผู้กำหนดนโยบายอาจพิจารณาจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZs) ในพื้นที่ชายแดน เพื่อดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศและเพิ่มมูลค่าทางการค้าอย่างมีนัยสำคัญ

ด้านเกษตรกรรม ยังสามารถพัฒนาไปสู่เกษตรเชิงท่องเที่ยว (Agrotourism) โดยนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้และมีส่วนร่วมในวิถีการเกษตรท้องถิ่น เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้มีที่ดินอุดมสมบูรณ์ การส่งเสริมเกษตรกรรมเชิงนวัตกรรมควบคู่กับการเกษตรแบบดั้งเดิมสามารถดึงดูดผู้บริโภคและนักท่องเที่ยวที่สนใจสินค้าท้องถิ่นและเกษตรอินทรีย์ เป็นการสร้างรายได้แก่เกษตรกรและสร้างประสบการณ์คุณค่าแก่นักท่องเที่ยว

ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ก็มีศักยภาพสูง เนื่องจากความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิทัศน์ทางธรรมชาติอันโดดเด่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์สามารถกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่นไปพร้อมกับการรักษาสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ การบูรณาการการศึกษาเชิงสิ่งแวดล้อมกับการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบจะช่วยให้ดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น

อย่างไรก็ตาม ศักยภาพเหล่านี้จะเกิดผลจริงได้ขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารและโครงสร้างความร่วมมือในระดับพื้นที่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในกระบวนการวางแผนและดำเนินโครงการพัฒนาเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ผลประโยชน์กระจายอย่างเป็นธรรม แนวทางแบบมีส่วนร่วมยังช่วยรับรองว่าความอ่อนไหวทางวัฒนธรรมและความต้องการของประชาชนจะได้รับการเคารพ

ในอีกด้านหนึ่ง การลงทุนของรัฐในโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนภาคส่วนเหล่านี้ถือว่ามีความสำคัญ การพัฒนาเส้นทางคมนาคมและการเชื่อมโยงพื้นที่เป็นสิ่งจำเป็นต่อการขยายโอกาสทั้งด้านการท่องเที่ยวและการค้า ขณะเดียวกันการปรับปรุงโครงสร้างทางการเมืองเพื่อแก้ไขข้อจำกัดด้านกฎระเบียบ เสริมสร้างความปลอดภัย และลดความซับซ้อนทางระบบราชการก็จะช่วยเอื้อต่อการลงทุน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และกลุ่มชุมชนจะยิ่งสร้างพลังเสริมในการพัฒนาที่ยั่งยืน

โดยสรุป การกำหนดและพัฒนาโอกาสเชิงยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและการค้า เป็นเส้นทางที่มีศักยภาพในการสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ การสนับสนุนด้วยทรัพยากรที่เพียงพอ ควบคู่กับการบริหารที่มีประสิทธิภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชน จะสามารถยกระดับศักยภาพของตำบลและผลักดันการพัฒนาได้อย่างมีนัยสำคัญ

ท้ายที่สุด โครงการพัฒนาที่ดำเนินการในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (SEZs) ของประเทศไทยก็มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ นโยบายของรัฐที่มุ่งส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ดังกล่าวยึดโยงอยู่กับกรอบ “Thailand 4.0” ซึ่งเน้นนวัตกรรม ความยั่งยืน และการพัฒนาที่ครอบคลุม หัวใจของนโยบายนี้คือแนวคิดการบูรณาการเศรษฐกิจ ไม่เพียงในระดับชาติ แต่ยังขยายไปสู่การค้าชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างมาเลเซียและเมียนมา กรอบบริบทเชิงพหุมิติในลักษณะนี้จึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการพิจารณาความมีประสิทธิภาพของมาตรการรัฐ

ตารางที่ 4.5 รายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในด้านการศึกษาและสาธารณสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ	รายละเอียด
Strengths (จุดแข็ง)	- มีความพยายามจากภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนในการจัดทำโครงการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะ เช่น การเสริมสร้างความรู้ด้านการเงิน ความเป็นผู้นำ และทักษะการจัดการทรัพยากร (Boonnum, 2019) - มีทุนทางสังคม (Social Capital) และเครือข่ายชุมชนที่ช่วยสนับสนุนการเข้าถึงบริการด้านการศึกษาและสุขภาพ - โครงการด้านสาธารณสุขและการศึกษาได้รับการบูรณาการกับเป้าหมายการพัฒนาระดับชาติ เช่น “Thailand 4.0” ที่มุ่งความยั่งยืนและนวัตกรรม
Weaknesses (จุดอ่อน)	- คุณภาพการศึกษาในจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศ โดยเฉพาะในตำบลชนบท (Methawikul และคณะ, 2024) - ขาดแคลนครูผู้สอนที่มีคุณภาพ และทรัพยากรด้านการศึกษาไม่เพียงพอ - ปัญหาอุปสรรคทางภาษาและวัฒนธรรม ทำให้หลักสูตรไม่สอดคล้องกับบริบทของชุมชนมลายูมุสลิม ส่งผลให้อัตราการออกกลางคันสูงขึ้น - ขาดแคลนหลักสูตรอาชีวศึกษาและการฝึกอบรมวิชาชีพ ทำให้เกิดช่องว่างด้านทักษะ (skill gaps) - การเข้าถึงบริการสาธารณสุขคุณภาพต่ำ ขาดแคลนสถานพยาบาลและบุคลากร โดยเฉพาะในพื้นที่ห่างไกล (Methawikul และคณะ, 2024) - ระบบสาธารณสุขกระจายจัดกระจายและนโยบายภาครัฐไม่ตอบโจทย์ความต้องการท้องถิ่น
Opportunities (โอกาส)	- การสนับสนุนจากนโยบายระดับชาติและความร่วมมือระหว่างประเทศ ในการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานการศึกษาและสาธารณสุข - โอกาสพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อลดปัญหาความไม่สอดคล้องของการเรียนการสอน (Methawikul และคณะ, 2024) - ความร่วมมือจาก NGOs และสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาหลักสูตรอาชีวศึกษาและการฝึกอาชีพ - การลงทุนในสาธารณสุขเชิงป้องกัน เช่น การสร้างระบบดูแลมารดาและเด็ก เพื่อลดอัตราการตายจากโรคที่ป้องกันได้
Threats (อุปสรรค)	- ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมสูง ทำให้ความพยายามด้านการศึกษาและสาธารณสุขไม่เกิดผลอย่างยั่งยืน (Methawikul และคณะ, 2024) - อัตราการเกิดโรคที่ป้องกันได้ และอัตราการเสียชีวิตของมารดาและเด็กสูงกว่าพื้นที่อื่นของประเทศ - ความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงบริการ ทำให้ประชาชนกลุ่มชายขอบไม่สามารถเข้าถึงการรักษาพยาบาลได้เพียงพอ - ความไร้ประสิทธิภาพเชิงระบบราชการและการจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แท้จริงของชุมชน - วงจรความยากจน-สุขภาพไม่ดี-การศึกษาต่ำ ที่ยังคงดำรงอยู่และยากต่อการทำลาย

ตารางข้างบนนี้ทำให้เห็นได้อย่างชัดว่า การศึกษาและสาธารณสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้มี **จุดแข็ง** ที่พอจะต่อยอดได้ แต่ถูกจำกัดด้วยจุดอ่อนและอุปสรรคเชิงโครงสร้าง ขณะเดียวกันก็ยังมีโอกาส จากความร่วมมือและนโยบายระดับชาติที่จะเข้ามาช่วยเสริม

ตารางที่ 4.6 แสดงการกำหนดยุทธศาสตร์ TOWS ด้านการศึกษาและสาธารณสุขจังหวัดชายแดนภาคใต้

กลยุทธ์	แนวทางดำเนินงาน
SO Strategy (ใช้จุดแข็งเพื่อ แสวงหาโอกาส)	- ใช้เครือข่ายชุมชนและทุนทางสังคม (Social Capital) เพื่อพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น (Methawikul และคณะ, 2024) - ใช้โครงการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะที่มีอยู่ ร่วมกับการสนับสนุนจากนโยบายระดับชาติและความร่วมมือระหว่างประเทศ เพื่อยกระดับคุณภาพครูและบุคลากรสาธารณสุข - ผนวกนวัตกรรมจากกรอบ “Thailand 4.0” เข้ากับการเรียนรู้เชิงวิชาชีพและบริการสุขภาพ เพื่อสร้างการพัฒนาที่ทันสมัยและยั่งยืน
WO Strategy (ลดจุดอ่อนโดย อาศัยโอกาส)	- แก้ปัญหาการขาดแคลนครูและทรัพยากรการศึกษา โดยใช้ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและ NGOs ในการจัดอบรมครูและจัดทำสื่อการเรียนรู้ใหม่ - พัฒนาหลักสูตรอาชีวศึกษาและการฝึกทักษะอาชีพ โดยอาศัยความร่วมมือจากองค์กรระหว่างประเทศและหน่วยงานภาครัฐ เพื่อปิดช่องว่างด้านทักษะ (skill gaps) - จัดโครงการสาธารณสุขเชิงป้องกัน โดยอาศัยการสนับสนุนด้านงบประมาณและเทคโนโลยีจากรัฐบาลและองค์กรพัฒนาเอกชน
ST Strategy (ใช้จุดแข็งเพื่อลด ผลกระทบจาก อุปสรรค)	- ใช้ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชนเพื่อขับเคลื่อนโครงการสุขภาพแม่และเด็ก ลดอัตราการเสียชีวิตและโรคที่ป้องกันได้ (Methawikul และคณะ, 2024) - ใช้โครงการฝึกอบรมที่มีอยู่เพื่อเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรด้านสุขภาพและการศึกษาในการรับมือกับข้อจำกัดด้านทรัพยากร - ใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนอยู่ในระบบการศึกษานานขึ้น ลดอัตราการออกกลางคัน
WT Strategy (ลด จุดอ่อนและรับมือ กับอุปสรรค)	- ปฏิรูประบบการจัดสรรงบประมาณการศึกษาและสาธารณสุข เพื่อลดข้อจำกัดด้านงบประมาณ (IemSomboon & Tangtham, 2014) - พัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน โรงพยาบาล และโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล เพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงบริการ - ปรับปรุงระบบบริหารราชการให้โปร่งใสและมีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อลดความซ้ำซ้อนของโครงการ - จัดโครงการทุนการศึกษาและการรักษาพยาบาลฟรีสำหรับกลุ่มชายขอบ เพื่อบรรเทาวงจร “ความยากจน-สุขภาพไม่ดี-การศึกษาต่ำ”

จากตารางข้างบนนี้ช่วยให้พบว่า**จุดแข็ง (Strengths)** สามารถใช้หาโอกาสได้อย่างไร และ**จะลดจุดอ่อนหรือรับมืออุปสรรค** ด้วยกลยุทธ์ที่เป็นไปได้จริง สำหรับการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES) มีลักษณะเด่นจากการผสมผสานของมาตรการสนับสนุนด้านกฎระเบียบ มาตรการจูงใจทางภาษี และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ซึ่งทั้งหมดนี้ทำหน้าที่ดึงดูดการลงทุนทั้งจากในและต่างประเทศ Teangsompong (2016) เน้นว่า เขตเหล่านี้ถูกกำหนดตำแหน่งเชิงยุทธศาสตร์เพื่อใช้ประโยชน์จากศักยภาพทางเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควบคู่กับการตอบสนองต่อความปรารถนาทางสังคม-การเมืองของประชากรที่มีความหลากหลาย การสร้างงานที่ดีขึ้นและการยกระดับวิถีชีวิตผ่านการลงทุนด้านอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการท่องเที่ยว ถือเป็นแรงจูงใจสำคัญสำหรับชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนว่าบทบาทของรัฐในการกำหนดนโยบายเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อความสำเร็จ

อย่างไรก็ตาม แม้นโยบายเศรษฐกิจของ ZES จะถูกออกแบบอย่างเป็นระบบ แต่ก็มีข้ออ่อนหลายประการ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมน้อยของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในท้องถิ่นต่อกระบวนการตัดสินใจ วิธีการแบบบนลงล่าง (top-down approach) ที่มักถูกใช้ในการดำเนินนโยบายก่อให้เกิดความไม่ไว้วางใจและความสงสัยในหมู่ประชาชนในพื้นที่ อีกทั้งลักษณะชั่วคราวของมาตรการจูงใจทางการเงินบางประการ ยังทำให้การพัฒนามุ่งเน้นผลกำไรระยะสั้นมากกว่าพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังที่ Teangsompong (2016) ชี้ว่า แนวทางปฏิบัติเช่นนี้มีแนวโน้มจะบั่นทอนศักยภาพระยะยาวของ ZES ในการสร้างการบูรณาการชุมชนและการยกระดับทางเศรษฐกิจ-สังคมอย่างแท้จริง

ในอีกด้านหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังมีโอกาสสำคัญในการเพิ่มประสิทธิภาพของ ZES โดยการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารระดับพื้นที่ได้พัฒนาไปสู่ความเป็นไปได้ในการสร้างหุ้นส่วนภาครัฐ-เอกชน (Public-Private Partnerships) ที่สามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาเฉพาะพื้นที่ได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การบูรณาการความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเข้ากับการเกษตรและอุตสาหกรรมท้องถิ่น สามารถเปิดเส้นทางใหม่สู่กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม โดยใช้ทรัพยากรและทักษะของท้องถิ่นเป็นฐาน

ตรงกันข้าม อุปสรรคของการพัฒนาในบริบท ZES กลับลึกซึ้งและซับซ้อน ปัญหาเร่งด่วนคือความไม่สงบทางการเมือง-สังคมที่ฝังรากลึกในพื้นที่ชายแดนภาคใต้มาอย่างยาวนาน ความไม่มั่นคงดังกล่าวทำให้การลงทุนและการมีส่วนร่วมเต็มที่ของแรงงานท้องถิ่นถูกสกัดกั้น เนื่องจากความกังวลด้านความปลอดภัยและความเชื่อมั่นในสถาบัน อีกทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างเขตเมืองกับชนบทก็ยังเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ผลประโยชน์จาก ZES อาจไม่ได้ส่งต่อถึงประชาชนทุกกลุ่ม แต่กลับตกอยู่กับความไม่เท่าเทียมที่มีอยู่แล้ว

โดยสรุป นโยบายและมาตรการของรัฐที่มุ่งพัฒนากิจกรรมทางเศรษฐกิจในเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนา แม้วานโยบายเชิงยุทธศาสตร์เหล่านี้สามารถดึงดูดการลงทุนและสร้างประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้ แต่ก็ต้องเผชิญกับอุปสรรคที่ซับซ้อนซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจที่ลึกซึ้งและความร่วมมือด้านการบริหาร หากสามารถจัดการกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนได้อย่างแท้จริง ศักยภาพในการยกระดับเศรษฐกิจของจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็จะสามารถบรรลุได้มากขึ้น และยังมีส่วนช่วยเสถียรภาพในระดับท้องถิ่นและประเทศ

การขับเคลื่อนโดยชุมชนและการเคลื่อนไหวของชุมชน (community initiatives and grassroots movements) ก็มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาระดับตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะในการรับมือกับความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคมและการเปลี่ยนแปลงของการบริหารระดับพื้นที่ ขบวนการเหล่านี้มักเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของท้องถิ่น โดยดึงสมาชิกในชุมชนเข้ามามีบทสนทนาและการดำเนินการร่วมเพื่อแก้ไขปัญหาสังคม-เศรษฐกิจ ผลลัพธ์คือการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันและความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกันของชุมชน เนื่องจากตั้งอยู่บนค่านิยมทางวัฒนธรรมร่วมและเครือข่ายชุมชน ตัวอย่างเช่น โครงการพัฒนาเกษตรและการท่องเที่ยวท้องถิ่นที่ริเริ่มโดยชุมชนสามารถระดมทรัพยากรและสร้างทางเลือกในการดำรงชีวิต ลดการพึ่งพาความช่วยเหลือจากภายนอก (Baggio, 2024) การมีส่วนร่วมเชิงรากหญ้าไม่เพียงสร้างความมั่นใจในตนเอง แต่ยังเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในการแสดงลำดับความสำคัญและเข้ามามีบทบาทในกระบวนการบริหาร

อย่างไรก็ดี ความอ่อนแอของการเคลื่อนไหวของชุมชนก็ยังปรากฏชัด เช่น ขาดโครงสร้างที่เป็นทางการและความยั่งยืนในระยะยาว ทำให้การระดมทรัพยากรและความต่อเนื่องของโครงการมีข้อจำกัด อีกทั้งยังอาจประสบความขัดแย้งภายในหรือขาดวิสัยทัศน์ร่วม ซึ่งนำไปสู่ความกระจัดกระจายและลดทอนผลกระทบต่อการพัฒนาท้องถิ่น (Baggio, 2024) นอกจากนี้ การถูกกีดกันเสียงของบางกลุ่ม เช่น ผู้หญิงหรือชนกลุ่มน้อย ก็อาจทำให้การมีส่วนร่วมไม่เท่าเทียมและตอกย้ำความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคม

แม้จะมีข้อจำกัด แต่โอกาสที่จะใช้ประโยชน์จากการเคลื่อนไหวของชุมชนก็ยังมีมาก โดยเฉพาะความเป็นไปได้ในการสร้างความร่วมมือกับโครงสร้างการปกครองท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนสามารถเข้าถึงทรัพยากรและความรู้ การจัดตั้งหุ้นส่วนกับหน่วยงานท้องถิ่นช่วยเพิ่มความชอบธรรมและการมองเห็นของโครงการชุมชน และสอดคล้องกับแผนพัฒนาพื้นที่ได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งการให้ความสำคัญกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน ยังสะท้อนถึงการยอมรับที่เพิ่มขึ้นต่อความสำคัญของการบริหารแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเปิดโอกาสให้เสียงของชุมชนมีบทบาทสำคัญในกระบวนการกำหนดนโยบาย (Baggio, 2024)

อย่างไรก็ตาม ชุมชนก็ยังเผชิญอุปสรรคใหญ่ เช่น ความไม่แน่นอนทางการเมือง อุปสรรคเชิงสถาบัน และกฎระเบียบที่เข้มงวดซึ่งจำกัดความสามารถของชุมชนในการดำเนินโครงการ นอกจากนี้ ปัจจัยภายนอก เช่น วิกฤตเศรษฐกิจหรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ก็เป็นภัยคุกคามต่อความยั่งยืนของโครงการที่นำโดยชุมชน (Baggio, 2024) ความไม่แน่นอนของการเปลี่ยนแปลงการบริหารระดับพื้นที่ซึ่งเต็มไปด้วยนโยบายที่ผันผวนและการกำหนดลำดับความสำคัญที่ไม่สม่ำเสมอ ยังสร้างความไม่มั่นใจและบั่นทอนความพยายามของชุมชน

ดังนั้น การขยายผลกระทบของการเคลื่อนไหวของชุมชนจำเป็นต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ครอบคลุมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน ต้องมีพื้นที่สนทนาที่เอื้อต่อความเข้าใจร่วมและความร่วมมือระหว่างชนชั้นทางสังคมที่แตกต่าง อีกทั้งยังต้องมีการลงทุนในการฝึกอบรม เพื่อเสริมสร้างทักษะและความรู้ให้กับสมาชิกชุมชนในการมีส่วนร่วมกับการบริหารระดับพื้นที่ และขับเคลื่อนวาระการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Baggio, 2024)

การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็ยังมีอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาตำบล โดยเฉพาะความไร้ประสิทธิภาพเชิงระบบราชการและการขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ต้องเผชิญกับโครงสร้างการบริหารที่ซับซ้อน และกระจัดกระจายมาอย่างยาวนาน ปัญหานี้มีรากเหง้ามาจากบริบทประวัติศาสตร์ความขัดแย้ง ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคม และความแตกต่างด้านลำดับความสำคัญระหว่างหน่วยงานรัฐ ทำให้การวางกลยุทธ์พัฒนาที่มีประสิทธิภาพมีความซับซ้อนมากขึ้น

ความไร้ประสิทธิภาพเชิงระบบราชการปรากฏในหลายรูปแบบ เช่น กระบวนการตัดสินใจที่ล่าช้า การมีขั้นตอนซับซ้อนเกินจำเป็น และการทับซ้อนของอำนาจหน้าที่ รวมทั้งช่องทางการสื่อสารที่ไม่เหมาะสมระหว่างหน่วยงานท้องถิ่น ระดับพื้นที่ และระดับชาติ ส่งผลให้หน่วยงานทำงานแบบแยกส่วน ใช้งบประมาณซ้ำซ้อน และลดประสิทธิภาพโดยรวมของโครงการพัฒนา งานวิจัยชี้ว่า ความล่าช้าเชิงระบบราชการเหล่านี้ยิ่งเพิ่มความไม่พอใจของประชาชนในพื้นที่ และลดความเชื่อมั่นต่อสถาบันของรัฐ ซึ่งยังทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาลดลง (SUKHOPALA, 2018)

ตารางที่ 4.7 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES) vs การเคลื่อนไหวของชุมชน

มิติ	เขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES)	การเคลื่อนไหวของชุมชน (Grassroots Movements)
Strengths (จุดแข็ง)	- ได้รับการสนับสนุนจากนโยบายรัฐ มาตรการจูงใจทางภาษี และการลงทุน โครงสร้างพื้นฐาน (Teangsompong, 2016) - มีพลังในการดึงดูดการลงทุนทั้งในและต่างประเทศ - มีศักยภาพในการสร้างงานในสาขาอุตสาหกรรม เกษตรกรรม และการท่องเที่ยว	- เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่นและอาศัยทุนทางสังคม (Social Capital) - ใช้ความรู้ในท้องถิ่นและค่านิยมวัฒนธรรมร่วมในการขับเคลื่อน - สร้างความภูมิใจและความเป็นเจ้าของในชุมชน - สามารถสร้างความยืดหยุ่น (resilience) ต่อวิกฤติได้ดี (Baggio, 2024)
Weaknesses (จุดอ่อน)	- การกำหนดนโยบายแบบบนลงล่าง (top-down) ทำให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมน้อย - สิทธิประโยชน์ทางการเงินมีลักษณะชั่วคราว มุ่งผลกำไรระยะสั้นมากกว่าความยั่งยืน (Teangsompong, 2016) - เสี่ยงที่จะไม่สามารถบูรณาการกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน	- ขาดโครงสร้างการจัดการที่เป็นทางการ และความยั่งยืนระยะยาว - มีข้อจำกัดด้านการระดมทรัพยากรและการต่อยอดโครงการ - เสี่ยงต่อความขัดแย้งภายในหรือการขาดวิสัยทัศน์ร่วม - บางกลุ่มในชุมชน เช่น ผู้หญิงและชนกลุ่มน้อย ถูกกีดกันจากการมีส่วนร่วม (Baggio, 2024)

มิติ	เขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES)	การเคลื่อนไหวของชุมชน (Grassroots Movements)
Opportunities (โอกาส)	- การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและเขตเศรษฐกิจพิเศษช่วยเชื่อมโยงกับการค้าชายแดนและตลาดโลก - การสร้างเขตเศรษฐกิจพิเศษสามารถดึงดูดการลงทุนจากมาเลเซียและประเทศเพื่อนบ้าน - การบูรณาการเทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านเกษตรและอุตสาหกรรม (Teangsompong, 2016)	- โอกาสสร้างความร่วมมือกับองค์กรปกครองท้องถิ่นเพื่อเพิ่มความชอบธรรมและทรัพยากร - การยอมรับโมเดลการบริหารแบบมีส่วนร่วมในระดับนโยบาย (participatory governance) ที่เปิดโอกาสให้เสียงชุมชนมีบทบาท (Baggio, 2024) - การพัฒนาที่เน้นความยั่งยืนและวัฒนธรรมท้องถิ่นสอดคล้องกับแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และเกษตรอินทรีย์
Threats (อุปสรรค)	- ความไม่มั่นคงทางการเมือง-สังคมในพื้นที่ชายแดนภาคใต้ทำให้การลงทุนเสี่ยง (Teangsompong, 2016) - ความเหลื่อมล้ำระหว่างเมือง-ชนบทอาจทำให้ผลประโยชน์ไม่กระจายทั่วถึง - ความไม่ไว้วางใจของประชาชนต่อโครงการรัฐ	- อุปสรรคเชิงสถาบันและกฎระเบียบที่จำกัดการดำเนินโครงการ - ความไม่แน่นอนทางการเมืองและนโยบายรัฐที่ผันผวน (Baggio, 2024) - การพึ่งพาทรัพยากรท้องถิ่นเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอเมื่อเผชิญวิกฤติภายนอก เช่น วิกฤตเศรษฐกิจหรือสิ่งแวดล้อม

- ตารางข้างบนนี้ทำให้เห็นชัดเจนว่า
- เขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES)** มีความแข็งแกร่งในด้านนโยบาย การลงทุน และโครงสร้างพื้นฐาน แต่เสี่ยงต่อการไม่เชื่อมโยงกับชุมชนจริง
 - การเคลื่อนไหวของชุมชน (Grassroots Movements)** มีพลังจากชุมชนและวัฒนธรรม แต่จำกัดด้านทรัพยากรและโครงสร้าง

ตารางที่ 4.8 แสดงกลยุทธ์เปรียบเทียบ ZES และ Grassroots

กลยุทธ์	เขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES)	การเคลื่อนไหวของชุมชน (Grassroots Movements)
SO (ใช้จุดแข็งเพื่อแสวงหาโอกาส)	ใช้มาตรการจูงใจทางภาษีและโครงสร้างพื้นฐานที่รัฐลงทุน เพื่อดึงดูดการลงทุนจากมาเลเซียและประเทศเพื่อนบ้าน (Teangsompong, 2016)	- ใช้ทุนทางสังคม (Social Capital) และภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้างการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเกษตรอินทรีย์ (Baggio, 2024) - ใช้เครือข่ายชุมชนพัฒนาโครงการสังคมและสุขภาพที่ตรงกับความต้องการ

กลยุทธ์	เขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES)	การเคลื่อนไหวของชุมชน (Grassroots Movements)
	พัฒนาพื้นที่ ZES ให้เป็นศูนย์กลางด้านการค้า-อุตสาหกรรม-การเกษตรเชิงนวัตกรรม	ผลักดันกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชน (SMEs, OTOP) สู่ตลาดที่กว้างขึ้น
WO (ลดจุดอ่อนโดยอาศัยโอกาส)	- ลดปัญหาการมีส่วนร่วมต่ำ ด้วยการสร้าง “เขตประชาคมมีส่วนร่วม” ภายใน ZES ให้ประชาชนในพื้นที่มีสิทธิออกเสียง - ใช้ความร่วมมือรัฐ-เอกชน-ประชาสังคม (PPP) เพื่อจัดทำโครงการพัฒนาเชิงยั่งยืน	- แก้ข้อจำกัดด้านโครงสร้างและทรัพยากร ด้วยการร่วมมือกับ อปท. และมหาวิทยาลัยท้องถิ่น - ใช้แนวนโยบายที่สนับสนุนการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อเพิ่มความชอบธรรมของโครงการชุมชน - ใช้ทุนสนับสนุนจาก NGOs และองค์กรระหว่างประเทศเพื่อเสริมความต่อเนื่องของโครงการ
ST (ใช้จุดแข็งเพื่อลดผลกระทบจากอุปสรรค)	- ใช้ศักยภาพด้านการลงทุนและโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อลดผลกระทบจากความไม่มั่นคงทางสังคมและความเหลื่อมล้ำเมือง-ชนบท - สร้างงานในภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม เพื่อลดการพึ่งพาเศรษฐกิจนอกพื้นที่	- ใช้ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน สร้างภูมิคุ้มกันต่อวิกฤติทางการเมืองและเศรษฐกิจ - ใช้ความรู้ในท้องถิ่นและวัฒนธรรมร่วมในการแก้ไขความขัดแย้งทางชาติพันธุ์และศาสนา - ใช้กิจกรรมชุมชนเป็นเครื่องมือฟื้นฟูความเชื่อมั่นต่อรัฐ
WT (ลดจุดอ่อนและรับมือกับอุปสรรค)	- ปรับปรุงรูปแบบการบริหาร ZES จากบนลงล่าง เป็นการบริหารแบบผสม (hybrid) ที่รวมเสียงของท้องถิ่น - พัฒนานโยบายสิทธิประโยชน์ทางภาษีที่มีระยะยาวมากขึ้น เพื่อลดการมุ่งผลประโยชน์ระยะสั้น (Teangsompong, 2016) - สร้างกลไกตรวจสอบความโปร่งใสและการกระจายผลประโยชน์	- แก้ปัญหาขาดโครงสร้างและการจัดการ โดยสร้างสหกรณ์หรือเครือข่าย NGO เพื่อให้มีฐานะทางกฎหมาย - จัดอบรมผู้นำชุมชนด้านการจัดการโครงการ เพื่อลดปัญหาความไม่ต่อเนื่อง - สร้างพื้นที่สนทนา (dialogue platforms) ที่ให้กลุ่มชายขอบ เช่น ผู้หญิงและชนกลุ่มน้อย เข้ามามีส่วนร่วม

ตารางข้างบนนี้ทำให้เห็นความต่างเชิงกลยุทธ์

- ZES เน้นบนลงล่าง โดยใช้ ทุน-โครงสร้าง-นโยบายรัฐ เป็นฐาน แต่ต้องปรับตัวให้มีความยั่งยืนและเชื่อมกับท้องถิ่นจริง
- Grassroots เน้นล่างขึ้นบน โดยใช้ ทุนทางสังคม-วัฒนธรรม-ความเข้มแข็งชุมชน เป็นฐาน แต่ต้องเสริมโครงสร้าง ความต่อเนื่อง และการสนับสนุนเชิงสถาบัน

นอกจากนี้ การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงานต่างๆ ยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสร้างแนวทางแบบองค์รวมที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน หน่วยงานของรัฐหลายแห่ง เช่น ด้านสาธารณสุข การศึกษา และการพัฒนาเศรษฐกิจ มักดำเนินเป้าหมายของตนเองโดยอิสระ โดยละเลยความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างภาคส่วนเหล่านี้ ตัวอย่างเช่น โครงการที่ออกแบบมาเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา อาจได้รับผลกระทบเชิงลบจากการจัดสรรงบประมาณไม่เพียงพอ หรือการสนับสนุนด้านโลจิสติกส์จากภาคสาธารณสุขที่ขาดประสิทธิภาพ ส่งผลให้ผลลัพธ์ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น ความพยายามที่แยกส่วนเช่นนี้ขัดขวางการสร้างผลลัพธ์เชิงบูรณาการ ซึ่งสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านโมเดลการบริหารแบบความร่วมมือ

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารยังซับซ้อนขึ้นด้วยการครอบงำของโครงสร้างอำนาจไม่เป็นทางการ ที่ดำเนินไปคู่ขนานกับโครงสร้างราชการอย่างเป็นทางการ ผู้นำท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชนสามารถมีอิทธิพลต่อกระบวนการกำหนดนโยบาย ซึ่งอาจส่งผลให้สถาบันราชการถูกลดทอนบทบาท แม้ว่าโครงสร้างไม่เป็นทางการเหล่านี้จะสามารถอำนวยความสะดวกต่อการมีส่วนร่วมของรากหญ้าและนวัตกรรมท้องถิ่น แต่ก็สามารถสร้างความตึงเครียดกับหน่วยงานทางการที่พยายามยืนยันอำนาจของตน ผลที่ตามมาของความตึงเครียดดังกล่าวมักก่อให้เกิดความวาทะที่แข่งขันกัน ซึ่งอาจขัดขวางการพัฒนาที่เป็นเอกภาพและยังเพิ่มความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม (Sukhopala, 2018)

ยิ่งไปกว่านั้น บริบททางการเมืองในภาพรวมซึ่งมีลักษณะโดยระดับของอำนาจปกครองตนเองที่แตกต่างกันที่มอบให้แก่ท้องถิ่น ก็สามารถจำกัดหรือเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารได้เช่นกัน เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้อาจเผชิญข้อจำกัดจากอำนาจส่วนกลางที่ไม่เข้าใจภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมและสังคมเฉพาะพื้นที่ ความไม่สอดคล้องนี้ย่อมบั่นทอนศักยภาพการตอบสนองของโครงการพัฒนาตำบล เพราะผู้กำหนดนโยบายระดับชาติมักไม่เข้าใจความต้องการและการเปลี่ยนแปลงท้องถิ่นอย่างถ่องแท้ ผลลัพธ์คือนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับความปรารถนาของชุมชนย่อมประสบความล้มเหลว และทำลายประสิทธิภาพของเป้าหมายการพัฒนาในภาพรวม

โดยภาพรวม อุปสรรคด้านการบริหารในจังหวัดชายแดนภาคใต้เน้นย้ำถึงความจำเป็นของแนวทางเชิงเปลี่ยนผ่าน (transformative approach) ที่เน้นการบูรณาการระบบการบริหาร เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน และกระบวนการตัดสินใจเชิงท้องถิ่น การเปลี่ยนจากโครงสร้างราชการที่แข็งตัวไปสู่โมเดลการบริหารที่ยืดหยุ่นกว่า โดยบูรณาการองค์ความรู้ในท้องถิ่นและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายฝ่าย จะไม่เพียงช่วยแก้ปัญหาความไร้ประสิทธิภาพที่มีอยู่ แต่ยังเปิดทางสู่กลยุทธ์การพัฒนาตำบลที่ตอบสนองและมีประสิทธิผลมากกว่า แม้การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นเรื่องท้าทาย แต่ถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อการบรรลุการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมที่ยั่งยืนในพื้นที่ที่มีความผันผวนทางประวัติศาสตร์เช่นนี้

สถานการณ์ทางการเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อกลยุทธ์การพัฒนาระดับพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านอำนาจปกครองตนเองและกระบวนการตัดสินใจ จังหวัดเหล่านี้ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และอุปสรรคทางเศรษฐกิจ-สังคม มักมีความสัมพันธ์กับส่วนกลางที่กีดกันการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการแทนที่ทางการเมืองของท้องถิ่นมาอย่างยาวนาน การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นสิ่งสำคัญในการวิเคราะห์การพัฒนาระดับตำบลผ่านกรอบ SWOT เพราะการปฏิสัมพันธ์ระหว่างขีดความสามารถของการบริหารท้องถิ่นกับโครงสร้างทางการเมืองระดับสูงส่งผลโดยตรงต่อผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม

ในด้านจุดแข็ง รัฐส่วนท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความเข้าใจที่ลึกซึ้งซึ่งต่อความต้องการและลำดับความสำคัญของชุมชนตนเอง Kitanant และคณะ (2025) ชี้ว่า ความใกล้ชิดกับประชาชนทำให้ผู้นำท้องถิ่นสามารถตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วทั้ง ความรู้เชิงลึกนี้ส่งเสริมการริเริ่มโครงการในระดับฐานรากที่สามารถสร้างทางออกเฉพาะต่ออุปสรรคทางเศรษฐกิจ-สังคม เช่น การบรรเทาความยากจน การศึกษา และการบริการสุขภาพ นอกจากนี้ เมื่อการบริหารท้องถิ่นเข้มแข็ง ยังช่วยสร้างความเป็นเจ้าของและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งส่งเสริมความสามัคคีทางสังคมและความไว้วางใจต่อสถาบันสาธารณะ

ในด้านจุดอ่อน ข้อบกพร่องที่เด่นชัดคือความลังเลของส่วนกลางในการมอบอำนาจให้กับรัฐส่วนท้องถิ่น ความลังเลนี้มักนำไปสู่ความไม่สอดคล้องในการดำเนินนโยบาย และการใช้แนวทางแบบบนลงล่างที่ไม่สะท้อนความเป็นจริงในพื้นที่ การควบคุมอย่างเข้มงวดจากรัฐบาลกลางยังเป็นการขัดขวางนวัตกรรมและความยืดหยุ่นของผู้นำท้องถิ่น ทำให้กลยุทธ์การพัฒนาไร้ประสิทธิภาพ การจำกัดอำนาจปกครองตนเองยิ่งตอกย้ำความไม่เชื่อมโยงระหว่างลำดับความสำคัญของตำบลกับเป้าหมายระดับชาติ และยังทำให้กระบวนการตัดสินใจล่าช้า ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการเร่งด่วนของประชาชนได้

ในด้านโอกาส สถานการณ์การเมืองที่เปลี่ยนแปลงเปิดพื้นที่ใหม่สำหรับการเสริมสร้างกลยุทธ์การพัฒนา เช่น นโยบายการกระจายอำนาจที่เพิ่มขึ้นเพื่อเสริมอำนาจให้ท้องถิ่น และส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วม ความเป็นอิสระที่มากขึ้นช่วยให้ท้องถิ่นบริหารจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ สนับสนุนการพัฒนาที่ขับเคลื่อนโดยชุมชน และเพิ่มมาตรการความรับผิดชอบ นอกจากนี้ การตระหนักถึงความจำเป็นของการบริหารที่ครอบคลุมมากขึ้น ยังนำไปสู่การริเริ่มที่เปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่ายเข้ามามีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งสามารถสร้างโครงสร้างความร่วมมือใหม่ที่ก้าวข้ามกรอบการบริหารแบบเดิม และนำไปสู่ผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจ-สังคมที่ดีกว่า

ในด้านอุปสรรค ความขัดแย้งที่ยังดำเนินอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้สร้างความซับซ้อนต่อโครงสร้างการบริหารและความพยายามด้านการพัฒนา กิจกรรมของกลุ่มก่อความไม่สงบและความตึงเครียดระหว่างชุมชนบั่นทอนความชอบธรรมของการบริหาร และทำให้ความร่วมมือระหว่างท้องถิ่นกับส่วนกลางยุ่งยากยิ่งขึ้น อีกทั้งความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคมที่พัวพันกับความแตกต่างด้านชาติพันธุ์และศาสนา มักสร้างความรู้สึกลูกทอดทิ้งในบางกลุ่ม ซึ่งยิ่งบั่นทอนเสถียรภาพของการบริหารท้องถิ่น อุปสรรคในการสร้างการแทนที่ทางการเมืองอย่างเท่าเทียมและการส่งเสริมความสามัคคีทางสังคมจึงเป็นเรื่องพื้นฐาน เพราะมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพของกลยุทธ์การพัฒนา

โดยสรุป การปฏิสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์ทางการเมืองกับกลยุทธ์การพัฒนาตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความซับซ้อน จุดแข็งของความรู้ในท้องถิ่นที่ลึกซึ้งสามารถถูกบั่นทอนด้วยจุดอ่อนด้านอำนาจปกครองตนเองที่จำกัด ในขณะที่โอกาสจากการกระจายอำนาจต้องเผชิญกับอุปสรรคจากความขัดแย้งและความแตกแยกทางสังคม การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในพื้นที่นี้ไม่ใช่เพียงการปฏิรูประบบราชการเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการทำความเข้าใจใหม่ต่อโครงสร้างสังคม-การเมืองที่รองรับการพัฒนาชุมชน เน้นให้เห็นความจำเป็นของแนวทางการพัฒนาที่บูรณาการและสอดคล้องกับบริบทจริงของพื้นที่

อุปสรรคทางสังคม-วัฒนธรรม ในจังหวัดชายแดนภาคใต้เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์และความขัดแย้งระดับพื้นที่ที่มีมาอย่างยาวนาน นักวิชาการสังเกตว่าปัจจัยเหล่านี้ส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อความสามัคคีของชุมชน ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และประสิทธิผลโดยรวมของโครงการพัฒนาตำบล (Nazaruddin และคณะ, 2023) พื้นที่นี้ประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่ซับซ้อน ทั้งชาวไทยมุสลิมไทยพุทธ รวมถึงชาวมาเลย์และจีน ความหลากหลายเช่นนี้สามารถเพิ่มคุณค่าให้ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ แต่ขณะเดียวกันก็เป็นที่มาของอุปสรรคที่บั่นทอนการบริหารและการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม

หนึ่งในอุปสรรคหลักคือความบาดหมางทางประวัติศาสตร์ที่เกิดจากความขัดแย้งเชิงชาติพันธุ์-การเมืองที่ยืดเยื้อ ความไม่พอใจที่ฝังรากลึกเกี่ยวกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม การแทนที่ทางการเมือง และความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ความไม่ไว้วางใจระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ ขัดขวางความพยายามสร้างความสามัคคีและการบริหารแบบร่วมมือ ความขัดแย้งเหล่านี้ถูกซ้ำเติมด้วยแนวทางการปกครองที่เน้นส่วนกลางซึ่งมักละเลยความต้องการและความปรารถนาทางวัฒนธรรมของชุมชนที่หลากหลาย (Nazaruddin และคณะ, 2023) ทำให้ประชาชนจำนวนมากรู้สึกถูกกีดกันและทอดทิ้ง

นอกเหนือจากความบาดหมางทางประวัติศาสตร์แล้ว อุปสรรคทางสังคม-วัฒนธรรมยังถูกซับซ้อนขึ้นด้วยความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความยากจนยังคงเป็นปัญหาหลักในพื้นที่ และความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจก็มักสอดคล้องกับเส้นแบ่งชาติพันธุ์ ทำให้เกิดการแข่งขันแย่งชิงทรัพยากรและเพิ่มความตึงเครียดระหว่างชุมชน ความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจเช่นนี้ยังสามารถสร้างวงจรความไม่พอใจซึ่งบางกลุ่มที่ถูกกีดกันอาจหันไปสู่แนวคิดสุดโต่งเพื่อแสดงออกถึงข้อเรียกร้องของตนเอง

ตารางที่ 4.9 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในด้านการบริหารและการเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ	รายละเอียด
Strengths (จุดแข็ง)	• รัฐส่วนท้องถิ่นมีความใกล้ชิดกับประชาชน ทำให้เข้าใจความต้องการและลำดับความสำคัญของชุมชนได้อย่างลึกซึ้ง (Kitanant และคณะ, 2025) • การมีผู้นำท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชนช่วยเอื้อต่อการมีส่วนร่วมและนวัตกรรมในพื้นที่ (Sukhopala, 2018) • ความรู้และประสบการณ์ในระดับพื้นที่สามารถสร้างโครงการที่ตอบสนองต่อปัญหาเฉพาะ เช่น ความยากจน การศึกษา และสุขภาพ
Weaknesses (จุดอ่อน)	• การขาดการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ทำให้ความพยายามเชิงนโยบายแยกส่วนและไร้เอกภาพ (Sukhopala, 2018) • ความลังเลของส่วนกลางในการกระจายอำนาจ นำไปสู่การใช้แนวทางบนลงล่างที่ไม่สะท้อนความเป็นจริงในพื้นที่ (Kitanant และคณะ, 2025) • ความไร้ประสิทธิภาพเชิงระบบราชการ การตัดสินใจล่าช้า และการควบคุมจากส่วนกลางขัดขวางนวัตกรรมของผู้นำท้องถิ่น

มิติ	รายละเอียด
	• อิทธิพลของโครงสร้างอำนาจไม่เป็นทางการ ทำให้เกิดความตึงเครียดกับหน่วยงานราชการ
Opportunities (โอกาส)	• แนวนโยบายการกระจายอำนาจ (Decentralization) ที่เพิ่มขึ้น เอื้อต่อการเสริมอำนาจให้ท้องถิ่น (Kitanant และคณะ, 2025) • การส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) เปิดโอกาสให้หลายภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ • ความตระหนักถึงความจำเป็นของการบูรณาการนโยบายมากขึ้น ทำให้เกิดพื้นที่สำหรับสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน (Sukhopala, 2018)
Threats (อุปสรรค)	• ความขัดแย้งและความไม่สงบในพื้นที่ยังคงดำเนินอยู่ บั่นทอนความชอบธรรมของการบริหารและทำให้ความร่วมมือระหว่างส่วนกลาง-ท้องถิ่นซับซ้อนขึ้น • ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมที่สอดคล้องกับเส้นแบ่งชาติพันธุ์และศาสนา ก่อให้เกิดความรู้สึกถูกทอดทิ้ง (Nazaruddin และคณะ, 2023) • ความไม่ไว้วางใจของประชาชนต่อสถาบันรัฐและนโยบายจากส่วนกลาง • ปัญหาการแทนที่ทางการเมืองที่ไม่เท่าเทียมและการขาดการมีส่วนร่วมของกลุ่มชายขอบ

ตารางข้างบนนี้ทำให้พบว่าจุดแข็งของการเมืองท้องถิ่นคือความเข้าใจพื้นที่และความใกล้ชิดกับประชาชน แต่ถูกจำกัดด้วย จุดอ่อน ด้านระบบราชการและการรวมศูนย์อำนาจ ส่วน โอกาส อยู่ที่การกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วม แต่ก็ต้องเผชิญกับ อุปสรรค จากความขัดแย้งและความเหลื่อมล้ำ

ตารางที่ 4.10 แสดงกลยุทธ์หรือ TOWS ด้านการบริหารและการเมืองจังหวัดชายแดนภาคใต้

กลยุทธ์	แนวทางดำเนินงาน
SO (ใช้จุดแข็งเพื่อ แสวงหา โอกาส)	• ใช้ความใกล้ชิดของผู้นำท้องถิ่นกับประชาชน (Kitanant และคณะ, 2025) ร่วมกับแนวนโยบายกระจายอำนาจ เพื่อพัฒนานโยบายที่ตอบสนองความต้องการจริงของพื้นที่ • ใช้เครือข่ายชุมชนและอำนาจไม่เป็นทางการที่เข้มแข็ง เพื่อเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) • บูรณาการโครงการชุมชนเข้ากับนโยบายรัฐ เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาในระดับตำบล-ชาติ
WO (ลดจุดอ่อน โดยอาศัย โอกาส)	• ใช้การปฏิรูปการกระจายอำนาจเพื่อลดข้อจำกัดของระบบราชการและการรวมศูนย์อำนาจ • จัดตั้ง “คณะทำงานบูรณาการ” ระหว่างหน่วยงานรัฐและท้องถิ่น เพื่อลดความแยกส่วนของนโยบาย (Sukhopala, 2018)

กลยุทธ์	แนวทางดำเนินงาน
	ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากหลายภาคส่วนในการจัดทำนโยบาย เพื่อลดการครอบงำจากโครงสร้างอำนาจไม่เป็นทางการ
ST (ใช้จุดแข็งเพื่อลดผลกระทบจากอุปสรรค)	- ใช้ความเข้าใจท้องถิ่นของรัฐบาลตำบล เพื่อลดความไม่ไว้วางใจและเพิ่มการยอมรับของประชาชน - ใช้เครือข่ายชุมชนเพื่อจัดกิจกรรมเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์-ศาสนา ลดความตึงเครียดทางสังคม (Nazaruddin และคณะ, 2023) - สร้าง “แพลตฟอร์มเจรจา” ระหว่างรัฐและชุมชน เพื่อลดช่องว่างและความรู้สึกถูกทอดทิ้ง
WT (ลดจุดอ่อนและรับมือกับอุปสรรค)	- ปฏิรูประบบราชการ ลดขั้นตอนที่ซ้ำซ้อนและสร้างความโปร่งใส เพื่อแก้ปัญหาความล่าช้าในการตัดสินใจ - เพิ่มกลไกตรวจสอบและการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อลดความไม่ไว้วางใจต่อสถาบันรัฐ - เสริมมาตรการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม เพื่อบรรเทาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคมที่สัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ - พัฒนากลยุทธ์ความมั่นคงเชิงป้องกัน ควบคู่กับการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม เพื่อสร้างสันติภาพเชิงบูรณาการ

ตารางข้างบนนี้แสดงให้เห็นแนวทางว่า

- SO ใช้จุดแข็งของผู้นำท้องถิ่นและเครือข่ายชุมชนเพื่อเสริมการกระจายอำนาจ
- WO ใช้โอกาสการปฏิรูปเพื่อลดข้อจำกัดระบบราชการ
- ST ใช้ทุนทางสังคมและความใกล้ชิดพื้นที่เพื่อลดผลกระทบจากความขัดแย้ง
- WT เน้นการปฏิรูประบบราชการและการกระจายทรัพยากรเพื่อรับมือกับความเหลื่อมล้ำ

อุปสรรคทางสังคม-วัฒนธรรมด้านการศึกษา เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข การเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพยังคงถูกจำกัด โดยเฉพาะในตำบลชนบท ความแตกต่างของหลักสูตรและภาษาที่ใช้ในการเรียนการสอนยิ่งซ้ำเติมการถูกกีดกันของชนกลุ่มน้อย ทำให้การมีส่วนร่วมในการบริหารและโครงการพัฒนาท้องถิ่นลดลง ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษายังนำไปสู่การขาดการเป็นตัวแทน เสริมสร้างอคติ และทำให้วงจรความยากจนและความขัดแย้งดำรงอยู่ต่อไป

ในเชิงวัฒนธรรม การที่ชุมชนไม่ถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารตำบลกลับทำให้อุปสรรคทางสังคม-วัฒนธรรมรุนแรงขึ้น โมเดลการบริหารหลายแบบยังคงยึดแนวทางบนลงล่าง (top-down) ที่ไม่ตอบสนองต่อจารีต ประเพณี และมุมมองของผู้นำท้องถิ่น ความไม่เชื่อมโยงนี้ส่งเสริมความเฉื่อยชาของชุมชน และบั่นทอนความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นในการกำหนดนโยบายพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ การดึงผู้นำชาติพันธุ์และการบูรณาการขนบธรรมเนียมประเพณีเข้าสู่โครงสร้างการบริหารสามารถเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน และเสริมสร้างสายสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มต่างๆ ให้มีความยืดหยุ่นมากขึ้น

แม้ว่าความหลากหลายทางชาติพันธุ์ในจังหวัดชายแดนภาคใต้จะก่อให้เกิดอุปสรรคที่สำคัญ แต่ก็ยังเปิดโอกาสสำหรับการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน หากได้รับการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม อย่างไรก็ตาม ศักยภาพนี้จะเกิดขึ้นได้จริงก็ต่อเมื่อมีกลไกที่ส่งเสริมการสนทนา ความเข้าใจร่วม และความร่วมมือระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ การยอมรับเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละกลุ่ม และการสร้างบรรยากาศที่เคารพความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยเน้นเป้าหมายร่วมจะสามารถสร้างพื้นฐานของความสามัคคีชุมชนที่แข็งแกร่งขึ้นในการเผชิญกับอุปสรรคทางสังคม-วัฒนธรรม

กล่าวโดยสรุป ภูมิทัศน์ทางสังคม-วัฒนธรรมของจังหวัดชายแดนภาคใต้ถูกกำหนดโดยความซับซ้อนทางประวัติศาสตร์ ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และความแตกแยกด้านการศึกษา ซึ่งล้วนส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชน การแก้ไขอุปสรรคเหล่านี้จำเป็นต้องมีความพยายามร่วมกันเพื่อเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชน ส่งเสริมการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม และส่งเสริมการเสวนาระหว่างชาติพันธุ์ หากขาดความพยายามเหล่านี้ ศักยภาพการพัฒนาตำบลก็ยังคงถูกจำกัด และส่งผลกระทบต่อแนวโน้มทางเศรษฐกิจ-สังคมโดยรวมของพื้นที่

จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยเฉพาะยะลา ปัตตานี และนราธิวาส มีลักษณะเฉพาะที่ผสมผสานการเปลี่ยนแปลงเศรษฐกิจ-สังคมและอุปสรรคด้านการบริหารอย่างซับซ้อน ในบริบทนี้ การบูรณาการเศรษฐกิจระดับพื้นที่ผ่านกรอบความร่วมมือ เช่น สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ASEAN) จึงแสดงให้เห็นถึง “ความเป็นสองด้าน” ที่ซับซ้อนของทั้งโอกาสและอุปสรรคต่อการพัฒนาท้องถิ่น

โอกาสหลักของการบูรณาการอาเซียน คือศักยภาพในการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจผ่านการค้าและการลงทุน ขณะที่อาเซียนมุ่งสร้างประชาคมเศรษฐกิจที่เป็นเอกภาพมากขึ้น จังหวัดชายแดนภาคใต้สามารถใช้ประโยชน์จากตำแหน่งทางภูมิศาสตร์และสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม เพื่อขยายเครือข่ายการค้ากับประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะมาเลเซีย การสร้างเขตการค้าชายแดนสามารถกระตุ้นเศรษฐกิจท้องถิ่น สร้างงาน และส่งเสริมความร่วมมือในสาขาเกษตร ประมง และการท่องเที่ยว (Somnuek, 2017) สาขาเหล่านี้ถือเป็นหัวใจของโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมในพื้นที่และสามารถได้รับประโยชน์อย่างมากจากความต้องการและการลงทุนในระดับพื้นที่

นอกจากนี้ การเน้นการเชื่อมโยงผ่านโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของอาเซียน ยังสอดคล้องกับความต้องการของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งประสบปัญหาการขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานมายาวนาน การปรับปรุงระบบขนส่งและโลจิสติกส์ เช่น ถนน รถไฟ และท่าเรือ สามารถช่วยให้การเข้าถึงตลาดของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการส่งเสริมเทคโนโลยีดิจิทัลผ่านโครงการอาเซียนยังเปิดโอกาสทางธุรกิจใหม่ โดยเฉพาะการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งสามารถกระตุ้นนวัตกรรมและผู้ประกอบการท้องถิ่นได้อย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การบูรณาการจังหวัดชายแดนภาคใต้เข้าสู่กรอบเศรษฐกิจของอาเซียนก็ไม่ปราศจากอุปสรรค หนึ่งในข้อจำกัดสำคัญคือความไม่สงบทางการเมือง-สังคมที่ดำรงอยู่มายาวนาน การเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งทางสังคมยังคงเป็นอุปสรรคต่อการลงทุน และลดความเชื่อมั่นของนักลงทุนภายนอก อีกทั้งโครงสร้างการบริหารท้องถิ่นยังขาดขีดความสามารถและความยืดหยุ่นในการดำเนินนโยบายที่ตอบสนองทั้งความต้องการของประชาชนท้องถิ่นและข้อกำหนดที่มาพร้อมกับการเข้าร่วมในกรอบเศรษฐกิจระดับพื้นที่ ปัญหาการคอร์รัปชันและการขาดการแทนที่ทางการเมืองก็ยิ่งเพิ่มความแตกแยกและจำกัดประสิทธิภาพของโครงการอาเซียนในพื้นที่

นอกจากนี้ ความเหลื่อมล้ำเชิงโอกาสระหว่างพื้นที่ที่เจริญกว่าและจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงเป็นปัญหาสำคัญ การบูรณาการอาเซียนอาจยิ่งซ้ำเติมช่องว่างนี้ โดยจังหวัดที่ร่ำรวยกว่าจะได้รับประโยชน์มากกว่าเพราะมีโครงสร้างพื้นฐานที่ดีกว่า ระดับการศึกษาสูงกว่า และระบบเศรษฐกิจพาณิชย์ที่พัฒนาดีกว่า ในขณะที่จังหวัดชายแดนภาคใต้เสี่ยงที่จะถูกทิ้งไว้ข้างหลัง หากไม่มีมาตรการเชิงรุกเพื่อรับรองการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรมและการเสริมศักยภาพให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่

ความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงการบริหารระดับพื้นที่ที่ยังยิ่งซ้ำเติมอุปสรรคเหล่านี้ การดำเนินโครงการอาเซียนอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีการประสานระหว่างโครงสร้างการบริหารท้องถิ่นและระดับพื้นที่ ซึ่งไม่ใช่เรื่องง่าย ความแตกต่างด้านศักยภาพของฝ่ายบริหารท้องถิ่น การมีส่วนร่วมของชุมชน และความสอดคล้องของนโยบาย อาจขัดขวางความพยายามด้านความร่วมมือ นอกจากนี้ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและบริบททางสังคม-การเมืองของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังเรียกร้องให้มีแนวทางที่สอดคล้องกับพื้นที่ ซึ่งมักถูกมองข้ามโดยนโยบายอาเซียนที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน ทำให้เกิดการดำเนินงานที่ไม่สอดคล้องหรือไร้ประสิทธิภาพ

โดยสรุป แม้ว่าการบูรณาการทางเศรษฐกิจระดับพื้นที่ เช่น อาเซียน จะเปิดเส้นทางที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาท้องถิ่นในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่การทำให้ศักยภาพดังกล่าวเกิดผลจริงจำเป็นต้องมีความเข้าใจอย่างรอบด้านต่อจุดแข็งและจุดอ่อนเฉพาะพื้นที่ แนวทางที่ละเอียดอ่อนและคำนึงถึงความเหลื่อมล้ำด้านการบริหารและเศรษฐกิจ-สังคมจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากการบูรณาการนี้ได้เต็มที่

กรณีศึกษาเชิงพื้นที่ หลายกรณีได้แสดงให้เห็นตัวอย่างของโครงการที่ประสบความสำเร็จและสามารถเป็นต้นแบบสำหรับการริเริ่มในอนาคต ตัวอย่างเช่น “โครงการพัฒนาชุมชนแบบบูรณาการ” ที่อำเภอเบตง จังหวัดยะลา ซึ่งมีเป้าหมายในการเสริมพลังให้แก่ชุมชนท้องถิ่นผ่านการวางแผนแบบมีส่วนร่วม และการจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์เกษตรและท่องเที่ยว เกษตรกรท้องถิ่นได้รับการฝึกอบรมด้านเกษตรกรรมยั่งยืน ส่งผลให้ผลผลิตเพิ่มขึ้นและรายได้หลากหลายขึ้น พร้อมกันนั้น โครงการยังใช้ประโยชน์จากความงดงามตามธรรมชาติของพื้นที่เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งช่วยสร้างงานและเพิ่มความภาคภูมิใจในชุมชน การบริหารจัดการดำเนินไปผ่านความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) แสดงให้เห็นถึงแนวทางเชิงความร่วมมือที่บูรณาการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลายฝ่าย

สำหรับอีกตัวอย่างหนึ่งคือ “โครงการส่งเสริมการค้าขายอย่างยั่งยืน” ในจังหวัดนราธิวาส โครงการนี้แก้ไขความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคมโดยการส่งเสริมทางเลือกด้านการเงินขนาดเล็ก (microfinance) และการฝึกอบรมวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่ โดยการมีส่วนร่วมของกลุ่มชายขอบ เช่น ผู้หญิงและเยาวชน โครงการนี้ทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถเริ่มธุรกิจขนาดเล็กภายในตำบล ส่งผลให้โอกาสการจ้างงานเพิ่มขึ้น โครงสร้างการบริหารที่สำเร็จเกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและภาคประชาสังคม ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการจัดสรรทรัพยากรและสร้างการฝึกอบรมที่สร้างสรรค์ ผลลัพธ์คือเศรษฐกิจท้องถิ่นที่มีภูมิคุ้มกันที่แข็งแกร่ง แสดงให้เห็นศักยภาพของโมเดล microfinance ในการพัฒนาพื้นที่

ตารางที่ 4.11 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ในด้านการศึกษา-สังคม-เศรษฐกิจ จังหวัดชายแดนภาคใต้

มิติ	รายละเอียด
Strengths (จุดแข็ง)	• รัฐส่วนท้องถิ่นเข้าใจความต้องการเฉพาะของชุมชนและสามารถสร้างโครงการพัฒนาที่ตอบสนองต่อปัญหา เช่น ความยากจน การศึกษา และสุขภาพ (Kitanant และคณะ, 2025) • ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์สามารถเป็นฐานสำหรับการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง (Nazaruddin และคณะ, 2023) • ภาคเกษตร ประมง และการท่องเที่ยว เป็นภาคเศรษฐกิจหลักที่สามารถต่อยอดสู่ตลาดพื้นที่ (Somnuek, 2017) • กรณศึกษาเช่นโครงการพัฒนาชุมชนบูรณาการที่เบตง และโครงการส่งเสริมการค้าขายอย่างยั่งยืนที่นราธิวาส แสดงศักยภาพของการพัฒนาเชิงมีส่วนร่วม
Weaknesses (จุดอ่อน)	• ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา โดยเฉพาะในตำบลชนบท เข้าถึงการศึกษาคุณภาพต่ำ หลักสูตรไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรม ทำให้เกิดอัตราการออกกลางคันสูง • การไม่ดึงชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารตำบล ทำให้สูญเสียโอกาสจากภูมิปัญญาท้องถิ่น • ขาดโครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษาและเศรษฐกิจ เช่น โรงเรียน ระบบขนส่ง ตลาด และเทคโนโลยีดิจิทัล • โครงสร้างการบริหารท้องถิ่นยังขาดความยืดหยุ่นและความสามารถในการรองรับนโยบายระดับพื้นที่ (Sukhopala, 2018)
Threats (อุปสรรค)	• ความขัดแย้งทางสังคม-การเมืองในพื้นที่ทำให้การลงทุนและความร่วมมือระหว่างประเทศมีความเสี่ยง • ความเหลื่อมล้ำระหว่างจังหวัดที่พัฒนาแล้วกับจังหวัดชายแดนภาคใต้ อาจทำให้พื้นที่ถูกทิ้งไว้ข้างหลังในการบูรณาการอาเซียน • ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจและความไม่พร้อมด้านบุคลากรท้องถิ่นในการแข่งขันกับตลาดพื้นที่ • ความแตกต่างด้านวัฒนธรรมและภาษายังเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงโอกาสการศึกษาและเศรษฐกิจอย่างเท่าเทียม (Nazaruddin และคณะ, 2023)

ตารางข้างบนนี้ทำให้พบว่า

- จุดแข็ง อยู่พื้นฐานเศรษฐกิจท้องถิ่นและความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ต่อยอดได้
- จุดอ่อน เน้นที่ความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษาและโครงสร้างพื้นฐาน
- โอกาส เชื่อมโยงกับการบูรณาการอาเซียนทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน ดิจิทัล และการค้า
- อุปสรรค มาจากความไม่สงบ ความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ และอุปสรรคทางวัฒนธรรม

ตารางที่ 4.12 แสดงกลยุทธ์หรือ TOWS ในด้านการศึกษา-สังคม-เศรษฐกิจ จังหวัดชายแดนภาคใต้

กลยุทธ์	แนวทางดำเนินงาน
SO (ใช้จุดแข็งเพื่อ แสวงหาโอกาส)	• ใช้จุดแข็งด้านภาคเกษตร ประมง และการท่องเที่ยว (Somnuek, 2017) เชื่อมโยงกับเขตการค้าชายแดนที่อาเซียนสนับสนุน เพื่อเพิ่มการจ้างงานและรายได้ • ใช้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความสัมพันธ์ชายแดน เป็นฐานพัฒนาโครงการการศึกษาเชิงวัฒนธรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ • ใช้กรณีความสำเร็จจากโครงการชุมชน เช่น เบตงและนราธิวาส เป็นต้นแบบขยายผลในพื้นที่อื่น โดยอาศัยเงินทุนและการสนับสนุนจากอาเซียน
WO (ลดจุดอ่อนโดย อาศัยโอกาส)	• แก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านการศึกษา โดยบูรณาการโครงการทุนการศึกษาและการแลกเปลี่ยนในระดับอาเซียน (Nazaruddin และคณะ, 2023) • ใช้การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานของอาเซียนเพื่อชดเชยข้อจำกัดในระบบขนส่ง การศึกษา และเทคโนโลยีดิจิทัล • จัดอบรมเสริมทักษะดิจิทัลและอาชีพศึกษาให้เยาวชนท้องถิ่น เพื่อลดช่องว่างการมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจ
ST (ใช้จุดแข็งเพื่อ ลดผลกระทบ จากอุปสรรค)	• ใช้ความใกล้ชิดของรัฐส่วนท้องถิ่นกับประชาชน (Kitanant และคณะ, 2025) เพื่อลดความไม่ไว้วางใจและสร้างโครงการพัฒนาเชิงมีส่วนร่วม • ใช้ทุนทางสังคมและความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นกลไกสร้าง “การท่องเที่ยวเชิงสันติภาพ” (peace tourism) ลดความตึงเครียดทางชาติพันธุ์ • ใช้ความรู้ในท้องถิ่นผนวกกับเครือข่ายอาเซียนด้านเกษตรและอาหาร สร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดผลกระทบจากความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ
WT (ลดจุดอ่อนและ รับมือกับ อุปสรรค)	• ปฏิรูปหลักสูตรการศึกษาให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมและภาษาของพื้นที่ ลดอัตราการออกกลางคัน • พัฒนากลไกตรวจสอบการกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ที่อาเซียนอาจซ้ำเติม • เสริมสร้างขีดความสามารถของหน่วยงานท้องถิ่นด้านการบริหาร เพื่อรับมือกับความซับซ้อนของนโยบายทั้งระดับชาติและพื้นที่ (Sukhopala, 2018) • ใช้โครงการอาชีพและไมโครไฟแนนซ์สำหรับกลุ่มชายขอบ เช่น ผู้หญิงและเยาวชน เพื่อลดการถูกกีดกันทางเศรษฐกิจ-สังคม

ตารางข้างบนนี้แสดงให้เห็นว่า

- SO เน้นการต่อยอดจุดแข็ง (เศรษฐกิจพื้นฐาน–ทุนวัฒนธรรม) กับโอกาสจากการบูรณาการอาเซียน
- WO เน้นการใช้นโยบายอาเซียนช่วยลดข้อจำกัดด้านโครงสร้างและการศึกษา
- ST เน้นใช้ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อรับมือกับความไม่มั่นคงและความเหลื่อมล้ำ
- WT เน้นการปฏิรูปเชิงโครงสร้างและการคุ้มครองกลุ่มชายขอบ

กรณีศึกษา (ปัตตานี–สตูล)

“โครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกชุมชน” ในจังหวัดปัตตานี แสดงให้เห็นถึงวิธีการใช้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ โดยการฟื้นฟูงานหัตถกรรมดั้งเดิมและบูรณาการเข้ากับภาคการท่องเที่ยว โครงการนี้ไม่เพียงแต่รักษามรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังสร้างโอกาสการจ้างงานแก่ช่างฝีมือและผู้ผลิตงานหัตถกรรม ทั้งยังเป็นตัวแบบของการบริหารแบบมีส่วนร่วมที่ผู้นำทางวัฒนธรรมและชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจ การผสมผสานการอนุรักษ์วัฒนธรรมเข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจสะท้อนให้เห็นโอกาสในการใช้ประโยชน์จากสินทรัพย์เฉพาะถิ่น ควบคู่กับการส่งเสริมความสามัคคีของสังคม

นอกจากนี้ โครงการ “การศึกษาเพื่อทุกคนในระดับตำบล” ที่ริเริ่มในหลายชุมชนของจังหวัดสตูล ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาในการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน โครงการนี้ได้ขยายโอกาสการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพและการฝึกอบรมวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการทางเศรษฐกิจของพื้นที่ ส่งผลต่อการพัฒนาทุนมนุษย์อย่างมีนัยสำคัญ การดึงครูท้องถิ่น ผู้นำชุมชน และหน่วยงานของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการวางแผนและดำเนินการ ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเปลี่ยนแปลงเชิงการบริหารในกรณีนี้จึงเน้นนโยบายการศึกษาที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาในภาพรวม

กรณีศึกษาเหล่านี้นำเสนอข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวิธีที่โครงการพัฒนาตำบลที่ประสบความสำเร็จสามารถปรับตัวกับภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ–สังคมเฉพาะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ พวกเขาชี้ให้เห็นว่าการบริหารที่เข้มแข็ง การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการปัจจัยทางเศรษฐกิจ–สังคมเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างผลลัพธ์ที่ยั่งยืน นอกจากนี้ ความสามารถในการปรับตัวของโครงสร้างการบริหารภายในแต่ละโครงการยังสะท้อนถึงความจำเป็นของแนวทางการเปลี่ยนแปลงที่ตอบสนองต่อความต้องการของแต่ละชุมชน การเรียนรู้จากโมเดลความสำเร็จเหล่านี้ช่วยให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่สามารถระบุเส้นทางในการขยายผลและประยุกต์ใช้แนวทางที่ดีที่สุดในพื้นที่อื่น ๆ อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่มีความเสมอภาคและยั่งยืนมากขึ้น

เพื่อเสริมการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารและยกระดับกลยุทธ์เศรษฐกิจ–สังคมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ จำเป็นต้องใช้แนวทางแบบครอบคลุมหลายแง่มุม หรือ วิธีการแบบองค์รวม (multifaceted approach) ที่มุ่งแก้ไขจุดอ่อนที่มีอยู่ ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากโอกาสที่มีอยู่ ข้อเสนอแนะสำคัญมีดังนี้

- **การส่งเสริมการบริหารแบบมีส่วนร่วม** ถือเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง ชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผนและตัดสินใจที่กระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขา ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดตั้งสภาท้องถิ่นที่มีตัวแทนจากหลายกลุ่มในชุมชน กรอบดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยลดความรู้สึกถูกกีดกัน แต่ยังทำให้โครงการต่างๆ มีความสอดคล้องทางวัฒนธรรมและบริบทจริง เพิ่มโอกาสความสำเร็จ (Naipinit และคณะ, 2016) การมีส่วนร่วมยังช่วยเสริมความเชื่อมั่นต่อการบริหาร ซึ่งมักถูกบั่นทอนจากข้อร้องเรียนทางประวัติศาสตร์และการรับรู้ถึงความไม่เท่าเทียมในการกระจายทรัพยากร

- **การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน** โดยเฉพาะด้านการขนส่งและการสื่อสาร เป็นสิ่งเร่งด่วน เพราะโครงสร้างพื้นฐานที่มีประสิทธิภาพช่วยเพิ่มการเชื่อมโยงระหว่างเมืองและชนบท ทำให้เข้าถึงตลาดบริการสุขภาพ และสถาบันการศึกษาได้สะดวกยิ่งขึ้น สิ่งนี้จะกระตุ้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการจ้างงาน (Naipinit และคณะ, 2016)

- **การส่งเสริมความหลากหลายทางเศรษฐกิจ** พื้นที่ชายแดนที่พึ่งพาเกษตรและประมงมาอย่างยาวนานควรขยายไปสู่โอกาสใหม่ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตลาดหัตถกรรมท้องถิ่น และธุรกิจที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยี พร้อมพัฒนาโปรแกรมฝึกอบรมเพื่อเตรียมแรงงานท้องถิ่นเข้าสู่สาขาใหม่ ลดการพึ่งพาเศรษฐกิจแบบดั้งเดิม (Naipinit และคณะ, 2016)

- **การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรมอาชีพ** ถือเป็นหัวใจของการเสริมสร้างทุนมนุษย์ การขยายโอกาสเข้าถึงการศึกษาคุณภาพ โดยเฉพาะในระดับประถมและมัธยม จะส่งผลเชิงบวกต่อเส้นทางการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคม ขณะเดียวกันการฝึกอบรมอาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการตลาดท้องถิ่นจะช่วยเพิ่มทักษะที่จำเป็นสำหรับการจ้างงานอย่างยั่งยืน (Naipinit และคณะ, 2016)

- **การเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร** โดยการสร้างความสอดคล้องและการประสานงานของนโยบายระหว่างหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งจัดตั้งกลไกติดตามและประเมินผล เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายได้รับข้อมูลย้อนกลับที่ใช้ปรับปรุงความมีประสิทธิภาพของมาตรการ (Naipinit และคณะ, 2016)

- **การสร้างสภาพแวดล้อมที่มั่นคงด้านความมั่นคง** เป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมในพื้นที่ แม้ยังมีความตึงเครียดอยู่ แต่การส่งเสริมการเสวนาระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่นและประชาชนจะช่วยสร้างรากฐานแห่งความปรองดอง และนำไปสู่สันติภาพระยะยาว (Naipinit และคณะ, 2016)

ทั้งนี้ คณะผู้ศึกษาพบว่าหากข้อเสนอเหล่านี้ถูกนำไปปรับใช้ จังหวัดชายแดนภาคใต้ย่อมมีศักยภาพที่จะรับมือกับอุปสรรคเดิม และสร้างโครงสร้างเศรษฐกิจ-สังคมที่เข้มแข็งขึ้น โดยมีการบริหารแบบครอบคลุมเป็นฐานรองรับ

การวิเคราะห์ SWOT ของการพัฒนาตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ชี้ให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของปัจจัยเศรษฐกิจ-สังคม และการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหาร จุดแข็งที่พบคือ องค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและเข้มแข็ง ซึ่งสามารถเป็นฐานให้เกิดภูมิคุ้มกันและอัตลักษณ์ชุมชนได้ อีกทั้งทรัพยากรท้องถิ่น เช่น เกษตร ประมง และการท่องเที่ยว ก็เป็นโอกาสที่มีคุณค่าในการพัฒนาเศรษฐกิจ หากบูรณาการกับแนวทางการจัดการที่ยั่งยืน

ในด้านจุดอ่อน ยังมีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคมอย่างมาก โดยเฉพาะการขาดโครงสร้างพื้นฐานและการเข้าถึงบริการที่จำเป็น เช่น การศึกษาและการแพทย์ อุปสรรคทางการเมืองและความมั่นคงที่ฝังรากลึกยังทำให้การเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารซับซ้อน และสร้างความไม่ไว้วางใจต่อรัฐ

โอกาสที่มี ได้แก่ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและบริการสังคม รวมถึงการสนับสนุนจาก NGOs และองค์กรพัฒนาระหว่างประเทศที่สามารถนำเงินทุนและองค์ความรู้เข้ามาเสริม อีกทั้งการตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาอย่างยั่งยืนก็เปิดโอกาสให้ผนวกมิติสิ่งแวดล้อมเข้ากับการบริหารท้องถิ่น เพื่อเสริมภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ-สังคม

แต่อุปสรรคยังคงมีหลายประการ ทั้งความขัดแย้งทางการเมือง-สังคมที่ดำเนินอยู่ การรวมศูนย์การตัดสินใจจากส่วนกลางที่อาจกีดกันเสียงของท้องถิ่น และความไม่สอดคล้องระหว่างนโยบายรัฐกับความต้องการของชุมชน สิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินโครงการพัฒนาและต่อความยั่งยืนในระยะยาว

ประเด็นสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์ SWOT คือ บทบาทสำคัญของการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย ในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน โมเดลการบริหารแบบความร่วมมือที่บูรณาการประชาชน ภาคประชาสังคม ภาคเอกชน และรัฐ สามารถสร้างบรรยากาศที่ครอบคลุมมากขึ้นต่อการวางแผนและดำเนินงานการพัฒนา ความร่วมมือดังกล่าวช่วยเพิ่มความรับผิดชอบ ความโปร่งใส และการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งล้วนจำเป็นต่อการจัดการกับอุปสรรคเฉพาะของพื้นที่ชายแดนภาคใต้

ดังนั้น หากการพัฒนาจะมีความยั่งยืน จำเป็นต้องให้ทุกฝ่ายไม่เพียงเข้ามามีส่วนร่วม แต่ยังต้องมีอำนาจในการกำหนดนโยบายและโครงการที่กระทบชีวิตตนเอง สุดท้าย การวิเคราะห์ SWOT ได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นของความพยายามร่วมในการสร้างความผูกพันระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายฝ่าย เพื่อมุ่งสู่ชุมชนที่เข้มแข็งและยั่งยืนในพื้นที่นี้

จากกรณีศึกษาสามารถแยกการพัฒนาออกเป็นสองมิติหลักที่สะท้อนลักษณะเฉพาะของพื้นที่ ได้แก่ มิติแรกคือ **จังหวัดปัตตานี** ซึ่งมีการดำเนิน *โครงการอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกชุมชน* โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงมิติทางเศรษฐกิจและสังคม ผ่านการสร้างคุณค่าให้กับวัฒนธรรมท้องถิ่น การส่งเสริมอัตลักษณ์ของชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ที่อาศัยทุนทางวัฒนธรรมเป็นฐาน ขณะเดียวกัน มิติที่สองคือ **จังหวัดสตูล** ที่มุ่งเน้น *โครงการการศึกษาเพื่อทุกคนในระดับตำบล* โดยเชื่อมโยงกับการพัฒนาทุนมนุษย์ผ่านการขยายโอกาสทางการศึกษา การยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ และการสร้างความเท่าเทียมในการเข้าถึงการศึกษาเพื่อเสริมศักยภาพของประชาชนในระยะยาว ดังตารางที่ 4.13 ต่อไปนี้

ตารางที่ 4.13 แสดงรายละเอียดของจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) และกลยุทธ์ (TOWS)

มิติ	SWOT (วิเคราะห์สถานการณ์)	TOWS (แนวทางกลยุทธ์)
ปัตตานี (เศรษฐกิจ-สังคม)	Strengths มีทรัพยากรวัฒนธรรมเข้มแข็ง (หัตถกรรมท้องถิ่น, ศิลปะพื้นบ้าน), มีผู้นำทางวัฒนธรรมที่ชุมชนยอมรับ, เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (Naipinit และคณะ, 2016) Weaknesses ตลาดรองรับยังจำกัด, ขาดระบบสนับสนุนด้านธุรกิจและเทคโนโลยี, รายได้ยังไม่มั่นคง Opportunities ความสนใจด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การบูรณาการเศรษฐกิจสร้างสรรค์, การสนับสนุนจากรัฐและ NGOs. Threats ความเสี่ยงจากการทำให้วัฒนธรรมกลายเป็นสินค้า (commercialization), ความไม่มั่นคงทางสังคมในพื้นที่, การแข่งขันกับตลาดภายนอก	SO ใช้ทุนทางวัฒนธรรมสร้างการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สร้างงาน/รายได้ควบคู่กับการอนุรักษ์ WO ใช้โอกาสด้านนโยบายและ NGO ช่วยลดข้อจำกัดตลาดและทุนธุรกิจ (อบรมผู้ประกอบการ, แพลตฟอร์มออนไลน์) ST ใช้ความเข้มแข็งของผู้นำชุมชนและทุนวัฒนธรรม ลดผลกระทบจากความไม่มั่นคงและการค้าสมัยใหม่. WT ปรับโครงสร้างธุรกิจชุมชน, สร้างกองทุนชุมชน/สหกรณ์เพื่อรับมือความเสี่ยงเศรษฐกิจ
สตูล (การศึกษา-ทุนมนุษย์)	Strengths ขยายการเข้าถึงการศึกษาคุณภาพ, มีการมีส่วนร่วมจากครูท้องถิ่น-ผู้นำชุมชน-รัฐ, หลักสูตรปรับเข้ากับความต้องการเศรษฐกิจท้องถิ่น (Naipinit และคณะ, 2016). Weaknesses ขาดบุคลากรครูและทรัพยากรเพียงพอ, ความเหลื่อมล้ำด้านโครงสร้างพื้นฐาน, อัตราการออกกลางคันยังสูง Opportunities การสนับสนุนจากนโยบายการศึกษาแห่งชาติ, ความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาและอาเซียน, การฝึกวิชาชีพเชื่อมตลาดแรงงาน Threats ความเหลื่อมล้ำเชิงวัฒนธรรม/ภาษา (ชนกลุ่มน้อย), ความไม่ต่อเนื่องของงบประมาณ, ความไม่มั่นคงทางการเมืองที่กระทบการบริหารการศึกษา	SO ใช้เครือข่ายครูท้องถิ่นและผู้นำชุมชน ร่วมกันนโยบายชาติและอาเซียน ขยายการศึกษาและฝึกวิชาชีพ WO ใช้ความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยและ NGOs แก้ข้อจำกัดทรัพยากร/บุคลากร ST ใช้ความเข้มแข็งของการมีส่วนร่วม ลดผลกระทบจากความเหลื่อมล้ำภาษา-วัฒนธรรม (หลักสูตรสองภาษา, multi-cultural curriculum) WT ปรับปรุงโครงสร้างงบประมาณ, สร้างกลไกทุนการศึกษา, ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อเข้าถึงผู้เรียนชายขอบ

ตารางข้างบนนี้แสดงให้เห็นว่า

- **ปัตตานี** เน้นทุนทางวัฒนธรรม-เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ขับเคลื่อนด้วยการท่องเที่ยวและงานหัตถกรรม แต่ต้องระวังการสูญเสียอัตลักษณ์
- **สตูล** เน้นการลงทุนมนุษย์ผ่านการศึกษา-วิชาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำและยกระดับศักยภาพแรงงานท้องถิ่น

4.2 การกำหนดกรอบเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

จากในส่วนแรก (4.1) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค (SWOT) ของปัจจัยทางสังคม-เศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงด้านการบริหารในระดับตำบลของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ให้ข้อมูลครบถ้วนทั้ง **SWOT และ TOWS** ของตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมถึงการเปรียบเทียบ “เขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES)” กับ “การเคลื่อนไหวของชุมชน (Grassroots Movements)” ดังนั้นจึงสามารถสังเคราะห์ออกมาเป็น **กรอบเกณฑ์และกระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบ** ที่เหมาะสมกับบริบท จชต. ได้ดังนี้

4.2.1 กรอบเกณฑ์การคัดเลือกตำบลต้นแบบ

การประเมินตำบลต้นแบบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ได้พิจารณาครอบคลุมในสี่มิติหลัก ได้แก่ มิติทางสังคมและวัฒนธรรม มิติทางเศรษฐกิจ มิติการบริหารจัดการ และมิติบริการสังคม โดยใน มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เน้นการพิจารณาทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งสะท้อนผ่านความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน ความไว้วางใจ และความร่วมมือภายในตำบล รวมถึงการคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ท้องถิ่น เช่น การอนุรักษ์วัฒนธรรม ศาสนา และวิถีชีวิตที่สามารถผสมผสานกับการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อีกทั้งยังให้ความสำคัญกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน กลุ่มผู้นำท้องถิ่น สตรี และเยาวชน ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืน ในส่วนของ มิติทางเศรษฐกิจ มุ่งวิเคราะห์ศักยภาพของภาคเกษตรกรรมและวิสาหกิจชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มอาชีพหลัก เช่น ยางพารา ปาล์มน้ำมัน ข้าว และธุรกิจ SMEs ตลอดจนการเข้าถึงตลาดชายแดนและตลาดโลก ความสามารถในการเชื่อมโยงห่วงโซ่มูลค่า และการประยุกต์ใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ ด้าน มิติการบริหารจัดการ ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพและความโปร่งใสของโครงสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Collaborative Governance) ระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน ตลอดจนการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน สุดท้ายคือ มิติบริการสังคม ซึ่งครอบคลุมคุณภาพและความเสมอภาคทางการศึกษา ความพร้อมของระบบสาธารณสุขในระดับตำบล การเข้าถึงบริการพื้นฐานและเชิงป้องกัน ตลอดจนการยกระดับคุณภาพชีวิต การลดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และการสร้างสุขภาวะที่ดีให้กับประชาชนในพื้นที่

4.2.2 กระบวนการคัดเลือกตำบลต้นแบบ

1) การกำหนดเกณฑ์เบื้องต้นเริ่มจากการใช้กรอบ SWOT/TOWS เป็นตัวชี้วัดหลักเพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของพื้นที่ พร้อมทั้งกำหนด คะแนนถ่วงน้ำหนักในแต่ละมิติ ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ และการบริการสังคม

2) การคัดเลือกเชิงข้อมูล (Data-based Screening) นำข้อมูลเชิงสถิติมาใช้ประกอบ เช่น อัตราความยากจน ระดับการศึกษา การว่างงาน และการเข้าถึงบริการสาธารณะ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยกรอบ CIPP Model หรือกรอบการประเมินผลโครงการ เพื่อให้ได้ผลที่มีความแม่นยำและตรวจสอบได้

3) การมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Selection) จัดเวทีประชาคมในแต่ละตำบลเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมสะท้อนจุดแข็ง ปัญหา และแนวทางพัฒนา พร้อมสนับสนุนกระบวนการผ่านขบวนการภาคประชาชน (Grassroots Movements) เพื่อสร้างความชอบธรรมและการยอมรับจากพื้นที่

4) การตรวจสอบเชิงภาคสนาม (Field Validation) ลงพื้นที่เพื่อประเมินศักยภาพจริงของชุมชน รวมถึงโครงสร้างการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) พร้อมประเมินการทำงานของเครือข่ายทุนทางสังคม เช่น กลุ่มสตรี เยาวชน และผู้นำศาสนา

5) การจัดทำบัญชีรายชื่อตำบลต้นแบบ (Shortlisting) รวบรวมรายชื่อตำบลที่ผ่านเกณฑ์เบื้องต้น และจัดลำดับความเหมาะสมโดยอ้างอิงข้อมูลจากการวิเคราะห์ SWOT/TOWS ควบคู่กับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่

6) การประกาศและติดตามผล ประกาศรายชื่อตำบลต้นแบบอย่างเป็นทางการ พร้อมกำหนดแผนพัฒนาและตัวชี้วัดความก้าวหน้า ที่ชัดเจน รวมถึงใช้ ระบบติดตามผลแบบดิจิทัล เช่น Dashboard หรือ Mobile Reporting เพื่อประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง

ตารางที่ 4.14 แสดงขั้นตอนการคัดเลือกตำบลต้นแบบ

ลำดับ	ขั้นตอน	รายละเอียด
1	การกำหนดเกณฑ์เบื้องต้น	- ใช้กรอบ SWOT/TOWS เพื่อวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของพื้นที่ - กำหนด คะแนนถ่วงน้ำหนัก ในแต่ละมิติ ได้แก่ สังคม เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ และการบริการสังคม
2	การคัดเลือกเชิงข้อมูล (Data-based Screening)	- ใช้ข้อมูลสถิติ เช่น อัตราความยากจน ระดับการศึกษา การว่างงาน และการเข้าถึงบริการสาธารณะ - วิเคราะห์ด้วย CIPP Model หรือกรอบการประเมินผลโครงการ เพื่อให้ได้ผลที่แม่นยำ
3	การมีส่วนร่วมของชุมชน (Participatory Selection)	- จัด เวทีประชาคมตำบล เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนร่วมสะท้อนจุดแข็ง ปัญหา และแนวทางพัฒนา - ใช้ ขบวนการภาคประชาชน (Grassroots Movements) เป็นเครื่องมือสร้างความชอบธรรม
4	การตรวจสอบเชิงภาคสนาม (Field Validation)	- ลงพื้นที่เพื่อประเมินศักยภาพจริงของชุมชนและโครงสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) - ประเมินการทำงานของ เครือข่ายทุนทางสังคม เช่น กลุ่มสตรี เยาวชน และผู้นำศาสนา
5	การจัดทำบัญชีรายชื่อตำบลต้นแบบ (Shortlisting)	- รวบรวมรายชื่อตำบลที่ผ่านเกณฑ์เบื้องต้น - จัดลำดับความเหมาะสมโดยอิงข้อมูลจาก SWOT/TOWS และบริบทเฉพาะของพื้นที่
6	การประกาศและติดตามผล	- ประกาศรายชื่อตำบลต้นแบบ พร้อมกำหนด แผนพัฒนาและตัวชี้วัดความก้าวหน้า - ใช้ ระบบติดตามผลแบบดิจิทัล เช่น Dashboard หรือ Mobile Reporting เพื่อประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

4.2.3 หลักการสำคัญ

1) **ให้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ (จชต.)** การดำเนินงานต้องสอดคล้องกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ ซึ่งมีความหลากหลายทั้งด้านชาติพันธุ์ ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้แนวทางการพัฒนามีความเหมาะสมและได้รับการยอมรับจากทุกกลุ่มประชาชน

2) **สร้างสมดุลระหว่างแนวทางจากบนลงล่างและจากล่างขึ้นบน (Top-down & Bottom-up)** ผสานพลังของนโยบายภาครัฐ เช่น **โครงการเขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (ZES)** เข้ากับพลังของชุมชนในระดับรากหญ้า (Grassroots) เพื่อให้การพัฒนามีทั้งทิศทางจากนโยบายและพลังการขับเคลื่อนจากประชาชน

3) มุ่งเน้นความยั่งยืนและความครอบคลุม (Sustainability & Inclusiveness) ส่งเสริมให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา โดยเฉพาะ สตรี เยาวชน และกลุ่มชายขอบ เพื่อให้เกิดการเติบโตที่เท่าเทียมและยั่งยืนในระยะยาว

4.3 การสังเคราะห์การประเมินสำหรับการคัดเลือกตำบลต้นแบบ โดยใช้กรอบ SWOT-TOWS และมิติที่เหมาะสมกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้

4.3.1 การประเมิน (Scoring Rubric) ตำบลต้นแบบ

สำหรับการคัดเลือกตำบลต้นแบบ ได้รับการออกแบบให้สะท้อนศักยภาพของพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ในหลายมิติ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนตั้งแต่ 1–5 เพื่อประเมินระดับคุณภาพจาก “ต่ำ” ไปจนถึง “ดีเยี่ยม” ทั้งนี้ ตารางแบ่งออกเป็น สี่มิติหลัก ได้แก่ มิติทางสังคมและวัฒนธรรม มิติทางเศรษฐกิจท้องถิ่น มิติการบริหารจัดการ และมิติการศึกษาและสาธารณสุข

ใน มิติทางสังคมและวัฒนธรรม เน้นการพิจารณาความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน ความไว้วางใจระหว่างประชาชน รวมถึงระดับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา อีกทั้งยังประเมินความสามารถในการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น และการนำทุนทางวัฒนธรรมมาผสานกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สำหรับ มิติทางเศรษฐกิจท้องถิ่น พิจารณาความเข้มแข็งของภาคเกษตร วิสาหกิจชุมชน และ SMEs ตลอดจนความสามารถในการสร้างมูลค่าเพิ่มและนวัตกรรมทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะการแปรรูปสินค้าและการเชื่อมโยงกับตลาดใน-นอกประเทศ

ในมิติการบริหารจัดการ ให้ความสำคัญกับประสิทธิภาพและความโปร่งใสขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) รวมถึงระดับความร่วมมือของทุกภาคส่วนภายในตำบลผ่านการบริหารแบบมีส่วนร่วม (Collaborative Governance) ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเข้มแข็งของกลไกชุมชนและธรรมาภิบาลท้องถิ่น

ส่วนมิติการศึกษาและสาธารณสุข ใช้ประเมินคุณภาพการศึกษา ความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น การเข้าถึงบริการด้านสุขภาพ และคุณภาพของบริการพื้นฐานในระดับตำบล โดยเฉพาะการลดความเหลื่อมล้ำและการสร้างสุขภาวะที่ยั่งยืนให้กับประชาชน

โดยสรุป ตารางนี้มีได้เป็นเพียงเครื่องมือวัดเชิงปริมาณ แต่ยังเป็น กรอบวิเคราะห์เชิงคุณภาพที่สามารถชี้ให้เห็นระดับความเข้มแข็ง จุดอ่อน และทิศทางการพัฒนาของตำบลแต่ละแห่งอย่างเป็นระบบ อันจะช่วยสนับสนุนการวางแผนและกำหนดนโยบายในระดับพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับบริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้

ตารางที่ 4.15 แสดงขั้นตอนการคัดเลือกตำบลต้นแบบ (คะแนน 1-5 ระดับคุณภาพจากต่ำไปสูง)

มิติการประเมิน	ตัวชี้วัด	1 = ต่ำ	2 = พอใช้	3 = ปานกลาง	4 = ดี	5 = ดีเยี่ยม
1. ทูทางสังคมและวัฒนธรรม	ความเข้มแข็งของเครือข่ายชุมชน ความไว้วางใจ และการมีส่วนร่วม	ขาดการมีส่วนร่วม เกิดความแตกแยก	มีการรวมกลุ่มบ้างแต่ไม่ต่อเนื่อง	มีเครือข่ายระดับตำบล แต่ยังไม่แข็งแรง	เครือข่ายเข้มแข็ง มีบทบาทพอสมควร	เครือข่ายเข้มแข็ง มีบทบาทชัดเจน เป็นกลไกหลักในการพัฒนา
	การรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่นและการผสมผสานวัฒนธรรมสู่การพัฒนา	ไม่รักษาอัตลักษณ์	มีการอนุรักษ์เล็กน้อย	มีการอนุรักษ์ปานกลาง	มีการใช้วัฒนธรรมเชื่อมกับกิจกรรมพัฒนา	ใช้วัฒนธรรมเป็นจุดแข็งในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ-สังคม
2. เศรษฐกิจท้องถิ่น	ความเข้มแข็งของเกษตรกรรม วิสาหกิจชุมชน และ SMEs	ขาดกิจกรรมเศรษฐกิจ	มีแต่กิจกรรมขนาดเล็ก รายได้ไม่มั่นคง	มีโครงการเศรษฐกิจ แต่ยังไม่ยั่งยืน	มี SMEs/วิสาหกิจเข้มแข็ง สร้างงานในพื้นที่	เกษตร-SMEs-OTOP เข้มแข็ง เชื่อมโยงตลาดใน-นอกประเทศ
	การสร้างมูลค่าเพิ่มและนวัตกรรม	ไม่มีนวัตกรรม	นำเทคโนโลยีเล็กน้อย	มีการแปรรูปขั้นต้น	มีนวัตกรรม/แปรรูปขั้นสูง บางส่วน	ใช้นวัตกรรมเต็มรูปแบบ เชื่อมโยงเศรษฐกิจฐานรากกับตลาดโลก
3. การบริหารจัดการ	ประสิทธิภาพ อปท. และความโปร่งใส	ระบบอ่อนแอ ไร้ความโปร่งใส	มีการบริหารแต่ขาดความโปร่งใส	มีการบริหารปานกลาง	โปร่งใส ตรวจสอบได้บางส่วน	โปร่งใส ตรวจสอบได้ มีส่วนร่วมทุกฝ่าย

มิติการประเมิน	ตัวชี้วัด	1 = ต่ำ	2 = พอใช้	3 = ปานกลาง	4 = ดี	5 = ดีเยี่ยม
	การบริหารแบบมีส่วนร่วม (Collaborative Governance)	ขาดการร่วมมือ	มีความร่วมมือเล็กน้อย	มีการร่วมมือระหว่างบางฝ่าย	ร่วมมือหลายฝ่ายในพื้นที่	ร่วมมือครบทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่อง
4. การศึกษาและสาธารณสุข	คุณภาพการศึกษาและความสอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น	คุณภาพต่ำ ไม่สอดคล้อง	มีบางโครงการแต่ไม่ต่อเนื่อง	การศึกษาปานกลาง สอดคล้องบางส่วน	การศึกษาค่อนข้างดี สอดคล้องกับท้องถิ่น	คุณภาพสูง สอดคล้องกับบริบทชุมชนเต็มรูปแบบ
	การเข้าถึงและคุณภาพของบริการสาธารณสุข	เข้าถึงได้น้อยมาก	เข้าถึงบางส่วน	มีบริการพื้นฐานแต่จำกัด	มีบริการที่ครอบคลุมมากขึ้น	เข้าถึงได้ ครอบคลุม คุณภาพสูง ลดความเหลื่อมล้ำ

4.3.2 วิธีกรใช้ตารางประเมิน

ตารางประเมินนี้สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการคัดเลือกตำบลต้นแบบ โดยให้เจ้าหน้าที่ของ ศอ.บต. หรือบัณฑิตอาสาพัฒนามาตุภูมิที่ประจำอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบลนำไปประเมินศักยภาพของพื้นที่ แต่ละตัวชี้วัดจะให้คะแนนตั้งแต่ 1–5 คะแนนตามสภาพความเป็นจริง จากนั้นนำผลรวมคะแนนทั้งหมดมาคำนวณเพื่อจัดลำดับตำบล โดยคะแนนเต็มสูงสุดคือ 100 คะแนน หากตำบลใดได้คะแนนรวมระหว่าง 81–100 คะแนน จะจัดเป็น “ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง” ส่วนคะแนน 61–80 คะแนน จะจัดอยู่ในกลุ่ม “ตำบลที่มีศักยภาพ” สำหรับตำบลที่ได้คะแนน 41–60 คะแนน ถือว่าเป็น “ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม” และในกรณีที่คะแนนรวมไม่เกิน 40 คะแนน จะถือเป็น “ตำบลที่ควรได้รับการสนับสนุนเชิงโครงสร้าง” เพื่อเสริมสร้างศักยภาพให้มีความพร้อมต่อการพัฒนาในอนาคต

4.3.3 คู่มือ (Guideline) สำหรับใช้ตารางการประเมินการคัดเลือกตำบลต้นแบบ

1) วัตถุประสงค์

ตารางประเมินนี้จัดทำขึ้นเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการประเมินศักยภาพของตำบลในจังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยมุ่งเน้นการพิจารณาทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ และคุณภาพชีวิต เพื่อคัดเลือกตำบลต้นแบบที่เหมาะสมต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

2) ผู้มีหน้าที่ประเมิน

เจ้าหน้าที่ของ ศอ.บต. หรือบัณฑิตอาสาพัฒนามาตุภูมิที่ประจำอยู่ในหมู่บ้านหรือตำบล

3) วิธีการประเมิน

กระบวนการประเมินตำบลต้นแบบเริ่มจาก (1) การเตรียมตารางประเมิน โดยแจกเอกสารหรือไฟล์ตารางให้แก่คณะกรรมการและผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมเพื่อใช้เป็นแบบประเมินมาตรฐาน (2) การอธิบายเกณฑ์การประเมิน เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความหมายของตัวชี้วัดในแต่ละมิติ ได้แก่ ด้านสังคม เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ และการบริการสังคม (3) การให้คะแนน โดยให้คณะกรรมการและผู้เข้าร่วมให้คะแนนแต่ละตัวชี้วัดในระดับ 1–5 คะแนนตามสภาพจริงของพื้นที่ (4) การรวมคะแนน โดยคำนวณคะแนนรวมซึ่งมีคะแนนเต็มสูงสุด 100 คะแนน และ (5) การจัดลำดับตำบล โดยใช้คะแนนรวมเป็นเกณฑ์ในการจำแนกกลุ่มตำบล ได้แก่ 81–100 คะแนน หมายถึงตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง, 61–80 คะแนน หมายถึงตำบลที่มีศักยภาพ, 41–60 คะแนน หมายถึงตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม และคะแนนไม่เกิน 40 หมายถึงตำบลที่ควรได้รับการสนับสนุนเชิงโครงสร้างเพื่อเสริมความพร้อมในระยะต่อไป

4) การใช้ผลการประเมิน

- ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายและการจัดสรรงบประมาณ
- นำผลไปออกแบบ แผนพัฒนาตำบลรายพื้นที่ ให้เหมาะสมกับจุดแข็ง-จุดอ่อนของแต่ละตำบล
- ใช้ติดตามความก้าวหน้า โดยทำการประเมินซ้ำทุก 1–2 ปี

4.4 สรุป

จังหวัดชายแดนภาคใต้ มีความซับซ้อนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นทั้งจุดแข็งและความท้าทายต่อการพัฒนา ตำบลในฐานะหน่วยเชื่อมโยงระหว่างนโยบายรัฐกับความต้องการของชุมชน จึงมีบทบาทสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและเสริมสร้างเสถียรภาพในพื้นที่ การวิเคราะห์ SWOT ชี้ให้เห็นว่า จุดแข็งของพื้นที่อยู่ที่ภูมิคุ้มกันของชุมชน โครงสร้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม ภาคเกษตรกรรมและธุรกิจขนาดย่อมที่แข็งแรง ตลอดจนเครือข่ายทุนทางสังคมและศักยภาพด้านการท่องเที่ยว ขณะที่จุดอ่อนยังคงอยู่ที่ข้อจำกัดด้านงบประมาณ โครงสร้างพื้นฐานที่ไม่เพียงพอ การบริหารงานที่ขาดประสิทธิภาพและความโปร่งใส รวมถึงข้อจำกัดของธุรกิจท้องถิ่นในการเข้าถึงตลาดและทุนสำหรับโอกาสที่นั้นเกิดจากนโยบายกระจายอำนาจ ความร่วมมือจากองค์กรพัฒนาเอกชนและนานาชาติ การลงทุนด้านการศึกษาและสาธารณสุข รวมทั้งแนวโน้มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและเชิงนิเวศ ส่วนอุปสรรคสำคัญมาจากความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ ความตึงเครียดทางการเมือง ความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง และการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานที่จำกัด

การวิเคราะห์ TOWS นำไปสู่กลยุทธ์สำคัญ ได้แก่ การใช้เครือข่ายชุมชนและทุนทางสังคมควบคู่กับนโยบายรัฐเพื่อขับเคลื่อนเกษตร วิสาหกิจชุมชน และการท่องเที่ยว การอาศัยนโยบายและความร่วมมือจากภายนอกเพื่อเสริมศักยภาพบุคลากร การศึกษา และสาธารณสุข รวมทั้งการใช้ความเข้มแข็งของชุมชนและวัฒนธรรมเพื่อลดผลกระทบจากความตึงเครียดทางสังคม-การเมืองผ่านเวทีสาธารณะ และการปฏิรูประบบราชการเพื่อเพิ่มความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานอย่างทั่วถึง

ประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ที่ควรให้ความสำคัญได้แก่ การลงทุนด้านการศึกษาและสาธารณสุข เพื่อแก้ปัญหาคุณภาพต่ำและความเหลื่อมล้ำ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่เน้นเกษตรกรรม วิสาหกิจชุมชน และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม-นิเวศ การเสริมสร้างกลไกการบริหารท้องถิ่นให้มีความโปร่งใสและบูรณาการมากขึ้น ตลอดจนการสร้างดุลยภาพระหว่างเขตเศรษฐกิจพิเศษ (ZES) ที่มีพลังจากนโยบาย และโครงสร้างพื้นฐานกับการเคลื่อนไหวของรากหญ้า (Grassroots Movements) ที่มีพลังจากทุนทางสังคม และวัฒนธรรม แม้ ZES จะมีความแข็งแกร่งในการดึงดูดการลงทุน แต่ยังมีเสี่ยงต่อการไม่เชื่อมโยงกับชุมชน ขณะที่ Grassroots Movements แม้จะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากร แต่สามารถสร้างความภูมิใจและการมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชน กล่าวโดยสรุป การคัดเลือกตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ควรอาศัยกรอบการวิเคราะห์ SWOT-TOWS เพื่อประเมินศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่ โดยเน้นการบูรณาการระหว่างนโยบายรัฐและพลังชุมชนเพื่อสร้างการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น ครอบคลุมทุกกลุ่ม และยั่งยืนในระยะยาว

ผลการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลให้สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

ในบทที่ 5 นี้ คณะผู้ศึกษาได้สังเคราะห์เนื้อหาจากบทที่ 3 และบทที่ 4 เข้าด้วยกัน เพื่อสร้างเกณฑ์และประเด็นคำถามสำหรับการประเมินตำบลต้นแบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อให้กระบวนการประเมินสะท้อนความซับซ้อนของบริบทพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งมีลักษณะเฉพาะทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และสังคมวัฒนธรรม จากบทที่ 3 คณะผู้ศึกษาได้พัฒนารอบแนวคิดเพื่อคัดเลือกตำบลต้นแบบโดยใช้ทฤษฎีและแนวคิดที่หลากหลายมาช่วยอธิบายและวิเคราะห์ เช่น ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory) ที่ชี้ให้เห็นพลวัตของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมข้ามพรมแดน แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ที่เน้นการระดมทุนทางสังคมและการสร้างความเป็นเจ้าของกระบวนการพัฒนา ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation Theory) ที่ให้ความสำคัญกับการสร้างความสัมพันธ์และการสนทนาเพื่อลดความตึงเครียด รวมทั้งทฤษฎีการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) และการสร้างสันติภาพเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding) ที่เน้นความโปร่งใส การตรวจสอบได้ และการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างเพื่อสร้างความยุติธรรมอย่างยั่งยืน ขณะที่จากบทที่ 4 ได้มีการสังเคราะห์ “ตารางประเมิน (Scoring Rubric)” สำหรับการคัดเลือกตำบลต้นแบบ โดยใช้กรอบ SWOT-TOWS และมิติการประเมินที่สอดคล้องกับบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทั้งในด้านสังคม เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ และความเข้มแข็งของชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญในการวางระบบการประเมินที่รอบด้านและเหมาะสมกับบริบทจริงของพื้นที่

5.1 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการประเมินตำบลต้นแบบ

ในเชิงกลไกการขับเคลื่อนงานศึกษาได้เน้นบทบาทของภาคส่วนตีสู่ตำบลในฐานะศูนย์กลางประสานงานระหว่างรัฐ ผู้นำท้องที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนา และภาคประชาชน ซึ่งสะท้อนการบูรณาการหลายแนวคิดเข้าด้วยกัน เช่น ธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม ทุนทางสังคม และการเรียนรู้เชิงปรับตัว เป็นต้น นอกจากนี้ การประเมินและวิเคราะห์ตำบลต้นแบบยังต้องอาศัยเครื่องมือหลากหลาย ได้แก่ การประเมินความคุ้มค่าตามแนวทางของ สสช. ที่เน้นประสิทธิผล ประสิทธิภาพ และผลกระทบ, กรอบ CIPP ที่ประเมินทั้งบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต, การวิเคราะห์ SWOT เพื่อหาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค และ Sustainable Livelihood Framework (SLF) ที่ประเมินทุนการพัฒนาทั้ง 5 ด้าน พร้อมบูรณาการแนวคิด Nexus และวิถีการดำรงชีวิตทางเลือก ซึ่งกรอบแนวคิดนี้แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการเชิงระบบที่ครอบคลุมมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความมั่นคง เพื่อคัดเลือกและพัฒนาตำบลต้นแบบที่สามารถแก้ไขปัญหา สร้างสันติสุข และขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้จริง

5.2 เกณฑ์และประเด็นคำถามสำหรับการประเมินตำบลต้นแบบ

จากการดำเนินการพัฒนากรอบแนวคิดการศึกษาเพื่อคัดเลือกตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งได้บูรณาการทั้งทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน การมีส่วนร่วมของชุมชน ทฤษฎีการแปรเปลี่ยน ความขัดแย้ง การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และแนวคิดการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง ควบคู่กับการใช้เครื่องมือวิเคราะห์ ได้แก่ การประเมินความคุ้มค่า (Effectiveness, Efficiency, Impact) กรอบ CIPP การวิเคราะห์ SWOT และกรอบ SLF ทำให้สามารถสังเคราะห์ออกมาเป็น 16 ประเด็นคำถาม สำหรับการประเมิน ตำบลต้นแบบ โดยแต่ละประเด็นสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายการพัฒนาเชิงนโยบาย และการมีส่วนร่วมของชุมชน ในทุกมิติ

ในด้านความสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน ครอบคลุมคำถามตั้งแต่การประเมินว่า โครงการสามารถตอบโจทย์การแก้ไขปัญหาความยากจนได้จริง (ข้อ 1) การสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (ข้อ 2) และการประชาสัมพันธ์ข้อมูลโครงการอย่างชัดเจนและเพียงพอ (ข้อ 3) รวมถึงการสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์ของรัฐในพื้นที่ (ข้อ 4) ส่วนด้านทรัพยากรและความเหมาะสมของการดำเนินงาน ประกอบด้วย การประเมินความเพียงพอของงบประมาณและอุปกรณ์ (ข้อ 5) ความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมาย (ข้อ 6) ความรู้และศักยภาพของเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินงาน (ข้อ 7) และการสนับสนุนจากองค์กรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (ข้อ 8)

ขณะที่มิติการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และการติดตามประเมินผล ถูกสะท้อนผ่านคำถามที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของชุมชน (ข้อ 9) ความโปร่งใสและตรวจสอบได้ของโครงการ (ข้อ 10) การประชาสัมพันธ์และอธิบายรายละเอียดโครงการที่ชัดเจน (ข้อ 11) และการติดตามความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่อง (ข้อ 12) สุดท้าย คือ มิติผลลัพธ์และความยั่งยืน ที่ครอบคลุมการบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย (ข้อ 13) การเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือนหลังการเข้าร่วม (ข้อ 14) แนวโน้มความต่อเนื่อง และความยั่งยืนของโครงการ (ข้อ 15) และความสามารถในการขยายผลสู่พื้นที่หรือกลุ่มเป้าหมายอื่นได้ (ข้อ 16)

กล่าวโดยสรุป ประเด็นทั้ง 16 ข้อนี้ไม่เพียงแต่สะท้อนถึงเกณฑ์การประเมินตำบลต้นแบบ ในเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังแสดงถึงการเชื่อมโยงโดยตรงระหว่าง กรอบแนวคิดการศึกษา กับการปฏิบัติจริงในพื้นที่ เพื่อให้การคัดเลือกตำบลต้นแบบมีความครอบคลุมทั้งด้านปัญหาทรัพยากร การมีส่วนร่วม และผลลัพธ์ที่ยั่งยืน แบบสอบถามสามารถสรุปได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 แสดงประเด็นข้อคำถาม สำหรับการประเมินตำบลต้นแบบ โดยแต่ละประเด็นจะสะท้อนให้เห็นถึงมิติความเชื่อมโยงระหว่าง มิติเป้าหมายการพัฒนาเชิงนโยบาย และมิติการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อที่	ประเด็น	ความหมาย				
		5 = มากที่สุด	4 = มาก	3 = ปานกลาง	2 = น้อย	1 = น้อยที่สุด
1	โครงการตอบ โจทย์ปัญหาความ ยากจน	ตอบโจทย์ ชัดเจน ครอบคลุม ทุกกลุ่ม	ตอบโจทย์ได้มาก ส่วนใหญ่พอใจ	ตอบ โจ ก ะ บางส่วน	ตอบโจทย์ได้ น้อย	ไม่ตอบโจทย์ เลย

ข้อที่	ประเด็น	ความหมาย				
		5 = มากที่สุด	4 = มาก	3 = ปานกลาง	2 = น้อย	1 = น้อยที่สุด
2	เป้าหมายโครงการสอดคล้องกับชุมชน	สอดคล้องทุกด้าน	สอดคล้องมากเป็นส่วนใหญ่	สอดคล้องปานกลาง	สอดคล้องบางส่วน	ไม่สอดคล้อง
3	ข้อมูลประชาสัมพันธ์โครงการ	ครบถ้วน ชัดเจนและเข้าถึงง่าย	มีข้อมูลมากเพียงพอ	มีข้อมูลบางส่วน	ข้อมูลน้อยไม่ชัด	ไม่มีข้อมูล
4	ความสอดคล้องกับนโยบายรัฐ	สอดคล้องโดยตรงทุกระดับ	สอดคล้องมาก	สอดคล้องบางส่วน	สอดคล้องเล็กน้อย	ไม่สอดคล้อง
5	งบประมาณและอุปกรณ์	เพียงพอ ครบถ้วนเหมาะสม	เพียงพอเกือบทั้งหมด	เพียงพอปานกลาง	ขาดบางส่วน	ขาดแคลน
6	ความเหมาะสมของกลุ่มเป้าหมาย	ตรงวัตถุประสงค์ทุกกลุ่ม	ส่วนใหญ่ตรง	ตรงบางส่วน	ตรงเล็กน้อย	ไม่ตรงเลย
7	ศักยภาพเจ้าหน้าที่โครงการ	มีความรู้-ทักษะครบถ้วน	มีความรู้-ทักษะมาก	พอใช้	มีข้อจำกัดมาก	ไม่มีความสามารถเพียงพอ
8	การสนับสนุนจากองค์กรภายนอก	สนับสนุนเต็มที่ครอบคลุม	สนับสนุนมาก	สนับสนุนพอประมาณ	สนับสนุนน้อย	ไม่มีสนับสนุน
9	การมีส่วนร่วมของชุมชน	ร่วมทุกขั้นตอน	ร่วมมากในหลายขั้นตอน	ร่วมบางขั้นตอน	ร่วมน้อย	ไม่ได้ร่วมเลย
10	ความโปร่งใสของโครงการ	โปร่งใสตรวจสอบได้ทุกด้าน	โปร่งใสมาก	โปร่งใสบางส่วน	โปร่งใสเล็กน้อย	ไม่โปร่งใส
11	การประชาสัมพันธ์โครงการ	ชัดเจน ครบถ้วน	ชัดเจนมาก	ปานกลาง	น้อย	ไม่ชัดเจน
12	การติดตามและประเมินระหว่างโครงการ	มีการติดตามอย่างต่อเนื่อง	มีการติดตามมาก	มีการติดตามบ้าง	ติดตามน้อย	ไม่มีติดตาม
13	ความสอดคล้องของผลลัพธ์	ตรงตามวัตถุประสงค์ทุกข้อ	ตรงมากเป็นส่วนใหญ่	ตรงบางส่วน	ตรงเล็กน้อย	ไม่ตรงเลย
14	การเพิ่มขึ้นของรายได้	รายได้เพิ่มขึ้นมาก	รายได้เพิ่มขึ้นชัดเจน	รายได้เพิ่มขึ้นเล็กน้อย	รายได้เพิ่มขึ้นน้อยมาก	ไม่เพิ่มขึ้น
15	ความต่อเนื่องและยั่งยืน	ยั่งยืนต่อเนื่องชัดเจน	มีแนวโน้มยั่งยืนมาก	ยั่งยืนบางส่วน	ยั่งยืนน้อย	ไม่ยั่งยืน
16	การขยายผลโครงการ	ขยายได้ทุกพื้นที่/กลุ่ม	ขยายได้มาก	ขยายได้บางส่วน	ขยายได้น้อย	ไม่สามารถขยายได้

จากประเด็นข้อคำถาม สำหรับการประเมินตำบลต้นแบบข้างต้น จะพบว่า ในแต่ละประเด็นจะสะท้อนให้เห็นถึงมิติความเชื่อมโยงระหว่าง มิติเป้าหมายการพัฒนาเชิงนโยบาย และมิติการมีส่วนร่วมของชุมชน และต่อไปนี้เป็นตารางสรุปผลการประเมินตำบลจากแบบสอบถามจำนวน 16 ข้อ โดยนำคะแนนเฉลี่ยรวม มาใช้เป็นตัวชี้วัดเพื่อสะท้อนศักยภาพของแต่ละตำบล และจัดกลุ่มว่าอยู่ใน 1) ระดับต้นแบบเข้มแข็ง สะท้อนศักยภาพสูง เหมาะสำหรับเป็นตำบลต้นแบบ(A: เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ) โดยกำหนดคะแนนเฉลี่ยไว้ที่ 4.50 - 5.00 2) ระดับปานกลางซึ่งมีศักยภาพบางด้านที่ยังต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติม (B: ต้องเสริมสร้าง) กำหนดคะแนนเฉลี่ยไว้ที่ 3.50 - 4.49 และ 3) ระดับที่ยังต้องพัฒนาเพิ่มเติมอีกมาก ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมอย่างจริงจัง (C: ต้องเร่งรัดพัฒนา) กำหนดคะแนนเฉลี่ยไว้ที่ 1.00 - 3.49

5.3 ผลการประเมินตำบลจังหวัดยะลา

เมื่อได้กำหนดกรอบแนวคิดและประเด็นคำถามสำหรับการประเมินตำบลต้นแบบแล้ว งานศึกษาได้ดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามจากกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดยะลา โดยใช้แบบสอบถาม 16 ข้อที่สะท้อนมิติความเชื่อมโยงระหว่างเป้าหมายการพัฒนาเชิงนโยบายกับการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการประเมินได้ถูกนำมาวิเคราะห์ในรูปแบบคะแนนเฉลี่ย เพื่อสะท้อนระดับศักยภาพของแต่ละตำบล และจัดกลุ่มตามเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ได้แก่

กลุ่ม A (ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง) คะแนนเฉลี่ย 4.50–5.00

กลุ่ม B (ตำบลมีศักยภาพ/ต้องเสริมสร้าง) คะแนนเฉลี่ย 3.50–4.49

กลุ่ม C (ตำบลต้องพัฒนาเพิ่มเติม/เร่งรัดพัฒนา) คะแนนเฉลี่ย 1.00–3.49

ดังนั้น ตารางที่ 5.2 จึงแสดงผลการประเมินตำบลทั้งหมดในจังหวัดยะลา พร้อมทั้งการจัดกลุ่มตำบลตามระดับศักยภาพ เพื่อให้เห็นภาพรวมของจุดแข็ง ข้อจำกัด และแนวโน้มการพัฒนาที่แตกต่างกันในแต่ละพื้นที่

ตารางที่ 5.2 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดยะลา

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
1	ลำพะยา	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
2	ยะลา	4.56	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
3	ยุโป	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
4	ตาเซะ	4.69	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
5	หน้าถ้ำ	4.38	B (ต้องเสริมสร้าง)
6	ท่าสาป	4.56	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
7	เปาะเส้ง	4.56	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
8	ลำใหม่	4.88	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
9	ลิคูลู	4.38	B (ต้องเสริมสร้าง)
10	บันนังสตา	4.81	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
11	พร่อน	4.62	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
12	บุตตี	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
13	สะเตงนอก	3.06	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
14	กาบัง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
15	บาละ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
16	คีรีเขต	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
17	ธารโต	4.66	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
18	บ้านแห	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
19	แม่หวาด	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
20	ยะรม	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
21	ตานะแมเราะ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
22	อัยเยอร์เวง	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
23	ธารน้ำทิพย์	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
24	บันนังสตา	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
25	ถ้ำทะลุ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
26	ตลิ่งชัน	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
27	บาเจาะ	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
28	ตานะปูเต๊ะ	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
29	เขื่อนบางลาง	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
30	อาซ่อง	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
31	ตะโกละหลอ	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
32	กายูบอเกาะ	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
33	กาลูปัง	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
34	บาลอ	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
35	กอตอดีอ๊ะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
36	เกะรอ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
37	จะก๊ะ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
38	ท่าธง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
39	วังพญา	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
40	โกตาบารู	4.62	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
41	กาลอ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
42	บาโงย	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
43	ป้อมัง	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
44	ยะต๊ะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
45	เนินงาม	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
46	กาตอง	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
47	บาโงยซีแน	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
48	ปะแต	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
49	บาไร่	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
50	ยะหา	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
51	ละแ	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
52	ตาชี	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
53	ห้วยกระทิง	4.69	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
54	สะเอะ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
55	บุโรง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
56	กรงปินัง	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)

5.4 ผลการประเมินตำบลจังหวัดปัตตานี

หลังจากการประเมินตำบลในจังหวัดยะลาแล้ว งานศึกษาได้ดำเนินการวิเคราะห์ตำบลในจังหวัดปัตตานี โดยใช้เกณฑ์เดียวกันทั้ง 16 อำเภอ เพื่อสะท้อนศักยภาพและข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่ ข้อมูลที่ได้ถูกคำนวณเป็นคะแนนเฉลี่ย และนำมาจัดกลุ่มเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ตำบลต้นแบบ (A), ตำบลมีศักยภาพ/ต้องเสริมสร้าง (B) และ ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม/เร่งรัดพัฒนา (C) ผลลัพธ์ที่ปรากฏในตารางที่ 5.3 แสดงให้เห็นถึงภาพรวมของตำบลในจังหวัดปัตตานี ซึ่งมีทั้งพื้นที่ที่โดดเด่นในด้านความพร้อม และพื้นที่ที่ยังต้องการการสนับสนุนเชิงโครงสร้างอย่างจริงจัง

ตารางที่ 5.3 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดปัตตานี

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
1	ตันหยงลูโละ	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
2	ปยุต	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
3	บานา	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
4	ตะลุโบะ	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
5	บาราเฮาะ	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
6	คลองมานิง	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
7	กะมียอ	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
8	บาราโหม	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
9	ปะกาฮะรัง	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
10	รูสะมิแล	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
11	กระเสาะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
12	ปะโด	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
13	เกาะจัน	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
14	สาکอบน	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
15	ปานัน	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
16	ตรัง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
17	สะก้า	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
18	กระหะ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
19	ลุ่มะยิไร	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
20	ลาगा	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
21	สาคอใต้	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
22	ถนน	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
23	มายอ	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
24	คอกกระบือ	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
25	ท่าข้าม	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
26	บ้านนอก	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
27	ดอน	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
28	พ้อมิ่ง	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
29	ควน	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
30	ท่าน้ำ	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
31	บ้านกลาง	4.88	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
32	น้ำบ่อ	4.06	B (ต้องเสริมสร้าง)
33	ปะนาเระ	3.81	B (ต้องเสริมสร้าง)
34	ตะโละแมะนา	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
35	พิเทน	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
36	น้ำดำ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
37	ปากู	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
38	คลองใหม่	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
39	สะดาวา	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
40	กอลำ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
41	เกาะมาวี	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
42	เขาตุม	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
43	ปิตุมดี	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
44	กระโด	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
45	วัด	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
46	ประจัน	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
47	สนอ	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
48	ระแว้ง	4.42	B (ต้องเสริมสร้าง)
49	ยะรัง	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
50	ปล่องหอย	4.43	B (ต้องเสริมสร้าง)
51	กะรุปี	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
52	ตะโละดือรามัน	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
53	เกาะเปาะ	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
54	ยาปี	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
55	ดอนรัก	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
56	ท่ากำชำ	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
57	ลิปะสะโง	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
58	ดาโต๊ะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
59	บางตาวา	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
60	คอลาตันหยง	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
61	บุโละบุโย	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
62	ตุง	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
63	บางเขา	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
64	บ่อทอง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
65	แป้น	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
66	ทุ่งคล้า	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
67	เตราะบอน	4.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
68	ปือระ	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
69	ปะเสยะวอ	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
70	ละหาร	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
71	มะนังดาลำ	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
72	กะดุนง	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
73	ตะบิง	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
74	บางเก่า	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
75	ไม้แก่น	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
76	ตะโละไกรทอง	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
77	ไทรทอง	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
78	ดอนทราย	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
79	ทรายขาว	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
80	นาประดู่	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
81	โคกโพธิ์	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
82	นาเกตุ	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
83	มะกรูด	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
84	ทุ่งปลา	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
85	ปากล่อ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
86	บางโกระ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
87	ควนโนรี	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
88	ท่าเรือ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
89	ช้างให้ตก	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
90	ป่าบอน	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
91	ป่าไร่	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
92	แม่ลาน	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
93	ม่วงเตี้ย	4.57	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
94	ตอหลัง	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
95	จะรัง	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
96	ยามู	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
97	ปายามูม้ง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
98	แหลมโพธิ์	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
99	บางปู	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
100	ราตาป็นยัง	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
101	ตะโละ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
102	หนองแรต	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
103	บาโลย	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
104	ตะโละกาโปร์	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
105	ตันหยงดालอ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
106	ตันหยงจิงงา	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
107	ตาเกาะ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
108	สาบัน	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
109	ตาลีอ้ายรี	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
110	ปูลากง	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)
111	มะนังยง	4.00	B (ต้องเสริมสร้าง)

5.5 ผลการประเมินตำบลจังหวัดนราธิวาส

การประเมินตำบลในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งมีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่ซับซ้อน การวิเคราะห์ใช้เกณฑ์มาตรฐานเดียวกันคือแบบสอบถาม 16 ข้อ โดยคำนวณเป็นคะแนนเฉลี่ยเพื่อจัดกลุ่มตามศักยภาพตำบลต้นแบบ (A), ตำบลมีศักยภาพ (B) และตำบลต้องพัฒนาเพิ่มเติม (C) ซึ่งผลการประเมินที่น่าเสนอในตารางที่ 5.4 ได้ช่วยสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างของตำบลในจังหวัดนราธิวาส ซึ่งบางพื้นที่มีความพร้อมสูงและสามารถใช้เป็นต้นแบบได้ ขณะที่บางพื้นที่ยังมีข้อจำกัดด้านเศรษฐกิจและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ตารางที่ 5.4 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดนราธิวาส

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
1	ลำภู	4.88	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
2	มะนังตายอ	4.38	B (ต้องเสริมสร้าง)
3	บางปอ	4.94	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
4	กะลุวอ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
5	กะลุวอเหนือ	4.50	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
6	โคกเคียน	4.94	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
7	บาเจาะ	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
8	ลูโบะสาวอ	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
9	กาเยาะมาตี	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
10	ปะลุกาสาเมาะ	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
11	บาเระเหนือ	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
12	บาเระใต้	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
13	ยี่งอ	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
14	ละหาร	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
15	จอบาะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
16	ลูโบะบายะ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
17	ลูโบะปือซา	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
18	ตะปอเยาะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
19	จวบ	4.62	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
20	บูกิต	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
21	มะรือโอบอก	3.69	B (ต้องเสริมสร้าง)
22	ตันหยงมัส	3.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
23	ตันหยงลิมอ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
24	บองอ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
25	กาลิซา	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
26	บาโงสะโต	4.94	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
27	เฉลิม	4.88	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
28	มะรือโบทก	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
29	เจ๊ะเห	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
30	ไพรวัน	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
31	พร่อน	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
32	ศาลาใหม่	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
33	บางขุนทอง	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
34	เกาะสะท้อน	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
35	โมซิต	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
36	นานาค	2.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
37	รือเสาะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
38	สาวอ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
39	เรียง	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
40	สามัคคี	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
41	บาคง	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
42	ลาโละ	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
43	รือเสาะนอก	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
44	โคกสะท้อน	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
45	สุวารี	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
46	ซากอ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
47	ตะมะยูง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
48	ศรีสาคร	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
49	เชิงคีรี	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
50	กาหลง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
51	ศรีบรรพต	4.94	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
52	จะแนะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
53	คุดญอ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
54	ผดุงมาตร	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
55	ช้างเผือก	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
56	มาโมง	4.88	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
57	สุคีริน	4.81	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
58	เกียร์	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
59	ภูเขาทอง	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
60	ร่มไทร	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
61	แว้ง	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
62	กายูคละ	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
63	ขอเลาะ	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
64	โละจูด	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
65	แม่ดง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
66	เอราวัณ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
67	ปาเสมัส	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
68	มูโนะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
69	บูโยะ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
70	ปะลูลู	4.62	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
71	สุโหงปาดี	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
72	โต๊ะเตี๊ยะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
73	สากอ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
74	ริโกะ	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
75	กาวะ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)

5.6 ผลการประเมินตำบลจังหวัดสงขลา

สำหรับผลการประเมินตำบลในจังหวัดสงขลา โดยอาศัยเกณฑ์และกรอบการวิเคราะห์เดียวกันกับจังหวัดก่อนหน้านี้ เพื่อนำคะแนนเฉลี่ยจากการตอบแบบสอบถาม 16 ข้อ มาใช้เป็นตัวชี้วัดในการจัดกลุ่มศักยภาพของตำบล ผลที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 5.5 ซึ่งสะท้อนให้เห็นความหลากหลายของศักยภาพในพื้นที่จังหวัดสงขลา บางตำบลมีคะแนนสูงจนเข้าเกณฑ์เป็นตำบลต้นแบบ ในขณะที่บางตำบลยังอยู่ในระดับต้องเสริมสร้างหรือเร่งรัดพัฒนา ทำให้เห็นภาพรวมของความพร้อมและความท้าทายเชิงพื้นที่ได้อย่างชัดเจน

ตารางที่ 5.5 แสดงสรุปผลการประเมินตำบลในจังหวัดสงขลา

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
1	บ้านนา	4.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
2	ขุนตืดหวาย	4.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
3	คู	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
4	แค	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
5	คลองเปี้ยะ	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
6	จะโหนด	3.94	B (ต้องเสริมสร้าง)
7	ท่าหม่อไทร	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
8	นาทับ	5.00	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
9	นาหว้า	1.00	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
10	น้ำขาว	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
11	ป่าชิง	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
12	สะกอม	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
13	สะพานไม้แก่น	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
14	ตลิ่งชัน	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
15	เทพา	4.62	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
16	เกาะสบบ้า	4.75	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
17	ท่าม่วง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
18	ปากบาง	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
19	ลำไพล	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
20	วังใหญ่	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)

ลำดับ	ตำบล	คะแนนเฉลี่ย	ศักยภาพของตำบล
21	สะกอม	3.32	B (ต้องเสริมสร้าง)
22	นาทวี	4.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
23	คลองทราย	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
24	ฉาง	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
25	ท่าประดู่	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
26	ทับช้าง	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
27	นาหมอศรี	3.19	B (ต้องเสริมสร้าง)
28	ประกอบ	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
29	ปลักหนู	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
30	สะท้อน	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
31	คลองขวาง	4.88	A (เข้าเกณฑ์ตำบลต้นแบบ)
32	สะบ้าย้อย	3.81	B (ต้องเสริมสร้าง)
33	เขาแดง	3.81	B (ต้องเสริมสร้าง)
34	คูหา	3.25	B (ต้องเสริมสร้าง)
35	จะแหน	2.38	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
36	ทุ่งพอ	1.19	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
37	บาโหย	2.94	C (ต้องเร่งรัดพัฒนา)
38	บ้านโหนด	3.44	B (ต้องเสริมสร้าง)
39	เปียน	3.56	B (ต้องเสริมสร้าง)
40	ธารคีรี	4.25	B (ต้องเสริมสร้าง)

5.7 สรุปเชิงนโยบาย (Policy Implication) 3 กลุ่มตำบล

จากผลการประเมินตำบลทั้งสี่จังหวัดชายแดนภาคใต้ และการสรุปเชิงนโยบายที่ได้เสนอไว้ในตารางที่ 5.6 จะเห็นได้ว่าตำบลแต่ละกลุ่มมีลักษณะเด่น ปัญหา และแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกัน การเปรียบเทียบในเชิงโครงสร้างจึงมีความสำคัญ เพราะช่วยให้เข้าใจถึงสถานะปัจจุบันของแต่ละกลุ่มตำบล ตลอดจนแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ การนำเสนอในตารางที่ 5.7 จึงเป็นการสรุปเปรียบเทียบระหว่างตำบลต้นแบบตำบลมีศักยภาพ และตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม โดยแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างสถานะปัจจุบัน แนวทางการพัฒนา และผลลัพธ์ที่คาดหวัง เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการกำหนดทิศทางการนโยบาย และการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ในระดับพื้นที่ต่อไป

ตารางที่ 5.6 แสดงสรุปเชิงนโยบาย (Policy Implication) สำหรับทั้ง 3 กลุ่มตำบล

กลุ่มตำบล	ลักษณะเด่น	ปัญหา	แนวนโยบายที่ควรเน้น
1. ตำบลต้นแบบ (4.50 - 5.00 คะแนน)	- ได้คะแนนสูงทุกมิติ ทั้งการมีส่วนร่วม ความโปร่งใส และศักยภาพเศรษฐกิจ-สังคม - มีโครงสร้างชุมชนเข้มแข็ง และ SPC ทำงานได้จริง	- ต้องรักษาความต่อเนื่องของผลลัพธ์ ไม่ให้ถดถอย - เสี่ยงต่อการหยุดนิ่ง หากขาดการนวัตกรรม	- สนับสนุน การขยายผล (Scaling-up) ไปยังตำบลรอบข้าง - ส่งเสริม โครงการนำร่อง ด้านนวัตกรรม เช่น เกษตรยั่งยืน ดิจิทัลคอมเมอร์ซ - ใช้ตำบลเหล่านี้เป็น พื้นที่สาธิต (Prototype) ของ SPC
2. ตำบลมีศักยภาพ (3.50 - 4.49 คะแนน)	- มีจุดแข็งชัดเจนบางด้าน เช่น การมีส่วนร่วม หรือโครงสร้างสถาบันท้องถิ่น - ประชาชนพร้อมพัฒนา แต่ยังมีข้อจำกัดเชิงเศรษฐกิจ-สังคม	- รายได้และความยั่งยืนยังต่ำ - บางโครงการไม่ต่อเนื่อง ขาดการติดตามผล	- เน้น Capacity Building ของ SPC และ อบท. - สนับสนุน การลงทุนในโครงสร้างพื้นฐานและการศึกษา เพื่อเพิ่มทุนมนุษย์ - สร้างความร่วมมือภาคธุรกิจ-วิสาหกิจชุมชน-NGOs
3. ตำบลต้องพัฒนาเพิ่มเติม (< 3.49 คะแนน)	- คะแนนต่ำหลายด้าน โดยเฉพาะเศรษฐกิจ รายได้ และความยั่งยืน - ขาดทรัพยากรและแรงหนุนจากหน่วยงาน	- โครงสร้างชุมชนอ่อนแอ ความเชื่อมั่นระหว่างรัฐ-ชุมชนต่ำ - อ่อนไหวต่อปัญหาความมั่นคงและความเหลื่อมล้ำ	- เน้น การแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น งบประมาณ บุคลากร และระบบราชการ - ใช้โครงการเร่งด่วนด้านสังคม-เศรษฐกิจ เช่น การสร้างอาชีพ การฝึกอบรม - เสริม กลไกสื่อสารสองภาษา และเวทีพหุภาคี เพื่อลดความไม่ไว้วางใจ

จากตารางที่ 5.6 สามารถอธิบายได้ว่า **ตำบลต้นแบบ** เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างการบริหารชุมชน กลไกสหสัมพันธ์สุข การมีส่วนร่วมของประชาชน เศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างรัฐกับประชาชน ตำบลกลุ่มนี้จึงสามารถเป็น **แบบอย่างและศูนย์เรียนรู้** ให้พื้นที่อื่นเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งขยายผลโครงการที่ประสบความสำเร็จไปยังพื้นที่ใกล้เคียงได้

ส่วน **ตำบลที่มีศักยภาพ** เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในระดับดี แต่ยังมีบางด้านที่ต้องปรับปรุง อาทิ เศรษฐกิจชุมชนที่ยังไม่เข้มแข็ง หรือกลไกการมีส่วนร่วมที่ยังไม่สมบูรณ์ แนวทางการพัฒนาควรมุ่งเน้นการเสริมจุดอ่อน เช่น การพัฒนาทักษะผู้นำ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์ การเชื่อมโยงตลาด และการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ รวมทั้งส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับตำบลต้นแบบ เป็นต้น เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์

สำหรับ **ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม** ยังมีปัญหาหลายด้าน เช่น ความไม่ไว้วางใจต่อกลไกรัฐ ความขัดแย้งภายในชุมชน การขาดระบบการมีส่วนร่วม และเศรษฐกิจที่ยังเปราะบาง เป็นต้น การพัฒนาควรมุ่งแก้ไขในเชิงโครงสร้าง เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน การพัฒนาระบบสื่อสารระหว่างรัฐกับประชาชน และการสร้างความเชื่อมั่นผ่านกิจกรรมเล็ก ๆ ที่จับต้องได้ อาทิ เวทีพูดคุย การรับฟังความคิดเห็น หรือกิจกรรมระดับครัวเรือน เป็นต้น เพื่อสร้างความไว้วางใจในระยะสั้น ก่อนขยายไปสู่การปรับโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น

โดยสามารถเปรียบเทียบหรืออุปมาได้ว่า **ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง** เปรียบเหมือน “ครูใหญ่” **ตำบลมีศักยภาพ** เปรียบเหมือน “นักเรียนเก่งที่ต้องเสริมเฉพาะวิชา” และ **ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม** เปรียบเหมือน “ผู้เรียนที่ต้องเริ่มปูพื้นฐานใหม่และสร้างความมั่นใจทีละขั้น”

5.8 การเปรียบเทียบการพัฒนาตำบล

จากการเปรียบเทียบสถานะและแนวทางการพัฒนาของตำบลทั้งสามกลุ่มในตารางที่ 5.7 พบว่า ตำบลแต่ละประเภทมีบทบาทและความต้องการที่แตกต่างกันอย่างชัดเจน การนำเสนอข้อมูลในรูปแบบที่เชื่อมโยงระหว่างสถานะปัจจุบัน แนวทางการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่คาดหวัง จะช่วยให้สามารถกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาได้ตรงกับศักยภาพของแต่ละพื้นที่ จึงสามารถสรุปเป็นกรอบการพัฒนาตำบลในลักษณะเปรียบเทียบ โดยจัดทำเป็นตารางที่แสดงประเภทตำบล สถานะปัจจุบัน แนวทางการพัฒนา และผลที่คาดหวัง เพื่อเป็นเครื่องมือเชิงนโยบายในการกำหนดมาตรการสนับสนุนและติดตามผลการพัฒนาอย่างเป็นระบบ

ตารางที่ 5.7 แสดงตารางเปรียบเทียบการพัฒนาตำบลแต่ละประเภท

ประเภทตำบล	สถานะปัจจุบัน	แนวทางการพัฒนา	ผลที่คาดหวัง
ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง	- โครงสร้างการบริหารชุมชนเข้มแข็ง - กลไกสภาสันติสุขตำบลทำงานเป็นระบบ - เศรษฐกิจชุมชนมั่นคง - ประชาชนมีส่วนร่วมสูง	- ใช้เป็นต้นแบบ/ศูนย์เรียนรู้ - ถ่ายทอดองค์ความรู้และประสบการณ์ - สร้างเครือข่ายความร่วมมือกับตำบลอื่น	- ขยายผลสู่ตำบลอื่น - สร้าง “พื้นที่เรียนรู้” ระดับพื้นที่ - เป็น ศูนย์ กลาง นวัตกรรมชุมชน
ตำบลมีศักยภาพ	- มีพื้นฐานและความพร้อมหลายด้าน - ขาดความสมดุลบางประการ (เช่น เศรษฐกิจ, การจัดการทรัพยากร, การมีส่วนร่วม)	- เสริมศักยภาพเฉพาะด้านที่ยังอ่อน - จัดฝึกอบรมที่ตรงความต้องการ - เชื่อมโยงกับตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็งเพื่อเรียนรู้	- มีศักยภาพรอบด้านมากขึ้น - ยกระดับสู่ “ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง” ได้ในอนาคต - ลดช่องว่างในการพัฒนา
ตำบลต้องพัฒนาเพิ่มเติม	- ยังมีปัญหาโครงสร้างชุมชน - ความไม่ไว้วางใจต่อกลไกรัฐ - การมีส่วนร่วมต่ำ - เศรษฐกิจเปราะบาง	- แก้โครงสร้างพื้นฐานการบริหาร - จัดกิจกรรมสร้างความเชื่อมั่นและความไว้วางใจ - เริ่มจากกิจกรรมเล็ก ๆ ที่จับต้องได้	- สร้างรากฐานความร่วมมือ - พื้นฟูความเชื่อมั่นระหว่างรัฐ-ประชาชน - ปูทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

จากตารางข้างต้นพบว่า **ตำบลต้นแบบ** เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมรอบด้าน ทั้งด้านการบริหารจัดการ ชุมชนที่เข้มแข็ง กลไกสภาสันติสุขที่ทำงานเป็นระบบ เศรษฐกิจชุมชนที่มั่นคง และการมีส่วนร่วมของประชาชนในระดับสูง ตำบลเหล่านี้สามารถใช้เป็น **ต้นแบบหรือศูนย์เรียนรู้** ให้ตำบลอื่นได้ โดยมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ และแนวทางการพัฒนาชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และขยายผลสู่พื้นที่อื่น

ตำบลที่มีศักยภาพ เป็นพื้นที่ที่มีความพร้อมในหลายด้าน แต่ยังมีบางเรื่องที่ต้องปรับปรุง อาทิ การจัดการเศรษฐกิจ การใช้ทรัพยากร หรือระบบการมีส่วนร่วมที่ยังไม่สมบูรณ์ แนวทางพัฒนาคือเสริมสร้างจุดที่ยังอ่อนแอ อาจจัดการอบรมหรือเวิร์กช็อปเฉพาะเรื่อง และสร้างการเชื่อมโยงกับตำบลต้นแบบ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และยกระดับศักยภาพจนสามารถพัฒนาเป็นตำบลต้นแบบในอนาคต

สำหรับ **ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม** ยังมีปัญหาเชิงโครงสร้าง เช่น ระบบบริหารที่ยังไม่ชัดเจน การมีส่วนร่วมของประชาชนต่ำ เศรษฐกิจยังไม่มั่นคง และความไม่ไว้วางใจต่อกลไกรัฐ ตำบลเหล่านี้ควรเริ่มจากการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมและสร้างความเชื่อมั่นระหว่างรัฐกับประชาชน ผ่านกิจกรรมเล็กๆ ที่จับต้องได้ เช่น เวทีพูดคุย การรับฟังความคิดเห็น หรือโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจในระดับครัวเรือน เป็นต้น เพื่อสร้างความไว้วางใจและวางรากฐานการพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

5.9 สรุป

สำหรับในบทที่ 5 นี้ได้นำเสนอภาพรวมของการประเมินและพัฒนาศักยภาพตำบลต้นแบบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อนทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศาสนา และสังคมวัฒนธรรม การศึกษาครั้งนี้ได้บูรณาการแนวคิดทางวิชาการหลายสาขา ได้แก่ ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ชายแดน (Borderland Development Theory) ทฤษฎีการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation Theory) และแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) พร้อมทั้งใช้เครื่องมือการประเมินที่เป็นระบบ อาทิ กรอบ CIPP การวิเคราะห์ SWOT และกรอบการดำรงชีวิตอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihood Framework: SLF) ดังแสดงในตารางที่ 5.1 ซึ่งช่วยให้การประเมินสะท้อนทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและคุณค่าทางสังคมที่เชื่อมโยงกับบริบทท้องถิ่นได้อย่างลึกซึ้ง

ผลการประเมินใน 4 จังหวัด ได้แก่ ยะลา ปัตตานี นราธิวาส และสงขลา (ตารางที่ 5.2–5.5) พบความแตกต่างของศักยภาพระหว่างพื้นที่อย่างชัดเจน บางตำบลมีความเข้มแข็งในหลายด้านจนสามารถจัดอยู่ในกลุ่ม **“ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง”** (กลุ่ม A) ได้ทันที ขณะที่บางตำบลยังต้องได้รับ **“การเสริมสร้างศักยภาพ”** (กลุ่ม B) เพื่อให้เกิดความสมดุล และบางตำบลยังอยู่ในระดับ **“ต้องพัฒนาเพิ่มเติม”** (กลุ่ม C) ซึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดด้านโครงสร้าง ทรัพยากร และเศรษฐกิจสังคมที่ยังเปราะบาง

การสังเคราะห์เชิงนโยบายในตารางที่ 5.6 แสดงให้เห็นว่าแต่ละกลุ่มตำบลควรได้รับการพัฒนาแตกต่างกันอย่างเหมาะสม เช่น **ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง** ควรได้รับการสนับสนุนด้านนวัตกรรมและการขยายผลสู่พื้นที่รอบข้าง **ตำบลมีศักยภาพ** ควรมุ่งเสริมสร้างทุนมนุษย์ โครงสร้างพื้นฐาน และการเชื่อมโยงเครือข่าย และ**ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม** ควรเน้นการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างและสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน

นอกจากนี้ ตารางที่ 5.7-5.8 ยังได้เปรียบเทียบสถานะปัจจุบัน แนวทางพัฒนา และผลลัพธ์ที่คาดหวังของตำบลทั้งสามกลุ่มอย่างเป็นระบบ โดยแสดงให้เห็นว่า **ตำบลต้นแบบที่มีความเข้มแข็ง** เป็นพื้นที่นาร่องที่สามารถเป็นศูนย์เรียนรู้และแบบอย่างการจัดการแบบบูรณาการ **ตำบลมีศักยภาพ** สามารถก้าวสู่ความเข้มแข็งได้ หากได้รับการสนับสนุนตรงจุด **ตำบลที่ต้องพัฒนาเพิ่มเติม** ต้องการการปรับปรุงเชิงโครงสร้างควบคู่กับกิจกรรมสร้างความเชื่อมั่นในระยะสั้น เพื่อปูทางสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนในระยะยาว

กล่าวโดยสรุป บทที่ 5 นี้ไม่ได้เพียงสะท้อนถึงผลการประเมินในเชิงตัวเลขเท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึง **พลวัตของพื้นที่และทิศทางการพัฒนาในอนาคตอีกด้วย** โดยการจำแนกศักยภาพตำบลออกเป็น 3 ระดับ ทำให้ผู้กำหนดนโยบายสามารถออกแบบมาตรการสนับสนุนได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับความจริงในพื้นที่ และเป็นรากฐานสำคัญสำหรับการยกระดับการพัฒนาในจังหวัดชายแดนภาคใต้สู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

แนวทางการใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานของรัฐ และภาคประชาชน ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้ริเริ่ม "โครงการตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน" โดยอาศัยกลไก สภาสันติสุขตำบลเป็นเครื่องมือหลักในการขับเคลื่อน เพื่อสร้างความเข้มแข็งในระดับพื้นที่ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน โครงการนี้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 21 มกราคม 2563 ที่เห็นชอบให้สภาสันติสุขตำบลเป็นกลไกสำคัญในการประสานความร่วมมือระหว่างรัฐกับประชาชน แนวทางการใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานของรัฐและภาคประชาชนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาพื้นที่ มีดังนี้

6.1 บทบาทและหน้าที่ของสภาสันติสุขตำบลในฐานะศูนย์กลางประสานงาน

กลไกการบริหารราชการระดับตำบลโดยสภาสันติสุขตำบลจัดตั้งขึ้นโดยนายอำเภอ เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกการบริหารราชการในระดับพื้นที่ โดยมีเป้าหมายสำคัญ คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ศอ.บต. ให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมความเข้มแข็งของตำบลผ่านการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วม สภาสันติสุขตำบลประกอบด้วยตัวแทนจากห้าภาคส่วน ได้แก่ ส่วนราชการ ผู้ปกครองท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำศาสนาทุกศาสนา และภาคประชาชนในพื้นที่ การรวมตัวของหลากหลายภาคส่วนนี้ก่อให้เกิดการประสานงานและการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพในระดับตำบล

สภาฯ ทำหน้าที่จัดประชุมเพื่อกำหนดและกลั่นกรองปัญหา รวมถึงความต้องการของหมู่บ้านและตำบล จากนั้นจึงพิจารณาจัดทำโครงการหรือกิจกรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนา โดยเน้น การยกระดับคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนและหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนกับหน่วยงานอื่น นอกจากนี้ สภาฯ ยังมุ่งเน้นการขับเคลื่อนงานแบบบูรณาการที่เชื่อมโยงมิติงานด้านความมั่นคงเข้ากับมิติงานด้านการพัฒนา เพื่อแก้ไขปัญหาในลักษณะองค์รวม ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

พร้อมกันนี้ สภาฯ ยังมีบทบาทสำคัญในการรองรับการประสานงานและความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและภาคส่วนอื่น ๆ โดยเน้นความสำคัญในการแก้ไขปัญหาความยากจนในระดับครัวเรือน ขณะเดียวกัน สภาฯ ยังตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารสองภาษา ทั้งภาษาไทยและภาษามลายู เพื่อสร้างความเข้าใจ ลดความไม่ไว้วางใจ และสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่

จากการสังเคราะห์เอกสารบทที่ 2 ถึงบทที่ 4 สามารถกำหนดบทบาทและหน้าที่ของสภาสันติสุขตำบล ในฐานะศูนย์กลางประสานงานระหว่างรัฐและภาคประชาชนได้อย่างชัดเจน โดยในเชิงยุทธศาสตร์ สภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างหน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคม และประชาชน เพื่อแก้ไขปัญหาและขับเคลื่อนการพัฒนา ทั้งยังมีบทบาทในฐานะกลไกเชิงนโยบายท้องถิ่น ที่นำนโยบายจากระดับชาติและยุทธศาสตร์ของรัฐบาลมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของพื้นที่ ชายแดนใต้ รวมถึงการทำหน้าที่เป็นพื้นที่สร้างสันติสุข ผ่านการสานเสวนา การจัดการความขัดแย้ง และการสร้างความไว้วางใจในสังคมพหุวัฒนธรรม

ในมิติการพัฒนาสภาสันติสุขตำบลมีหน้าที่สนับสนุนเศรษฐกิจฐานราก ส่งเสริมอาชีพ วิสาหกิจชุมชน และการค้าชายแดน เพื่อยกระดับรายได้และลดความยากจน ควบคู่กับการประสานงานโครงการ ด้านการศึกษา สาธารณสุข และโครงสร้างพื้นฐานในระดับตำบล อีกทั้งยังบูรณาการทรัพยากรท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญา วัฒนธรรม หรือทุนทางสังคม เพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่อย่างเหมาะสม

ในด้านความมั่นคงและสังคมสภาสันติสุขตำบลทำหน้าที่เป็นกลไกเฝ้าระวังและป้องกันความเสี่ยง โดยร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานความมั่นคงเพื่อติดตามสถานการณ์และลดความรุนแรง อีกทั้งยังเป็น กลไกสร้างความไว้วางใจผ่านเวทีการมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม เปิดโอกาสให้สตรี เยาวชน และผู้นำศาสนา เข้ามามีบทบาท พร้อมกันนี้ยังเป็นเวทีความร่วมมือพหุภาคีที่ใช้แนวทาง Collaborative Governance ระหว่างรัฐ ภาคประชาสังคม และภาคเอกชน

ในเชิงบริหารจัดการสภาสันติสุขตำบลมีหน้าที่จัดทำแผนพัฒนาตำบลต้นแบบ โดยออกแบบโครงการ ที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และตอบสนองความต้องการของพื้นที่ รวมถึงการติดตามและประเมินผลโครงการ โดยใช้กรอบ CIPP (Context-Input-Process-Product) และการวิเคราะห์ SWOT-TOWS เพื่อสะท้อนถึง ประสิทธิภาพและความคุ้มค่า นอกจากนี้ยังมีการขับเคลื่อนแบบมีส่วนร่วมผ่านการจัดเวทีประชาคม การประชุมสภา และการทำประชาพิจารณ์อย่างต่อเนื่อง เพื่อสะท้อนเสียงของประชาชน อีกทั้งยังทำหน้าที่ เป็นกลไกรวบรวมข้อมูลและข้อเสนอจากชุมชนเพื่อนำส่งต่อภาครัฐ

สุดท้าย ในมิติความยั่งยืนสภาสันติสุขตำบลมีบทบาทสำคัญในการสร้างและขยายตำบลต้นแบบ ที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ไปยังพื้นที่อื่น ๆ พร้อมทั้งพัฒนา Capacity Building ผ่านการสร้างเสริมศักยภาพ ของเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นและแกนนำชุมชนด้วยการอบรมและฝึกทักษะ รวมถึงการสืบสานทุนทางวัฒนธรรม ศาสนา และอัตลักษณ์ท้องถิ่นเพื่อสร้างสังคมที่สงบสุขและเข้มแข็ง

กล่าวโดยสรุป สภาสันติสุขตำบลควรถูกกำหนดให้เป็น “ศูนย์กลางการพัฒนาและสันติสุขในระดับ ตำบล” ที่เชื่อมโยงรัฐกับประชาชนอย่างแท้จริง ทำหน้าที่ทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างครบวงจร พร้อมเป็นกลไกตรวจสอบ ติดตาม และขยายผลสู่ตำบลอื่น ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมาย ของยุทธศาสตร์ชาติและตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

ตารางที่ 6.1 สรุปบทบาทและหน้าที่ของสภาสันติสุขตำบล

มิติ/บทบาท	หน้าที่หลัก	กลไก/กิจกรรม
1. เชิงยุทธศาสตร์	- ศูนย์กลางประสานงานรัฐ-ประชาชน - สะท้อนนโยบายชาติสู่ตำบล - พื้นที่สันติสุข	- ประชุมร่วมรัฐ-ชุมชน - เวทีสานเสวนา - การปรับนโยบายชาติสู่ระดับตำบล
2. เชิงพัฒนา	- สนับสนุนเศรษฐกิจฐานราก - ยกระดับคุณภาพชีวิต - บูรณาการทรัพยากรท้องถิ่น	- โครงการเกษตรแปรรูป วิสาหกิจชุมชน - การศึกษา สาธารณสุข โครงสร้างพื้นฐาน - ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. เชิงความมั่นคง-สังคม	- เผื่อระวังความเสี่ยง - สร้างความไว้วางใจ - สร้างเวทีพหุภาคี	- ระบบ Early Warning - เวทีชุมชนสำหรับสตรี เยาวชน ผู้นำศาสนา - Collaborative Governance
4. เชิงบริหารจัดการ	- จัดทำแผนพัฒนาตำบลต้นแบบ - ติดตามและประเมินผล - จัดเวทีประชาคม - รายงานต่อภาครัฐ	- ใช้ CIPP, SWOT-TOWS - เวทีประชาคมตำบล/สภา - ประชาพิจารณ์ - รายงานสรุปข้อมูลปัญหา
6. เชิงความยั่งยืน	- สร้างตำบลต้นแบบ - สร้างเสริมศักยภาพ (Capacity Building) - สืบสานทุนวัฒนธรรม	- ขยายผลสู่ตำบลอื่น - อบรมเจ้าหน้าที่และแกนนำชุมชน - ใช้วัฒนธรรม/ศาสนาเป็นฐานสังคม

6.2 การเชื่อมโยงกับแนวคิดและทฤษฎีสำคัญ

สภาสันติสุขตำบลสะท้อนแนวคิดธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการแก้ไขความขัดแย้งและกำหนดนโยบาย มิใช่เพียงผู้รับนโยบายเท่านั้น หลักการสำคัญที่ใช้ยึดถือ คือ ความโปร่งใส การมีส่วนร่วม และความสามารถในการตอบสนอง ซึ่งช่วยเสริมพลังให้กับประชาชนและสร้างความไว้วางใจต่อกระบวนการพัฒนา นอกจากนี้ สภาฯ ยังทำหน้าที่สร้างเสริมทุนทางสังคม (Social Capital) ผ่านการสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากหลากหลายกลุ่ม อันเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างเสริมเอกภาพทางสังคม

ในด้านการจัดการความขัดแย้ง สภาฯ มุ่งเน้นแนวทางการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) โดยไม่เพียงมุ่งแก้ไขอาการเฉพาะหน้า แต่ยังลงลึกไปถึงการจัดการกับรากเหง้าของปัญหา เช่น ความขัดแย้งด้านที่ดินหรือการจัดสรรทรัพยากร เป็นต้น พร้อมทั้งเน้นการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ โครงสร้าง และบริบท ผ่านความเข้าใจเชิงสัมพันธ์และการตระหนักถึงความหลากหลายทางบริบท ขณะเดียวกัน สภาฯ ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding) โดยแก้ไขปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นรากฐานของความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ความไม่เสมอภาคทางสังคม หรือการกีดกันทางการเมือง เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและสันติภาพที่ยั่งยืน

นอกจากนี้ แนวทางของสภาฯ ยังต้องยึดหลักเชิงพื้นที่ (Localized Approach) โดยการสร้าง “ต้นแบบตำบล” และออกแบบกลยุทธ์ให้สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ ซึ่งแตกต่างจากการใช้แนวทางมาตรฐาน “ขนาดเดียวใช้ได้กับทุกกรณี” การเน้นความเฉพาะเจาะจงนี้จึงทำให้การพัฒนาและการแก้ไขปัญหาที่มีความสอดคล้องกับความเป็นจริงและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

จากการสังเคราะห์เอกสารทั้งสี่บท สามารถเชื่อมโยงบทบาทของสภาสันติสุขตำบลเข้ากับแนวคิดและทฤษฎีสำคัญที่เกี่ยวข้องได้อย่างชัดเจน โดยสภาฯ สะท้อนหลักธรรมาภิบาลแบบมีส่วนร่วม (Participatory Governance) ผ่านการเปิดพื้นที่ให้ประชาชนทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและแก้ไขปัญหา โดยยึดหลักความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน ควบคู่กับการสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ผ่านเครือข่าย ความสัมพันธ์ และความไว้วางใจที่ช่วยเสริมเอกภาพและความเข้มแข็งของสังคม ในด้านการจัดการความขัดแย้ง สภาฯ นำแนวทางการแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง (Conflict Transformation) มาใช้ โดยมุ่งจัดการกับรากเหง้าของปัญหา ไม่ว่าจะเป็นความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจ การจัดสรรทรัพยากร หรือการกีดกันทางการเมือง พร้อมทั้งมุ่งปรับเปลี่ยนโครงสร้าง ความสัมพันธ์ และบริบทเพื่อสร้างสันติภาพที่แท้จริง

นอกจากนี้ สภาฯ ยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding) โดยมุ่งแก้ไขปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นรากฐานของความขัดแย้ง เช่น ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ-สังคม และการขาดโอกาสทางการเมือง เป็นต้น เพื่อสร้างคามยุติธรรมและความมั่นคงที่ยั่งยืน ควบคู่กับการใช้แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Localized Approach) ผ่านการกำหนด “ตำบลต้นแบบ” ที่ออกแบบกลยุทธ์และโครงการให้เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่ แทนที่จะใช้วิธีการที่เป็นมาตรฐานเดียวกันทั้งหมด ขณะเดียวกัน เอกสารยังเชื่อมโยงบทบาทของสภาสันติสุขตำบลเข้ากับกรอบการประเมินเชิงระบบอย่าง CIPP Model (Context-Input-Process-Product) และการวิเคราะห์ SWOT-TOWS ซึ่งช่วยสะท้อนถึงความเหมาะสมของบริบท ความเพียงพอของทรัพยากร ประสิทธิภาพของกระบวนการ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง

กล่าวโดยสรุป สภาสันติสุขตำบลมิใช่เพียงกลไกการบริหารราชการระดับพื้นที่ แต่เป็นเวทีกลางที่ผสมผสานแนวคิดเชิงทฤษฎีสมัยใหม่ ทั้งด้านธรรมาภิบาล การสร้างทุนทางสังคม การแปรเปลี่ยนความขัดแย้ง การสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง การพัฒนาเชิงพื้นที่ และการจัดการเชิงกลยุทธ์ ทำให้สภาฯ เป็นทั้งเครื่องมือแก้ไขปัญหาและกลไกขับเคลื่อนการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของจังหวัดชายแดนภาคใต้ และสามารถนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

6.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการใช้สภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลาง

ในมิติด้านความมั่นคงและสันติสุข การดำเนินงานของสภาสันติสุขตำบลมีส่วนสำคัญในการลดระดับความรุนแรงและคลี่คลายความขัดแย้ง สร้างความรู้สึกปลอดภัยและความเชื่อมั่นต่อกระบวนการของรัฐ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกภาคส่วน เพื่อให้การป้องกันและแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างรอบด้านและยั่งยืน ขณะที่ในมิติด้านเศรษฐกิจและสังคม สภาฯ ทำหน้าที่สนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ พัฒนาวิสาหกิจชุมชน และยกระดับรายได้ครัวเรือน อันเป็นกลไกสำคัญในการลดอัตราความยากจนในพื้นที่

ในส่วนของการบริหารจัดการและธรรมาภิบาล สภาฯ มุ่งเน้นการสร้างเสริมหลักธรรมาภิบาลในระดับตำบลและท้องถิ่น โดยใช้กลไกการคัดเลือกและการประเมินผลที่มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีมาตรฐาน เพื่อให้เกิดการบูรณาการงานด้านความมั่นคงและการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกัน ในมิติด้านความยั่งยืนและการขยายผล ผลการดำเนินงานของตำบลต้นแบบสามารถนำมาถอดบทเรียนเพื่อประยุกต์ใช้และขยายผลสู่ตำบลอื่น ๆ ซึ่งจะเป็นฐานในการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างเสริมความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างรัฐกับประชาชนให้มีความมั่นคงในระยะยาว

ทั้งนี้ การใช้สภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติ โดยในด้านความมั่นคงและสันติสุข สภาฯ ช่วยลดระดับความรุนแรงและความขัดแย้ง พร้อมทั้งสร้างความรู้สึกลดภัยและความเชื่อมั่นต่อกระบวนการของรัฐ ผ่านการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอย่างรอบด้านและยั่งยืน ในด้านเศรษฐกิจและสังคมสภาสันติสุขตำบลมีบทบาทสำคัญในการบูรณาการทรัพยากรและงบประมาณเพื่อสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ พัฒนาวิสาหกิจชุมชน และยกระดับรายได้ครัวเรือน ซึ่งช่วยลดอัตราความยากจนและเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของชุมชน

ในด้านการบริหารจัดการและธรรมาภิบาล สภาฯ ทำหน้าที่สร้างเสริมกลไกการบริหารที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ และมีมาตรฐาน นำไปสู่การบูรณาการงานด้านความมั่นคงและการพัฒนาให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และยังช่วยเพิ่มระดับความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน ขณะเดียวกัน ในด้านความยั่งยืนและการขยายผล ผลลัพธ์จากตำบลต้นแบบสามารถถอดบทเรียนและนำไปประยุกต์ใช้กับตำบลอื่น ๆ ส่งเสริมการสร้างสังคมพหุวัฒนธรรมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติ และสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างรัฐกับประชาชนในระยะยาว

นอกจากนี้ สภาฯ ยังทำหน้าที่สำคัญในการจัดการกับรากเหง้าของความขัดแย้ง เช่น ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ การกีดกันทางสังคมและการเมือง และการเข้าถึงทรัพยากรอย่างไม่เท่าเทียม เป็นต้น แนวทางนี้เป็นการสร้างสันติสุขเชิงโครงสร้าง (Structural Peacebuilding) ที่ช่วยให้กระบวนการสันติภาพในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความมั่นคงและยั่งยืนอย่างแท้จริง

6.4 ข้อเสนอแนะเพื่อสร้างเสริมประสิทธิภาพของสภาสันติสุขตำบล

แม้ว่าสภาสันติสุขตำบลจะมีบทบาทที่สำคัญ แต่ก็ยังเผชิญความท้าทายหลายมิติ การวิเคราะห์ SWOT/TOWS ชี้ให้เห็นว่าควร

6.4.1 สร้างเสริมศักยภาพสถาบันและทรัพยากร

- 1) จัดสรรงบประมาณและกลไกการเงินระยะยาว ที่เพียงพอต่อความต้องการของชุมชน
- 2) พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ระบบขนส่งสาธารณะ และการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นต้น
- 3) ฝึกอบรมและพัฒนาทักษะบุคลากร ทั้งเจ้าหน้าที่รัฐและสมาชิกสภาฯ ในด้านการจัดการความขัดแย้ง การบริหารโครงการ และความเป็นผู้นำ

6.4.2 ยกระดับการมีส่วนร่วมและความโปร่งใส

- 1) เพิ่มการมีส่วนร่วมเชิงลึกของเยาวชน สตรี และกลุ่มชายขอบ โดยลดอุปสรรคเชิงโลจิสติกส์และขั้นตอนราชการ
- 2) สร้างกลไกติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory M&E) ที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (เช่น ระบบ GIS หรือ Mobile App)
- 3) ลด "ความไม่ไว้วางใจ" ผ่านการสื่อสารที่โปร่งใสและข้อมูลเปิด (open data)

6.4.3 ผนวกภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรม

- 1) บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัฒนธรรมชุมชนเข้ากับนโยบาย เช่น การพัฒนาหลักสูตรการศึกษาที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่นและใช้สองภาษา
- 2) ใช้กิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนา เป็นเครื่องมือในการสร้างความสามัคคีและลดความตึงเครียด

6.4.4 สร้างความร่วมมือและพันธมิตร

- 1) ส่งเสริมความร่วมมือแบบพหุภาคี ระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมอย่างต่อเนื่อง
- 2) สร้างพันธมิตรกับองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อเสริมทุนและความน่าเชื่อถือ

6.4.5 เน้นการแก้ไขปัญหาที่รากเหง้า

- 1) จัดทำโครงการทุนการศึกษาและการรักษาพยาบาลฟรี สำหรับกลุ่มชายขอบ เพื่อบรรเทาวงจร “ความยากจน สุขภาพไม่ดี การศึกษาต่ำ”
- 2) สร้างพื้นที่กลางสาธารณะ เพื่อส่งเสริมการเสวนาข้ามศาสนาและชาติพันธุ์

6.4.6 ปรับปรุงการบริหารราชการ

- 1) ปฏิรูประบบราชการ ให้มีความโปร่งใส ประสิทธิภาพ และลดขั้นตอนที่ซับซ้อน
- 2) สร้างดุลยภาพระหว่างนโยบายบนลงล่าง (Top-down) และล่างขึ้นบน (Bottom-up) เพื่อให้โครงการสอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและสร้างการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

6.5 สรุป

โดยสรุป การใช้กลไกสภาสันติสุขตำบลเป็นศูนย์กลางประสานงานจะต้องอาศัยแนวทางที่บูรณาการหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการปกครอง โดยเน้น การมีส่วนร่วมของชุมชน การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการสร้างกลไกที่ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อบริบทเฉพาะเพื่อนำไปสู่สันติสุขและความมั่นคงที่ยั่งยืนในระยะยาว ดังนั้น แนวทางการขับเคลื่อนเชิงปฏิบัติ

และการติดตามประเมินผลอย่างยั่งยืนของสภาสันติสุขตำบลจึงต้องมุ่งเน้นให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการจัดตั้ง “ศูนย์ข้อมูลตำบล (Tambon Data Hub)” เพื่อรวบรวม วิเคราะห์ และเผยแพร่ข้อมูลเชิงพื้นที่ด้านเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ซึ่งจะเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการตัดสินใจเชิงนโยบายและการวางแผนพัฒนาในระดับตำบล ศูนย์ข้อมูลนี้ควรเชื่อมโยงกับฐานข้อมูลระดับอำเภอและจังหวัด โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น ระบบ GIS และ Dashboard แบบเรียลไทม์ เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและทันสมัยอยู่เสมอ

ในด้านการติดตามและประเมินผล ควรพัฒนาระบบ “การติดตาม-ประเมินผลแบบมีส่วนร่วม (Participatory MEL-P)” เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะผู้นำศาสนา เยาวชน และสตรี ได้เข้ามามีบทบาทในการประเมินผลการดำเนินงานของสภาฯ อย่างต่อเนื่อง การใช้กรอบ CIPP และ SWOT-TOWS จะช่วยสะท้อนให้เห็นทั้งบริบท ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่แท้จริงของแต่ละโครงการ รวมถึงสามารถจัดทำ “รายงานผลประชาชน” หรือ Community Scorecard เพื่อให้ชุมชนร่วมกันตรวจสอบและเรียนรู้จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น

นอกจากนี้ การดำเนินงานของสภาฯ ควรถูกบูรณาการให้เชื่อมโยงกับยุทธศาสตร์ชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และแผนพัฒนาเขตพิเศษจังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อให้ทิศทางการพัฒนาในระดับตำบลสอดคล้องกับเป้าหมายระดับประเทศและลดความซ้ำซ้อนของการดำเนินงานในหน่วยงานต่าง ๆ อีกทั้งควรจัดตั้งเครือข่ายความร่วมมือในระดับตำบล-อำเภอ-จังหวัด เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แนวทางปฏิบัติที่ดี (Good Practices) และส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันผ่านเวทีสัมมนาและการศึกษาดูงานแบบกลุ่ม (Cluster Model) เพื่อสร้างพลังร่วมในการขับเคลื่อน

ในมิติของการเรียนรู้ต่อเนื่อง สภาฯ ควรกำหนดกลไก “การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Learning Loop)” โดยจัดทำหลักสูตรฝึกอบรมภาคปฏิบัติ คู่มือการบริหารงานของสภาสันติสุขตำบล และพัฒนาแพลตฟอร์มฐานข้อมูลออนไลน์ เพื่อเป็นแหล่งองค์ความรู้ถาวรสำหรับเจ้าหน้าที่และประชาชนในพื้นที่ ขณะเดียวกัน ควรให้ความสำคัญกับการสื่อสารเพื่อสันติ (Peace Communication) ผ่านการพัฒนาแผนสื่อสารสองภาษา (ไทย-มลายู) เพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างรัฐกับประชาชน เผยแพร่ข้อมูลเชิงบวก และใช้สื่อชุมชนหรือเครือข่ายเยาวชนเป็นกลไกหลักในการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ กล่าวโดยสรุป แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้สภาสันติสุขตำบลพัฒนาไปสู่การเป็น “ระบบบริหารจัดการเชิงหลักฐาน” ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล การมีส่วนร่วม และการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง อันจะนำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนของตำบลในระยะยาว และสอดคล้องกับวิสัยทัศน์

Agada, T. Assessment of the Challenges and Opportunities of Peacebuilding and Development Approaches to Humanitarian Response in Nigeria. *ESCAE JOURNAL OF MANAGEMENT AND SECURITY STUDIES (EJMSS)*. https://www.academia.edu/download/107633650/7._Assessment_of_the_Challenges_and_Opportunities_of_Peacebuilding.pdf

Ampha, K., & Wongbumru, T. (2025). The Analysis of Agricultural Areas to Support Urban Development based on Green Economy in Roi Et Province, Thailand. *International Review for Spatial Planning and Sustainable Development*, 13(2), 90-110. https://www.jstage.jst.go.jp/article/irspsd/13/2/13_7/_article/-char/ja/

Amsler, L. B. (2016). Collaborative governance: Integrating management, politics, and law. *Public Administration Review*, 76(5), 700-711. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/puar.12605>

Baggio, E. (2024). Local to global: unveiling the strategic potential of Community-Based Tourism in Thailand. <https://unitesi.unive.it/handle/20.500.14247/23044>

Baggio, E. (2024). Local to global: unveiling the strategic potential of Community-Based Tourism in Thailand. <https://unitesi.unive.it/handle/20.500.14247/23044>

Bamrungkhul, S., & Tanaka, T. (2023). Until the wilting day: An analysis of urban population changes in provincial cities in Thailand from 2010 to 2019. *Journal of Asian Architecture and Building Engineering*, 22(3), 1244-1267. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13467581.2022.2077736>

Bentley, G., & Pugalis, L. (2014). Shifting paradigms: People-centred models, active regional development, space-blind policies and place-based approaches. *Local Economy*, 29(4-5), 283-294. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0269094214541355>

Biggs, E. M., Bruce, E., Boruff, B., Duncan, J. M., Horsley, J., Pauli, N., ... & Imanari, Y. (2015). Sustainable development and the water–energy–food nexus: A perspective on livelihoods. *Environmental science & policy*, 54, 389-397. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901115300563>

Blomkamp, E. (2018). The promise of co-design for public policy 1. In *Routledge handbook of policy design* (pp. 59-73). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781351252928-4/promise-co-design-public-policy-1-emma-blomkamp>

Broadhurst, K. (2018). In the pursuit of economic growth: drivers and inhibitors of place-based partnerships. *Regional Studies, Regional Science*, 5(1), 332-338. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21681376.2018.1530134>

Budiman, I., Januar, R., Daeli, W., Hapsari, R. D., & Sari, E. N. (2020). Designing the Special Pilot Economic Zone: An Alternative Approach to Revitalize Livelihoods on Peatlands. *Jurnal Geografi Lingkungan Tropik*, 4(1), 1-23. https://scholarhub.ui.ac.id/context/jglitrop/article/1025/viewcontent/20200001__5BLayout_ed1_5D_20Budiman_Designing_20the_20special_20pilot.pdf

Chakorn, P., & Jetsada, L. (2022). The impact of insurgency in the deep south of Thailand on the arrival of Malaysian tourists to Betong district, Yala province using SARIMA with intervention model. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 43(1), 81-87. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kjss/article/view/256994>

Chambers, P. W. (2021). Thailand: Camouflaged Khakistocracy in Civil–Military Relations. In *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. <https://oxfordre.com/politics/display/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1859>

Chambers, P., & Waitoolkiat, N. (2021). Working Paper. <https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep30943.pdf>

Chambers, P., & Waitoolkiat, N. (2021). Thailand's Security Sector deform and reform. <https://www.ssoar.info/ssoar/handle/document/73454>

Chambers, P., Jitpiromsri, S., & Takahashi, K. (2023). The persevering power of provincial dynasties in Thai electoral politics. *Asian Journal of Comparative Politics*, 8(3), 787-807. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/20578911221142132>

Chambers, P., Jitpiromsri, S., & Waitoolkiat, N. *Asian International Studies Review* Vol. 20 Special Issue (June 2019): 1-23. https://www.researchgate.net/profile/Srisompob-Jitpiromsri/publication/346792448_Introduction_Conflict_in_the_Deep_South_of_Thailand_Never-ending_Stalemate/links/5fda3e5b45851553a0c223a5/Introduction-Conflict-in-the-Deep-South-of-Thailand-Never-ending-Stalemate.pdf

Cogburn, D. L., & Espinoza-Vasquez, F. K. (2014). From networked nominee to networked nation: Examining the impact of Web 2.0 and social media on political participation and civic engagement in the 2008 Obama campaign. In *Strategy, Money and Technology in the 2008 Presidential Election* (pp. 282-306). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315872704-16/networked-nominee-networked-nation-examining-impact-web-2-0-social-media-political-participation-civic-engagement-2008-obama-campaign-derrick-cogburn-fatima-espinoza-vasquez>

Dresse, A., Fischhendler, I., Nielsen, J. Ø., & Zikos, D. (2019). Environmental peacebuilding: Towards a theoretical framework. *Cooperation and Conflict*, 54(1), 99-119. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0010836718808331>

Farazmand, A. (Ed.). (2023). *Global encyclopedia of public administration, public policy, and governance*. Springer Nature. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=qtu3EAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR7&dq=Partic>

ipatory+Governance+theory+principles+and+applications+in+public+policy+and+community+engagement&ots=1MK9iq8wj1&sig=BEL85oaTeSRSdI_cGmqV6nLhrp0

Fisher, J. A., Patenaude, G., Giri, K., Lewis, K., Meir, P., Pinho, P., ... & Williams, M. (2014). Understanding the relationships between ecosystem services and poverty alleviation: A conceptual framework. *Ecosystem services*, 7, 34-45. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2212041613000764>

Folger, J. P., Poole, M. S., & Stutman, R. K. (2024). Working through conflict: Strategies for relationships, groups, and organizations. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003381556/working-conflict-joseph-folger-marshall-scott-poole-randall-stutman>

Fung, A. (2015). Putting the public back into governance: The challenges of citizen participation and its future. *Public administration review*, 75(4), 513-522. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/puar.12361>

Gozzoli, P. C., Rongrat, T., & Gozzoli, R. B. (2022). Design thinking and urban community Development: East Bangkok. *Sustainability*, 14(7), 4117. <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/7/4117>

Gozzoli, P. C., Rongrat, T., & Gozzoli, R. B. (2022). Design thinking and urban community Development: East Bangkok. *Sustainability*, 14(7), 4117. <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/7/4117>

Guo, R. (2015). Cross-border management: Theory, method and application. Springer. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=HusPBgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PR8&dq=Borderland+Development+Theory+concepts,+applications,+and+case+studies+in+regional+development&ots=UWKCAAnNQCA&sig=03dTEz5xdjo-jlxiQ3_b1LAW1C0

Huggins, R., & Thompson, P. (2015). Culture and place-based development: A socioeconomic analysis. *Regional Studies*, 49(1), 130-159. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00343404.2014.889817>

Iemsomboon, P., & Tangtham, N. (2014). Problems and Barriers on SHSs Management in Thailand's Rural Areas based on SWOT Analysis. *Energy Procedia*, 56, 598-603. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1876610214010601>

Jattamart, A., Nusawat, P., Saikatikorn, N., & Kwangsawad, A. (2023). Connecting Integrated Tourism Networks Post COVID-19 Scenario with Geoinformatics Innovation in Prachuap Khiri Khan Province for Thai Tourists. *Community and Social Development Journal*, 24(3), 47-64. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/cmrruresearch/article/view/264429>

Jeong, H. W. (2017). Peace and conflict studies: An introduction. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781315247236/peace-conflict-studies-ho-won-jeong>

Jiansuwannapas, Y., & Suebvises, P. (2023). The Context Study of Collaboration in Prototype City of Agricultural Processing Industry Project, Nongjik District, Pattani Province. มนุษย สังคม สาร (ม ศ ส.) คณะ มนุษยศาสตร์ และ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ราชภัฏ บุรีรัมย์, 21(1), 187-210.

Jitpiromsri, S., Waitoolkiat, N., & Chambers, P. (2018). Quagmire of violence in Thailand's southern borderlands chapter 1: Introduction. Asian Affairs: An American Review, 45(2), 43-55. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00927678.2018.1555924>

Joerges, C. (2022). Conflict and Transformation. <https://www.torrossa.com/gs/resourceProxy?an=5352712&publisher=FZ0661>

Johnson, P., & Robinson, P. (2014). Civic hackathons: Innovation, procurement, or civic engagement?. Review of policy research, 31(4), 349-357. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/ropr.12074>

Juntanintorn, R., Sawangwong, B., & Noichan, W. (2024). Factors Promoting and Developing the Strength of Border Communities: The Case Study of Ban Kha District, Ratchaburi Province. Journal of Public Administration, Public Affairs, and Management, 22(2), 49-49. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pajournal/article/view/276848>

Kaewtapee, S., Saeng-Xuto, V., Tongthaworn, R., & Sriwichailamphan, T. (2021). Identity and Persistence of Laotian Diaspora via Khap Thum Luang Prabang in Ban Huay Luek Community Wiang Kaen District Chiang Rai. Community and Social Development Journal, 22(3), 1-18. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/cmrrresearch/article/view/248407>

Karunee, T. (2015). SUSTAINABLE DEVELOPMENT AS A WAY OF LIFE UNDER THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY: A CASE STUDY OF BAAN OMLONG, MAESAB SUBDISTRICT, SAMOENG DISTRICT, CHIANG MAI PROVINCE (Doctoral dissertation, Silpakorn University). <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/851>

Keethaponcalan, S. I. (2019). Asian peacebuilding: Theory and practice. In Hybrid Peacebuilding in Asia (pp. 15-35). Cham: Springer International Publishing.

Khumphiranont, S. (2019). Collaboration among Government, the Private Sector, and Civil Society in the Southernmost Provinces of Thailand (Doctoral dissertation, National Institute of

Kitanant, T., Cain, P. M., Kaewhanam, K., Kaewhanam, P., & Pongsiri, A. (2025). The Development of Strategies Managements forthe Community Enterprises in the Nakhon Chai Burin Province Cluster, Thailand. Calitatea, 26(205), 34-48.

Kolosov, V., & Morachevskaya, K. (2022). The role of an open border in the development of peripheral border regions: The case of Russian-Belarusian borderland. Journal of Borderlands Studies, 37(3), 533-550.

Krainara, C. (2016). Border economic zones and development dynamics in Thailand: a comparative study of bordering countries (Doctoral dissertation, Asian Institute of Technology).

Krainara, C. (2016). Border economic zones and development dynamics in Thailand: a comparative study of bordering countries (Doctoral dissertation, Asian Institute of Technology).

Krainara, C., & Routray, J. K. (2015). Cross-border trades and commerce between Thailand and neighboring countries: Policy implications for establishing special border economic zones. *Journal of Borderlands Studies*, 30(3), 345-363.

Kühne, O. (2020). Landscape conflicts—a theoretical approach based on the three worlds theory of Karl Popper and the conflict theory of Ralf Dahrendorf, illustrated by the example of the energy system transformation in Germany. *Sustainability*, 12(17), 6772.

Lederach, J. (2015). Little book of conflict transformation: Clear articulation of the guiding principles by a pioneer in the field. Simon and Schuster.

Liu, Y., & Xu, Y. (2016). A geographic identification of multidimensional poverty in rural China under the framework of sustainable livelihoods analysis. *Applied geography*, 73, 62-76. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0143622816301400>

Louhapensang, C., & Noobanjong, K. (2021). Cultivations of cross-cultural experiences via a collaborative and cooperative approach for sustainable learning from communities in Si Satchanalai, Thailand. *Cogent Education*, 8(1), 2003959.

Madden, F., & McQuinn, B. (2014). Conservation's blind spot: The case for conflict transformation in wildlife conservation. *Biological Conservation*, 178, 97-106. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0006320714002778>

Manhmanyong, S. (2022). Strengthening local government to enhance flood risk management: A case study of Xay district, Lao PDR. <https://digital.car.chula.ac.th/cgi/viewcontent.cgi?article=10927&context=chulaetd>

Matijević, M. V., & Ćorić Erić, V. (2015). Peacebuilding and the conflict resolution theories. <http://ricl.iup.rs/444/>

McCann, P., & Soete, L. (2020). Place-based innovation for sustainability. Publications Office of the European Union: Luxemburg. https://www.researchgate.net/profile/Luc-Soete/publication/352132016_Place-based_innovation_for_sustainability/links/60ba442b92851cb13d7966a0/Place-based-innovation-for-sustainability.pdf

McLaverly, P. (Ed.). (2017). Public participation and innovations in community governance. *T a y l o r & F r a n c i s*. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=_kQrDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Participatory+Governance+theory+principles+and+applications+in+public+policy+and+community+engagement&ots=S1GxuaFqQ4&sig=orFnnkdd5MW1jFAKoCrFdfT94gY

Medeiros, E. (Ed.). (2021). Border cities and territorial development. Routledge. <https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=DC5EEAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Bor>

derland+Development+Theory+concepts,+applications,+and+case+studies+in+regional+development&ots=56W83fGcav&sig=_VjwFrLKq1gJUMJDCKGHaByPvF8

Methawikul, M., Kuljirundhorn, B., & Sampaio, F. (2024). THE READINESS AND NECESSITY OF ELECTION OF PROVINCIAL GOVERNORS IN THAILAND. *Environmental & Social Management Journal/Revista de Gestão Social e Ambiental*, 18(2). <https://pdfs.semanticscholar.org/f963/0026dbf2504dc2f63075b9aa666b1ea3819f.pdf>

Nabatchi, T., & Amsler, L. B. (2014). Direct public engagement in local government. *The American Review of Public Administration*, 44(4_suppl), 63S-88S. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0275074013519702>

Naipinit, A., Promsaka Na Sakolnakorn, T., & Kroeksakul, P. (2016). Strategic management of community enterprises in the upper northeast region of Thailand. *Journal of Enterprising Communities: People and Places in the Global Economy*, 10(4), 346-362. <https://www.emerald.com/jec/article/10/4/346/219174>

Natarajan, N., Newsham, A., Rigg, J., & Suhardiman, D. (2022). A sustainable livelihoods framework for the 21st century. *World Development*, 155, 105898. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0305750X22000882>

Nazaruddin, D. A., Singtuen, V., Baharim, N. B., & Abdul, R. M. N. I. (2023). Analysis of proposed geosites in the Betong District, Yala Province, Southern Thailand. *Geologos*, 29(2), 99-116. <https://sciendo.com/2/v2/download/article/10.14746/logos.2023.29.2.10.pdf>

Olsson, L., Opondo, M., Tschakert, P., Agrawal, A., Eriksen, S., Ma, S., ... & Zakieldeen, S. (2014). Livelihoods and poverty. In *Climate Change 2014 Impacts, Adaptation and Vulnerability: Part A: Global and Sectoral Aspects* (pp. 793-832). Cambridge University Press. <https://research-repository.uwa.edu.au/en/publications/chapter-13-livelihoods-and-poverty/>

Opióła, W. (2014). About the Role of the State Border in the Theory of Borderland. <https://open.icm.edu.pl/handle/123456789/5251>

Paffenholz, T. (2014). International peacebuilding goes local: analysing Lederach's conflict transformation theory and its ambivalent encounter with 20 years of practice. *Peacebuilding*, 2(1), 11-27. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21647259.2013.783257>

Paffenholz, T. (2014). International peacebuilding goes local: analysing Lederach's conflict transformation theory and its ambivalent encounter with 20 years of practice. *Peacebuilding*, 2(1), 11-27. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/21647259.2013.783257>

Pallagst, K., Blaser, B., Mangels, K., & Pfundstein, N. Planning Borderlands: Conceptualizing Territorial Development in Cross-Border Regions. *Linking Borderlands: Dynamics of Cross-Border Peripheries*, 48. https://www.academia.edu/download/109698262/UniGR-CBS_Working_Paper_Vol._17.pdf#page=48

Panga, L., Ekasari, K., Kasirang, A., Dewi, A. L., & Sasmita, F. (2024). The Development of Agrotechnopark Model Based on Modern Villages. *International Journal*, 5(8), 317-329. <https://pdfs.semanticscholar.org/8599/a86191c441d987a01c1978e9fdf2df0bcda5.pdf>

Panter-Brick, C. (2021). Resilience humanitarianism and peacebuilding. *Multisystemic resilience: Adaptation and transformation in contexts of change*, 361-374. https://books.google.com/books?hl=en&lr=&id=5LscEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA361&dq=Structural+peacebuilding+theories+and+practices+in+conflict+resolution+and+humanitarian+efforts&ots=FvNqFqclNk&sig=hFzzIgQJel_2Nb4492tLV_SFfLk

Paudel Khatiwada, S., Deng, W., Paudel, B., Khatiwada, J. R., Zhang, J., & Su, Y. (2017). Household livelihood strategies and implication for poverty reduction in rural areas of central Nepal. *Sustainability*, 9(4), 612. <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/4/612>

Peek, L. F. M. (2016). Development of Peacebuilding Theory and Practice (Bachelor's thesis). https://studenttheses.uu.nl/bitstream/handle/20.500.12932/22487/Bachelorthesis_3848558_PeekLaurens_FinalVersion.pdf?sequence=3

Phonghanyudh, K. (2024). Design, democracy, power, and care in Thailand: Designing and delivering collaborative local community services in the deep south region (Doctoral dissertation, Royal College of Art (United Kingdom)). <https://search.proquest.com/openview/8b881b9d007a397a43ac7f5a9ece0808/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2026366&diss=y>

Phuangrod, K., Lerkiatbundit, S., & Aujiraponpan, S. (2017). Factor affecting innovativeness of small and medium enterprises in the five southern border provinces. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 38(3), 204-211. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S245231511730382X>

Pingeot, L. (2020). International peacebuilding as a case of structural injustice. *International Peacekeeping*, 27(2), 263-288. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13533312.2019.1673739>

Pitagtum, W., Pitagtum, J., Numburi, N., & Raksudjarit, S. (2022). Sufficiency Economy Model for Green Homestay Development Promoting Tourism to the Next Normal: A Case Study of Barn Piyamit 1, Tanoh Maero Subdistrict, Betong District, Yala Province, Thailand. <https://profile.yru.ac.th/storage/journals/ede80b57476f2fbaa1b0bff25327860.pdf>

PRAKONGSRI, P., & SANTIBOON, T. (2021). Water Resource Management through the Effects and Fairness of Water User Organizations toward Agricultural Administrations Using Rural Traditional Rules and Regulations. *International Journal of Pharmaceutical Research* (09752366), 13(1). <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=09752366&AN=155803569&h=qSGEr9PXxsl1jrYxi5n%2FbKRGQSYhhV8gH58TM6KaU3Pn2vGhHEOiKk5lVzHtHUCL%2Fjl4pzz4VSkkf5Xc9X%2Fmw%3D%3D&crl=c>

Pugalis, L., & Bentley, G. (2014). Place-based development strategies: Possibilities, dilemmas and ongoing debates. *Local Economy*, 29(4-5), 561-572. <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0269094214541617>

Rabten, J. P., & Techatunminasakul, S. (2019). INTEGRATED STRATEGIC PLANNING OF MINISTRY OF AGRICULTURE AND FORESTS ON RURAL-URBAN MIGRATION IN TRASHIGANG, BHUTAN (Doctoral dissertation, Maejo University). <http://202.28.38.45/dspace/handle/123456789/117>

Rachmad, Y. E. (2022). Conflict Resolution Theory. https://www.academia.edu/download/119367036/BOOK_2022_089_NEW.pdf

Rahim, M. A. (2023). Managing conflict in organizations. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9781003285861/managing-conflict-organizations-afzalur-rahim>

Ratnapradipa, T. (2023). FEASIBILITY STUDY OF A COMMUNITY MALL DEVELOPMENT IN UBON RATCHATHANI PROVINCE (Doctoral dissertation, Thammasat University). http://ethesisarchive.library.tu.ac.th/thesis/2023/TU_2023_6502034553_18046_28783.pdf

Reed, M. S., Vella, S., Challies, E., De Vente, J., Frewer, L., Hohenwallner-Ries, D., ... & Van Delden, H. (2018). A theory of participation: what makes stakeholder and public engagement in environmental management work?. *Restoration ecology*, 26, S7-S17. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/rec.12541>

Rodríguez-Pose, A., & Wilkie, C. (2017). Revamping local and regional development through place-based strategies. *Cityscape*, 19(1), 151-170. <https://www.jstor.org/stable/26328304>

Rogerson, C. M. (2014). Reframing place-based economic development in South Africa: The example of local economic development. *Bulletin of Geography. Socio-economic series*, (24), 203-218. <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=942794>

Salvia, R., & Quaranta, G. (2017). Place-based rural development and resilience: A lesson from a small community. *Sustainability*, 9(6), 889. <https://www.mdpi.com/2071-1050/9/6/889>

Sanmee, W., Pharcharuen, W., Uthaphan, P., Phutchu, S., & Thongputtamon, N. (2021). Coexistence and peace based on diversity in a multicultural society: Case study of ban rai community, Soppong sub-district, Pang Mapha district Mae Hong Son province. *Linguistics and Culture Review*, 5(S3), 1020-1031. <https://www.academia.edu/download/85932074/514.pdf>

Sati, V. P., & Vangchhia, L. (2016). Sustainable livelihood approach to poverty reduction. In *A sustainable livelihood approach to poverty reduction: an empirical analysis of Mizoram, the eastern extension of the Himalaya* (pp. 93-100). Cham: Springer International Publishing. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-45623-2_9

Scoones, I. (2015). Sustainable livelihoods and rural development (p. xv). Rugby: Practical Action Publishing. <https://www.researchgate.net/profile/Ian->

Scoones/publication/326954304_Livelihoods_Perspectives_A_Brief_History/links/653618cb1d6e8a707045e2b9/Livelihoods-Perspectives-A-Brief-History.pdf

Silp-udom, N. (2019). A study of Southern Border Provinces Administrative Centre provinces development strategy 2015-2017. <http://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2019/b210946e.pdf>

Silp-udom, N. (2019). A study of Southern Border Provinces Administrative Centre provinces development strategy 2015-2017. <http://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2019/b210946e.pdf>

Sirisopa, P., Sukkanon, C., Bangs, M. J., Nakasathien, S., Hii, J., Grieco, J. P., ... & Chareonviriyaphap, T. (2022). Scientific achievements and reflections after 20 years of vector biology and control research at the Pu Teuy mosquito field research station, Thailand. *Malaria Journal*, 21(1), 44. <https://link.springer.com/article/10.1186/s12936-022-04061-5>

Somboonsuke, B., Wettayaprasit, W., & Wettayaprasit, P. (2015). Micro halal community enterprise database system: Case study in Pattani and Songkhla provinces. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 36(3), 568-576. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/kjss/article/view/243439>

Somlok, A. (2018). Youth radio programs during the insurgency in three Southern border provinces of Thailand. <http://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2018/b205836.pdf>

Somnuek, P. (2017). Potential of Tourism Logistic Service Business in the Border Areas of Chong Anma, Chong Sa-Ngam, and Chong Jom Checkpoints in Thailand to Increase Competitive Efficiency among the ASEAN Community. *International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 11(4), 844-847. <https://core.ac.uk/download/pdf/144879361.pdf>

Somsirivarangkool, K. (2017). Laveue Relatedness in the Rise of Inter-Ethnic and Inter-Religious Marriages: A Case Study of Pa Pae Village, Mae Sariang District, Mae Hong Son Province, Thailand (Doctoral dissertation, Kanazawa University). <https://core.ac.uk/download/pdf/196742965.pdf>

Statham, P., Scuzzarello, S., Sunanta, S., & Trupp, A. (2020). Globalising Thailand through gendered 'both-ways' migration pathways with 'the West': cross-border connections between people, states, and places. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46(8), 1513-1542. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2020.1711567>

Stoffelen, A., & Vanneste, D. (2017). Tourism and cross-border regional development: Insights in European contexts. *European Planning Studies*, 25(6), 1013-1033. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09654313.2017.1291585>

Studzieniecki, T., Jakubowski, A., & Meyer, B. (2022). Key conditions for Euroregions development at external EU borders: A case study of the Polish–Belarusian borderland. *Regional Science Policy & Practice*, 14(4), 718-740. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1757780223001385>

Sujaritchai, S., & Artnarong, W. (2016). Assessment of tourism attraction potentials in 3 eastern borders provinces. *Interdisciplinary Research Review*, 11(6), 14-19. <https://ph02.tci-thaijo.org/index.php/jtir/article/view/66433>

Sukhopala, T. (2018). Stakeholder Analysis of Socioeconomic Impacts on Chiang Rai-Chiang Khong Rail Project in Chiang Rai Province. <https://digital.car.chula.ac.th/chulaetd/2429/>

Sumethokula, P., Patwary, A. K., Srinuanpanc, B., Srinuanpand, C., Suwandee, P., Thammathikulf, A., & Phanong, W. (2020). The potential of new tour repackaging for creative tourism among entrepreneurs in Nakhon Si Thammarat. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*, 13(10), 1752-1771. https://www.academia.edu/download/65261727/19._Sumethokul_et_al._2020_.pdf

Supanyo, P., & Chairatana, P. (2021). Tourism cooperation under the belt and road initiative: BRI and tourism opportunities in Phayao Province, Thailand. *Turkish Journal of Computer and Mathematics Education*, 12(8), 2533-2537. <https://search.proquest.com/openview/0013ef98c54adfe939a9af8a3b099169/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2045096>

Suwan-achariya, S. (2020). Location of economic geography and development of the Southern Border Provinces. *National interest*, 1(1), 19-36. <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/239951>

Talò, C., Mannarini, T., & Rochira, A. (2014). Sense of community and community participation: A meta-analytic review. *Social indicators research*, 117(1), 1-28. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-013-0347-2>

TEANGSOMPONG, T. (2016). REGIONAL PUBLIC MANAGEMENT FOR THE SPECIAL BORDER ECONOMIC ZONES: A CASE STUDY OF THE KANCHANABURI PROVINCE (Doctoral dissertation, MAHIDOL UNIVERSITY). https://www.researchgate.net/profile/Teerapong-Teangsompong/publication/350038179_REGIONAL_PUBLIC_MANAGEMENT_FOR_THE_SPECIAL_BORDER_ECONOMIC_ZONES_A_CASE_STUDY_OF_THE_KANCHANABURI_PROVINCE/links/604c95b2a6fdcccf7a5dab/REGIONAL-PUBLIC-MANAGEMENT-FOR-THE-SPECIAL-BORDER-ECONOMIC-ZONES-A-CASE-STUDY-OF-THE-KANCHANABURI-PROVINCE.pdf

TEANGSOMPONG, T. (2016). REGIONAL PUBLIC MANAGEMENT FOR THE SPECIAL BORDER ECONOMIC ZONES: A CASE STUDY OF THE KANCHANABURI PROVINCE (Doctoral dissertation, MAHIDOL UNIVERSITY). https://www.researchgate.net/profile/Teerapong-Teangsompong/publication/350038179_REGIONAL_PUBLIC_MANAGEMENT_FOR_THE_SPECIAL_BORDER_ECONOMIC_ZONES_A_CASE_STUDY_OF_THE_KANCHANABURI_PROVINCE/links/604c95b2a6fdcccf7a5dab/REGIONAL-PUBLIC-MANAGEMENT-FOR-THE-SPECIAL-BORDER-ECONOMIC-ZONES-A-CASE-STUDY-OF-THE-KANCHANABURI-PROVINCE.pdf

Utarasint, D. (2019). Voices and Votes Amid Violence: Power and Electoral Accountability in Thailand's Deep South. [https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/162786/1/Daungyewa%20Utarasint%20revised%20final%20thesis%20-%20May%202019%20\(1\).pdf](https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/162786/1/Daungyewa%20Utarasint%20revised%20final%20thesis%20-%20May%202019%20(1).pdf)

Wiraphanphong, A. (2020). A study of multidimensional poverty management in Thailand according to the Thai people map and analytics platform (TPMAP) through provincial budget allocation and provincial groups, annual budget 2017-2019. <http://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2020/b212205e.pdf>

Wright, J. H., Hill, N. A., Roe, D., Rowcliffe, J. M., Kämpel, N. F., Day, M., ... & Milner-Gulland, E. J. (2016). Reframing the concept of alternative livelihoods. *Conservation Biology*, 30(1), 7-13. <https://conbio.onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/cobi.12607>

Zaum, D. (2024). International relations theory and peacebuilding. In *Routledge handbook of peacebuilding* (pp. 369 - 381). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781003293408-37/international-relations-theory-peacebuilding-dominik-zaum>

แนวปฏิบัติที่ดี

(Best Practice)

ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) ได้น้อมนำยุทธศาสตร์พระราชทาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” มาเป็นแนวทางหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบชี้เป้า โดยใช้ “สภาสันติสุขตำบล” เป็นกลไกกลางในการบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในพื้นที่เพื่อวิเคราะห์ปัญหาและจัดทำแผนปฏิบัติการที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยเสนอโครงการผ่านการกลั่นกรองของระดับอำเภอ และจังหวัด คร่าวเรือนละไม่เกิน ๒๐,๐๐๐ บาท เพื่อดำเนินกิจกรรมด้านเศรษฐกิจและส่งเสริมอาชีพ โดยมีสภาสันติสุขตำบลที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ดังนี้

๑. ด้านการเลี้ยงสัตว์ สภาสันติสุขตำบลสุคีริน อำเภอสุคีริน จังหวัดนราธิวาส ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการเลี้ยงไก่ไข่เพื่อลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ให้ครัวเรือนยากจน เนื่องจากพื้นที่ตำบลสุคีรินมีลักษณะภูมิประเทศเป็นป่าภูเขาและมีความอุดมสมบูรณ์ การส่งเสริมการเลี้ยงไก่ไข่ จึงมีความเหมาะสม และสามารถบูรณาการร่วมกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในพื้นที่ เพื่อจัดหาอาหารสัตว์จากวัตถุดิบในท้องถิ่น (เช่น รำข้าว หรือพืชผัก) เพื่อลดต้นทุนการผลิตได้อีกทางหนึ่ง อีกทั้ง ยังเป็นการสร้างแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยภายในชุมชน ลดการพึ่งพาจากภายนอกพื้นที่โดยครัวเรือนมีไข่ไก่ไว้บริโภคเอง ซึ่งเป็นแหล่งโปรตีนสำคัญ ช่วยลดภาระค่าซื้ออาหารวันละ ๑๐ - ๒๐ บาท ผลผลิตไข่ไก่ส่วนที่เหลือจากการบริโภค สามารถนำไปจำหน่ายในชุมชนหรือเครือข่ายสหกรณ์ สร้างกระแสเงินสดรายวันให้กับครอบครัว การดำเนินงานดังกล่าวถือเป็นตัวอย่างของการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ “ทำน้อยแต่ได้มาก” โดยเริ่มจากความจำเป็นพื้นฐานในชีวิตประจำวัน ก่อนจะขยายไปสู่การสร้างอาชีพที่ยั่งยืนต่อไป

๒. ด้านการเกษตรปลอดภัย

๒.๑ สภาสันติสุขตำบลมายอ อำเภอมายอ จังหวัดปัตตานี ดำเนินโครงการส่งเสริมอาชีพการผลิตผักปลอดภัยครบวงจรและการจัดการดินปุ๋ย เน้นการสร้างพื้นฐานตั้งแต่ “ต้นน้ำ” (การจัดการดินปุ๋ย) และ “กลางน้ำ” (การผลิตผักปลอดภัยในโรงเรือน) จนถึง “การรวมกลุ่มจำหน่าย” (ปลายน้ำ) ซึ่งมีการยกระดับกลุ่มให้เป็นศูนย์สร้างรายได้ที่มีผลิตภัณฑ์หลากหลาย เช่น การแปรรูปผักปลอดภัยเป็น “คูกี้ผัก” ซึ่งเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ที่ช่วยเพิ่มมูลค่าและสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผลิตภัณฑ์สินค้าในชุมชน จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานทำให้เกิดวงจรเศรษฐกิจชุมชนที่ครบวงจร โดยมีกระบวนการติดตามและประเมินผลผ่านกลไกสภาสันติสุขตำบล เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายมีอาชีพที่มั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจนพ้นเกณฑ์ความยากจนอย่างยั่งยืน

๒.๒ สถานีสวนสุขตำบลมโนะ อำเภอสู่ไทย-ลก จังหวัดนราธิวาส ได้เล็งเห็นว่า ชิงเป็นพืชเศรษฐกิจที่ใช้พื้นที่ปลูกไม่มากแต่ให้ผลตอบแทนสูง และเป็นวัตถุดิบสำคัญในวัฒนธรรมการปรุงอาหารท้องถิ่นและแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์สุขภาพ ทำให้มีตลาดรองรับที่แน่นอน จึงได้ดำเนินโครงการส่งเสริมการทำเกษตรปลอดภัยและการปลูกชิงเพิ่มรายได้ โดยบูรณาการความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์ และสำนักงานเกษตรอำเภอสู่ไทย-ลก กำหนดให้ตำบลมโนะเป็นหนึ่งในพื้นที่ยุทธศาสตร์ของ "โมเดลแก๊งชิงสู่ไทย-ลก" ซึ่งเป็นการพัฒนาอาชีพตลอดห่วงโซ่คุณค่า โดยมีการจัดตั้งแปลงสาธิตต้นแบบและศูนย์เรียนรู้สำหรับครัวเรือนยากจนพื้นที่นำร่องปลูกชิงขนาด ๒ ไร่ มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยติดตั้งระบบให้น้ำอัตโนมัติแบบสปริงเกอร์หรือระบบน้ำหยด และระบบบริหารจัดการปุ๋ย เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดความสูญเสีย อีกทั้งยังเพิ่มมูลค่า โดยส่งเสริมการปลูก "ชิงแดง" ซึ่งมีคุณสมบัติทางยาและมูลค่าสูงกว่าชิงทั่วไป รวมถึงสนับสนุนการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ชิงผง หรือเครื่องดื่มชิง เพื่อสร้างช่องทางการตลาดที่กว้างขึ้น ขยายช่องทางการจำหน่ายทั้งออนไลน์และออฟไลน์ รวมถึงตลาดต่างประเทศอย่างมาเลเซีย

๓. ด้านการแปรรูปและยกระดับผลิตภัณฑ์ สถานีสวนสุขตำบลขุนตัตหวาย อำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา เป็นต้นแบบที่สำคัญของการขับเคลื่อนกลไก "สถานีสวนสุขตำบล" ในการแก้ไขปัญหาความยากจนและยกระดับเศรษฐกิจฐานราก โดยสามารถเปลี่ยนต้นทุนทางธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นให้กลายเป็นสินค้ามูลค่าสูงผ่าน โครงการพัฒนาศักยภาพกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงผึ้งชันโรง และยกระดับบรรจุภัณฑ์น้ำผึ้งเพื่อเพิ่มมูลค่าเนื่องจากเลี้ยงง่าย ใช้พื้นที่น้อย และมีคุณค่าทางโภชนาการสูงกว่าน้ำผึ้งทั่วไป ทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดกลุ่มคนรักสุขภาพ

กุญแจสำคัญที่ทำให้ตำบลขุนตดห้วยโดดเด่น คือ "การยกระดับบรรจุภัณฑ์" โดยสภาสันติสุขตำบล ได้จัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาแบรนด์และบรรจุภัณฑ์ใหม่ จากเดิมที่จำหน่ายแบบพื้นบ้าน เปลี่ยนสู่บรรจุภัณฑ์ ที่ทันสมัย สะอาด สะดวกต่อการขนส่ง และสะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่น สามารถขยายช่องทางการจำหน่าย ไปยังร้านค้าของฝาก และแพลตฟอร์มออนไลน์ได้กว้างขวางขึ้น และยังช่วยให้น้ำผึ้งชั้นโรงสามารถขายย้บราคา จากสินค้าเกษตรทั่วไปสู่สินค้าพรีเมียม ความสำเร็จของตำบลขุนตดห้วยสะท้อนให้เห็นว่า "งบประมาณเพียงหลักแสน สามารถสร้างมูลค่าหลักล้านได้" หากมีการบริหารจัดการผ่านกลไกสภาสันติสุขตำบลที่เข้มแข็ง การมองเห็น ศักยภาพของคนและทรัพยากรในพื้นที่ คือหัวใจสำคัญที่เปลี่ยน "ความยากจน" ให้เป็น "ความมั่งคั่ง" อย่างยั่งยืน ตามยุทธศาสตร์พระราชทานของในหลวงรัชกาลที่ ๙

โดยเกิดผลสัมฤทธิ์ ดังนี้

๑. ด้านเศรษฐกิจ ครีวเรือนเป้าหมายมีรายได้เพิ่มขึ้น (เป้าหมายเพิ่มขึ้นร้อยละ ๒๐) และลดภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือน
๒. ด้านสังคม ประชาชนในระดับฐานรากมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น เกิดความเข้มแข็งในกลุ่มอาชีพ และสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
๓. ด้านความมั่นคง สร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับประชาชน ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของสภาสันติสุขตำบล

การถอดบทเรียน (Best Practice) และแนวทางการขยายผลการดำเนินโครงการที่ได้รับการสนับสนุน งบประมาณจาก คส.บต. ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙

จากการลงพื้นที่ติดตามความก้าวหน้าและประเมินผลการดำเนินงานของสภาสันติสุขตำบลในพื้นที่ จังหวัดชายแดนภาคใต้ (จังหวัดนราธิวาส ปัตตานี ยะลา สตูล และ ๔ อำเภอของจังหวัดสงขลา) ประจำปี งบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๙ พบว่า การสนับสนุนงบประมาณเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในมิติต่างๆ เช่น การส่งเสริมปศุสัตว์ (เลี้ยงไก่ไข่ เป็ดไข่ นกกระทา) การเกษตร (ปลูกผักสวนครัว เพาะเห็ด) และการประมงพื้นบ้าน สามารถตอบสนองต่อความต้องการของครัวเรือนยากจนเป้าหมายได้อย่างตรงจุด ช่วยบรรเทาภาระค่าครองชีพ สร้างอาชีพ และยกระดับรายได้ นอกจากนี้ กลไกสภาสันติสุขตำบลยังเป็นเวทีสำคัญในการเชื่อมโยงความร่วมมือแบบพหุวัฒนธรรม ความเข้มแข็งของผู้นำท้องที่ ท้องถิ่น ประชาสังคม และผู้นำศาสนา ส่งผลให้เกิดสถานะแวดล้อมที่เอื้อต่อสันติสุขอย่างยั่งยืน

๑. การถอดบทเรียนโครงการ/กิจกรรมตัวอย่างที่มีผลสัมฤทธิ์สูง (Best Practice Model)

จากการติดตามและประเมินผล สามารถคัดเลือกกิจกรรม/โครงการตัวอย่างที่มีผลสัมฤทธิ์สูงเพื่อใช้เป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนกิจกรรมต้นแบบด้านเศรษฐกิจและการส่งเสริมอาชีพ

๑.๑ การส่งเสริมการทำประมงพื้นบ้านแบบยั่งยืน (พื้นที่ชายฝั่ง อำเภอเมืองสตูล)

จุดเด่น/ปัจจัยความสำเร็จ มีการกำหนดมาตรฐานอุปกรณ์จับสัตว์น้ำที่เหมาะสม เช่น ขนาดตา อวนจับปูที่ไม่ทำลายตัวอ่อน ควบคู่กับการสร้างความรู้เรื่องอนุรักษ์และการจัดทำธนาคารปูเพื่อคืนพันธุ์ปูสู่ธรรมชาติ

ผลสัมฤทธิ์ ชาวประมงมีรายได้ต่อเนื่อง ชุมชนเกิดความตระหนักในการใช้วัตกรรมการ และทรัพยากรท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า และลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างเป็นรูปธรรม

๑.๒ กลุ่มแปรรูปอาหารและทำขนมพื้นบ้านสร้างรายได้ (อำเภอเมืองสตูล และควนกาหลง)

จุดเด่น/ปัจจัยความสำเร็จ การนำทักษะและอัตลักษณ์ขนมท้องถิ่น (เช่น ขนมทองม้วน ขนมทองพับ ขนมเครป ขนมรู) มาพัฒนาเป็นอาชีพเสริม สามารถผลิตและจำหน่ายในตลาดชุมชนหรือนำมาเป็นอาหารว่าง ในการประชุมงานราชการและกิจกรรมในพื้นที่

ผลสัมฤทธิ์ เกิดการหมุนเวียนเศรษฐกิจในระดับครัวเรือนและชุมชนอย่างแท้จริง

๑.๓ ศูนย์เรียนรู้ผักสวนครัวลดภาระค่าครองชีพ (อำเภอเมืองสตูล และอำเภोजะนะ)

จุดเด่น/ปัจจัยความสำเร็จ การมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งของผู้นำศาสนา ผู้นำท้องที่ ผู้นำท้องถิ่น และภาคประชาสังคม ในการขยายผลจัดทำเป็นศูนย์เรียนรู้ผักสวนครัวของชุมชน

ผลสัมฤทธิ์ กระจายเมล็ดพันธุ์และแบ่งปันให้แก่ครัวเรือนที่ไม่ได้งบประมาณ ช่วยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ลดการใช้สารเคมี และแก้ปัญหาสังคม/ยาเสพติดโดยใช้มิติทางศาสนาและจิตวิทยาชุมชน

๒. แนวทางการขยายผล

เพื่อยกระดับกิจกรรมต้นแบบไปสู่ความยั่งยืนและการพัฒนาในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๗๐ มีแนวทางการขยายผลสำคัญ ดังนี้

๒.๑ การรวมกลุ่มและพัฒนาตลาดรองรับ ขยายผลจากรายครัวเรือนไปสู่การรวมกลุ่มอาชีพ เพื่อสร้างอำนาจการต่อรองในการจัดซื้อวัตถุดิบ/อาหารสัตว์ และเชื่อมโยงช่องทางตลาด ทั้งตลาดชุมชน ตลาดออนไลน์ และตลาดหน่วยงานภาครัฐ

๒.๒ การหนุนเสริมโครงการในมิติเชิงยุทธศาสตร์ ต่อยอดกิจกรรมตำบลมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน พลัส เพื่อสร้างความครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย

๒.๓ การบริหารจัดการความเสี่ยงและปัจจัยการผลิต

๒.๓.๑ ด้านปศุสัตว์/การเกษตร ส่งเสริมการผสมอาหารลดต้นทุน การปรับปรุงแผนจัดส่งอาหารสัตว์เป็นงวดๆ เพื่อป้องกันปัญหาอาหารหมดอายุ

๒.๓.๒ ด้านภัยธรรมชาติ ปรับเปลี่ยนรูปแบบอาชีพหรือพื้นที่ดำเนินกิจกรรมในจุดเสี่ยงอุทกภัยซ้ำซาก

๒.๔ การปรับปรุงระบบบริหารจัดการจัดซื้อจัดจ้างและการเบิกจ่าย โดยเสนอให้ ศอ.บต. พิจารณา ค่าขนส่งพิเศษสำหรับพื้นที่ห่างไกล/เกาะ และปรับปรุงระยะเวลาดำเนินโครงการ/การเสนอราคากลางให้กระชับ เพื่อลดผลกระทบจากความผันผวนของราคาสินค้าในท้องตลาด

กองส่งเสริมและสนับสนุนงานพัฒนาเพื่อความมั่นคง
กลุ่มงานสังคมจิตวิทยาเพื่อความมั่นคง
ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้